

قال الله تعالى من بين القاعز فليعمل على اصلاح الحيا والسير بقدوة اخيرا
الحمد لله

که این کتاب را بر اطايب منتقول از مقولات غوث صمدی
فیل سبحانی قدوة العارفين وعمدة السالكين مستثنی

ایستادگان سیر السالکین

بتصحيح ملا عبد الله سهراتی استرآبادی حسب مودة عزت آثاره عتده التجار
خواجہ عبد الرحمن خاں تاجر سهراتی من فراری حضرت قطب العارفين منزهة السالكين که
بصحابت انوی جندی خود خواجہ عبد الله و خواجہ عبد الرحمن سال فرموده بودند

کتاب در آینه...
سینه العرفان...
کتاب در آینه...
سینه العرفان...

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

39156

أَحْمَدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالْعَائِقَةَ لِلْمُتَّقِينَ وَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى
 الظَّالِمِينَ وَالصَّلَاةَ عَلَى خَيْرِ خَلْقٍ مَخْلُوقٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ
 وَعَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ - اما بعد
 قال الصدر الامام شيخ الاسلام قدوة الابدال مقبول الطوائف
 ركن الشريعة سلطان الطريقة ناشئ الحقيقة هي السنة قامة
 البدعة قطب العالم الداعي الى المجتهد في سبيل الله حاكم العدل
 في بلاد الله حجة الحق مقتدا الفقيهين امام الحرمين ابو نصر
 احمد بن ابي الحسن علي بن محمد الناصبي قدس الله روحه
 ولود ضمني نجه که چون تا بان واصحاب باي يار شد و بهتر نايسته افتاده
 و آمدن شان هر وقتي بطف را ممکن نبود از ما و درخواست نمودند و سال شد
 که ماياں را بهر طريقه اشارت کنيد که دهاکے ماياں را انس و راحتے پديد آيد و از شما
 يادگارے باقی باشد چون سوال شان را بقره فرمود خدا تعالی و اما السائل
 فلا تنظر روک باز زدن نبود نوشتن این نسخه ابتدا نمودم و این نسخه را انیس الباقين
 و صراط الله المبين نام نهادم و بمقصود ایشان همه نمودم تا درین نسخه جمع کردم
 از طرف ملک تعالی درخواست دیند و بوقت طلب نمودم تا هر چه بمصالح و جمع این کتاب
 محتاج باشد از طرف خود الهام فرماید و مرا از حفظ و زلال نگاه دارد و بسیرت و
 نهاج بزرگان درگاه و جویندگان بازگاه بزار و از مطالب است شیطان و طریق کمالان

اگر مانا و بچوند و توفیقہ و این کتاب را بچیل و تیغ باب منقسم نمودم کہ باین تیغ از قالب
 رتا رینکاگر کے در بابے از ابواب او نظر اندازد آسان باشد مقصود و درخواست نمودن
 صاحب اجاب بالود زیرا کہ ہر کے نوعی و انستین طریق حق براد عوی می کند و مارا
 بقدم فہم از دانستن حق چارہ نیست کہ غیر حق را در پس پشت اندازیم شکیانہ کت
 ستر فیک حق معترفیات اصحاب ما فرمودند ما در میانہ متحیر فرماندیم و نمیدانیم
 راہ حق کدام است۔ و حق را از باطل فرق کردن دست رس نداریم مایاں را اشارتے
 است کہ حق را از باطل فرق کنیم و بدام شیطان و تابعان نفس و جو اگر رفتار نیام چہرا کہ
 است تو توبہ کردہ ایم و بقدم فہم ہدایت مایاں بدم تو واجب است کہ رجوع مایاں شود
 میں نیک اندیشیم صواب دیدیم و ہر چند کہ مستحق این کار نبودیم چوں درخواست شران ما
 دیدیم نقد و مسح و طاقت از حرف قوت چارہ بود چہرا کہ راہ زناں راہ دین بسیار گشتہ اند و
 عتہا و در میان خلق بسیار پدید آمدہ۔ و گفتہ ما کے خالی از سند بوقوع عوی خود در میان
 حق منتشر کردہ ماند کہ چوں ہمتیہاں ہماں سخناں نگرند از نادانستہ کے گوش نی گیرند و
 عوی شوند۔ ازیں سبب حق در بین خلق اندک شدہ و باطل بسیار گردیدہ و بسے بدعتہا
 آشکارہ گردیدہ کہ در دے قول حق چوں پردہ آمدہ گویا قول حق را در زمین فرو بردہ و ہمت
 از نیت دواہ اند۔ و بر نظر خلق بسیار استند کہ حالا مخلوقات اکثر تابع نفس و ہوا اند کہ علم ہوا
 و ہوس بلند گردیدہ و علم حق را بدعت و اکثر مواضع پردہ شدہ۔ و جویندگان راہ حق متحیر
 شدہ اند کہ کدام طریق با سلوک گفتہ آئی از فضل کرم خود مایاں و تمامی مسلماناں را اندر
 بابت نگہداشت کلی سویتا بعت سنت حبیب خود (صلی اللہ علیہ وسلم) ہدایت نمودن
 با طریق الی شریک و بدعت نگہداشت منائی۔ لہذا بچوند و توفیقہاں نسخہ را آغاز کردیم کہ باین
 آن قبول خدا تعالی و سنت حبیب دوست صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ باین گفتہ ما کے کہ
 در پس نسخہ مذکور گردیدہ عمل کند و پرورد و رقیاست اجاب بازی گویم زیرا کہ الہامی او

در قیامت بما خواهد تا آنچه گفت ایم بگوش گیرند بدان عمل کنند و انگارین گفتند لما جراتند و فرمود
 فرمود عمل کند قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من غفر لي امر
 علي ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار الا واحدة واحدة قيل
 يا رسول الله صلى الله عليه وسلم من هم قال الذين هم اهل
 عليه و اصحابي - یعنی بزودی امت من مقتاد و سه فریقہ نو گویند کہ ہم کے ان
 اہل نظر اندازید یک فریقہ صحابہ کرام عنوان اند علیہم اجمعین رسول خود ندی رسول اللہ آن
 یک فریقہ کیاں اند فرمودند آنان اند کہ ہدیہ من و اصحاب من عمل می کنند ملائکہ تا چہ
 کہ ہدیہ کے راستہ را از دروغ فرق کنیم باید تا ب خدایتعالی و سنت حبیب او صلی اللہ
 علیہ وسلم طریقہ صحابہ کرام عنوان اند علیہم اجمعین و اولیل خود روانیم خداستعالی بزود
 کتاب کریم خود فرمودہ و اعتمدتمو استجبیل اللہ جو بیعتنا انما علیکم تفتن و
 مراد از جبل قرآن است کہ باید دست بقرآن ز نیم و آیات کریمہ اور اولیل خود گوید انیم و تفتن
 برایم کہ طریق حق و صدق اینست تا از حمد نعمتکم تفتن و تفتن کریم - و نیز حق تعالی
 فرمودہ فان تنازعتم فی شئی فارجعوا الی اللہ منہ و منہ انما الیہ الرجوع و الحساب و
 چیست منازعہ واقع شد آن چیز را حالہ قرآن کنید اگر گویند کہ بقوام قول قرآن عمل کنیم بیک
 مفسرین ہر یکے تا ویسے کردہ ان - نامی گویند کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند
 احکمکم بکتاب اللہ تعالی عبد اللہ بن عباس بن رسول اللہ صلی
 علیہ وسلم ابن عباس رضی اللہ عنہما را اعلم مفسرین فرمودہ اند نیز بتاویل و سے عمل می
 کنیم چون بتاویل صحابہ کرام رضی اللہ عنہم لازم بود کہ قرآن را بتاویل ابن عباس رضی اللہ
 عنہما عمل کنند ہر دین لازم است کہ عقیدہ چنین داشتہ باشیم کہ وسع اللہ مفسرین عالم تر
 بودہ تفسیر ابن عباس رضی اللہ عنہما از تفسیر دیگران با سند تراست بتاویلات و عملی
 کردہ تا مدہ بروے باشند دلویم براہ راست باشی و ہر از احادیث آن حضرت صلی اللہ

علیہ وسلم جو رسد و عمل ثنائی اگر بغیر تو معنی در نیاید تو بفرمودہ تائے و عمل کرن و اقرار
 ده که حق و صدق اینست خدا بتعالی در کتاب کریم خود فرموده وَمَا آتَيْتُكُمْ الرَّسُولَ
 لِحُنُوِّهِ وَمَا تَهْتِكُمْ عَنْهُ فَإِنَّهُمْ لَا يَمِينُ بِهِرَجْرَجٍ رَسُولٍ مِّنْ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نمایان را امر نمود و عمل کنید و از هر چه نبی فرموده عمل کنید و نبی شوید و هر چه بقول الله و اهل حق
 و فقہاء موافق نیاید مشنود و گوش گیر تا در بدعت نیستی و از شمار گروه ناجیان باشی۔ آگاہ
 باش که آغاز کردن این سخن بر اے جنگ و تعصب است و نه بچمت بد گفتن مسلمانان و نه بچمت
 آنکه مردمان را در ح و ستایش گوید از جهت بیچ کیے ازینسانیت مگر از بهیت رفاے
 خداوند تعالی۔ و نیز می بینیم کہ ہر کس بچمتا سایش و استراحت خود یا بچمتذراتے یا دیگر معاملتے
 او تائے شخصی او مرید گرفتاری کند و بدعتے آشکانا و ہویدامی گرداند کہ بسیارے مردمان اہل
 و نوان انہار متابعت می نمایند و آنہامی گویند کہ طریق درویشان و سالکان راہ حق
 این چنین بودہ و دائم اطراف میگردوند و مردمان را بخود مرید و منقاد می گردانند
 و ہر کجاوتلکے باشد در اطراف شاہان جمع می گردند و آنجا جاہلان بے علم را از راہ حق میگردانند
 و در کوپہ ہوا و بدعت می افکنند۔ و طریق مباحث و زندگی را در قلوب شاہان زراعت
 می کنند۔ لاجرم می بینی کہ سالکان علم ہوا و بدعت بلند گردیدہ اند کہ بے جاہلان ہا شاہان
 را بندہ گرفتہ اند و اہل حق در گوشہ ہا ملول و محزون افتادہ اند۔ موج فتنہ برفا ستہ
 و ترقی یافتہ و بے بدعتہا آشکانا گردیدہ۔ لہذا کصح کردن این سخن بالعام مستعالی اشوع
 کریم تا اینکه اہل حق حق باطل فرق کنند چیرا کہ بعضے مردمان در زمانہ ما مہووستہ
 کہ بدعت را در بیان ماوردہ اند و از طریق سنت دور افتادہ اند مقصود از نوشتن این
 نسخہ آنست کہ تابعان بدعت از افعال خود توبہ کنند و سنت را متابعت نمایند و نوب
 فکر نمایند کہ مقصود ما ازین کتاب بد گفتن مسلمانان است بلکہ آنست کہ در بیان سنت
 و بدعت فرق پیدا یابد چیرا کہ مستعالی در کتاب کہ یہ فرمود بیان حال تابعان سنت و بدعت

یا کرده و فرموده قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
 یعنی اے محمد تو از بر اسے مرواں بگوئی کہ اگر خدایتعالی را دوست دارید متابعت کنید
 تا اینکه خدایتعالی ہم تمہاریاں را بدوستی گیرد۔ و نیز خدایتعالی فرمودہ وَمَا يُطِيقُ
 عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَخْيٌ يُوعَىٰ یعنی محمد از ہوا و ہوس بہ شمایاں نطق نہیکہ
 بلکہ نطقائے او وحی است کہ ما بسے وحی می فرستیم بقول خضر علیہ السلام مروان ما و
 حق ادا ابتدا تا انتہا ہزار و یک مقام است۔ و بقول حضرت یحییٰ بیطائی و جنیباغدادی
 قدس اللہ سرہما ہیں طائفہ انا ابتدا تا انتہا ہزار و یک قسم است و بقول ذوالنون مصری
 لولا اللہ تعالیٰ روح ہزار یک عالم است و بقول شیخ ابو بکر کتانی انا باللہ مضجیع ہزار یک
 منزل چنانکہ حق تعالیٰ در کتاب غزیر خویش می فرماید اَفَمَنْ أَسْبَحَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ
 لَمَنْ جَاءَ لِيُخْطَبَ مِنَ اللَّهِ وَهَادِيَ جَهَنَّمَ وَيَكُنِ الْمَصِيرُ هَمْدَ مَجْرُوتِ
 عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِصَيْرٍ بِمَا يَعْمَلُونَ وَجَاءَتْهُ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ
 کہ ہزار و یک مقام است و باتفاق امت خبر صحیح است کہ در دنگان سونے حق ہزار
 مقام است تا سالک را در کلام مقام فرود آوند ہر کسے ما اللہ سا دکان طریق حق تعالی
 است پینکہ از فرشتگان برگردہ را مقایست قال اللہ تعالیٰ وَمَا مَنَّا إِلَّا عَلَىٰ صَفَاءٍ
 معلوم۔ و جائے دیگر فرمودہ اُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَدْعُونَ يَدْعُونَ إِلَىٰ دَعْوَىٰ
 السَّبِيلَةِ أَيُّهَا قَرِيبَ حَضْرَتِ پیر بیات شیخ الاسلام خواجہ عبدالقادر
 نور اللہ تعالیٰ روح می فرماید کہ سالکان این طریق سہ گروہ اند محققان اند و در میان۔ و
 گویندگان اسماعی۔ آناں کہ محققان اند از سخن ایشان پیدا است و آناں کہ در میان
 بحر می از سخن ایشان ہویدا۔ و آناں کہ گویندگان اند اسماعی بیگانگی بد ظلم شان ظاہر و
 فاشکارا و ہر سہ گروہ از سر کوسے خویش گویند و ہر چیزے سا از سخت جویند زیرا کہ این
 کاسے است کہ استاد او نہ پیدا است۔ آناں کہ یافتہ اند جدیدے شے است کہ سخت یافتہ اند و آناں کہ

فی ہر جہت جو بندگی کے شان ہے یافت است و بیگانگی است و درستی این آلت است کہ طرفہ بعین
 در شش چیز خالی نباشد۔ تعظیم امر و سیم کر و لزوم عقد و خدمت بسنت و ولایت
 ہفتت و شفقت بر خلق تا شہر این خلعت آلت است کہ از این شش چیز دائم خالی نباشد
 و دائم پرشش از وی پیدا باشد و شریعت با حقیقت یکساں گرد و ہر چہ کہ شریعت
 ہمگی کے حقیقت است و بنا ہے حقیقت بر شریعت است شریعت خالی از حقیقت
 بیکار است و حقیقت خالی از حقیقت نیز بیکار شرطہر منفرے ازین منازل آن است
 کہ توبہ داخل شوی و بہ توبہ بیروں آئی چنانکہ خدا یتعالی فرمودہ **تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا**
اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ خدا یتعالی بندگان خود ہمگی کے را توبہ محتاج
 گردانید و ذل خطاب ہمگی کے پیدا کرد و ہمگی کے را بظمان غفلت و بجز از ادا سے حق ظاہر
 نمود عفو و غفران کرد و فرمود **وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ** ہر کہ
 تائب نیست ظالم است کہ ہمگی کے را در سختی این حکم گردانید و مطیع و عاصی را توبہ
 امر کرد چوں بسرور و سرور ادا و لیں و آخرین خطاب نمود کہ لیغفر لک اللہ ما تقدم
ما تقدم من ذنبك و ما تاخدر بگاہ حبیب خود صلی اللہ علیہ وسلم
 توبہ و مغفرت نیاز مند و محتاج گردانید و گیر سے را نمیرسد کہ پاسے ازین طائر بیروں
 نہ چنانکہ در کتاب عزیز خود فرمودہ **وَاسْتَغْفِرْ لِنَفْسِكَ** و **لِلْمُؤْمِنِينَ**
وَالْمُؤْمِنَاتِ اے دوستان بدانید مسائل شریعیہ کبایں طریقت با نسا محتاج است
 خواستیم کہ در ابتدا این نسخہ داخل کنیم چوں دیدیم کہ تمامی کتب با از آنا پرا اند و در کتاب
 ما از آن درخواست داشتند کہ از علامات اہل طریقت از ہر نکتہ مایاں را اطلاع
 و اشارت کنید ما باینہا بقدر فہم و طاقت رو سے بمقدمہ شان آوردیم و بند کر مسائل
 شریعیہ پر و انشیم تا ازین سبب انماہی و صدق واقع شوند و اہل حق ما از اہل عبت
 فرق کنند۔ لہذا بذکر مسائل شریعیہ رو سے نیاوردیم ہر کہ اسادہ دارد کہ بدانند کتب حق را سلطان

اور میں نسخہ از نزکات و سکناات اہل حق از ہر چہ سے اشارہ کر رہا ہوں کہ اسے ارادہ نماید کہ
 از سخنان اولیاء و محققان واقف شود۔ اور میں نسخہ مختصر نظر انداز دین علم است کہ بہ
 نزد ہر کس ہو جو دینی شود و ہر کسے را در این علم راہ نباشد مگر آنکس کہ خدائے عزوجل اورا
 توفیق دہد کہ دل از دنیا و شغل این جہاں خالی داشته باشد کہ ہر را کہ علم باطن باشد و
 بکار باطنی بود و حق را از باطل فرق نماید قلب او بنور حق منور گردد و قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما زہد فی الدنیا عبد الا انیت
 اللہ بالحکمة فی قلبہ و انطق بہ لسانہ و یصرع بعیوب الدنیا
 و داء ہا و دواء ہا و اخرجہ منها سالما الی دار السلام یعنی
 چوں بندہ زاہد شو و خدایتعالی حکمت را در قلب او میرویاند و زبان او را بدایں گویا
 می کند و اورا بعیوب دنیاوی سے بینا می گرداند کہ ہم درو و ہم دو اہر دورا بوسے
 می آموزد۔ بعد از دنیا سلامت اورا بیرون می برد و بدار السلام میرساند۔ نتیجے
 بدوں علم باطن قیمتتہ ندارد یک مسئلہ از علم باطنی بہتر از بسیاری مسئلہ ہائے علم ظاہری
 کہ با نسا عمل کنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند ذلک کثیر افعال الباطن
 خیر من اعمال الظاہر کالجبال الثرایی این باب میں مقامات و
 علم باطنی باید تا در دراز کات بدرجات رسانند و آن ہزار یک مقام و منزلت را کہ ذکر
 نمودیم در ضمن جہل و تنج باب بعونہ و توفیقہ ذکر می کنیم انشاء اللہ تعالیٰ ۴
 باب اول عقل کیت ناقص کیت
 باب دوم معرفت چیت و عارف کیت
 باب سوم توحید چیت و موحی کیت
 باب چہارم سنی کیت و جمعی کیت
 باب پنجم بیدار کیت و بیداری چیت
 باب ششم اخلاص کیت و مخاص کیت
 باب ہفتم توجہ چیت و تائب کیت
 باب ہشتم ہوا چیت و ہوادار کیت
 باب نہم علم چیت و عالم کیت
 باب دہم ہر کمال کیت کا اقتدار ہو و شاید

باب ۱۰۰۰ دوازدهم طلب چیست طالب کسیت
باب ۱۰۰۱ چاردهم ساد کرامت و مکر کسیت چیست
باب ۱۰۰۲ شانزدهم توفیق چیست موفق کسیت
باب ۱۰۰۳ بیستم مبتدی کسیت و منتی کسیت
باب ۱۰۰۴ دنیا خاص چیست دنیا عام چیست
باب ۱۰۰۵ زهد چیست و زاهد کسیت
باب ۱۰۰۶ تقوی چیست و متقی کسیت
باب ۱۰۰۷ توفیق چیست و مفوض کسیت
باب ۱۰۰۸ صبر چیست و صابر کسیت
باب ۱۰۰۹ نموده چیست و دیده کسیت
باب ۱۰۱۰ وجد چیست و واجب کسیت
باب ۱۰۱۱ سماع چیست شاید یا نه شاید
باب ۱۰۱۲ در راه اولیا تصرف شاید یا نه شاید
باب ۱۰۱۳ خاطر خیر چیست و خاطر شر چیست
باب ۱۰۱۴ شاید بازی شاید یا نه شاید
باب ۱۰۱۵ مصلی صادق کسیت و کاذب کسیت
باب ۱۰۱۶ آنکه بطرف قول محققان اشارت می کند

باب ۱۰۱۷ ادب ما خلق چیست و با حق چیست

هر چه ترا در کار باشد مفصلاً در ضمن این ابواب گفته آید و تا که را از اینها اطلاع حاصل
نباشد نباید که کسی را معاد کند و باید بسیار اندیشه کند تا زیاں کار نگیرد و در هر موضع
که با شکل یافت و محبت آن موضع را بنگرد و تا بیاید زیرا که این نسخه مطابق حکم خدایتعالی

وسنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قاعدہ آن گذاشته شدہ۔ اما بعضی تفسیریں و تفسیر
تکلفہ ایمہ تا کہے این مقامات را در نیاید بود عاقلند۔ و از خداوند شائستگی شاید کہ ویرا عطا
فرماید۔ زیرا کہ در ہر نوعی از این ابواب مذکور فصل علیہ کہ گفته شدہ۔ انان الواعی کا صاحب مازن
ماورخواست نمودند۔ ہر کہ را ہدایت است در راہ سے خارج بدعت نہیں وید او با ما در مقام
مخاصمہ نیاید و ہر کہ را در راہ خلل است و با ما سرخاصمہ دارد و مخصوصہ سے را خریدار ہم چنانکہ
سورہ براءۃ در بیان حال مشرکان و منافقان نازل شدہ کہ انہا نصیحت کریدہ اند و ہر منان
فخر کردند این کتاب نیز بآن منوال است کہ مخلصان و محققان برافترست و مدعیان
دروغ گوئے و زندیقان را تا بد نصیحت می نماید۔

س

سوزش دشمنان و نازش دوست ہر دو تار و زحمت باقی باد

باب اول آنکہ عقل چیست و عمل کیست و التوفیق

قَالَ الصَّدُوقُ إِذَا مَا شَيْخٌ أَسْلَمَ قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ الْعَزِيزُ۔
ہاں اسے عاقل کہ اولین مخلوقات خدا یعنی عالی عقل است و عقل مایہ بہہ دانش است۔
بیعقل ہیچ کار راست نیاید۔ تمامی اشیاء بعلم محتاج اند و علم بعقل و اولین چیز کے کاذ
طرف خدا یعنی لوازش و ثنا یافت عقل بود۔ چنانکہ خبر بیان ناطق است۔ از حسن
رضی اللہ عنہ روایت آمدہ کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند ان اللہ تعالیٰ خلق
العقل فقال له اقبل ثم قال له ادبر فادبر فقال وعنتی و
جلالی و امرت فاعی فوق عرشی ما خلقت خلقا هو احب الی
منک بک اولخذ و بک اعطی و بک اعرف و بک اعبد
و بک اعاقب و علیک انیب ثم جعلہ فی قلب آدم
فی جانب الیمین و خلق العقل من النور فالعقل نور مستکنہ

فی یمین قلب ادم علیہ السلام عزیز گوہرے کے در وجود انسان
 عقل ست ہر کہ قدر آن بدانند و بآن کارکن مثل عقل با عاقلان چون تیغ برآشت
 بدست ہر کہ باشد۔ زیرا کہ بآن تیغ ہم دشمن قتل می شود و ہم دوست۔ اگر حال آن تیغ
 دشمن را بقتل آورد و کاروان ست و غازی نام نہادہ می شود۔ و اگر دوست را بقتل آورد
 نادان ست و قاتل نام نہادہ میشود۔ تیغ برآں بدست ہر کہ باشد بران ست و ہمیش
 بجائی باشد کہ در قیمت ہرندہ کے او خلل نہیں رسد و لیکن تیغ زن اورا بجائے کار نبردہ
 کہ حق ہے باشد۔ مذمت در آنوقت بہ تیغ زن نسبت میشود کہ تیغ را نابا فرو آورد
 نہ بخود تیغ چنانکہ ختعلے در کتاب کریم خود حال قومی را بیان کردہ و فرمودہ و اذا نادیتم
 الی الصلوۃ اتخذن و ہاھن و اولعبا ذالک علیا ہم قوم لا یعقلون
 یعنی آن قوم بعقل کار نکرند۔ عاقل آنکس ست کہ بعقل کار کند۔ ہر کہ فریفتہ دنیا باشد
 اورا عاقل نباید گفت چنانکہ خبر بدایا ناطق است قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ و سلم العاقل من لا تغزہ الذنبا و الحسن من لا یسترقہ
 الطمع یعنی عاقل آنکس کہ بدنیائے فانی غرہ نشود و آزاد آنکس ست کہ بطمع خود
 رابندہ نکرند و دانستہ شد کہ ہر کہ فریفتہ دنیا ست عاقل نیست و ہر کہ از طرف خلق طرح
 کار ست آزاد شمردہ نمی شود بزرگان فرمودہ اند سے طمع را از سر حث بہ لفظ
 کردند تریکیش۔ لفظ را عاری آید کہ با گرد طمع آید ہر کس را آن حد نہ رسد کہ بچوں
 عاقلان سخن گوید اے آنکہ تو بندہ آرزو حریص ترا سخن عاقلان و محققان چہ کار زیرا کہ
 عالمی باید در احوال تو نور کنند و تو دائم دپے آنے کہ بکہ رسم تو دور رہم شود۔ و دائم
 می کنی کہ باغ و سراہ و کان و فروش و اسباب تو بیہ نور و نیکیوز میگردد۔ با وجود
 این احوالات خود از عقل و دین و از محققان سخن بیگوئی منبأ الی کہ عاقلان دائم بر
 تو خندہ می کنند۔ در بازار عاقلان رو کہ تا بدانی در کجائی و آسنا تا بچہ صفت متصف میگرددند

و بچہ قیمت میخرند و بچہ نام ترا میخوانند آیاتی که کسانے که دل در صحبت اهل و
 اولاد و اسباب دنیا بی لبته اند خدایتعالی در کتاب کریم خویش آنها را چه صفت کرده
 آنجا که فرموده یا ایها الذین امنوا لا تمهکوا موالکم و لا اولادکم
 عن ذکر اللہ و من یفعل ذلک فاولیک هم الخاسرون
 کسے را که حضرت صمدیت خاصه نامیده باشد اورا بسخنهای عاقلانه و خود را عاقل
 دانستن چه کار در این زمان مافضیه بعکس واقع شده چنانکه نایبایاں را بصیر نام
 می نهند و زنگیاں را کافور و نیز آن نام اورا بالاسے خود پسند کرده و دائم شادمانی دارد
 مصرع فردات شود خمار که مشب مستی به باش که چون فردا عاقلان شمس عقل
 برچیند و ترا بکارشان نظر افتد آنکه بدانی که در کجا بودی - امروز در این سرکے غرور
 هر شے خود را در نظر تو جلوه میدهد و تو هم بجلوه آنها فریفته شده فردا که پروردگارت
 برواشه شود از حال خود واقف میشوی و میدانی که در کف چه سرمایہ داری آخر آن
 روز می آید که محتغالی فرموده یومئذ نسلی الشرا یترقبها له من قسوة
 و لا ناصیر امروز کسے قیمت عقل و عاقلان را نمی داند هر کس بطنا ب عقل جنگ
 زونجات یافت اما ندیم و وزیر عقل معرفت است مسکن و کے خانه دل است
 چون وزیر اراده نماید که سلطان بخواند و کے آید اول باید که خانه خود را پاک گرداند
 و هر چه سلطان را بکار باشد باید مهیا کند و فروش و خانه را چنان پاک گرداند که جلوه
 سلطان را شاید و تخت سلطان را در آن خانه بنهد تا سلطان در آید و در آن
 تخت خود بنشیند و آن خانه را بزرگ خویش گرداند و دارالملک خود نماید چنانکه گفته اند
 نلوب اجبالی دارم ملکتی هر کس بعقل کار کند این چنین فرمید مثل
 معرفت چون مثل آفتاب است و مثل دل چون خانه تاریک و مثل عاقل
 چون صاحب خانه بهرگاه صاحب خانه - خانه خود را تاریک بیند عقل تقاضای کند

کہ روزن خانہ را مفتوح کن تا خانہ روشن شود اگر صاحب خانہ بعقل کار کند کہ روزن
 خانہ را مفتوح کند آفتاب در خانہ می افتد کہ خانہ روشن میشود۔ چون چشم دل باز شود
 مرد عارف می گردد راه معرفت کشادہ گردد کہ مرد شناسا شود ہرچہ ترا بنظر آید بطرف
 آن منگر آنچه لائق نگریستن باشد بطرف او بگر چنانکہ حقیقے فرمودہ است
 شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُوْدٍ مِّنْ ذَرِيَّةِ وِہر کہ
 بعقل کار نکند حال او چنانست کہ حقیقے فرمودہ فریضہ اللقائسیۃ
 قلوبہم عن ذکر اللّٰہ حقیقے شرح صدر را از خود یاد کرد کہ ہمہ دلہارا
 او شرح دہد چہ انبیا و چہ اولیا شرح قلوب ہمہ کے از خود او مست و مایاں را نیز
 واجب است کہ امر و نہی او نگہداشت کنیم اما امر نہی او را عاقلان نگہداشت می کنند
 بزرگ ترین جہتہائے خدایتعالی در بندگان سے عقلست آیامی بینی کہ خدایتعالی
 در کلام شریف خود در چند موضع بیعقلان را مذمت کردہ تو خوشتر را از جملہ بیعقلان
 مگرداں چون خدایتعالی ترا عقل و توانائی دادہ و امر و نہی فرمودہ باید کہ ہمیشہ مشغول
 با امر و نہی باشی بامید آنکہ روزے سلطان معرفت در سر لے تو پرواز کند۔ و از
 شعل و نوز وے چیزے بخانہ توافقت تاز عقل و عاقلان خبر یابی و فروزاں بہ
 بینی کہ در خانہ تو چسبیت و چہ بضاعت داری اگر چونکہ در خانہ تاریک از ہر شے
 بسیار خزانہ باشد تا چراغ نفروزی خزانہ دیدہ نمی شود۔ و اگر نور معرفت بانور عقل
 جمع نگردد صاحب عقل را عاقل خواندن نہ از عقل باشد زیرا کہ نام عاقلے در بالکے
 آن شخص مجازی است نہ حقیقی خدایتعالی از حال آن کسانے کہ نہ عارف نور
 چین خبر دادہ اُولٰٓئِکَ کَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ عَقْلٌ بِنیاد ہر کاری
 ست ہر کہ رانہ عقل تمامست کاری سے بیچ اصل ندارد عقل ہم شکل و ہم
 معرفتست و پائے بند جملہ نیکو نیماے ست بیچ صفتے بدون عقل و نام ندارد

معرفت بدوں پائے بند عقل بجائے مقام ہو گیا اور چنانکہ نور و ظلمت باہم تقابلیں گئے
 نور بالوز آرام میگرد کہ ہر جنس بطرف جنس خود میل دار و چنانکہ گفتہ اند کل طائر
 بطرف و مع طائر جنسہ یعنی ہر مرغی ہمراہ مرغان جنس خود پروازی کند
 عقل و معرفت ہر دو نورانی اندیک جائے جمع میگردند نور و ظلمت یک جا جمع
 نمیگردند الصید ان لا یختم علیہا و ہر دے کے کینہ و بغض و حسد و کج و جمع و
 منع و تکاثر و تفاخر باشد یا اتفاق و ریا و طمع و عجب یقین باش کہ وہاں دل باز معرفت
 پیچ نیست و نہ عقل در سے امیرست زیرا کہ اگر عقل امیر باشد آئنا را بقلب راہ نمیبند
 در قلبی کہ اینها باشد جائے حرص و ہواست ہوا را با عقل هیچ مناسبتی نیست و
 ہر کہ قلب او ازین مذکورات خالی باشد علامت است کہ عقل در قلب او امیرست
 و معرفت ندیچم او۔ و ز شماراں مذکورات را در قلب خود راہ ندی کہ در سر غرور
 بانی و پر بادشوی این نصائح اگر عاقل باشی تو ا کفایت است و بالہ التوفیق والہ

والحصہ *

باب دوم آنکہ معرفت چیست عارف کسیت

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ العزیز۔ بانکہ معرفت
 نور و الشراح قلب است کسب بندہ نیست عطائے ست از طرف حق تعالی کہ هیچ
 کس شکر آں را بجائے نتواند آورد و اما مقدمات آں را باید بجا آوری تا معرفت تو
 روے آورد اگر آورد و اگر نیاورد آنچه در بلے توست او اگر وہ باشی تا فر و احسرت
 نخوری مقدمہ اول معرفت عقل است و حجت بندگترے او نیز مثل عقل و عاقل
 چوں چشم است و نور عاقلان بسیاری اند کہ ہر چند لو بگوئی چشم باز کن باز نکند
 بصر وے ہم بر جائے باشد و سیارے کس نے اند کہ چشمہاے کشاں بحال است
 اما ہرگز نور ندارد اگر خواہد بگردن تو اندنگر نیست و نہ بہ بیند و نہ بصر او نور دارد چنانکہ

حق تعالیٰ در کتاب کریم خویش از حال آن طائفہ خبر داده و مَنْ لَمْ يَجْعَلِ
 اللَّهُ نُورًا فَمَالَهُ مِنْ نُورٍ آيا کسے باشد کہ ہم چشم داشتہ باشد و ہم چشم او با
 نور بود و بخوابد کہ بگردن تواند از سبب آنکہ چشم او مرض دارد و محتاج طبیب است
 و چنین حالتے اور و سیم خود را از طبیب دریغ کند تا چشم او روشن شود این ہمہ
 مقدمات معرفت ست و اگر عقل و معرفت ہر دو با ہم قرین باشند او چنان می کند
 کہ عاقلان می کنند۔ و مثل او مثل آنکس است کہ ہم چشم دارد و ہم نور بصیرت لیکن چشم او درد
 درد تا دو انگند درد و در نمی شود کہ چشم او بخوابد از سبب دارد و کشیدن چشم او دائم
 بستہ است لہذا او زرو سیم خود را نفقہ می کند تا چشم او بخوابد و آن دیگر کہ چشم دارد و
 بصیرت دارد چوں آنکس ست کہ عقل دارد و معرفت ندارد اگر ہزار بار او را بگوئی کہ چشم
 باز کن تا ببینی او قصد نگریستن نکند چرا کہ میداند کہ این مجال ست و مثل آن کسے
 کہ چشم او روشن می نماید و ہر کہ در چشم و سے نظر اندازد پندارد کہ می بیند و تمامی کار بینا یا
 از و سے بطور می آید لیکن خود او میداند کہ چشم و سے آنقدر روشنائی ندارد کہ جاکے را
 ببیند مثل آنها مثل کسانے ست کہ در میان موسناں اند و در پنج شریعت را بخود راہ
 میدہند۔ و عقل نشان بایشان می گوید کہ حرکت چیست و چه خواهد بود۔ لار معرفت
 ندارد کہ بداند تقلید آنچه از آنها بطور می آید و باطن نشان بایشان است و مثل آن کسے
 کسانے کہ ہم عاقل اند و ہم عارف مثل آن کسانے ست کہ ہم چشم دارند و ہم نور بصیرت
 اگر خواهند کہ روز را ندانند میدانند۔ و اگر مردمان از برائے شان بگویند کہ روز ست
 و آنها بگویند نیست بقلب خود میدانند کہ روز است اگرچہ نیک زبان اقرار نہ
 و اگر چشم خود را خوابیدہ بسیار نگہ دارند کہ بیچ و از کنند یقین میداند کہ آفتاب ست
 بسایہ۔ و اگر معصیت روسے بطرف شان آورد چشم بیداری بازمی کند کہ معصیت
 تا خود و عد کنند چوں روشنائے چشم بحال باشد خیاہ چشم مفتوح باشد و خواہد

در نور و سہیج خلل نیست خواب غفلت نفس عاقل بدار بند و چون خواب
 بیدار شود چشم باز کند آنکہ سزای خود را خواهد دید و بشناسد کہ راحت رفت و ولایت
 آمد این اشعار معانی این مقام است شعر رفت آن شب تاریک و شد آن صبح
 سعادت آورد یکے و در بین باد غنایت بہ بیدار از آن در دیکے بود و حالش
 افکند و در این جان و تم ناز محبت زان ناز محبت تن من کشت بفریاد کہیں چیت
 کنوں و چه بد آن خواب غفلت بہ بر خیز ازین خواب کہ این کار نہ بازی مست
 و این راتوں یافت بتدبیر و بجهلت مد اکں را کہ نہاد دست فرستد بری او
 از چاہ بر آرد و نشانند بملکت بہ این دولت عارف بود از فضل خداوند
 و این خلعت معرفت از کان صفوت بہ آگاہ باش کہ نور معرفت چنان چراغی
 نیست کہ ہر کس اورا تو اندازد و خست یا ہر کس تو اندا و را فرزند شاند یا دستانہ فرستہ
 گرد و ویک ذرہ ظلمت فر و گذارد کہ ہمہ را محو نگرداند علم سلطان پیمانے نیست
 ہر کجا علم سلطانی بہ پاسے شود عالمے بدانند کہ این علم سلطان ست و در مرغ زاری
 کہ شیراں جلے گیر شونند نہ جائے نچیراں ست چون شیر در بیشہ و آید نچیراں ہمگی
 بگریزند ہر کجا کہ علم معرفت پیدا آید و نوزد و سے در سینہ بتابد ظلمت رخت بر
 بند و معرفت نہ آنت کہ در باب عقل گفتہ شد معرفت اخلاص و صدق و حیا
 و وفاد صبر و قناعت و شکر و توکل و تقویض و تسلیم و شفقت و حرمت و نصیحت
 و زہد و خوف و رجا و موت حاضر و بدین ست این ہمہ کے ثمر معرفت اند تو خود حاکم
 خویش باش و بنگر کہ در باغستان توچہ درخت رسدہ و کلام میوہ را بار آورده اگر این
 درخت رسدہ و این شمار مذکورہ را بار آورده آگاہ باش کہ تو عارفی ہا اگر این درخت
 و این شمار نیست تحقیق بدان کہ دعوی دروغ میکنی یوں کہے در بارغ خود داخل شود
 وہ بہیند کہ در میان بارغ او خرابا افتادہ است و در بارغ او ہم درخت خرابا ہست و او

خیال بندو کہ این خرما از باغ من است این دعوی محال است۔ درخت معرفت ہم کم از
 چراغ نیست چون چراغ خوردی و اورخانہ تاریکی برافروزی بیچ ظلمت نمی گذارد
 و تو ہر چند در قلب خود نظر میکنی بیچ روشنائی نمی بینی و با وجود این دعوی معرفت میکنی
 این دعوی تو محال است آن درخت و باغ ہمسایہ است خرما ہا از باغ او و در باغ
 تو افتادہ و آن روشنائی از چراغ ہمسایہ ورنہ انہ لو تا ہیہ ہ دعوی تو محال و کذب
 است آن معرفت تو ہم چون جامہ عاریتی است کہ تن ترا پوشیدہ کردہ اما عاریت از تو
 پس گرفتہ میشود معرفت عطائی چون میراث است کہ اگر وارث حاضر نیاید حمد و
 را کہے تصرف نمی کند تا وقتہ کہ بخود او رسد معرفت و درمی باشد معرفت خاص
 و معرفت عام کہ ہر دو را خدایتعالی در قرآن شریف خود ذکر نمودہ معرفت عام
 آن است کہ خدایتعالی فرمودہ **الْحُرُوفُ كَيْفَ صَرَّبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
 طَيِّبَةً أَصْلَاهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ** معرفت خاص آنست کہ
 فرمودہ **أَفْهَمُ شَرَحَ اللَّهُ صِدْقَهُ لَا يَلْسَنُ لَهُ فَمُوهُو عَلَى نُورٍ مِّنْ رَّبِّهِ**
 معرفت خاص پرخطر است و معرفت عام کم خطر۔ معرفت عام را حقتعالی فرمودہ
السَّمُ تَرْكِيْفُ صَرَّبَ اللَّهُ مَثَلًا الخ و جملے دیگر فرمودہ **اللَّهُ نُورٌ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ نَارًا تَاجَا كَأَنَّهُمُ الْكُوكِبُ دُرِّيٌّ** چون چراغ در میان آبگینہ بود باہاں
 را نتواند خاموش گرداند۔ و باز در آخر فرمودہ **كَأَنَّهُمُ الْكُوكِبُ دُرِّيٌّ** کہ مشابہ ستارہ ہا
 گرمانیدہ آیا دست کہ بستارہ میرسد کہ آن را گزند می رساند۔ اما نور چراغے کہ در میان
 آبگینہ بود بار یک دیدہ نمی شود و نور ستارہ ہا بسیار دیدہ می شود کہ از ہر طرف
 دیدہ اما نور دسے کارسے نتوان کرد۔ معرفت خاص چون شمع و مشعل است کہ نور او
 بیشتر و روشن تر است اما از باد و باران وغیر ہا آن را خوف و بیم است و اما آنکہ در پناہ
 آبگینہ است خوف و بیم ندارد و بار یکہا از نور دسے دیدہ نمی شود و نور دسے ہم چند آن

علیہ کر وہ نمی شود تا ذالستہ و باللہ التوفیق *

باب سویم توحید صلیت و توحید کیت و باللہ التوفیق

قال الصدوق امام شیعہ الاسلام قدس الله روحه العزیز آگاہ
 باتن کہ اصل ہمہ کار توحید کامل و اعتقاد صحیح است اگر کسی بدون توحید کامل و
 اعتقاد صحیح ہزاراں سال عبادت کند ہمگی کے دربادست توحید کامل است کہ بزبان
 اقرار وہی و قلب تصدیق کنی کہ خدائے عزوجل بیچون و بے چگونه و بے مثال مانند
 و بیچ شے محتاج نیست و ہمگی کے اختیار بوسے محتاج اند و ہمیشہ بودہ و خواہد بود
 بدون شریک و رفیق است اغنی الاغنیاء وے است کہ عجز بیچ بطرف اوراہ ندارد
 حیات او بدون کالبد و بدون جسم است سلطانی وے بے ندیم و بے وزیر ملک و
 بے مشیر و بے شریک کہ پیست وے بے طبع حمدیت وے خالی از نقصان ہمہ خلق بوسے
 محتاج و او بیچ کس نہ محتاج وصف و اصفان عالم در صفات وے دزدہ نہ خالق
 ہمگی کے مخلوق است کہ نہ ایشان احتیاجے و اثرت یا بیدار و بلکہ از رحمت اظہار
 قدرت و بندہ کے کروں خود آفرید ہمگی کے را روزی می او بندہ از رحمت بندگی کے کروں
 اوراہ بلکہ از رحمت اظہار نسبت و لطفت و مرصحت خود و صفات خودے مانند است
 لیس کہ مثلہ شئی و هو الشمیع البصیر و ہم چنانکہ بخداوندی او و صفات
 او اقرار میدہی باید برسولان و کتب مانے و ملائکہ مانے وے نیز اقرار وہی کہ ہمہ کے
 حق و صدق بودند اول انبیاء وے آدم علیہ السلام بود و آخرین محمد صلی اللہ علیہ
 وسلم قرآن عظیم بود کہ چون مشرکان انکار کردند حق تعالی نے در جواب شان خطاب
 فرمود کہ اگر قرآن کریم مارا انکار دارید کہ محمد را از نزد ما وحی نمی آید شما ہم یک سوزہ مثل
 ابن بیاد و رید ایشان ہمگی کے تو استند کہ بیاد و رند ازین دانستہ شد کہ قرآن عظیم عنایت

بحجہ صلی اللہ علیہ وسلم نازل شدہ و کتب ہائے دیگر انبیاء مثل تواریخ و انجیل
 و غیرہما ابن جنین بودہ و آنچه بندگان حقیقہ کے از عبادات و معاملات دنیوی و دنیا
 محتاج باشند ہمگی کے در قرآن عظیم مذکور شدہ اگر چونکہ علم بندگان درواستن بعضی انہما
 کوتاہی می کنند چنانکہ در رسالہ بدنامی مذکور شدہ جدید العلم فی القرآن
 لکن تقصر عنه افہام الرجال و آنچه در قرآن عظیم از امر و نہی و ثواب
 و عقاب و عبادات و معاملات و غیرہما مذکور شدہ ہمہ کے حق و صدق و من عند اللہ
 است کہ یک حرف تغیر و تبدل در آئینا ہ نیافتہ چنانکہ حق تعالی فرمودہ اِنَّا نَحْنُ
 نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَخَافِضُوْنَ بر صدق قرآن و عدم تغیر و تبدل آن گوی
 میدہند و دلیل حق و صدق بودن انبیاء و ملائکہ ہائے وے اینست کہ فرمودہ
 لٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰهٖ رَانَ بِاللّٰهِ وِ الْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَللّٰهُ سَمِيعٌ
 الْعَلِيْمٌ و کلمہ طیب لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ عبارت از این جملہ است کہ پر
 کردہ شد ہر کہ یکے را ازین مذکور است منکر شود و کافر گردد و نعوذ باللہ منہا
 و باللہ التوفیق حسبنا اللہ و نعم الوکیل ۛ

باب چہارم در بیان آنکہ سنی کیست و جمعی کیست

الجواب و باللہ التوفیق۔ بدانکہ شرائط سنت و جماعت و مسائل
 اینا بسیارند و اصل اینہادہ قاعدہ می باشد قاعدہ و اصل اول اینست
 کہ بزبان کلمہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را بگوئی و بقلب تصدیق و بی
 چنین بود عقبتنا کحت ہمراہ وے جواز دارد و ہم از سوسناں میراث شدہ ہر دو ہم
 باید و در قبرستان مسلمانان دفن کردہ شود و مسلمانان در ہزارہ وے حاضر گردند
 کہ ہم زبان این کلمہ را گفت و ہم بقلب تصدیق کرد امید داریم کہ جائے تو عیب

و در مبدل مسلمانان مثبت شود و اگر بزبان می گفت و بقلب تصدیق نداشت متناقض
 است بظاہر باید ہر معاملہ کہ با مومنان می کنند با او نیز بکنند بجهت اقرار او بکلمہ شہاد
 اما اقرار فرمودہ خداے تعالیٰ کہ در کتاب عزیز خود فرمودہ **إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي**
الدِّارِ ذٰلِكَ الْأَسْفَلِ مِنَ الدَّارِ جَاءَ أَوْ جَهَنَّمَ است اما از برے مایاں جو از نذار
 کہ چوں کلمہ طیبہ را از زبان کسی شنیدیم او کافر خوانیم یا مے را بہ تہمت یا تعصب نسوز
 کنیم **قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَا تَقْسُرُوا لِي مِنَ الْقِيَامِ الْيَوْمِ السَّلَامَ لَسْتُ بِمُؤْمِنًا** و مایاں را چنان می شاید کہ تمامی گویند گاں کلمہ **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ**
 را مومن خوانیم و مومن دانیم و بگناہ کبیرہ آنها را کافر خوانیم و در ایمان خود و ایمان دیگران
 شک نیاوریم زیرا کہ خداے تعالیٰ گناہ گاران را نیز مومن خواندہ و فرمودہ **تَوَكَّلْ**
إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ قول خداے عزوجل را شاید خلاف گفتن بعد
 باللہ یا شک آوردن **قَاعِدَةٌ** دویم آنست کہ خیر و شر و نفع و ضرر ہمگی کے را از طرف
 خداے تعالیٰ داننی اما خیر بامر و برضا و بجهت دوست کہ بفعل او ثواب مرتب است
 و شر بقضا و نہی دوست کہ بفعل او عقاب می نماید و جمہلگی کے بمشیت خداے تعالیٰ
 است تا قہر و عجز لازم نیاید و آنچه شر است بقضائے دوست اما برضائے اذیت
 تا این کہ ظلم لازم نیاید چنانکہ عقیدہ معتزلہ است **قَاعِدَةٌ** این عاجز حقیقی گوید در
 تفسیر امام رازی رحمۃ اللہ علیہ ویدہ ام کہ روزے ابوعلی جہالی رئیس معتزلہ در بالائے
 منبر و عظم میکرد مروان بسیار سے در اطراف سے جمع بودند امام ابو الحسن اشعری
 رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در ان مجلس حاضر بود ابوعلی و بیان گفت خیر از طرف خداست
 است و شر از طرف بندہ اشعری رحمۃ اللہ در گوشہ مخفی بود عیالے را در خفیہ اشارہ
 نمود کہ از او غلط بالائے منبر سوال نہ انی کہ سر سپر داشتیم یکے بزرگ گردید و مطیع
 فوت شد و بیکرے بزرگ گردید و عاصی فوت شد و سوم در صغیر می ت گردید حال شان

چوں ست چوں سوال نمود ابو علی گفت پسر بزرگ تو کہ مطیع فوت شدہ جائے
 سے جنت ست و آنکہ در بزرگی خاصہ فوت شدہ جائے و سے دوزخ ست و آنکہ
 در صغارت فوت شدہ نہ در بخت ست و نہ در نار باز اشعری رحمۃ اللہ علیہ فرمود کہ
 از سے سوال نمائی اینکہ اگر پسر صغیر من بگوید خداوند ابرار بزرگ مرا جنت عطا کردی
 مرا چرا نمیکنی خدا اینتعالے در جواب او چہ می گوید ابو علی گفت خدا سے تعالے در
 جواب او می گوید از براسے برادر کبیر تو طاعت بود کہ مستوجب جنت شد از براسے
 تو طاعت نیست باز اشعری رحمۃ اللہ علیہ گفت از سے سوال نمائی کہ اگر پسر صغیر من
 بگوید آئی اگر مرا ہم مہلت میدادی کہ بزرگی می شد مترا طاعت می کردم کہ مستوجب
 جنت می شد من حق تعالی در جواب او چہ می گوید ابو علی گفت حقتعالے در جواب او
 می گوید کہ اگر ترا مہلت میدادم کہ تو بزرگی می شدی عصیان بجای آوردی کہ مستوجب
 نار جہنم می شدی خیر ترا و دایں دانستم کہ ترا در صغارت فوت گردانیدم تا این کہ مستوجب
 نار جہنم نشوی باز اشعری رحمۃ اللہ علیہ فرمود کہ از سے سوال نمائی این کہ اگر آن برادر
 من کہ عاصی فوت شدہ و مستوجب نار جہنم شدہ اگر بگوید خداوند ابرار گاہ خیر برادر من
 را دانستی کہ او را در صغارت فوت گردانیدی تا این کہ مستوجب نار جہنم نہ شود خیر مرا
 چرا اندستی کہ مرا ہم در صغارت فوت گردانی خدا سے تعالے در جواب او چہ میگوید
 چوں عیال این سوال را کہ ابو علی از جواب عاجز شد و دانست کہ این سوال تا از
 نزد خود عیال نیست از منبر فرود آمد چوں در میان مردان نشست کرد و جستجو سے نمود
 ابو الحسن اشعری رحمۃ اللہ علیہ را حاضر دید کہ از جملہ تلامیذ او بود افسوس بسیار
 گفت، ندانستم کہ تو اهل سنت و جماعت بودی آنچه می دانستم از تو بدین معنی بود
 تو در میان عوام الناس مرا فضیحت کردی گفتند در این وقت با او از نظر نفیہ متعذر
 چو نمود و مذہب اہل سنت و جماعت را اختیار کرد و تا نماز جویم آنست

کہ محبت تمامی اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را قلب خود جاسوسی و پیرایہ
 را از آن جماعت بد نہ گوئی چنانکہ حق تعالی فرمودہ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ
 يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَ
 لَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ
 حقیقتاً لے مایاں را چنین صفت نموده کہ آن طائفہ انیک گویم و دعا کنیم بد
 گفتن یکے از آن جماعت از برائے مایاں جو از نذارو و فاضل ترین شان قل
 ابابکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ و بعد عمر فاروق و بعد عثمان ذی النورین بعد از آن
 علی مرتضیٰ رضوان اللہ علیہم اجمعین چرا کہ این چهار در سند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نشستند و دین حق را نصرت دادند و قواعد دین و شرع را تقویت نمودند و دین
 اسلام را در آفاق منتشر گردانیدند چنانکہ خدا تعالیٰ ابو بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ را ثنا
 گفته و فرمودہ اَلَا تَتَصَرَّوْهُ فَقَدْ لَضَرَّكَ اللهُ اِذَا خَرَجَهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا
 ثَانِي اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ وَعَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَابِعِيْنَ اَيَّةِ ثِنَا كَفْتِ يَا أَيُّهَا
 النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَعثمان رضی اللہ
 عنہ را باین آیت ثنا گفته اَمِنْ هُوَ قَانَتْ اِنَارُ اللَّيْلِ سَاجِدًا لِوَقَائِمَا
 وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَابِعِيْنَ اَيَّةِ ثِنَا كَفْتِ اِنَّمَا وِلِيُّكُمْ اللهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِيْنَ
 آمَنُوا و دیگر صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین را باین آیت ثنا گفته وَالسَّائِغِيْنَ
 الْاُولُوْنَ مِنَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَاَلْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُم مَّبَاحِسَانَ
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ لِيُذَابِرُوْا لَكُمْ سِتْرًا كَمَا كُنْتُمْ جَمَاعَةً رَا
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُمُ اَبْنَاءُ بَنِي اِسْرَائِيْلَ كَمَا كُنْتُمْ جَمَاعَةً
 اَبْنَاءُ بَنِي اِسْرَائِيْلَ كَمَا كُنْتُمْ جَمَاعَةً رَا حَقٌّ وَرَضُوا عَنْهُمْ اَبْنَاءُ بَنِي اِسْرَائِيْلَ
 كَمَا كُنْتُمْ جَمَاعَةً رَا حَقٌّ وَرَضُوا عَنْهُمْ اَبْنَاءُ بَنِي اِسْرَائِيْلَ كَمَا كُنْتُمْ جَمَاعَةً
 كَذَرِيْ چنانکہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اِنْدَ صَلُّوْا حَذَفَ كُلُّ بَرٍّ

و فاجبرکم صلواتکم و علیہم اثمہم و ہر کہ خلافت این حق بیت
 مبارک را عقیدہ داشتہ باشد از طریقہ اہل سنت و جماعت دورست و در میان
 جماعت است رخصت آورده باشد و از جملہ آن قوم است کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 در میان حال نشان فرمودہ اند من فارق الجماعت قد دشتہ و فقد
 خلع ربقۃ الاسلام من عنقہ قاعدہ چشم آنت کہ تمامی صفات
 خداوند تعالی را با اعتقاد و دوست داشتہ باشی چون علم و قدرت و سمع و بصر و حیات
 و مشیت چنانکہ حق تعالی خود در میان صفات عزیز خود فرمودہ و لہ مثل الاله
 مفسرین گفتہ اند مراد از مثل صفات است یعنی الصفات العلی اگر از برکے
 کے علم نباشد او عالم گفتہ نمی شود و اگر قدرت نباشد قادر نیست ہم چنین است
 باقی صفات خداوند تعالی قاعدہ ششم آنت کہ بیدان خدایتعالی
 در جنت اقرار داشتہ باشی کہ بدون چشم و بدون مثل و جہت و کیفیت دیدہ نمی شود
 کہ از برکے اولون و صورت و کیفیت نیست لیس کہ شدہ شی و ہسو
 السميع البصير قال الله تعالى وجوه يومئذ فاضرة الى ربها
 ناظرۃ قاعدہ ہفتم آنت کہ بن گان را استطاعت بہت توانند کہ
 را بکنند و توانند کہ نکنند استطاعت قبل از فعل است چنانکہ امر پیش از فعل است
 کلف ما لا يطاق جواز ندارد قال الله تعالى لا يكلف الله نفسا الا
 وسعها یعنی طاقتہا مقیم در بالائے سوزہ یکشبانہ روز مسیح کند و مسافرین شبانہ
 روز و بافرین بہشت و دوزخ اقرار داشتہ باشی و خداوند تعالی در جنت بہشت
 رحمان و واسطہ بندگان را سلام فرستند و معراج آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 اقرار داشتہ باشی و شفاعت او را حق گوئی و سوال نکیرین و عذاب قبر و نامہ خواندن
 و صراط مستقیم را حق دانستی تا از جملہ اہل سنت و جماعت باشی

قاعدہ ہر شتم آنت کہ اقرار وہی اینکہ قرآن و دیگر کتب منزلہ ہمگی کے کلام خدا
 عزوجل است امانہ بقول کہ قول وے از وے جدا نیست قول وے بقدرت
 ست نہ بالت و جوارح قال اللہ تعالیٰ یزیدون ان ینبوا لوالکلام اللہ
 و نیز فرمودہ وان احد من المشرکین استجدک فاجره حتی یرم
 کلام اللہ قاعدہ ہم آنت کہ مقرر باشی این کہ آمر زیدین گناہ کبیرہ از طرف
 خداے تعالیٰ جائز است اگر چون کہ آن شخص بدوں توبہ فوت شدہ باشد و ہر
 مذنبے کہ بدوں توبہ فوت شدہ باشد کار وے بمشیت اللہ تعالیٰ است اگر خدا نیجا
 بخواد گناہ وے را بشفاعت شافعان یا بفضل خود عفو می کند و اگر بخواد بمقدار
 گناہ او وے را عذاب می کند قال اللہ تعالیٰ ان اللہ لا یغفران لیشریک
 بہ و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء و نیز فرمودہ یغفر لمن یشاء و یعد
 من یشاء موعدا عذاب جاوید نیست قاعدہ و ہم آنت کہ در قشایہات
 قرآن و در اخبارات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہمگی کے اقرار وہی و ہر چہ از
 محتملات و قشایہات کہ علامہ تفسیر و تاویل کردہ اند تفسیر و تاویل شاہ را حق گوئی
 و از قول شاہ نگذری و ہر آن بیفزائی و ہر آہ را کہ محمل گذاشتہ اند تو بظن و رے
 خویش ہیچ نہ گوئی تا بہ تشبیہ نیتی و اقرار وہی کہ ہمگی کے قول خداے عزوجل است
 و ظاہر او باطن ایک حرف را الکار نیآوری و ہر چند کہ در خصوص قشایہات کمتر
 گفتگوے کنی بہتر است خداے تعالیٰ فرمودہ فاما الذین فی قلوبہم
 زیغ فیتبعون ما تشابہ منه ابتغاء الفتنة و ابتغاء تأویلہ و
 ما یعلم تأویلہ الا اللہ و الرا سخون فی العلم یقولون اماناہ
 خداے تعالیٰ علامہ را سخان علم را آن فرمود کہ بمتشابہات قرآن اقرار وہند و
 تاویل آن را بخوبی ندزیر کہ ناوالی را بخود اقرار دادن بہ از آنت کہ در فتنہ و تشبیہ قناد

اگر کے گوید کہ تو درقشاہات قرآنی مثل و جَاءَ دَبْلُكَ وَالرَّحْمٰنُ عَلٰی
 الْعَرْشِ اسْتَوٰی و غیر عاجی گوئی ما جواب می گویم این کہ آن می گویم کہ خدا
 عزوجل گفته در رسول او صلی اللہ علیہ وسلم در امتحان علم و التہ اند باہنہما اقرار و اوم
 و از غیر آنہا بے زارم و برتاویل معسرین نیفتزایم اقرار دادن بقول خدا عزوجل و
 فرمودہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایمان بست و انکار کفر عاقل و موحد یقین دارد
 کہ راہ راست این است و افعال صحابہ کرام کہ اجماعی باشند نیز ہدایت است و ہر کہ خلاف
 این مذکورات را عقیدہ داشت مبتدع است کہ حق را از باطل تمیز کردہ نمی تواند۔
 بِاللّٰهِ التَّوْفِیْقِ وَمِنْهُ الْمَعِیْنُ حَسْبُنَا اللّٰهُ لَعْنَةُ الْمُنٰفِیْقِیْنَ

باب پنجم آنکہ بیداریست و بیداری چہیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ امرسون
 آگاہ باش این کہ بیدار کسے است کہ در خواب نباشد و اگر خواب شدہ باشد باز بیدار
 شدہ باشد یا بیدارش کردہ باشد و کار بیداران را پیشہ گرفته باشد و در ہر جا شفق یا
 چہ کلٹے بنید در گرد او بگرد و از ہر محققہ طریق ہدایت را سوال کنند تا در وہی در ماں
 پذیر شود و آتش و سے را آبے فرود آید اگر ہر چند آتش شوق را آبے ہمیشہ نمی آید کہ ہر
 زمان رو در زیادت مست چنانکہ گو یا سوختگی کہ در بالاسے سوختہ کے است و زندگان
 این طریقی را ہمگی کے این در موجود است کہ طبیبان کاں اندوہ سے کردن این
 عاجز شدہ اند و این زخم را مرہے نیافتند ہر سوختہ کہ این سوختہ گاں را بہینہ
 دیا و یزد و ہمہم در فبق گردند چنانکہ گفته اند خرمن سوختہ دیگران را سوختہ سوختہ
 و بازماندہ از قافلہ نیز دیگران را بالماندہ خواہد و چون این طائفہ را پنجم ہماکہ بگفتند انہما
 مدد و سوختگی کے و آتش سوختہ سینه سے ہی کشند داد از جہنمی آورند و انہما

در کجا یا بیم و از کجا جویم و روست از همگی کے برمی تابند و در ویشو با این حالت بہا میرفت
 و از دل سوخته کہ قلب او نوز و گداز داشت پشان داد و علیہ السلام کہ او ہم این چنین
 سوال نمود سوال کرد کہ آئی ترا در کجا جویم جواب آمد کہ انا عند المنکسرۃ قلبی بہم
 من مخافتی چون این ندا بسر این در ویش رسید چون والد و شیدے آرام و قرار از
 سے بر رفت ہر کجا حیرانی یا سوخته می دید بہ نزدیک شاں می رفت و از محبوب خویش سال
 می نمود تا شاید کہ خبرے یا بد ہر چند کہ بیش مید دید کم می یافت آخر از ہرے او گفتند
 کہ ویرا خانہ آنت مرد در ویش برخواست تا سخنانہ سے رسید کہ شاید او را در خانہ
 و نیافت از حاجیاں پرسید کہ شمایاں این جا چہ می کنید و چہ می جوئید گفتند فیہ
 آیات پینات مقام ابرہیم و من دخلہ کان امنًا و گفتند
 مطابق این اقوال ہر کہ در این خانہ داخل گردد از عذاب خداے تعالیٰ امین باشد
 در این وقت آن در ویش دلریش از صفت حاجیاں باز گردید و آہ کرد کہ در ویش
 پیفز و دو آمد تا بصف را کجاں و سا جہاں رسید گفت شما در این جا چہ می کنید و چہ می جوئید
 و در کف چہ دارید گفتند خداے عزوجل در کتاب عزیز خویش فرمودہ یا ایہا الذین
 آمنوا ارکعوا واسجدوا واعبدوا ربکم وافعلوا الخیر لعلکم تفلحون
 پایاں رکوع و سجود بجا سے می آوریم تا از جملہ سنگامان گردیم آن در ویش ناود سجود سے
 رسید کہ سے یاد و اے موجود نبود بعد آمد تا این کہ بعابداں و تائبان و صائمان
 شاکران و آمران معروف و ناہمیاں منکر رسید پر سید کہ شمایاں در این جا سے چہ وارے
 و چہ می جوئید گفتند خداے تعالیٰ پایاں در این افعال پایاں ثنا گفته و فرمودہ -
 التائبون العابدون الحامدون الشاکون التراکعون الساجدون
 الہم رونا بالمعروف والناہون عن المنکر والمحاظون لحدود اللہ
 و بشر المؤمنین این فعل با ازاں جہت است کہ او را بشارت دادہ در ویش

زیادہ تر گرویدہ آمدتوں میں کہ بیازار شیکو کاراں رسید پر سید کہ شاکہ چہ دارید و در طلب چہ
 می باشد گفتند کہ حق تعالیٰ مایاں را چنین بشارت دادہ انا انضیم اجر الحسنین
 انا انضیم اجر من احسن عملاً مرد درویش آتش شوق و سہ زیادہ
 گروید کہ آتش در بالاسے آتش ریختند و نمک در بالاسے جراحی و سہ پاشیدند
 بعد نالیدہ آمدت تا اینکه بوسے صابراں و صادقان و منفقان و مستغفراں رسید
 پر سہ شمایاں چہ دارید و چہ می جوید گفتند مایاں ہر یکے عمل و داریم آنچه مایاں راست
 دیگران را بستر کہ خداے تعالیٰ در کتاب کریم خود مایاں را صفت کردہ و فرمودہ
 انما یوفی الصابرون اجرهم بغير حساب و نیز فرمودہ لیجزی
 الصادقین بصدقاتهم و نیز فرمودہ وبالاسرار ہم یستغفرون
 و مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل اللہ کمثل حبۃ انبنت
 سبع سنابل فی کل سنبلۃ ما ترحبہ واللہ یضاعف لمن یشاء
 واللہ واسع علیم آن درویش کہ از خواب غفلت بیدار بود و خداے او شربت
 محبت بود و مقصود جان او جز محبت محبوب او نبود ہر کسے را در چیزے آویختہ دید
 و از آنچه منقاد بود کس چیزے نگفت در این وقت درویش دلریش نزدیک
 بود ایسکہ جگر او پارہ پارہ شود متحیر و سرگشتہ حیران فرود آمد قلب خود گفت آخراں
 کار را در مانے باشد آخر مراد انا خواہد گردانید ندکہ ایشان را از حق جزے باشد آمد
 تا بسر کوسے آن رسید با مید کہ در و اورا در مانی پیدا شود و آواز کرد کہ از دست
 و مطلوب من چہ خبر دارید کہ در این کوسے در آمدید اگر مطلوبے ندارید چہ فی کفایت
 گفتند مایاں دست از دنیا و اسباب او برداشتہ و بیع تجارت را و گذار شدیم و ہر چہ
 مایاں را از مطلوب ما باز دار و ہمگی کے را از خود بد اور کردیم تا خدا بتعالیٰ مایاں را
 در کتاب عزیز خود ذکر نمود و مردمان تا قیامت مدح و ثنا سے مارا می خوانند

میں جہاں کہ تھی یہ سب تجارۃ و کسب سے منکر ہے۔ ذکر اللہ درویش پر سیکہ آخر
 بازار شہاں چور خواہد بود گفتند واللہ یوزق من یشاء بغیر حساب
 درویش آہے کشید و گفت در بیخ شہاں از جهت طلب رزق اورامی پرستید
 بعد آمدن بکوئے علماء و بزرگان و مقدمات شریعت و طبیبان رسید پر سید کہ شہاں
 پرچی کشید و چه مطلوب و دعا و آرید در مان در من چیست آنچه مایاں راست
 از تو در بیخ نداریم اگر نعمات دنیائی و اخروی را بخوای از تو در بیخ نداریم قال
 اللہ تعالیٰ والذین اوتوا العلم انہم سدد وجات اگر در وجود اور مان
 طلب می کنی نماز کن و روزه دار و علم آموز و عمل نیکو بجائے آوری تا حق تعالیٰ
 ترا پیاسد و در این وقت در دستگی مرود ویش زیادت گردید کہ از غیرت آہ
 شد و پر این امید پارہ پارہ گردانید و دستار پندار بر زمین زد و خاک بر سر با کرد
 و از سر سوز و نیاز گفت ای نر اور کجا یا ہم و از کہ جویم در این وقت بسراوندان
 کہ مارا از ما وضع بزرگان کس نیاید۔ مارا از قلب سوخته گان و عاشقان ما
 جویند زیرا کہ سر ما یہ سوخته گان و عاشقان و مفلسان ما یم و بس۔ کسے سا کہ
 جاسر سفید باشد و عقبت قصار نرود و او ما بخوید۔ اگر مارا می جوئی بکوئے فلاں
 و مفلسان و خاصیاں و شکستہ دلاں و شکستہ دسے کہ از ہمہ خلق شرم وار و دیگر
 بزدہ ام و زبان عذر ندارد نہ آب روستے وار و نہ مالے کہ نفقہ کند شرم وار و کہ در سیر
 مطیعان آید لهذا انجرم خویش سرفکنده و آتش زداست در دل و آب حسرت و
 دیدہ و غبار معصیت بروستے وے نشسته نخل و نیاز مند و کعبے افتادہ
 آہ می کشد کہ آیا با من چه خواهد کردند مارا اور آسجائے جوی کہ در قلب شکستہ
 جائے داریم و سر ما یہ مفلسان ما یم چنانکہ در کتاب عزیز خویش فرمودہ و مسر
 یعمل سوء او یظلم نفسه ثم یتغض اللہ یخجل اللہ غفر

رحیمہ آمارا کے یابد کہ در احوالات خود ظلم و ستم کر وہ باشد آنکہ از جواب
 غفلت پیدا شدہ باشد و آتش ندامت در قلب سے شعلہ زاند اجدا از ان
 رو سے بطلب ما آوردہ باشد تو بار از رو سے طلب کن کہ جاسے ما در قلب آن
 شکستہ دل ست آیا نمی بینی کہ چون سلطان ارادہ کند چنگ از بر لے خود باغبان پستان
 بنا ہند در میان او درختاں گوناگون می نشاند و از بر لے نشستہ امیر در میان
 باغ قدر سے بنائے کنند و منظر جلوس اور اکھائے رنگارنگ ندامت می نمایند
 چون امیر در ان باغ داخل شود اگر چونکہ ہمہ درختاں پر گل باشد تا بقدر خود و در
 بیچ موضع آن باغ بنشیند و اگر بنشین مردمان اورا بگوشہ ہندی منور بکنند چون تعمیر
 خود بنشیند چشم باز کند و تماشا سے گل نماید و در خار با سے گل نگرد و ہر چند کہ خار است
 امیر از زبان دور و سالبا باغبانان سے خار مار از حیات کشنر بامید آگاہ کہ ہند گل
 بر می آورد و چون گل بار آورد از جنت زخم خار از گل ہو گذرد و بلکہ چون گل
 نیز اکتفا نمی کنند۔ باغبانان خود را می فرمایند کہ از ان گلہا گلہا می گیرند۔ یاد دینی
 یا عزیزی داشته باشد از ان گلہا قدر سے بہ نذر نشان خود میبردند مقصود امیر از
 بنا کردن باغ گل بود تا وان کہ در غیر موسم گل در باغ شوند خار را می بینند و خدا را ہم
 گل نمی شناسد امیر از قلب خود ملامت می کنند کہ چرا درختاں بیبرہ داغون نمودہ اند
 چه آید و چه خیر و نمیدانند کہ امیر را با آن خار را اسرار نیست کہ با درختاں نیست ہمہ
 با سر ملوک با آگاہ نیست مگر صاحبان اسرار باقتنا سے را نیز باغبانان و
 گندہ کاران مومنین اسرار نیست کہ باغبانان و زاهدان نیستند چون یاد نشان
 نشینان اور مجلس خود طلب کنند اگر از آنجا سے او سبب ہمہ بنشینان از بر لے
 می گذرد چہ کہ مہمانند کہ تربیت مجلس ملوک مارا انور الشیخاں میبدان و اگر از
 مد گذرد این علامت بخیزی و غیرہ کہ بھی ملوک ماست چرا کہ از احوالات غلامان

و با وجود اطلاع و آشنائی در مجلس خود طلب کرده اند باید که از جرم شان نیز درگذرند و
 ہم چنین است که بندہ عاصی و ز قلب خود شحم معصیت بسیار زراعت کرده کہ چون نظر
 اندازد و فرسنگ در فرسنگ بمقدم روعے خود ظارمی بیند کہ از خود ننگ می آورد و
 از خلایق شرم دارد کہ افعال خود را بہ نزد شان اظهار نماید و ہمیشہ خوف ختمی
 بقلب او بائے گیرست و ناگاہ ابرجود در بالاسے سینہ و سے آید و رعده پیت
 بغر و برق محبت چنین کرد با و عنایت بود و باران فضل بسیار و کہ آن ہم
 خار ہائے سینہ و سے گل بار آورد و شگوفہ کند کہ ببلبلان بخوانند کہ آتش شوق
 و ز قلب و سے در گیرد و سوز کند تا اینکہ و سے از حجاب غفلت بیدار شود و مالہ ہائے
 عاشقانہ کند چنانکہ در زیر ہر مو سے آن تار محبت آویزاں گردد و پوسے وصال
 بہ شام و سے در آید کہ خارستان و سے گلستانے گردد کہ از گلہائے و سے گلاب
 گیرند و رحمت و مغفرت بدوستان و مجاہد بعزت ہائے نام ہدیہ فرستند
 و آشنا و قندیل عنایت کنند و مہر رضا بسر آن قندیل ہند تا عند الحاجت بکار برود
 شود کہ رنج معصیت را دور گرداند۔ ہم چنین خدا سے تعالیٰ بسے عاصیاں را
 بظفر ہائے آب چشم شان شست شوی دادہ و لباس عزت پوشانیدہ تا این کہ
 ہمہ کے جانیاں بدانند کہ و سے از طاعت مطیعان بے نیاز است و ہیچ عاصی را
 از و سے نومیدی جواز ندارد و ہیچ مطیع را از و سے اغنی نمی سازد ہر چه خواست
 کرد و ہر چه خواہد کند انہ فقال لہما یوید یحو اللہ ایشاء و یثبت
 و عندہ ام الكتاب اما گاہ باش کہ فضل و عنایت و سے مرغبت کہ بہر درخت
 نشیب و در ہر آشیانہ پرواز نکند۔ و ہر صبا و سے را بہ نام نیفتد و ہر کے اورا
 نتواند دید اورا بجز او گیرند کہ کس را در وہم نیاید۔ طوک ما در باغ و سہرے
 ہر کسے فرود نیاید و سہرے کے ملک غیر باشد اورا حمارت بنا نہ کنند و در سہرے

مشرك نیز داخل نمایند۔ و در جائے که خوف معاندان باشد عمارت بنا نہ کنند
 اما از خرابہ و خارستان کہ خالی از ملک غیر باشد باک ندارد کہ چون بنا گذارند بنوی
 گذارند کہ بالکل نام خرابہ و خارستان از بالائے آن موضع دور شود۔ چنانکہ
 لائق موضع جلوس و منظر خودشان باشد و ہر کہ نظر اندازد بداند کہ این عمارت
 سلطانی ست۔ و ہر رعیت و بیگانہ بدوں اذن نتواند گردے وے گردو۔
 اذنا عند المنكسرة قلوبہم من مخالفتی و این طائفہ چنان طائفہ اند
 کہ چون بر خود نظر اندازند سجز از خود دیگر کے در بالائے خود جفا و خطا و ذلت نمی بینند
 و از طرف خدایتعالیٰ سجز فضل و کرم و احسان و دیگر چیزے در بالائے خود نمی
 بینند و بہر طرف کہ نظر اندازند از ہم گناہ چنان مغل و شرمسار و متحیر اند کہ در سجز
 مجلت گویا غوطہ خورده اند و از نہایت محبت و سوزشگی چنان اند کہ بہر چیز نظر
 اندازند خیر اللہ تعالیٰ دیگرے چیز نمی بینند و ہر زمان در پائے محبت شان موج
 برمی آرد و طناب وصال شان محکم تر میگردد تا بجائے مہر سندانہ خودشان از
 بیان رفع می شوند درست و شکستہ بنظر شان یکساں می آید اگر بدریار و ند با سبب
 محتاج نیستند چنانکہ در فتویٰ مولوی معنوی آمدہ سہ ہر کہ اندر بحر مستغرق
 شود فارغ از کشتی و از رورق شود و اعصموا باللہ ہو مولکم
 فنعم المولى ونعم النصير وهو حسبه ونعم الوكيل۔

باب ششم در بیان آنکہ توبہ چیت و تائب کیست

قال الله تعالى يا ايها الذين امنوا اتوبوا الى الله توبة نصوحا
 عسى ويحكم ان يكفر عنكم سيئاتكم صدر الامام شيخ الاسلام
 رحمه الله ورحمته الخريف فرمودہ اند کہ توبہ راستہ مقام ست پشیمانی بدل و عذر بزبان

و باز ایستادن از گناہ اللہ مدار زقنا بعضے گفته اند کہ نصوص نام درود ہے جو
 کہ گناہ ہائے بچہ و افزوں کردہ و بے اموال مردمان خوردہ بود کہ مردمان ہمگی کے
 باوے خشم بودند و اور انفرین میگردند۔ ناگاہ فضل آئی شامل حال وے گردید
 کہ توبہ کرد و آنچه داشت بخصمان بخشید حتی اینکه جامہ ہائے تن خود را کہ بجز عورت
 پوشی دیگر بیچ نداشت۔ مرد وے بیاید و گفت مرا نیز در بالاے تو حقیقت است آن
 عورت پوش را نیز بوسے انداخت بعد حضرت آسے بود رفت در میان او نشست
 این است توبہ نصوص۔ و توبہ کردن بر ہمہ کس فریضہ است چنانکہ خداے تعالیٰ
 فرمودہ توبوا الی اللہ جمیعاً ایہا المؤمنون لعلکم تفلحون و دیگر
 فریضہ ہاں مثل نماز و روزہ و حج و زکوٰۃ وقت معلومی است اما توبہ کیوں در ہر
 نفس کہ نہ در رضاے خداے عزوجل باشد فرض است اگر توبہ نکنی ظالم باشی
 چنانکہ خداے تعالیٰ فرمودہ و من لکم یذب فاولئک هم الظالمون
 آنچه قول خداے عزوجل بود در خصوص توبہ ذکر شد اما شرائط توبہ اینست کہ گفتہ آید
 اول باید در توبہ استقامت کند و دیگر آنکہ ہر مقامے را توبہ طحیرہ الیت عاصی باید
 کہ از گناہ توبہ کند۔ مطیع از دیدن طاعت خود و ریا کردن۔ عالم از حسد۔ مقیم ہا
 از خویش تن دیدن۔ صدیق از عجب۔ اما بیچ توبہ از توبہ مفسدان آسان تر نیست
 چرا کہ آنها از فساد ظاہری توبہ می کنند و زبان و چشم و پائے را نگہ میدارند۔ اما
 اگر کسی دوست داشته باشد کہ اورا مقام تائبان و محققان حاصل آید ظاہر و
 باطن را از خلاف شرع محافظت کند و تائب باید یک نفس را بغفلت نگذرد و
 کہ در خود را قبلہ قلب خود گرداند و ایم کردار خود را در مقدم وے خود داشته باشد
 و حکم کند کہ آیا بندہ را با خداے تعالیٰ این معاملہ جائز است یا نہ مکافات این معاملہ با
 من چه خواهد شد۔ و حکم ملک لم یزل و عذاب جہنم را قبلہ قلب خویش گرداند تا اینکه

آتش ندامت و سوزان تر گردد که تلب وے بسوختن آید و چشم و گوگرد سبز
 و زبان وے بنالیدن و تن وے بکا همیدن از ناویدنے ما زبان را نگردد
 و از تشنیدنی ما گوشمارا و خود را از ہنشین بد و و رگ و دین بچائے کہ بنیافت
 نمود و چیزے را کہ بنیایدید بہست نگیرد و ہفت اعضائے خور و انم
 محوس داشتہ باشد کہ آیا گناہاں مرا از من درمی گذرنند یا نہ آیا بعض احوال
 من مرا چه عوض خواهد دادند آیا مرا پیامر ز دنیا عذاب کنند نفسے در خوف و
 نفسے در رجا گذارند و شب روز خدمت حق مشغول باشد و از طعام خوردن
 روز و خواب شدن شب خور را مبر کند و ہمگی کے اوقات ذکر حق بزبان
 او باشد خاصہ صبح و شام کہ فضائل این دو وقت بسیار است قال
 اللہ تعالیٰ حسبم محمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل الغروب
 و جائے دیگر فرمودہ ہے یہاں بالعدو و الاصل و جہد نمائی کہ در
 این اوقات خود را از ور بار شیطان بدر گاہ رحمان داشتہ باشی آیا در
 قرآن کریم خواندہ کہ خدائے تعالیٰ حبیب خود را صلی اللہ علیہ وسلم بنیام
 شب امر فرمودہ و خطاب نمودہ یا ایہا المظلوم قم الیل الی اقلب الارض
 او انقصر منہ قلباً اور ذعلیہ و جائے دیگر فرمودہ من الیل
 فتجد بہ نافلة لك عسی ان یدعتک دبتا مقاما محمداً
 و باید فضائل گذار باشی فضیل فراموش نہ باشی بسیار کسایند کہ قلب
 مذمومی گویند امشب برمی خیزم و تہجد اوامی کنم چون صبح شود از خواب
 برمی آیند این اند سواس شیطان است کہ در فضائل تقویان می آیتناسب
 بایکے بہر وقت نماز تہجد و وضو کند تا شیطان از وی برہد و در عبادت
 بسکندر و و لبقول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ من حیث دو صورت

حد د الله له المغفوة عمل کرده باشد هر که در بالاسے وضو تجمید وضو
 کند حقتغائے ده حنه را در نامه اعمال وکے ثبت کند و ده سیتہ را
 نحو گردانہ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من توضأ علی وضو
 کتب الله له عشر حسنات و محی منه عشر سیئات
 و نماز جمعہ را اگر چو نیک و و فرسنگ راه باشد باید ترک نکند تا شب اگر شیر
 آید باید مسکن وکے مسجد باشد و چون نشیند رو بقلب نشیند و اگر
 حتی دیگر از انسان مثل زن و فرزند و پدر و مادر یا حیوانات در ذمہ او
 نباشد ما بتواند از مسجد بیرون نشود و اگر باشد بعد از ادا وکے فریضہ
 و طلوع شمس و اذان و اذان بیرون شود و وکے بکسب حلال بطلب
 معاش آورد این فعل او از آنکہ بدست مردمان طمع داشته باشد بسیار
 است و فاعل او در مشقولات آمده کہ شبے و رویشے در صورت
 و رویش و اخل شد و رویش چون دید کہ وکے را همانے آمد قدری طعام
 از خوردن او اضافه آمدہ و در نزد این در رویش آورد چون در رویش ممان
 بخورد گفت یا شیخا این مہتا و میر کامل است کہ من نہ ظرف طعام خوردن
 اورا لیسیدم و رویش گفت اگر تو کسب حلال می کردی کہ یک پیر ناقص
 نہ ظرف طعام ترا می لیسید فضائل تو زیادہ تر بود اگر فقیر کسب حلال
 گیرد و بہرستحقان و فقر ارا ایشار کند بسیار فضا کلہا وارد و اگر دنیا را
 داشته باشد و اساک کند از براسے وکے بسیار شنیع است فاعل
 شخصہ بخیرست حضور فضیل ابن عیاض قدس اللہ سرہ آمد عرض
 نمود کہ یا شیخا دو صد درہم دارم زکوٰۃ او چند می شود فرمودند دو صد
 یک درہم آن شخص عرض نمود کہ بیک درہم اضافہ از چه سبب فرمودند یکجا

گناہ تو کہ این قدر مال خدایتعالیٰ را اساک کردی و بفقیر انفسیم نمودی اما باید
 کہ مال خدا را بمسکین او و من لا الحق صرف کنی کہ اگر خدایتعالیٰ از وسے سوال
 نماید کہ چرا نفقہ نکردی از عمدہ جواب بر آید فقیر تائب و درویش صابر باید
 سخا پیشہ بود نہ بخل کیشہ و چون وقت نماز آید از کسب روسے گرداں شود
 و روسے با دار نماز آورد و حضور جماعت را بخود لازم گیرد قال اللہ تعالیٰ
 حَافِظُوا عَلٰی الصَّلٰوۃِ وَالصَّلٰوۃِ الْوَسْطٰی اگر نماز را ادا نمود و مہمی نہا
 از مسجد بیرون نشود خدایتعالیٰ را ذکر کند و اگر خالی از علم بود بہ نزد عالمان
 رود علم آموزد و باید اکثر مجالس اوباعلماء حقانی باشد قال علیہ الصلوٰۃ
 والسلام خیر البقاع المساجد و شرها الاسواق آنکس تائب
 نباشد کہ بدو عنذر از بہترین موضع بر خیزد و اگر معذور باشد بر خیر رود و برود
 قال علیہ الصلوٰۃ والسلام نفقۃ المسء علی عیالہ صدقہ کسب
 ہم بقدر کفایت معیشت فرض است اگر ازاں مسائل کہ بعلم دین محتاج بود
 از عالمے بیاموزد و از تمامی کسب ہائے دنیائی کہ بسبب احتیاج نہداشت
 از برائے او بہتر است تائب و غیر تائب را بیچ شے از علم آموختن نافع نہست
 زیرا کہ بدو علم بیچ عملی درست نیاید از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 سوال نمودند اَجِبْ بِالْاَعْمَالِ اَفْضَلُ قَالَ الْعِلْمُ وَ تَابَ بَارِکَ سَوَالُ
 مگر رشد این جواب شنیدند صحابہ کرام عرض نمودند یا رسول مایاں از عمل
 سوال می کنیم فرمودند عمل خالی از علم قیمتی نہارد باید اول بر علم
 علم آوری تا اعمال را ضایع نگردانی فاشد کہ در وقت الاس و بیام
 کہ حضرت فیل خدا الصمد جام قدس اللہ روح فرمودہ انا کہ زاہد خالی از علم سخن
 شیطان است عبادت با عمل درست آید و عمل با اخلاص ہر کہ را بد خصم

طمع باشد عبادت با اخلاص از دست وے نیاید و با شکم سیر و خاطر جمع نگردد
 و نفس او مقهور او نمی شود هر که نفس وے مقهور وے نیست بدر بار حق تعالی
 آبرو ندارد و عابد زاهد باید از مباحات چنان اجتناب کند که دیگران از محرمات
 می کنند و هر چه نفس وے را براحت می آورد از آن مأدور باشد کار بد و یار
 بد و جواری بد همگی کے را بطرف خود راه نهد غل و غش و بغض و حسد و کینه
 و عجب و سخیل را از خود بدور اندازد و هر فعلی را باصل و قاعده او ادا کند که اصل
 از اعمال چند چیز است اول کم اہل بودن و بوعده مائے خدایتعالی اعتماد
 داشتن و از وعید او خوف کردن و طمع از خلق بریدن و بخلق خدای مشفق
 بودن ہر کہ باہیں اوصاف متصف باشد مجاہدت مارا بجائے آوردہ باشد
 و چنانکہ بخواہد تن خود را بزیر می آوردن مرد تائب ہم چون اسپ پر قوتے
 است کہ ریاضت کشیدہ باشد اگر زین و تنگ و لجام او محکم باشد این چنین
 اسپ از مقاومت کردن و دشمنان عاجز نمی آید کہ ہم دشمنان را روئے
 در فراری آورد و ہم غنیمت بدست می آورد و اما اگر این اسپ ریاضت
 نکشیدہ باشد و لجام و زین ندیدہ باشد سرکشی می کند کہ ہم در ریختن خون
 سعی می کند و ہم در ریختن خون مردمان ریاضت کشیدہ قہر کردن است
 و رب اللہ نفس قال اللہ تعالی و اما من خاف مقام ربہ و نہی
 النفس عن الهوی فان الجنة ہی للماوی و مثل تن پروا دہو اہریت
 چون مثل کلب است خدایتعالی فرمودہ و اتبع ہویہ فمثله کذ
 الکلب تا آنجا کہ لعلمہم یتفکرون و نیز آن حضرت صلی اللہ علیہ
 سلم فرمودہ اند الناس عالمہا و متعلمہ و باقی الناس ہم یعنی
 یا عالم اند یا طالب علم اند و باقی مردمان فریاد و نادان اند ہر کہ علم ندارد و

پیاموزد فرومایہ و نادان ست و آن کس کہ کار ہو اسے نفس کند خفتنعالے
 و رخن او فرمودہ فہمئلہ کہ مثل الکلب ان تحمل علیہ یلہث
 او نزلکہ یلہث خرو سذ عاقل آنست کہ فکر کند آنکہ از دست وے
 چه پیروں می شود تا از تحت دائرہ تابعان نفس و ہوا پیروں باشد آنرا کہ
 علم نذارد علم باید آموخت و آنکہ علم وارد و بعلم عمل باید کرد تا بج نفس و ہوا
 نیاید بود تا لزان قوم کہ واتبیح ہو یہ فہمئلہ کہ مثل الکلب نباشد ہوا
 پرستان چون سگبانان اند کہ تا چند مدت سگبان را مردمان سگ قرین
 می گویند در روز نماشہ و سیدہ ہر کس بتماشاشغول میشود و او باید بسگ
 مشغول باشد و در صید جاہمگی کے مردمان بتماشاشاے او مشغول میگرددند
 کہ او بہراہ سگ چه می کند اگر کلب معلم گردد کہ صید و شکار کند سگ
 بواجت سلطان سرور از گردد و سگبان خلعت یابد ہر گاہ سگ کہ چند
 روز علم آموخت خود او و معلم او این قدر بہ نزد سلطان عزیز می گردند ایشان
 کہ علم آموزد بہ نزد سلطان تحقیقی خود او و معلم او چہ قدر عزت پیدا می کنند
 خاصہ گان سلطان بخدمت گاری کلب معلم مشغول می گردند چون سگبان
 غائب شود ہر دم او را بیاد می آورند کہ فلان در کجاست کہ سلطان عزم شکار
 و تماشا دار دچوں او نباشد کے تماشا شائے سلطان کمال می یابد ہر گاہ
 سگ پلیدے از علم آموختن خود او و معلم او این قدر مرتبہ پیدا کن حال
 انسان را باین قیاس کن مومن موقد کہ بہ نزد خدائے تعالیٰ عزیز تر
 مخلوقات اوست ہر گاہ توبہ کرد و در بالائے نفس خویش قہر نمود چوں
 نمود و مجاہدت علم و عبادت کشید کے جائز است کہ اکرم الاکرمین اور ان
 پیاسے لطف و کرم خود نا امید گرداند۔ تا سب مستحق عفران و برگزیدہ ر

ست و قلب و سے منظر خالق نشان ہر کہ علم آموز و وریاضت نفس کشد
 حال و سے بہ نزد خدا کے تعالیٰ کمتر از حال ان کلب نخواہد بود کہ خود او
 و معلم او بہ نزد سلطان چہ فی مرتبہ پیدا کند آیا در کتاب کریم و سے خواند
 کہ فرمودہ ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين و جائے دیگر
 فرمودہ ان من تاب وعمل عملا صالحا فاو لنتك ببدل الله
 سيئاته حسنات باين وعده خدا کے عزوجل کا ہی آوردن باين
 در توبہ و اعمال صالحہ نہ علامہ سعادت ماست و نیز چون خدا بتعالیٰ
 خاصہ گان خود را ذکر نموده تا جان را و اول شان ذکر نموده و فرمودہ
 التائبون العابدون الحامدون السائحون تائب آخر آيہ تائب
 حقیقی چون در زمینے گذر کند آن زمین در بالائے دیگر زمین ماخر می کند
 و ہم چنین در ہر جائے کہ بشنید اگر تائب حقیقی بدریائے باہرے گذر کند و
 بگوید **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** اسم اللہ عجیبها و عرسها
 ان سببی لغفور و حیدم آب ما تا قیامت اورا تسبیح و تہلیل می
 گویند و از طرف خدا کے عزوجل از بر اسے او طلب مغفرت می کنند آفتاب
 و ماہ و ستارگان و سے با امرزش میخوانند و ہم چنین ملائکہ ما و حقیقتا
 اورا بقلب خاصان خود و باقی مردمان و دست میگردانند اگر دست بخاک
 زند ز میگرد و از صوت خویش چنان بشارت بایند کہ بیچ فقیرے کہ
 اسلطانے رسید نمی بیند و در قیامت سفید رویے باشد و از صراط گذر
 کند و در جنت درجات اعلیٰ بابد توبہ چنان گوہر قیمتیست کہ ہر کسی اورا
 بچنگ نتواند آورد و ہر کسی قیمت آن را نداند خدا بتعالیٰ احد ہزار
 گناہ گار و عاصی را بیا مرز و توہیدار کہ توبہ کار اند کے دست یا ہر کس را بقبول آید

صد ہزاراں مسلمانان را خلعت ایمان مشرف آید و توبہ اندہزاراں یکے
 را پیر آید توبہ تریاق دلست و شخنہ در بالاسے راہ زن اماہر کسے قدر توبہ
 ماند اندہر کہ این دولت و پیرا پیر آید نعلتے است کہ از طرف خدا عزوجل در
 بالاسے او فرود آمدہ و من لکم یثب فأولیک هم الظالمون
 و صفات توبہ این کفایت است آیا قصہ امتدادے حال و انتہاسے
 حال فضیل بن عیاض قدس اللہ سرہ العزیز را مؤلفہ باشی کہ از بہت
 توبہ حقیقی حال او چگونہ شد آن ترا کفایت است

باب ہفتم می پرند کہ اخلاص چیت و مخلو کیت

لے مومن آگاہ باش کہ آن بسیاری اند کہ عبادت بسیار سے بجا سے
 می آورند بہت ہائے بسیاری بیچ نیکیوں از ہر اسے نشان پیدا نمی آید
 و کساں بسیاری موجود می شوند کہ بار سے ہستے یا نہ کہ عبادت سے
 نیکیوں تا از بیاسے نشان پیدا می شود و قال الصادق را اول الامر تشییم
 الا سلام قدس اللہ روحہ العزیز کار بہتت بالانکیر و ملک
 باخلاص و بچمت گیر و قال اللہ تعالیٰ الا الذین ذابوا و اصبحوا
 و اعنصموا باللہ و اخلصوا دینہم اللہ فأولئک مع مومنین
 خدا سے عزوجل قومی را از عبادان در کتاب خویش ذکر نموده و فرمودہ
 عاملۃ ناصیۃ تصلیٰ فادامیۃ نہر کار کنندہ را از انکیر و ملک
 و نہ ہر آئند کار اور باز کنند و نہ ہر ذرا عی را تخم نثر کرد و نہ ہر اندہ را عزیز
 و مخرم گردانند ہر و سخت خزا بار نیار و نہ ہر آن و سخت کہ در زہرہ گرم
 سیر باشد خدا بتعالے شہادت مومنان را بدرنت مثل آورد و فرمودہ

الم تنو کیف ضرب الله مثلا کلمة طيبة کشجرة طيبة
 اصلها ثابت وثمرتها فی السماء چنانکہ ہر درختے بار نمی آورد ہر
 شہادتے نیز اخلاص نڈار و این شہادت را زمین گرم و پاک باید چنانکہ
 درخت حرما زمین گرم خواهد شہادت ہم دل گرم و پاک خواهد لولا تخم محبت
 را در زمین گرم و پاک زراعت کن تا زود ثمر آورد و اگر آن دل از بغض
 و حسد و غیر ہما پاک نباشد ہم چنان باشد کہ درخت حرما را در زمین سرد
 پیر زراعت کنی سبزی گرد و اما شکر بار نمی آورد و از گویندگان شہادت و
 عابدان قومی ہستند کہ دائم عبات می کنند اما قلبشان از نفاق
 پاک نیست یک قوم از عابدان این چنین اند اما قوم دیگر ہستند
 کہ درخت شان حرما بار نمی آورد و اما حرما لے سیتانی ست کہ بزرگان
 او بچلس خود را ہنمید ہند مگر در نماز و عبادت سبب این ست کہ این قوم افعال
 نامشروع را مثل زنا و خمر و ناحق گوئی بافعال مشروع و خود داخل می کنند
 حرما لے شان حرما ہست اما شیرینی ندارد و قوم دیگر حرما لے شان حرما
 طبعی ست کہ ہم می خورد ہم ذخیرہ می کنند اما لیاقت مجلس طوک یا اندانہ
 این قوم کسانے اند کہ حرص و نیا دارند و بطرح و نیائی بخلق آمیختہ اند
 اما مومنانے کہ شہادت را باخلاص میگویند و شہادت شان از معرفت
 است حرما لے شان حرما لے ست بغایت شیرین و خوشگوار کہ کار از
 ایشان باخلاص و حرمت در وجود می آید ظاہر و باطن شان بیک
 نوع ست نہ نفاق دارند و نہ بدعت و نہ ریائکاری نہ پرولے خلق دارند
 بلکہ ہرچہ می کنند بر ضاے خالق می کنند نتیجہ اعمال این طائفہ این است
 کہ باندک عملے ثواب بسیار بین کار بانہ جس بالائی شود اگرچہ باندک

باشد اندک گفته نمی شود قال الله تعالی مثل الذین ینفقون أموالهم
 فی سبیل الله کمثل حبة ابلنت سبع سنابل فی کل سنبلة
 مائة حبة والله یضاعف لمن یشاء والله واسع عظیم
 و ہر کارے و عیبے کہ باخلاص باشد کس حساب آنا نداند کار کہ بالامی گیرد
 اذ اخلاص بالامی گردد آسانے کہ کار شان بالانمیکردنہ عمل شان باخلاص است
 بلکہ تجلیط است کہ خدا سے غر و جل نمی پذیرد۔ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کہ خدا یتعالے فرمودہ انا اذ عنی الشریکاء عن الشریک
 فمن عمل لی عملاً و اشریک فیہ غیر لی فانما منه بیری
 و هو للذی اشریک خدا کے تعالیٰ می فرماید کہ من ازاں عملے کہ باشرک
 و ریاتخلوط باشد بیزارم کار و عمل باشرک و ریانه از اعمال مومنان باخلاص
 است۔ بسیارے مومنان اند کہ ایمان شان تا حسین موت زیادہ تر بالیشان
 ہمراہ نہ باشد بساں و دخت خرمائے کہ و ر زمین سرد و سیر نشانت برگ و حضرت
 آن تا حسین اول زمستان بوسے ہمراہ ست چون سردی زمستان باشیں آید
 برگ و حضرت آن رانا بوجو گردانند کہ گویا ہرگز نبودہ۔ و قوم دیگرے آنچنان
 اند کہ تا مادائے کہ شادمانی و نعمت باشند ایمان شان بالیشان ہمراہ ست
 و چون رنج و زحمت بیند ایمان از ایشان انراض میکن چنانکہ حق تعالیٰ
 فرمودہ و من الناس من یجید الله علی حرف فان اصابہ فتن
 و اطمینان بہ وان اصابہ فتنۃ و انقلب علی وجهہ لیس
 و ایمان کہ گفته شد ایمان منافقان ست چنانکہ و رحمت ترا سہ و بیہوش
 ہا گفته می شود و لیکن شر و نفع نذار و هیچ منفعتی از وسے بر نیاید بجز
 و محنت و وجہان قال الله تعالیٰ حین الدنیا و الاخرة

ذلک هو الحسن بن علی بن ابی طالب کہ خزانے شان سیتانی
 ست آناں اند کہ شہادت باخلاص می گویند اما عمل با علم و تقویٰ
 نمی کنند حرص و بغض و غیر ہما در اعمال شان آمیختہ است و در خدمت شان
 خرابار می آورد اما خزانے شان در مجلس و خزانہ ملوک بارہ ندارد و
 آن قوے کہ خزانے شان طبیست آناں اند کہ خزانے شان و کتاب
 عزیز خویش فرمودہ و اخذ وین اعتد و نو این نو بہر خلط و
 اعمال الاصلحاً و اخذ سیتا کہ بسیارے کار با بد و نیک را با یک
 دیگر مخلوط کردہ اند الم ترکیف ضرب اللہ مثلاً کلمۃ طیبۃ
 کشجرۃ طیبۃ این قوم را چون توحید از زبان بر آید نگ اخلاص
 و بوی محبت دارد و ہمیشہ در بالاے مرکب تقوے سوار اند و زین
 جہد در بالاے او و لجام او بر سرے او و تنگ توکل و رکاب
 صدق و غاشیہ نواخت ہم عنان او یکے می گوید و یکے می جوید نہ
 نظر بہ عرش وارد و نہ بفرش و نہ بر لوح و نہ قلم حق تعالیٰ اور المطف
 خویش عزیز و مکرم گردانیدہ و خلعت رضا را بدوش وے انداختہ و
 بنسیم وصل معطر گردانیدہ و درخت اصلہا ثابت و فرعہا فی السماء
 را آب معرفت آب وادہ و بر قلب او فرو بردہ کہ ہمیشہ از جوے بار محبت
 آب می خورد و از شرب انس می نوشد تا این کہ درخت وے آب میگذرد
 و آب را از بیخ بشاخ می افکند کہ برگ و میوہ می آورد و میوہ ماے او
 شیرین و خوشگوار می شود و درخت معرفت این چنینست کہ آب ما
 از بیخ بشاخ می افکند معرفت نورا است و آب نورا است و مومن نور
 ست و محبت نورا است و دل بنا بر محبت ازلی سوخته است چون بنا بر محبت

در سوخته ازلی افتد آن چنان گرد و دواں صفت شود که خداے تعالیٰ
 در کتاب عزیز خویش ذکر نموده و لولہ تمسسه نارا نور علی نور
 یھدی اللہ لسوڈہ من یشاء انا آن نار و آن نور را کیسے دہند
 کہ خواہند و سزاوار باشد چنانکہ خداے تعالیٰ فرمودہ و کانتوا حق
 بہا و اھلہا و انا انان کہ ناہل بودند و زمین و آسمان را بحدہ
 طے کردند بیک نافرمانی و نار از ایشان با آن ہمہ عبادات شان آوردند
 و از برائے شان گفتند بر و کہ تو اہل این سنندیتی و آن نار کہ اہل
 این سند بودند و فضل ازلی شامل حال شان بود مثل سحرہ فرعون
 کہ دوستان حق را یک حرمت بجا آوردند و فرمودند یا موسیٰ
 ان تلقی و اما نحن الملقون ان ہمہ ضلالت و کما ہی شان نیست
 و نا بود گردید تا اینکہ انا الی ربنا المنقلبون ہر زبان شان جاری
 گردید و از قطع آیدنی و اذجل بقلب خویش اندیشہ راہ ندا و ند و سرور
 و سالار تمامی شدند و گردیدند حق تعالیٰ بندگان خود را اطلاق داد کہ
 بطاعت ریاکاران استیجاب نداریم اخلاص قلب ہی خدا ہمہ سوز
 و نیاز گنہ کاران و حرمت گرفتن دوستان خاص ما با اخلاص قلب در
 مزد و ما از تمامی عبادت ماے کہ باریا و تکبر باشد بہتر است چرا کہ از عبادت
 بیانی بوسے نفاق و شرک ہی آید و از معصیت مخاصم بوسے توبہ غفران
 ملے کہ از بوسے در آخر بوسے غفران و توبہ طہ شد شود و را اول شد
 یا مخلوط نیست لے عزیزان این نصیحت را گوش گیرید اگر امیدوارید
 کہ شما یان را با آن در گاہ آہر و سے پیدا شود کار با اخلاص کشید و از ریا دور
 بمانید و ہر چه کنید چنان دانید کہ در حضور حضرت حق آیا کہ از ہی بیند و حق نمود

آنکس کہ خدایے خویش خواندہ باید کہ بجز خدا نماند ز شمار گیر و آن بگروید که عباد
 خود مارا پر یا محتاط کنید زیرا که فرود آید از کار ما برداشتمی شود و هر چه
 بانگس حواله می شود که عبادات خود مارا بنظر آنها نمایان کرده آید و آنوقت
 حسرت و ندامت سود ندارد و آیا ظاهر آنمی بینی که چون بکسی چیزی بدینی
 فرستی سستی می کنی که آن را رنگی و بوسه و مزه باشد عبادات ترا هم باید
 صدق اخلاص بود که عیب ریاکاری نداشته باشد قادر بارگاه اغنی الاغنی
 قول افتد اگر یک عمل از سر اخلاص و صدق کنی کار و جهان تو درست
 آید و عمل باریا هر چند بسیار باشد درست نباید فرود آید و بان کس حواله شود
 که اعمال خود را بنظر او طویل گردانیدی یا آرزو داشتی که آنها هم طاعت ترا بیند
 و بشنوند اگر اراده داری که طویل نزو باد لیل بدانی کتاب احیاء العلوم سریع
 عبادات را مطالعه نمائے هذا النصیحة بکفایت

باب ششم در بیان آنکه هر اخصیست و بیولا در کسیت

قال الصدوق الامام شیم انکما سلام قدس الله سره الخ
 اے عزیز بدانکه هر اسلاطینست از سلاطین کفر و انکار و عقل سلطانی
 است از سلاطین معرفت و اقرار مسکن این هر دو در جسد آدمی است و هر
 بخلاف یکدیگر کار می کنند و دشمن یکدیگر اند و همیشه با یکدیگر خصومت
 دارند تا آنکه یکی روئے در بهر سمت آورد و دیگری در وجود انسان
 تحت سلطانی نشیند نفس انسان ولایت تحت حکم شان است هر
 در وجود او سلطان گردد سعادت ابدی روزی و کس شد و هر که
 بوس سلطان وجود و کس گردد در جهنم و با وی بر و کس او کشاده

سر یا خیر یا عقلست و از شر با آتش جسم انسان چون شہرے ست کہ درو
 و سلطان باشد و ہر یک و ایم در پے آنتست کہ آن دیگر را نیست گرداند
 تا اینکہ شہر بکلی در تصرف و سے آید و و ایم خصومت و خونریزی دارند تا
 اینکہ رعایا سے آن شہر کہ عبارت از اعضا ست منقاد و مطیع و سے
 گردند و اطاعت اورا بدمہ گیرند و با و سے باج و خراج دہند اگر سلطان
 ہو غالب گردید و تابعان خود را با آن شہر بجلے مقرر کرد و مارا از ہناد
 آن شہر بر آوردہ شد زیرا کہ چشم با آن طرف می نگرند کہ ہوا خواهد و گوش آن می
 شنود کہ ہوامی جوید و پائے با آن طرف سعی می کند کہ آرزو سے ہواست
 ہم چنین اند باقی اعضا در آخر ہوا ہم چنان آرزو می برد کہ ز ہم بنام او
 سک شود و خطبہ نیز بنام او خواندہ شود و چنانکہ فرعون در آخر دعویٰ انا
 ربکم الاعلیٰ کرد و خدا سے تعالیٰ از پاداش این عمل و سے خبر
 داد کہ فَأَخَذَ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِزَةِ وَالْأُولَىٰ و اگر خواهد کہ سلطان
 عقل یک سخن بگوید سلطان ہو اورا مانع می شود زیرا کہ تابعان خود
 را ہمیشہ در بالائے عقل موکل دارو کہ خاموش باشد و ہمگی کے از و سے
 آن با بظہور آید کہ نفس و ہوامی خواہد چنانکہ خدا سے تعالیٰ و کتاب
 عزیز خویش از و سے خبر دادہ اِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ و دائم نفس آن
 خواہد کہ بجائے خوش نشیند و طعام ہائے خوش خور و لباس ہائے
 فاخرہ پوشد و خلائق ہا اورا مدح و ثنا گویند و اگر عبادتے ہمراہ
 در وجود آید بریا کاری مخلوط دارو ہو پرست آنتست کہ نام و رقم اینسا
 ست و آنانکہ عقل در وجودشان امیر و سلطان باشد ہوا را و ایم سر برید
 و ذلیل دارند کہ عقل ہمہ کے عاقلان بکارشان بیان ست و ہر عملے کہ از

ایشان در وجود آید عاقلان و علماء و ذوی العقول حقائق پسند می کنند
 زیرا که آنها از شراب لطف و محبت چشیده اند و هر عالمی که از عالم ایشان
 عمل می کنند یا از سپاه و سوره ظهور می نماید عاقلان که در و س نظر می
 اندازند می گویند که چه نیکو عالمی و چه باتدبیر سپاهی است آنها از جو بیار
 قریب آب خوردند و بر ریاض محبت پرورده شده اند و نسیم و صلت
 در بالاسی شان بدمیده و با نیاز محبت رو به ترقی آورده اند در
 دنیا می نگرند و نه در عقیقی بلکه طالب رفاکے مولا اند ستر ایشان سر ایزد
 رفتار و قلب ایشان خزانہ معرفت و سینہ ایشان دریای وجود و
 دیدہ شان منظر جمال کمان و زبان شان قائل مدح و ثناست حق
 و گوش شان مستمع آوازه نوای و مہفت اعصابے شان غرور بحر
 کرامت در هر چه نگرند حق را پسند و با هر که گویند قول حق را گویند و هر چه
 طلب نمایند از و سے طلب کنند و با هر که پیوندند بوسے پیوندند و
 و از هر که بترند از جہت او ترند و با هر چه بخشند از جہت او خشنند و چون
 برخیزند از جہت او برخیزند چنانکه در کتاب حرقیل علیہ السلام کہ و سے نبی
 بود از انبیاء بنی اسرائیل آمدہ کہ ما تقرب الی عبدی نبی
 افضل مما افروضت و علیہ بالملکتی بات مجامعی عبدی
 و بالنوافل تجب الی عبدی حتی احبته فاذا احبته
 کنت بصرہ الذی یبصر بہ و سمعہ الذی یسمع بہ و
 لسانہ الذی ینطق بہ و قلبہ الذی یعقل بہ و ذلیہ
 الذان ہمیشی بہما فان دعانی احبته وان سألنی اعطیہ
 نبی عبدی الی ان الغفور الرحیم و انه لیس من اهل

بیت یذنبون مما اکره الخ ما احب الا ینقلبہما
 پکڑھوں الخ ما یحبون کسی کہ سمع وے و بصرے حقیقہ لے باشد
 گو یا وہہ اوقات بحق تعالے قرین ست وچہ خلعتی وچہ کرامتی وے
 راعطا فرمودہ شدہ چنانکہ خود وے جل شانہ در کتاب عزیز خود و از حال
 آن خبر و اوہ سخن اولیا و کسوفی الدنیا و فی الا لحدیثہ تا آنجا کہ
 نزلاً من عنفود رحیم و این کہ در این جا ذکر نمودم چاشنی
 ست از خوان نعم اولیا و وے اولیا و وے نہ آن رنگ دارند کہ ماد
 ایشان نگریم یا مایاں و عوے انیم کہ مایاں ہم از اولیا و وے ایم آسے
 خدا عز و جل مومنان را دوست دار و دوست خود خواندہ چنانکہ در
 کتاب عزیز خویش فرمودہ اللہ ولی الذین امنوا ینخرجہم
 من الظلمات الی النور اما تو انوں می نگر کہ دوستان خدا سے
 عز و جل بچہ صفت اند و بچہ راہ می روند اگر تو ہم از دوستان و وے
 می باشی خوش بحال تو آں کسے کہ ترا دید و شناخت صفت دوستان
 حق این ست کہ گفتہ شد و ایشان طائفہ می باشند کہ یک طرفہ العین
 از حق خالی نیستند و نظر حق تعالے و ایم بطرف ایشان ست قلب
 آن طائفہ و ایم از خلق رسید و با حق آرمیدہ است چنان کہ خبر بران ناطق
 ست ان اللہ تعالی اوحی الی نبی من انبیاءہ کذاب
 من ادعی محبتی اذ اجنہ اللیل نام عنی الیس کل حدیث
 بدعی و محبت خلوتہ مع حبیبہ انا مطع علی قلوب احبائک
 انجہتم اللیل جعلت البصار ہس فی قلوبہم و ثابت نفسی
 فیہم اعینہم فحاطبونی علی المشاہدہ و کلموہ علی الخضود

ملوک دنیا و اہل دنیا را نظارہ گاہ بیت نظارہ گاہ خدا کے تعالیٰ
 قلوب و دوشان اوست ہر قلبی کہ نظارہ گاہ حق باشد بنور فضل و
 رحمت وے و ایم مزین ست و از آئینہ ہزار بار پاک و پاکیزہ تر باشد کہ
 عنبار غیر از وے سستہ شدہ و رنگ حق گرفتہ قال اللہ تعالیٰ
 صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عِبِيدُونَ
 چون قلب مومن رنگ حق گرفت و لباس رضا پوشید ہمہ آں شو کہ
 وے خواہد قال علیہ الصلوٰۃ والسلام حکایۃ عن اللہ تعالیٰ
 انا مطیع من اطاعنی حق تعالیٰ می فرماید من مطیع کسے ام کہ مرا
 اطاعت کند و مونس کسے ام کہ او مونس من باشد و جو جان کسی ام کہ
 او مرا ببجوید و آں می کنم کہ وے می خواہد چون بندہ چنان شود و ہر چه
 نکرد حق بند میان عارف و معرفت حجاب نیست چنانکہ خبر بیان ناطق
 ست المومن مرد آتہ المومن چون قلب مومن از رنگ پاک گردد
 و رب خزائن غیب بروے وے کشاودہ کرد و ہر چه کہ صلاح وے باشد
 از وے پوشیدہ مانند ہر چه دیدنی ست ویدہ شو و شنیدنی شنیدہ
 گردد و گفتنی گفتہ آید آخر کار بجائے رسد کہ از گذشتہ ہائے ایام گذشتہ
 از ازل تا اب ہر چه آرزو کند بیچ شے را از وے دریغ ندارد نہ بجز از لقا
 حق تعالیٰ کہ در جنت وعدہ شدہ چنانکہ خود وے جل شانہ در کتاب
 عزیز خویش فرمودہ و ما تکون فی شان و ما تملوا منہ من
 قرآن تا آنجا کہ ذلک هو الفوز العظیم این کلمات را بینا و لائق
 کہ چہ می شنوند ہر کہ قلب وے نور حق بینا کردید سعادت ابدی نصیب
 او شد و گوے سبقت از ہمہ کے در ربو و دوستان وے بفضل وے

بیست ہر وہ کہ آفتاب عنایت حق بوسے تافت از حلقے ہمارے شود
 چنانکہ چون اثر کمیاب بر مس افتد طلاگرود کہ دیگر ہرگز مس نشود وے کہ فضل
 عنایت حق بوسے تافت ہرگز آدمی گری نکند تو مین را کہ او آدمی گری می
 کند زیر کہ قلب وے در بحر جلال غرق ست۔ ظاہراً با ماست و آن ہی
 کند کہ مانی کنیم و اما قلب در روح وے نہ آست کہ در فہم و اورا کہ ما
 در آید چنانکہ خداے تعالیٰ فرمودہ قل انما بشر مثلكم یوحی
 الی انما الہا کہم اللہ واحد قیمت قلب دار و نہ تن و جسد۔ دل
 چون درست و در میان صدق قیمت در راست نہ صدق را لیکین بیان
 یک صدق در یتیم ست و در میان یکے مر و ارید کہ این دو در قیمت برابر
 نیستند آدمی نیز ہمگی کے آدمی اند چنانکہ صدقہا ہمہ صدق اند لیکین آں صدقہا
 کہ در بیان وے در یتیم ست بجز غواص و دیگرے اورا بدست آور وہ نتیجہ اند
 و قیمت در یتیم را بجز صراف و دیگر نیا اند و آن نتیجہ کہ ہم در میان وے
 قلب سلیم ست بجز مذاکے عز و جل و دیگرے قدر اورا نمیراندہ فی نفسہ
 ہر کے ہم نشین و شریف و نورانشناس چنانکہ شیخ ابودردیہ جانی قدس
 اللہ سرہ العزیز فرمودہ اند یجر فنا من کان من انبیاء و ہمیشہ سنا و
 وسائر الناس لانا مذکور و نادر میدانِ رخصتے او علیے وفا پیارے
 نکنی و بر رخصتے او قدم صدق و محبت نرنی پنداری کہ از خبا اقا ام
 آں عزیزاں گروی در بالاسے ٹوٹ ستہ یا آن عزیزان را در قلبہا
 باشد ہیبت تو در راہ ہوا و ہوس و آشا در راہ رخصتے او فنا اگر او در ہوا و
 ہوس باشی و از ان طائفہ یکے را بہین نمون دستوہ خوالی اگر خواہی کہ آن
 طائفہ را بشناسی ہوا را زیر پا کن و رخصتے او پیشہ گیر و دیدہ غفلت بر کن یتیم غفلت

باز کن و برقع خواجه بدور افکن و سر ہوار را بجا بدست و ریاضت قطع
 نماے عقل را بر تخت سلطنت نفس نشان و ہوار اسزول نمائی تا غبار
 از گرد راہ شان دور بالاے توشنید و بوسے از سلطانی بمشام نور سید و گرنہ
 سرچہ بیند اسے ہمگی کے شود او خیال محالست ہر کہ را عقل امیہ باشد چگونہ
 با کسی کہ ہوار امیر نفس گردانیدہ باشد آشناے می کند و کسے کہ خضر و کبیل او
 باشد با کسے کہ ابلیس و لیل او گرد و چگونہ بیک راہ می روند این دو از یک
 دیگر بسیار دور اند اگر ارادہ داری کہ ہم چنان کردی کہ ایشان اند تو نیز
 آں چنان کن کہ ایشان می کنند تا آں چنان یابی کہ ایشان یافتند و بیا
 اللہ الشوفیق

باب نہم در بیان آنکہ علم چیست و عالم کیست

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَعْدُ

قال الصدوق الامام شیعہ الاسلام قدس الله روحه
 العزيز آگاہ باش کہ انواع علوم بسیار اند ہر نوع را کہ بدست آوری
 گوئی کہ علم خود این ست اما بہترین علوم علم توحید است بعد علم سترجی علم شریعت
 بعد از ان و دیگر علم ہا چون طب و نجوم و صرف و نحو و دیگر علوم کار بے علم
 قیمتے ندارد کہ علم فاضلہ میں اشیاء است اگر می خواہی کہ بدان تفسیر امام رازی
 رحمۃ اللہ علیہ در ضمن آیہ وَعَلَّمَ مَا لَمْ يَكُن لَهَا سَمْعًا وَلَا بَصِيرًا
 از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پرسیدند کہ ایے الاعمال افضل قال
 العلم ہم چنین تا سہ مرتبہ سوال نمودند این چنین جواب شنیدند صحابہ کرام عرض

نمودند کہ یا رسول اللہ مایاں از عمل سوال می کنیم فرمودند عمل بدون علم هیچ
 نیاید عملی که با علم بود اندکے بہتر از بسیار است کہ بدون علم باشد بیچ نفاذ
 از مقام علم و علما بلندتر نیست بعد از مقام نبوت علم است چنانکہ حقیقتی فرمود
 والذین اوتوا العلم ایتھم در درجات و نیز آن حضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمودہ اند العلماء وارث الانبیاء عمل علما نہ آن چنان
 است کہ توپنداری و نہ این رنگ دارد کہ تومی بینی آنها سیاحاں نیستند
 کہ آشنا بازی کنند و تو تماشا کنی یا آیتے چنانکہ کلام شریف تفسیر آن را تو
 بگویند کہ ہماں چند آہ را از پر حفظ کردہ باشند یا چند حکایات از انبیا است
 بجهت خود فروشی و ریاکاری و خود بینی بامردمان می فروشند تو نمی پنداری
 کہ علماء ایشان اند بلکہ این طائفہ نیستند علماء آناں اند کہ حرفت و کسب
 می کنند کہ تدریس و جمع و تالیف دارند عمل شان بعلم شان موافق است
 نہ آناں اند کہ علم را از بہر نان بست آورده اند کہ بعلم ناان می جویند نہ نجات
 و جہاں تو بایس نابینائی در علماء سگری کہ دین خود را در نقصان بیان
 آوری رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ اند لحوم العلماء سمومہ
 یعنی گوشت علماء بزرہر آلودہ است کہ کس خوردن نمی تواند اگر کسی بخورد
 را ہلاک می گرداند اگر در بیان علماء طائفہ موجود نشدی کہ خود را با ایشان مشا
 گردانی و در باطن خلاف شان اند سر کہ زبان را در ہاگون علماء دراز
 کردی حقیقتاً اورا عبرت دیگران گردانی تا دیگران علماء را
 اما از ابتداء زمانہ چینین رواج یافتہ کہ در میان ہر قوم طائفہ در وجود آمدہ
 اند کہ دیگران را بے ننگ فرورده اند باش تا پردہ ما برداشته شود و کاسہ ہر کسی
 پر دے افتد امروز اگر ارادہ داری کہ علماء حقیقی را بدانی بہرچہ کسی

کنی ندانی اما از آنچه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نبی فرمودہ باید نبی شوی
 و باں فرمودہ با عمل کنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند لا تجلسوا
 عند کل عالم الا عا لم یأید عو کم من الخمس من المشک
 الی الیقین ومن الکبر الی التواضع ومن العداوۃ الی النصحۃ
 ومن الزیاء الی الاخلاص ومن الرغبۃ الی الزهد تو فوب
 فکر کن و ہنگر ہر عالمے کہ ز این چنین باشد نزدیک او مر و نشین اگر مرے
 و ہنشین فرمودہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اخلاف کردہ باشی اگر
 این قول را بشنوی ترا فائدہ نامی رساند و اگر نشنوی گرد عالم طواف کن
 شاید کہ بعضے را بیابی اگر دیدی خاک پائے شان را طوطیا کن اما محالست
 کہ در این زمان از آنہا بیابی و اسے بر علمائے روزگار ماکہ اند کے می شایند
 کہ با ایشان مجالس کنی و ترا دلیل گردند باقی علم گرفتند و با علم سد ہزار ستم
 و تقلید را قرین گردند و بعضے تکبر و تعجب و تعصب را بعلم خود قرین گردانید
 بیشک باید در بالائے آنہا چرنے فرود آید تا این خصائل مذکورہ از ایشان
 دور شود و چندان دنیا و حرص و نیاز را بخورد راہ دادہ اند کہ ہر کہ پیراہ شاں
 مجلس کند و بفعل شاں اقتدا نماید بصیبت ہائے بزرگی ازین جہاں
 جہاں بیرون نمی رود کہ در حین فوت افسوسہا خور و دگر بیدور یغ از این
 جہاں می روم و عمل صالحہ بدست نیاوروم و اگر در حین کہ فرصت بہت
 باشد باوے بگوئی کہ این افعال تو موافق شرع نیست با تو چندان عداوت
 گیرد کہ عمر خود را باین کار صرف کند نبی و انعم کہ اہل این زمان باکہ اقتدا کنند
 و راہ حق را از کہ بدست آورند آیا فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 بسمع آن طائفہ نرسیدہ کہ فرمودہ اند عن معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من فتنه
 العالم ان يكون الكلام احب اليه من الاستماع وفي
 الكلام تمزق وزيادة ولا يؤمن على صاحبه للخطاء و
 الاثام والمستمع شريك القائل وفي الاستماع تعلم وسلامة
 ومن العلماء من يجزون عليه ولا يثبت ان يوجد عند غيره
 فذلك في الدرك الاول من النار ومن العلماء من يكون
 في علمه مثل السلطان يغضب ان يرد عليه شيء او يفضل
 عن شيء من حقه فذلك في الدرك الثاني من النار ومن
 العلماء من استخفه الذهو والعجب ما اذا وعظ عنفت
 واذا وعظ اذت فذلك في الدرك الثالث من النار ومن
 الناس من يرى بعض الناس احمق بالعلم من بعض فيختار
 اهل المال والشرف الاحاديث وعن ايب الكلام ولا يرى
 الفقراء والمساكين بذلك اهلا فذلك في الدرك الرابع
 من النار ومن الناس من يبصت نفسه للفتيا ويقول
 للناس سلوني عما شئتم ثم يفتي بما لا يعلم ويكتب
 عند الله متكفرا والله يبغض المتكلفين فذلك في
 الدرك الخامس من النار ومن العلماء من يتعلم كلام
 اليهود والنصارى ليعزز علمه ويكثر احاديثه فذلك
 في الدرك السادس من النار ومن الناس من يجحد همه
 مرتبة وملا الى الاعالي ويطلب به عند الناس المنزلة
 والذكر والرفعة فذلك في الدرك السابع من النار

کہ اس طریقہ بار اور خمیر گرفتہ اند نہ طریقہ علماء درست و نہ طریقہ نجات و نہ
 علماء چون در مجلس بزرگان آئینہ گویند کہ العلماء و افاضت الانبیاء
 و چون دست رس یا بند چنان افعالہا از آنها سرزند کہ مفسدان با دیگر
 رواندارند و اگر مفسدان آن اعمال از ایشان سرزند بحجت درست
 آورند کہ بگویند عامیان ایم خطا و عامیان راہ دارد و اگر آن طالب
 گوئی کہ چرچہ نہیں می کنید از جواب و حجت عاجز آئند و بگویند از ما این
 عمل در وقوع نیامده و اللہ یعلم المعتمد من المصلح اگر آن طالب
 را از علم بہرہ می بود کار بہ ازین میگردند علم نہ آنت کہ تو میدانی و تو
 گوئی اگر کسی گوید کہ من بخارام یا خدا و ام آیات آن کسب از دست
 وے بر نیاید مستحق اجرت می شود و بلکہ نمی شود یا تو قول اورا صدقاً
 می کنی بلکہ باید کنی اما اگر وے را بدعوے وے موافق یافتی بعد
 کہ اورا تصدیق کنی کہ معاند نشان گواہ شان است بجز و دعوی باید
 تو اورا تصدیق نہی تا اورا بدعوے او موافق بہ بینی علم آنت کہ
 ہر جا کہ باں محتاج شوی اورا کار بندی نہ آنت کہ ہوا کے نفس خود
 و علم را در پشت سر گذاری و ندانی کہ علم و امن گیر تو شود کہ چرا و فلان
 مرا بیا دنیا و روی بخارے کہ ندانند این کار بہ تیشہ سر انجام می شد
 و او در موضع تیشہ آتہ را کار فرماید او بخارست بلکہ نیست اگر
 تیشہ و آتہ و فرما و اسکنہ ہمہ کے آلات بخاری اند اما باید ہر کدام
 عمل فرمودہ شوند علم نیز آچنان است کہ در ہر موضع ہماں اسباب کار
 اورا عمل فرمائی نہ آنت کہ ہوا و ہوس خود کار کنی و خود را عالم نام نہی
 حقتعالی فرمودہ مثل الذین حملوا التوریتہ لثم لہم جہنم

کمثل الخیار یحیی من اسفاد حضرت شیخ مصلح الدین شیرازی
 رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ اند۔ علم ہر چند کہ بیشتر خوانی چون عمل و رتوبت
 ناولی نہ معلوم بودہ و التشنہ چہار پائے برا و کتابے چند ماں نہی
 دست را بود چہ شکر کہ برا و ہر دم ست یا دفتر چہ سہ کے کہ از حج و ان زشت
 آید از مومنان زشت تر باشد دروغ از ہمد کس زشت است اما از
 مومنان زشت تر باشد چنانکہ خدا سے تعالیٰ فرمودہ یا ایہا الذین
 امنوا لہم تقولون ما لا تفعلون و نیز آن حضرت مصلی اللہ علیہ
 کہ وسلم فرمودہ اند ان اخوت ما اخاف و علیہم اخف و علی
 منافق القلب علیہم اللسان و التشنہی بزبان چندان اسلے
 نڈار و مثل آنکہ شخص ناولی ہم سایہ شمشیر عافیہ ست و بیاں فخر
 ہی کند کہ علم دارد و عمل نہ حال و کے نیز آن چنان ست کہ و سے
 شقتہا سے بسیاری کشیدہ و اموال بسیار سے بدست آورہ حال
 اموال خود را بگوشہ نہادہ و خود و سے بدرب ہر ماں گدائی ہی کن و نان
 ہی جوید و رہاں جہاں رنج و ریشی و محتاجی میکشد و باں جہاں رنج
 بخل و مانع از کوائتے علی کریم اللہ و جبہ فرمودہ اند الغنی الیغنیل
 عیش فی الدنیا عیش الفقراء و یجاسب فی العقی
 حساب الفقراء اما کہے کہ عالم رامی داند وہم بعلوم کار ہی کن و رجبہ
 و سے مالکس نداند و قیمت ویرا کس نشناسد سحر حق تعالیٰ شمس
 براہ و سے عبادت ست و نظر کردن بروے عبادت آیا کہے کہ و سے
 براہ و اکرام بجائے آور و یا زیارت و سے رو و حال او پہ خواہد بود
 کون و عمر و بجا آوردن افضل ترست یک مسئلہ از و سے آموختن از ہزار

فضائل کسی افضلترست قال علیه الصلوة والسلام فقیه
 واحد اشد علی الشیطان من الف عابد خواب عالم از
 عبادت جاهل افضلترست قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 نوم العالم افضل من عبادة الجاهل اما این حال علم و عالم را
 پسر آید نه قال وقیل برا که بنشیند و قال وقیل را پیشه گیر و نداند که چه
 می کند و چه می گوید مراد از علم عمل کردن است و گفتن و نه دانستن و
 خاموش بودن که این دلیل جهلست دانشمندی را عمل باک نیکو گواه
 است و جهل را کار باک زشت که در هر درختی بار خود را ظاهری آورد اگر
 بار علم پنیم دانیم که در سینه و درخت علم است و اگر جهل پنیم جهل دانیم نه در
 خرما حنظل بار می آورد و نه حنظل خرمانه هر که عبرتی سخن گوید و عالم است
 اگر این چنین باشد باید تمام اهل حجاز و یمن و شامات علماء بودند که
 هر فارسی زبانی جاهل است اگر چنین بود که باید در غیر دیار عرب عالم کسی
 نبود که علم آن است که خداوند عزوجل رایکے دانی و قادر و سمیع و بصیر
 و قدیم شماری و بهر صفتی که خود و خود را متصف گردانید و تونیر متصف
 دانی و و و رایچ شے مشابہ نگر دانی لیس کمثلہ شے و هو السامیع
 البصیر سبحانہ ما اعظم شانہ ہر گاہ خداوند تعالی را انشاء
 و برسل و ملائکہ باو خسر و نشر و وعدہ و وعید و وے اقرار دادی و بجز
 و سنن و مکروہات و وے علم حاصل نمودی و بہر زبانی کہ بودی خواہ
 خواہ فارسی خواہ غیر جا علم را تقریر نمودی و عمل کردی اگر بعد خود را از علم
 دانستی جواز دار و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم العبد
 شادشہ و ما سوی ذلک فضل ایه محکمہ و سنۃ قائم

و فریضۃ عادلة عالم آنت کہ این ہمہ چیز بار ابد اند و با اینہا کار کند
 عالم ست اگر اینہا را نداند و تمامی اشیاء و جہان را بداند عالم گفته نمی شود
 اگر وے را عالم گوئی حق نگفتہ اگر کہے قرآن را ہمراہ فرایض و واجبات
 و غیر ہما بداند و با اینہا کار کند از جہدہ را سخنان علم ست کہ حق تعالی
 در شان شان نازل نمودہ والرا سبحون فی العلمہ یقولون
 اما انانکہ بعض و حسد مسلمانان و کبر و تعجب در قلوب شان جائے
 گرفتہ و مسلمانان را عیب می گویند و بدعت را مثل سنت عمل می
 کنند و خود را از جہدہ را سخنان علم نام می نهند نہ آنچنان ست کہ پندار و
 کہ امر و نہی حق تعالی را بد بگراں می گوید و خود وے فارغست
 خدا کے تعالیٰ ما و جمیع مسلمانان را توبہ لظوح از این افعال ہما
 کرامت فرماید و علم نافع روزی کند علم نافع آنت کہ ترا از ہر چیز
 بطرف پنج دیگر کشد اول از طلب دنیا و طلب آخرت و ہم از ہر دو کہ
 و بخل بطرف ایشان و سخاوت غالباً لہ تعالیٰ سویم از حلالہ دنیا
 بطرف حلاوت عبادت کہ ہم وے روے بلا غری و کاہیدن آوردہ
 چہارم آنچہ بخورد و اوار و ہوسنان نیز روا داشته باشد و آنچہ بگوید
 نذر و ہوسنان نیز نداشتہ باشد پنجم زبان را از بد گوئی خلیق اللہ نکاد و از
 و بد کہ حق مشغول گرداند علم نافع را علامت اینست و علامت علم نافع
 نیز پنج ست اول طلب دنیا و حشمت و شوکت و انفاخرہ و کفاہرہ
 منع دویم تکبری و بخل - سویم نون فریبہ - چہارم احسان را انفاخرہ
 و ہوسنان و عیب گفتن مسلمانان پنجم اعمال دنیاوی بجائے
 اللہ و موت را فراموش کردن ہر کہ در وے این علامات باشد

یقین است کہ علم و سائنس ہر کہ علامات علم نافع و روئے موجود
 باشد و از علامات علم غیر نافع ہری بود و سائنس ہر کہ اس علم است کہ
 تعالیٰ حال شان را در قرآن عظیم خود بیان فرمودہ است یعنی اللہ
 من عباده العلماء ہر چه در درجہ علماء و حقانی بیان کنی پسند
 است درجہ علماء و حقانی نہ آنست کہ بشرح گفته آید این گفته ہمارا از ان
 جنت ذکر نمودیم کہ علمائے حقانی درجہ شان را بیان کنیم و ہر ناجوانی
 را از علمائے حقانی شمار نکنند آن قوسے کہ نہ از علم خبر دارند نہ از فرض
 و سنت کہ ہوا سے نفس عمل می کنند آنہا را نہ عالم گوئی و نہ مجاہد علماء
 شمار کنی زیرا کہ مقصود آنہا از علم تفاحر و کفاشرست نہ قول حق عمل
 کردن و نہ ہدایت کردن مخلوقات بخرامات و ریاست و خواجگی
 جستن و گویند راہ حق اینست کہ مایاں داریم ہر کہ این چنین نیست بطریق
 حق است این سخنان را از سر آن عزم ذکر نمودیم تا اینکہ علماء خود را بشناسند
 و مسلمانان نیز آنہا را بشناسند کہ ہر کج رفتاری بفعل و سائنس آن کنند
 چرا کہ افعال شان افعال اہل سنت و جماعت نیست فعل التقیاء و صلہ
 غیر افعال آنہا است لیکن در این زمان ہر کہ درم و دینار و اوقاف مقبول
 است اگر چہ جاہل باشد اما اقلان خوب نظری اندازند کہ علم چیست
 عالم کیست و راہ حق کدام است و جاہل کیست اما آنان کہ خود را عالم
 شمارند و از یک درم حرام پرہیز نمی کنند و خوردن حرام و پوشیدن حرام خود
 و عادت شان است نہ شمار آنہا را عالم نہ گوئی چنانکہ حضرت مولانا رحمۃ اللہ
 تعالیٰ علیہ فرمودہ اند ہر چہ حاصل زانکہواری کیمیا را بد و میں خود کرد
 نہ پیرا بد ہر کہ منصف باشد باند کہ ما این گفته ہمارا انصاف پیار

کرویم اللهم من ذقنا علماً نافعاً وولداً صالحاً وكسباً طيباً
ودعاءً مستجاباً وباللّٰه التوفيق وعليه التكلان

باب دهم آنکه پیر کیست و پیری چیست بکدام پیر اقتداء می نماید باللّٰه التوفیق

قال الصدوق الام شیخ الاسلام قدس الله روحه العزیز
لے عاقل پر محقق آنتست کہ سیرت و سچوں سیرت پیغمبران باشد بعاقبت
سے می شاید چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ اند الشیخ
نابومہ کی النبی فی امتہ آنانکہ بنام و ہیبت پر گفتنی شوند بسیار اند
معنی وے را باید تحقیق کنی کہ دعویٰ او بحق است یا نہ زیرا کہ اگر اندر اہل حق
کے خود او با خبر نباشد چگونه قادر است کہ دیگران را دلیل شود و پیر باید کہ
م عالم باشد و ہم ناصح و ہم نیکوخواہ و سخی و ہم خوش خوئے و منبغض نباشد
فعال سنت از وے فوت نشود و از بدعت دور باشد قتی و متوکل
مفوض و مجتہد و راضی باشد قناعت و درویشی را دوست داشته
شد غما کرو صابر نیز باشد و اذا فعال مریدان خود دائم با خبر باشد و از افعال
و در آن دنیا او را نفع و بہد با خبر بود و عیب خویش ہمہ ک را بہد
نکہ عیب خویش را نداند و عیب مردمان را بداند و باید ہمیشہ با شیطان
در مقام مجاہدہ باشد ظاہر و باطن او تفاوت نداشته باشد کہ حق را از بہر
شہرتی کند نہ از جنت شہرت کہ مردمان را بدام خود عیب کند کہ اگر این پیر

باشد اقتدار بوسے شاید ہر کہ نہ چنین باشد پیری را شاید و ہر پیرے
 کہ ہواے او بندہ و مطیع وے نیست اقتدار بوسے شاید زیرا کہ او ہر چہ
 گوید بخرض و مقصود خود می گوید نا صح و مشفق نیست از چنین پیرے
 باید پیر ہیز کنی چنانکہ حق تعالی در کتاب کریم خویش خبر داده و لا تتبع
 الهوی فیضلاً عن سبیل اللہ ہر گاہ پیر نصیحت بوسے کارگر
 نیاید نصیحت وے دیگران را کے نفع می رساند ہیشیا رہا باش کہ از ہر
 چشمہ آب نخوری و در ہر مرغزاری چرانگنی کہ صیاد و رپے ہر کا زہ داسے
 دار و در ہر شہری زہری درج نموده زہار بہر جا گذرنگنی کہ دین خویش را
 بباومی و ہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند اقتوا من مواضع
 التہمة پیر باید کہ طبع وے چوں باز باشد نہ چوں کر گس ہر پیری کہ طبع و
 چوں کر گس بود گیر و وے نبایو گردید کہ راہ دین ترا تباہ می کند و راہ شرع را از
 براسے تو چنان مشوش می نماید کہ نمیدانی یکجا میروی الخذر الخذر از پیران
 کر گس طبع آیا میدانی کہ کر گس طبع کلیت کر گس را طبیعت چنان بست
 کہ چوں ہواے پرواری لبس وے آید در ہوا چنان بلند طیران کند کہ ہر مرغی
 وے را نہ بیند و عمر وے از ہفتاد و شتاد ورنی گذر و بدوں رنج رسیدن
 وے را از مردمان از ہمہ خلق عزلت دار و کہ مسکن وے در کوہا و بیابانست
 اینہا ہمہ کے در طبیعت او ہست و ہمت او بجز از مردار خوردن دیگر خبرے
 نیست ہر مریدے کہ در عقب این چنین پیرے رود باید کہ پیر اورا بظرف
 مرداری با د لیل گرد و چنانکہ حکیم فرمودہ
 فنس کنان العراب لہ دلیل فنا ورس المجوس لہ مقیل
 ہر کباد و ناں نشیند چو و ناں شود باخرو سناں نشین تا مچ تو افزوں شود

شاگردان اسٹاذہماں آموزو کہ از وسے بیند و گفته اند گریہ سچہ بانگ راز
 مادر آموزو اما اگر طبیعت وسے باز طبع باشد ہرگز گرومروارے نگرود
 اگر تراہمت مست پیری طلب نمائی کہ طبیعت او چوں طبیعت باز باشد
 زیرا کہ پیر باز طبع تر جان حق مست ہرچہ بزبان اومی رود ہمگی کے از حق
 ست اقتدار کروں بوسے طریق صواب مست مرید باید کہ ہو آفس
 خود را بگذار و نصیحت این چنین پیرے را بگوش گیرد و گوید از بت خانہ
 بمسجد آدم ہرچہ از وسے شنود قبول نماید کہ بیچ از گفتار او باطل نشمارو
 مثلاً اگر پیر کامل را در بت خانہ بیند وسے را انکار نہ کند و ہرچہ در بالائے
 وسے پیش آید از چنین پیرے پوشیدہ نداشتہ باشد پیر کامل باید ہر سخن
 را گوید و از ہر کسے سوال نکند مگر از ان پیرے کہ لابدے باشد و اگر کار
 کسے از دست پیر بر آید باید در واکرون کار او در بیخ نہاید و اگر مرید
 از پیر کامل مذلت در وجو آید باید مرید از وسے باز نگرود زیرا کہ اگر مرید
 ہر قول و فعل پیرا بدانتے خود او پیری بودے و او را بہ پیر حاجتے ہووے
 و از حال پیر کامل کس خبر ندار و چنانکہ موسے علیہ السلام از افعال خضر
 علیہ السلام واقف ہووے کہ وسے از شکستن کشتی چہ ارادہ دار و چنانکہ
 حق تعالیٰ در کتاب کریم جو و حال شان را بیان کردہ و فرمودہ الختوق
 لنتخوق اهلہا و حضرت مولا ناروم رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در مشنوی
 معنوی فرمودہ اند سہ گر خضر و سحر کشتی را شکست بد صد ہزار
 شکست خضر ہست بدو ہم موسے و آن ہمہ نوزے لہر ہست شہان
 محبوب نوبے مبرہہ اگر مرید و پیر کامل و نوسے را ورنہ نماید گویا در ہلاک
 خویش سعی می کند از پیر کامل ہرچہ آید بعد از بصارت آید مرید یا آن بصارت

نیت کہ بروے اعتراض کند چیزے بہتر ازین نیست کہ مرید کار خود را
 بقبضہ پیر کامل واگذار شود ہرچہ پیر کامل را پسند آید مرید ہم باید کہ آن
 را پسند کند و سخن خیر و شر اورا بگوش جان شنود بسیار اشیاء از پیر کامل ظہور
 می کنند کہ مرید شرمی شمار و زبیرا کہ وے را آن قدر بصارت و تمیز نیست
 باید بقول وے اعتقاد نماید تا اورا تجربہ بدست افتد طیب حاذق گاہ مرید
 را بزیر علاج می کند با وجود وے کہ زہر مملک است صبر بہتر تا در زیاں
 کاری و زیاں گوئی نیفتد قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الصبر
 مفتاح المذبح پیر کامل چون کبوتر است و مرید چون کبوتر کوچک کبوتر
 از بر اے بچہ خود بسیار مہربان است کبوتر بسیر ہر دانے حلق می آویزد
 و در ہر بلندی پرواز می کند و ہر صحر اے روئے می آورد تا شاید کہ دانہ
 وے را بدست آید کہ زود پس گردد و حلق بچہ خود دروں کند و بایں
 ننگر و کہ این ہمہ رنج و مشقت ہا کشیدم تا این دانہ را بدست آوردم چرا
 این دانہ را باسانی از دست دہم بلکہ ہرچہ در حوصلہ خود وار و در حوصلہ
 بچہ خود انداز و شفقت پیر کامل باز طبع از شفقت کبوتر کمتر نیست
 باید نیاز مرید ہم از نیاز آن کبوتر بچہ کم نہا شد تا مقصود حاصل آید اللہ اعلم

پایتھم آنکہ مرید کمیت مرید چہ باید کرد تا اراوت و صحیح شد
 قال القسندر امام شیعہ السلام قدس اللہ روحہ
 العزیز اے عاقل مرید را باید کہ نظر اندازد باین کہ باز دار بھراہ بازچہ
 معامہ می کند و باز چگونہ ریاضت می کشد تا کار وے سر انجام میگردد کہ
 مستحق نماشا گاہ طوک و سلاطین می شود چون باز وحشی طبعی را بدست آوردند

و بیلوک ہاتھ بند ملوک اور ابدست بازواری و بد کہ این را معلم گردان
 بازواری بند و پائے او افگند چشم اور ابد و زود از ہنگی کے مرادات معصود
 او سے را دور گرداند و طعمہ اور ابر او مقصد سلطان مقرر نماید و جائے اور
 در بالائے دست خویش کند و سخن خویش را با ستارے و سے رساند و اورا
 دائم حمالی و ندیبی می کند تا اینکہ باز امر و نہی اور ابدان چوں باز باواز و
 خوں بازواری خوں گرفت لجا چشم اورا باز می کند تا اینکہ باز بخود بازواری
 ہم خوں گیر و چوں باز ہر چہ در آشیانہ خود میگرد و وہمہ کے را فراموش
 کرد آنگاہ چشم اورا بار می کند کہ چوں باز بازواری خود را بہ بند و رو ہم و
 حراس آید چوں خوابد کہ در ہوا طیران کند قادر نشود و ہر چند کوشش نماید کہ
 بند را ز پائے خود دور افگند قادر نشود لہذا امر او خویش را بگذار و وہمہ باز
 در عمل کند و بازواری چنان اورا ہر او خویش در آورد کہ اگر باز خوابد یک قدم
 ہر او خویش گذارد نتواند لجا باز بداند کہ ہر او خویش نیست آنکہ ہوائے
 نفس را بگذار و وہوائے بازواری عمل می کند چوں بازواری عمل را از و
 بدانتست کہ باز ہوائے او عمل می کند و این وقت چوں شکار سے پیش
 آید بند را از پائے او بکشاید اگر برو و و شکار کند سلطان و جملہ سپاہ و
 نظارہ کرد تماشا کنان او باشند و اگر ہر او خویش عمل کرد باز بند را در پائے او
 می نهند و اورا مقید می گردانند و پندار کہ از برائے او احسانے بچائے او
 چنانکہ حقتعالے فرمودہ الم احسب الناس ان یترکوا ان یقولوا
 امنا و ہم لا یفتنون و جائے دیگر از برائے موسی علیہ السلام کہ خطا
 کردہ در قرآن جزو ادہ و نجیناک من الغم و قتال فتونا و جائے
 دیگر فرمودہ لم تکنوا بالغیبہ الا لیشق الا انفس حاکمے فرمودہ نداند

بندہ قدرے عافیت را کہ تا بندے بلارا نا آزماید نخست کسے را کہ قدر مہر
 باو یہ محبت بناو اور اباویہ بلا برند اگر از ان باو یہ سلامت برآمد بعد اور باو
 جائے برند اگر از انجائے سلامت برآمد بعد ہمگی کے کسلنے کہ در اطراف
 وی جمع کروند یہ تحت عافیت بنشانند و جام محبت بنوشا نوش و رکام
 اور یزید بستان باز کہ چون سلامت برآمد و معلم شد از برائے او مقام معین
 و بازواری مقرر کند و مدت باوے گوشت خورائند اگر روزے کنج شک کار
 بکنند یا نکند باز یہاں بازست و سلطان ہمہ سلطان لیکن سبب این است
 کہ باز مراد خویش را فرودگذاشته و مراد سلطان را اختیار کرده و اگر ثانیاً
 باز مراد خویش را اختیار کرد از این ہمہ اعزاز و اکرام سلطانی بازمی ماند از
 بازواری کہ او معلم اوست نیز آن حرمت می رود اگر دعویٰ مریدی می کنی چون
 باز بہ نزد بازواری باش کہ مراد خویش را بطرف نبی و مراد بازواری را اختیار
 کنی تا ہم تو عورت یابی و ہم بازواری معلم تو چون مریدے کہ بہ نزد طبیب و و
 طلب می کند بجزم آنکہ طبیب را بدنام و فضیحت کند وین خویش در باد
 می دہد مریدے کہ نہ بجزم صدق و نجات بہ نزد اولیا میر و ند کہ آنہا را بہ
 نام سازند بمنزل زندیقی می رسد ہر کہ از در تقلید باین منزل حاصل
 کرد و از در زندیقی بیرون نشود ہر کہ بدوں اخلاص و محبت بہ نزد اولیا اللہ
 رود رقم نادانی بر خود کشد و زود فضیحت کرد و آنکہ از سر در و محبت
 اول اور از خواب بیدار کند بعد اور اور کوچہ محبان در آورند و بعد بسوز
 و درو مبتلا گردانند و او بجان دادن و موت خود چنان آرزو مند شود کہ تشہ
 جگر سوخته در بیابانے باب سرور بیا کہ حال مطیحانے کہ از دنیا نقل می خور
 بساں مسافری ست کہ سالہا در سفر بودہ و حالاً در منزل وجائے خود بہرہ

راہ آور دہا کے بسیاری از جہۃ اہل و اولاد و دوستان خود بسرخ روئی پس
 می آید مرید باید کہ از سہ چیز خالی نباشد نیاز تمام عجز ہدایم عشق سوزان آنکہ
 برود کہ در ب منزل معشوق بروے وے مفتوح می شود تا مر لیس با خلاص
 بہ نزد طبیب نزد کی از مرض خود و دوا می بیند بدوں اخلاص و تقویٰ پیشے
 دوا میرسد آنکہ نہ این چنین است کار او نا تمام است اما در طلب یہ کامل
 طالب شدن و جستجوے کردن شرط است عاشق خالی از طلب و مرید خالی
 از جستجوے محال اند کہ بطلب رسد بیچ محتاجی بدوں تگ و پوسے
 و جستجوے نباشد عاقل را اشارہ کافی است آیات و احادیث بسیاری ہیں
 خصوص در و ما فتہ بحت خوف تطویل مختصر گردانیدیم ۔

باب دوازدهم در بیان آنکہ طالب کسیت طلب چیست

قال الله تعالى اولئك الذين يدعون يبتغون الي ربهم
 الوسيلة ايتهم اقرب قال الممنون من الامم شيبه
 الاسلام قدس الله من وحده العزیز آگاہ باش کہ مرور چون
 کارے پیش آید و بہت آن خیزد کہ روسے در طلب چیزے آور دہاید
 کہ بشوق روسے در طلب مطلوب خویش آور و نشان بر اہم علیہ السلام
 کہ از نہایت آتش نسبت و اشتیاق بر یہ بیند خیال کند کہ دوستی کہ
 بجز وے بیچ نہ بیند۔ در روسے زمین زمین کشت پیارم ہدایت
 بیاد تو می آرم ۔ انہ پس کہ بدل و بہت ترا بکارم ہدایت ہر چہ کہ تو می بینم
 بر اہم سلوۃ اللہ علیہ اول کہ ستارہ را دید بدار بی گفت از نہایت شوق
 محبت سے ہو کہ سر چومی دید اور امی دید چون برق ارادتی از بالا آرد

آتش خلت را بجاں ابراهیم علیہ السلام افکند تا ہر چہ از بالا و پیدنگ آن
 برق داشت کہ وے ہن ادبی می گفت و بیقرار تر میگردد تا آنکہ
 طلوع کرد چوں اورا بزرگ تر دید بارگفت ہن ادبی ہن اکبر
 بعد چوں قدم در بادیمت نهاد فرمود ای نبوی حیا تشر کون ہر چہ
 جز مطلوب وے بود ہیگی کے را شرک گفت چوں مطلوب ہا سے غورا
 مثل ستارہ و شمس و قمر تا اہل دید فرمود اسلمت لرب العلمین ای نبی
 و جہت و جہی اللہای فطر السموات و الارض حنیفا و ما
 انا من المشرکین تا در طلب کامل نباشی باید رے در طلب پیر
 کامل نیاموری و پیر ہم باید کامل و راہ دان باشد تا مرید وے بالایش
 ہا آلودہ نگردد و زود مقصد رسد۔ راہ زنان راہ دین بسیار اند کہ برہ
 راہ دین نشاند و دعویٰ طاہری می کنند۔ و خلق را بسوے ارادت
 غومی خوانند با وجودے کہ از سنت خردارند افعال شان اکثر بدعت
 ست و می گویند راہ راست اینست کہ ما میردیم با وجودے کہ راہ
 شان راہ ہیزم کثان است کہ بطرف کوہ می رود و اگر چوندا اول فرشت
 می نماید آخر دم بایک می شود چوں بیان کوہ رسد با نکل منفقہ و اللہ
 می شود کہ حیران و متحیر میگردد ہر چند کہ راہ خود را جستجوے کنند نمی توانند
 کہ پیدا کنند ہر چند کہ سعی کنند و بکوشند بنزل می رسند کہ چوں راہ را کم کرد
 ہرگز خبرے نمی یابند این طاقت راہ زنان دین حق اند کہ ہر کہ راہ حق
 بیند ہر اورا می تابند کہ از راہ بگرد و در پیرامہ افتد اسے مدعی آنچه تو
 پنداری نہ راہ ست راہ بہ نزد کسانے ست کہ بسیار زحمت ہا کشیدہ اند و
 عام گردیدہ اند و بسیارے راہ ہراں را خدمت بجا آورده اند و شامات

و حجاز و عراق و خراسان و ترکستان و ہندوستان و بلاد ہما را پے کر وہ اند
 ہر کہ را این چنین و بیخے را ہر شود و در پیرا سہ نیفتند۔ ہر کہ سلطان ہوا بار او گرد
 و راہ زنان و اطراف و سے جمع کروند و با شیطاں اتفاق کنند آن
 پندی، بچارہ سر از راہ ہر تابند و بدام ہوا اگر رفتا رہنمایند تا او را بدست
 شیطاں تسلیم کنند لا جرم حال راہ زنان بسیار گرویدہ اند و را ہر ان اند کہ
 طالبان حق در گوشہ ہا پنہاں شدہ و طالبان ہوا و ہوس آشکار کہ ہر
 وادی و ہر گوشہ مسکن ہا بنا کردہ اند و رسم ہا جدید بنا نہادہ اند راہ ہر
 با در بیان آوردہ اند و قوانین سنت را ترک نمودہ اند کہ اغالات
 شان بخلاف شریعت ہوا سے نفس شان می باشد خلق را ہم ہول سے
 نفس خود دعوت می کنند طبع نیز بہ نوعات شرع مائل است زیرا آن کہ
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند۔ *اَلْاِنْسَانُ حَوِیُّ مَلِیٌّ مَا
 مَنَعَ نَفْسِ خَوَاجِیٍّ وَ بَرِیِّیٍّ مِی خَوَابِیٍّ وَ شَرِّیٍّ عِزِّیٍّ بَعِزِّیٍّ وَ عِبَادَتِ
 اَمْرِیٍّ كُنْدِیٍّ ہر گاہ كسے را کہ بخوابگی و بزرگی نیت سے ہند نفس کہ بجزو
 نیاز اعتراض می کند مشقت شب چیزی و فقر و فاقہ و نماز شب
 بسیار است کہ از راحت و اسایش و مدح و ثنا گفتن مردمان و پیرا دور
 می کنند مفسود نفس از خواجگی حاصل می شود نہ از عبادت و بجزو نیاز
 لاحق تعالی حل شانہ بخلاف اقتضائے نفس خیر وادہ و مرمودہ کہ
*تَحْسِبُ الْاِیْمَانُ الْاِیْمَانُ بِمَا تَحْسِبُونَ اَنْ یُّجَزَّ بِمَا تَحْسِبُونَ
 بِمَا لَمْ یَفْعَلُوا فَلا تَحْسِبُوْهُمْ عِبَادًا مِنْ الْعِلْمِ اَدَبٌ وَ
 لَمْ یَمْسُ عَذَابُ اَدَبِ الْاِیْمَانِ وَ زَجَّ عَنَّا یَارَ اَنْ تُولِیَّ اَرْبَابًا فَرَدَلِیٍّ
 ہر چہ کہ وہ خوابد دید و آنچه گفتہ باید خواند چنانکہ حق تعالی فرمودہ *اَفْرَأَیْتُمْ***

كِتَابِكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا اس عزیزا گرمی خواہیں
 کہ ورقیامت شرمسار نشوید بآن راہ نرودید و بآن قوم صحبت مکنید کہ ایشان
 را از حقیقت نصیب نیست و دیگران را چون غولشتن می خواہند خرمن سوخته
 دیگران نیز خرمن سوخته خواہد قال اللہ تعالیٰ خسرا لدا نیا و الا خسرة
 ذلک هو الحسن ان المبین این آیه در شان کاوازا نازل شد چہ چہ
 آنا خاسر دنیا نیست بلکہ خاسر آخرت انہ۔ خاسر داریں مدعیان کاذب
 و منافق اند مشرکان آخرت خود را بزبان و خسران آورده اند او مدعیان
 اگر دعویٰ جزو سندی مکنید ہر دو عالم را بچنگ آورید نہ آنکہ ہر دو عالم را بباد
 و سپید نہ این از طریقہ عاقلی ست کہ ہر دو جہاں را بباد وہی خست بگذاری
 و نار جنہم را اختیار کنی ہوا را بگذار و خدا را بندگی کن تا انان قوم نباشی کہ
 خداے تعالیٰ حال شان را بیان کردہ و فرمودہ اَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
 الْاِلٰهَةَ هَوٰیہٗ وَاَصْلٰہُ اللّٰہُ عَلٰی عَلِمٰتِنَا اِنَّا کَاہِفٌ لَّکُمْ کُرُوٰنَ
 ہر کہ تابعان بدعت را متابعت کند از ان قوم باشد کہ خداے تعالیٰ
 حال شان را بیان کردہ و فرمودہ اَلَا اَحْزَابًا یَوْمَئِذٍ بَعْضُہُمْ لِبَعْضٍ
 عَدُوٌّ وَاِلٰلَہِ الْمُتَّقِیْنَ وَاِلٰہِ الْاِنۡشَاقِیۡنَ وَاِلٰہِ الْاِسۡمٰتِ الْاَلۡحٰدِثِیۡنَ
 خَلِیۡلًا وَاِلٰہِ الْاَسۡمٰتِ الْاَلۡحٰدِثِیۡنَ وَاِلٰہِ الْاَسۡمٰتِ الْاَلۡحٰدِثِیۡنَ
 فَبِئْسَ الْاَلۡفَرِیۡقِیۡنَ الْحٰذِرِیۡنَ الْحٰذِرِیۡنَ الْحٰذِرِیۡنَ الْحٰذِرِیۡنَ
 ہمقرین ہم نشین بدن نازل شدہ بقول خداے عزوجل ولسبت و
 فرمودہ ان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمل مکنید تا عزت داریں یا بی
 اگر ہزار بار مشرق و مغرب را بقدم بہ پیانی و حکایات مشائخ ہمارا بشنوی
 و پیانی تا ہوا و ہوس را بندہ باشی ہمہ کے در با دست کہ تخم تو شرے نمی آرد

زیرا کہ این افعال تونہ بارضائے حق مقرون است بلکہ باریاست سے
 می بنماید عالم از قاف بقاف محبوب زمین و باز کرده سر لاف و اذلاف و
 خیال هیچ بر نیاید فرو ترا از ہمگی کے افعال و اقوال تو سوال خواهد بود قال
 اللہ تعالیٰ لیسئل الصادقین عن صدقہم چون از صدق ترا سوال
 خواهد شد بنگر کہ پاواتش کذب چه خواهد بود و مصرعہ راستی موجب رضائے
 خداست قال اللہ تعالیٰ وکونوا مع الصادقین اینمارا از جهت
 آن بیاں کردیم کہ کم کسانے موجود می شوند کہ از سر صدق و محبت و اخلاص
 روئے در طلب وے آورند چنانکہ حضرت مولانا روم رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
 در شئوی معنوی فرمودہ ہے آنکہ حق جوید ز بہر حق کجا سمت ہد کہ زا غراض زلتنا
 جداست ہد راہ زناں را دین گوش بر آن دارند کہ طلبے از کجا سر بر آور و تا بہر
 حیلہ کہ بتوانند راہ اورا بزین و بدام خویش گرفتار کنند و آن بیچارہ را چنان
 سرگرداں کنند کہ ندانند چه کنند و از براسے او بگویند کہ کرد فلان کس نگروی
 کہ راہ ترا بزیند و گرد و عالماں نگروی کہ ازین راہ خبر ندارند گرد و ایشان
 گرد کہ راہ ترا کشادہ گردانند کسانے صفت کنند کہ برکت و نشان باشد و آن
 بیچارہ را بنوعے گروانند کہ در میان سر و پا فرقی نواں کند لہذا چون طلبے
 از سر سوز و نیاز بر میخیزد کہ آتش عشق و محبت در جگر او شعلہ می زند تا عیبی
 کہ باخول موافقت دارند اورا بدست می آورند و بطرف باخست راہ می نراند
 مارغیرت باین عزم آورد کہ این گفتہ مارا بہ تحریر آوردیم و الا مارا در کف
 چه غرض و چه مطلب ہے لے کاشن تا این دیدہ برد و حقین ہونا و پدہ منبہ ہم
 و کم سوختی ہوں می بینم می سوزم و می سوزم و می سوزم کہ کلمہ شوقی از ہر امر و ماں
 در طریقہ جو آمدی است۔ جان فاسے آن مناسبہ کہ از سر سر و ق و ر و ا جانب

عالم محقق یا پیر کاملے آور دہر کہ حقیقت را بداند مطلوب را از غیر مطلوب فرقی
 تواند کرد و داند کہ لائق طلب کیفیت پیر کامل و عالم محقق ہر دو یکمیا انداگر
 مہس رسیدند اور اطلاعی گردانند راہ رفتن را ترک نمودن بہتر از آنست کہ بہر
 روی آوری کہ نزد بیابان ہائے بے آب و گیاہ و پر خطر رساند ہمشید
 باش کہ دزدان در راہ کمین دارند تا ترا بہلاکت رسانند **اللہم اغصنا**

باب سیم در بیان آنکہ شریعت چیست و حقیقت چیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام لا فرق فی اللہ روحہ العزیز
 اے عاقل آگاہ باش کہ شریعت درخت است و حقیقت بار او است۔
 عمل نیز دومی باشد عمل ظاہر و عمل باطن عمل ظاہر شریعت است و عمل
 باطن حقیقت ظاہر آید موافق شریعت غرابا خلق باشی و حقیقتا با خدا
 باشی کہ ہر دو با نظام و درست باشد بار شریعت حقیقت است و بار حقیقت
 صفاوت و بار صفاوت کرامت و باز کرامت ترک الایش ہائے دنیا ہر کہ
 ظاہر او بشریعت آراستہ نباشد باطن و سہم بحقیقت نیست چنانکہ از حقیقت
 بیچ خبر ندارد و دہر کہ حقیقت نیست از صفاوت خبر ندارد و ہر کہ راصفاوت
 نیست از کرامت خبر ندارد و ہر کہ را کرامت نیست از ترک علاقیات و نیای
 خبر ندارد و از مناجات اولیاء اللہ بیچ اطلاع حاصل نکرده کہ سلسلہ سے
 در ہم آمیختہ است اصل تمامی کار ما شریعت است ہر کہ را شریعت نیست
 و بیچ دعوی خود صادق نیست زہنا بیچ دعوی ویرا قبول نکنی کہ
 تمام کار ہائے او محال است چرا کہ شریعت چوں درخت است و دیگر درخت
 ہاچوں شاخ و برگ و میوہ تا درخت نباشد شاخ و برگ و میوہ چوں میوہ

درخت بدون میوہ ہست اما میوہ بدون درخت نیست شریعت چون درخت
 ست و حقیقت چون بار درخت چو درخت بظہور آید مردمان بطرف درخت
 نگرند تا چہ بار آورد و چون بار آورد بعد ہمگی کے دربار نگرند کہ بار دراصل
 درخت گواہی می دہد۔ اگر بار نیکو باشد درخت اصلی ست و اگر نہ نیکو ست درخت
 از اصل تباہ ست حق در ظاہر و گفتہ مانگر و بلکہ در باطن و حال مانگر و
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا ینظر اللہ الی صودکم
 ولا الی شمائلکم ولکن ینظر الی قلوبکم و نیاتکم عمارت و تربیت
 درخت از جهت بار آوردن اوست اگر میوہ ہائے نیکو آورد و مجلس سلطان
 راہ وار و والانہ اما اگر درخت شاخ و برگ نیاورد و بار چگونہ می آورد و بنگر
 کہ تا بسخن ہائے زرا ندو و مردمان غمہ نشوی اگر کسے گوید کہ باطن با درست
 کن و در ظاہر ہر چہ خواہی باش این نیز اعتبار سے ندارد کہ ظاہر نیز باید شریعت
 آراستہ باش کہ اصل ہمہ کار ما شریعت ست ہر کہ ظاہر وے بشریعت
 آراستہ نباشد بنگری کہ بگفتہ ہائے وے غمہ نشوی کہ ظاہر گواہ باطن ست
 چنانکہ میوہ گواہ درخت ست کہ این فلاں درخت می باشد مقصد این ست
 کہ ہر درختے را کہ یعنی نگوی کہ این بار آورد ست کہ درخت گواہ باز نیست بلکہ
 بار گواہ درخت ست و نہ ہر جوزے مغز وار و اما در بیچ موضع مغز جوز
 نہ بینی کہ از جوز در وجود نیامدہ باشد اما ہم چہ میں بسیار شریعت بینی
 از حقیقت خالی باشد اما حقیقت را خالی از شریعت نمی یابی چرا کہ ہمہ
 شہرا و باغیا و بنا نامی بینی کہ بنا می کنن اما با تمام نمی رسد اما بیچ تمام شہ
 بایدوں بنیاد نہ بینی شریعت بنیاد ست و حقیقت تمام وے ہر کہ می
 چہ کہ کار وے بالا گیر و شریعت را محکم با تمام رساند و رنج شریعت را بخود کشد

تا بحقیقت رسد شریعت خالی از حقیقت چندانی نیست و حقیقت خالی از
 از شریعت غالبش و کثرت خالی از منفعت است کثرت خالی از برکت شیخ لیبانی
 رنج خالی از برکت سردی و دوری باشد شریعت رہزار مقام و منزل است چنانکه
 در اول این نسخہ گفته شد و حقیقت رنج قدم پیش نسبت اول قدم مجاہدہ
 و قطع ہوا و موس و دویم قطع طلب حشمت و جاہ را بجاک مالیدن سویم قدم
 در بالائے دنیا و اسباب او نهادن چہارم بطرف زاد و راحلہ عتبی پیش رفتن
 پنجم روسے در طلب مقصود آوردن از راہ شریعت وہ مقام زرفتنہ می گوئی
 شریعت تمام شد راہ حقیقت کہ پنجم قدم است می گوئی ہزار منزل را طے
 کردہ ام و ہنوز از منزل اول پس تر رفتہ نمیدانی کہ از ہر دو دریا ماندہ مثل
 شریعت چون ماہ نوست کہ در شب اول تاریک می نماید تا اینکہ در ہر شب
 روشنائے سے زیادہ می شود کہ بحد قمر میرسد چون ماہ باخرمی رسد میان سب
 روز فرق نباشد۔ ہم چنان چون شریعت بانہتار سپید میان شریعت و
 حقیقت فرقی نیست اول شریعت اندک اندک می آید و ہوا و بدعت
 می رود کہ حقیقت شریعت می شود و شریعت حقیقت شریعت ماہتاب
 است و حقیقت آفتاب چون آفتاب طلوع کرد و سلطنت ماہتاب بدید و
 اما اصل قمر بحال خود باقی است لیکن در ضمن آفتاب نومی شود۔ شریعت چون
 نہر آب صافی است و حقیقت چون دریاے عمیقی چون در آب صافی گردد
 عیار راہ یا بد رنگ آب متغیر شود۔ و بدریا اگر تمامی آب راہ یا بد را از حال خود
 تغیر نیارود شریعت سنت ہائے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمودہ
 خدا بتعالی است فرمودہ ہائے خدایتعائے را چنان کار بندی کہ ظاہر و باطن
 ہا نما عمل کنی قال اللہ تعالی فطرت اللہ التي فطر الناس علیہا لا تبدل

لحق الله ذلك الدين القويم ولكن اكثرت الناس لا يعلمون
 نہ ہر کہ از حقیقت سخن گوید حقیقت دارد یا حقیقت دانند ہم چنانکہ ہر کہ از
 گنج سخن گوید گنج ندارد یا از زرخن گوید زرد دارد اگر کار سخن گفتن بر آئے
 بسیار آسان بودے۔ چنانکہ حضرت مولانا نظامی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرماتے
 گزسخن کار میسر شدے کار نظامی بفلک بر شدے
 کسانے موجود می شوند کہ ہزار گویند و یک نمیدانند محقق را محقق شناس
 نہ آنکہ ہر کہ آتش گوید زبان اولسوزد یا ہر کہ حلوا گوید دکان او شیریں گردد
 و ہر حق گفتی راستے باشد چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از حارثہ رضی اللہ
 عنہ پرسیدند کیف اصبحتم قال اصبحت مؤمناً حضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودند لکل حق حقیقۃ و ما حقیقۃ اے انک حارثہ رضی اللہ عنہ حقیقت
 ایمان ہمگی کے برابر ہاں کہ حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند اصبت فالزم
 نہ آنکہ کسی را چو انگلی و بے ہوشی یا ہوا و ہوس پیش آید و تو اور حقیقت
 نام کنی کہ آن مرد را ہوا و ہوس از شریعت باز داشتہ و تو بگویی فدان
 یہ حقیقت رسیدہ اول آن احمق کہ چہیں او عامی کند و دویم آن
 کساں ہزار بار اذوے احمق تر اند کہ اور تصدیق و قبول می
 کنند ہر یک مرتبہ از یک امر شریعت دست بردارند و بدعت را فعل کنند و
 بگویند این چہیں است و سے را ندین ہی باشند لے عزیزان
 ز بہار آن قوم را متابعت نکنید کہ از راہ سلامت بدعت
 ہر کہ ارادہ حقیقت دارد بشریعت عمل کند یا اور
 شریعت را احضانت نکنی حقیقت باز نمی آورد
 اللَّهُمَّ اَرْزُقْنَا

باجہا روحم می پریند کہ راہ کد امست و مرکب راہ صحت

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس الله سره العزیز
 آگاہ باش کہ راہ اطاعت خداے عزوجل صحت و مرکب راہ قدم صحت
 نفس بناون اگر برستی قدم در بالائے نفس نہی و روئے خود بخوبی
 طاعت آوری ہم تماشا با کنی و ہم زود بمنزل رسی قال الله تعالی
 و اعبدوا ربکم حتى یاتیکم الیقین مراد از یقین در این جا موت
 است تا موت نرسد باید طاعت را قطع نکنی و تا بمنزل فرسی باید مرکب را
 از راہ از قدم زدن لگاہ نداری نہ آنکہ عنم از تو برود و شاوی پیش آید تا اول
 بعد باشد قرب حاصل نمی آید تا شب نباشد کہ روز موجودی شود عزابدی
 سلطنت سرمدی کسانے را بدست می آید کہ عمر را بعثت صنایع نمی کنند و بی
 افعال بیپودہ روئے نمی آورند و بیفت اعضائے خود را در ذل عبودیت
 فرومی برند و بفرمودہ ہائے وے عمل نمی نمایند و رضائے وے را برضائے
 خویش برمیگزینند مقصود ایشان از ہر دو عالم رضائے اوست چون نگرند بر
 نگرند و چون گویند با او گویند و چون پوشند برائے او پوشند و چون تشینند
 با وے تشینند و چون بر خیزند از جنت او بر خیزند سخن حق را بگویند باطل را
 نہ در بیان آورند و نہ بگوش گیرند خوئے شان و ایم خوئے اولیاء اللہ است
 و ایم بکار ہائے خیر سعی وارند قال الله تعالی و اقسطوا ان الله یحب
 المقسطین۔ روز و شب شان بعبادت میگذرند و اندک حوزند و اندک کف
 و اندک تشینند ہرچہ ایشان را بپس آید قناعت دارند در بلا صابر باش
 و در نصرت شاکر و بقصائے راضی اہل حقیقت کسانے اند کہ بدین

نظیر فعل کہ خواہند بکنند اول حجت خود را بہ نزد خدای تعالیٰ پیدا کنند بعد روسے
 ہاں فعل آورد کار بے حجت را بخود راہ ندین۔ قال اللہ تعالیٰ وان هذا
 صراطی مستقیمہ فاتبعوه ولا تتبعوا السبیل فتفرق بکم عن
 سبیلہ ذالکم وصیتکم بہ بعدکم تتقون راہ حق را متابعت کنید
 نہ و پھر راہ ہارا مثل نفس چوں بضاعت تاجران است کہ اگر تاجران معاملہ
 ہائے نیکیوں کی کنند بضاعت روز بروز زیادتی ست و اگر معاملہ ہائے
 نیکیوں کی نہ کنند بضاعت روسے بہ نقصان می آورد کہ آخر فنا شود ملائمتی ہائے
 بسیاری نیز حاصل می آید و حضرت دزیان ہم سو و نادر و آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمودہ اند الدنیا من دعة الاحسہ چوں آخرت کثیر من اثار
 این جہان است فرود آید و روسے کہ امروز بکار سے آیا دیدہ باشی کہ باوی
 کہ کے جو تخم کند و گندم درو و یا دیدہ باشی کہ زمین خود را تخم کاروہ درووی
 این ہمہ صد بار ازاں مجال است کہ تابع نفس و ہوانہا جوید قال اللہ تعالیٰ
 ولا تتبع الهوی فیضلک عن سبیل اللہ مثل ان کسانے کہ تابع
 ہوا و ہوس اند۔ چوں مثل غلامی است کہ خواجہ از بر اسے او اموال بسیاری
 می دید و می گوید در فلاں شہر رو کہ گوہر و در بسیار است بقیہت اراذلانی می
 و ہنہ تو این اموال را در خرید کن و پس آور میں از تو خوش وقت می کریم
 عورتا آزادی کنم و ازاں قدر بانیز بقدر سے بتوی بشم غلام ہاں شہری روہ
 بعض قدر مار و کڑوم میخر و چوں پس می آید خواجہ ازو سے می پرسد کہ
 بیار تا بہ پنجم اومار و کڑوم ہارا حاضر می آورد و خواجہ از بر اسے او می گوید کہ میں
 تجارت تو سود و مایہ را بتو بخشیدم و بجائے آزادی مستحق عتاب ہستم
 و عقوبت خواجہ می شود و اسے انجالی نیز میدگان خود کہ ایان با شیم این

معاملہ کر وہ کہ مارا بدار دنیا فرستادہ و نفس مارا بضاعت ماکر و نیکو ماورہ ہر نفس
 ذکر و تسبیح و تہلیل می توایم گفت و ہر ذکرے و تسبیح و تہلیل گوہر قیمتی ہست
 کہ کس قیمت آزا نماند چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند **عَسْرُ
 الْمُؤْمِنِينَ كَأَقْبِنَةِ لَهَا** و این عمر آنست کہ در طاعت خدائی غرور بل گذر و
 چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند **تَكْبِيرُ الْأُولَى خَيْرٌ مِنَ
 الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا** و چون عمر در معصیت و نافرمانی گذر و خالصیم آنکہ لطیف لم یزل
 بفضل و مرحمت خود نگر و دمارا بگوید کہ سو و ماہ شمارا بشمارا بخشیدم اسے
عَزِيمَاتٍ مِّنْ صَيَاوَاتِ عِزِّ عِزِّ شَمْسٍ کہ شمارا در مرغ زار و راور و تاپیکہ
 چون شمایاں روئے بتماشا و دانہ چیدن آورید و دام خود را در گلوئے شما
 افکند ز بہار بطرف این مرغزار روئے بتماشا پناہ و رید و ہوارا متابعت نکند
 کہ بدام گرفتار نیاید و دشمن را بدوستی گرفتارن یا متابعت کردن

وے را نہ طریقہ عاقلان ست

دشمن و دوستی چنان ست کہ یکجا جمع کروں آب و آتش

آیا نشنیدہ کہ ابلیس ہر چند مکر کرد بد شمنے تو آنست کہ آدم علیہ السلام را از
 بہشت بیرون کشد آخر راہ و دوستی گرفت چنانکہ حق تعالی ازیں حال خبر دادہ

و قاسمها الحق لکما لمن الصالحین تا اینکه آدم علیہ السلام را بدوستی

از بہشت بیرون کرد ابلیس از براسے ابن آدم و شمن قیدی ست و باوجود

این حال چون بدام ہوا و ہوس گرفتار شدیم بسیار مطیع و منقاد و در سبک و ہم چنانکہ

خفتت لے فرمودہ **وَمَا أَبْرِي نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَكْبَادَةٌ بِالشُّعْرَاءِ**

عاقلان و بزرگان آن در گاہ شب و روز با خبر اند کہ بدام وے گرفتار

نگرند و ما یاں باز مکر و دام وے امین روئے بخوردن و شپیدن را

این چہ روزگارا و چہ خذلان است کہ در بالاسے ما افتادہ کہ مارا بایں حال گسفتا
 و با قوم ہم نشین شدہ ایم کہ حق گفتن بنزد شاں از شمشیر زدن بروے
 مدعی سخت ترست و دعوائے شاں بجائے رسیدہ کہ بعضے از ایں قوم
 ادعائی کنند کہ درجہ ما از درجہ انبیاء کم نیست باش تا پرودہ از کار برداشتن
 شود و کار ما بر ملافتد اسے دوستان از ایں قوم حذر کنی کہ تمام پیراہر
 ضمن ایں راہ است ایں سخن ما ایں خیر از سر آرمودگی و تجربہ گفتنہ از سر
 تعصب و حسد و نادانی و اگر در ایں راہ مطابق روے آوری کس سود
 آن را نداند کہ آخر در تہ صدیقان ہی رسی و اگر کج روی زندیق ہی
 شوی مرو باش چنان رو کہ بترتہ صدیقان رسی نہ آنکہ زندیق گروی کافر
 اگر لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را بگوید با خلاص مومن شود چنانکہ خدا بیجا
 ازیں حال خبر دادہ فانما ہمہ بما قالوا جنات منا نقان نیز ظاہراً
 ایں کلمہ را گفتند و خداے تعالیٰ از حال شاں خبر دادہ ان المنافقین
 فی الدنیا الا سفل من الذار و ما بعد آن حضرت صلی اللہ علیہ و
 سلم وحی منقطع گردیدہ کہ بکس وحی نمی آید و الا ہر ساعت در شان مایں
 وحی آمدے چنانکہ در شان منافقان ہی آمد قوسے کہ بہ فرمودہ خدا بیجا
 عمل نہ کنند و یک عمل با خلاص از آنها بر نیاید و یک رکعت نماز بجنور
 ادا کنند ہر عملے کہ از آنها ظہور آید در بالاسے شان تا وان باشد و سہ
 عمار و صدیقان و عرفاء ہی نشیند و ادعائی کنند کہ ما از ایشان
 کہ اعمال شاں چون اعمال منافقان است چنانکہ خداے تعالیٰ فرمودہ
 و اجاءک المنافقون قالوا لشہر انک لرسول اللہ و
 اللہ یعلم انک لرسولہ واللہ ینہد ان المنافقین لکاذبون

از برکت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نہ مسخ شدند و نہ در زمین فرو رفتند لیکن
 بعد از ابدی گرفتار گردیدند ما پیش ازین نتوانیم گفت اما باید ضد کنیم تا براه
 آنها نرویم و راه صدق را ہم بیان کنیم کہ دوستان با اختیار کنند ہر کہ نصحت
 شنو باشد نفع عاید خود و دے می شود اگر ما ہم صدق را نصحت کردیم رستہ کلو
 شدیم و از عہدہ امانت بیرون آمدیم ہر کہ می داند و کار او بہ رسولان^{بلغ}
 باشد پس ہر کہ عمر و معصیت و بیہودگی گذراند نفع و مایہ را ضایع کرد و اند
 اللَّهُمَّ احْفَظْنَا

باب پانزوم در بیان آنکہ یار کیست و برادری چیست

قال الصدق الامام شیخ الاسلام ابوہریرۃ نور اللہ تعالیٰ مضجعہ
 لے عاقل اگر یار و برادر آئند کہ ما می دانیم نادر و کیاب است و اگر اینست
 کہ می بینم و می شنوم این یاری و برادری نیست تا در کیسہ تو زر باشد و در
 سفرہ تو نان ازین برادران بسیار بینی او در قرون سابق برادران این چنین
 نبودند و برادری نہ این چنین بودہ کہ حال ما بینم زیرا کہ در قرون سابق اگر کسی
 دیگرے را سلام کردی و دیگرے وے را جواب دادی و پرسید کہ با فلان خیر باو
 چگونه است حال تو اگر ہمہ بین قدر برادری ہزار ورم از مال وے گستاخی
 کردی او سریع نداشتی۔ در این زمان اگر کسی مدت ما با کسی برادری کن
 و بطرف یکدیگر رفت و آمد نمایند و لا فائے محبت از منہ چون در کیسہ
 زغاند و در سفرہ نان گویا آن مدت ما آشنائے نبودہ و بانڈک غلط کہ
 بخط ازین دوست سرزند چندان ازین دوست خود چیز ما بیند کہ گویا ہم
 دوستی نبودہ اگر زبختن خون تو سعی نکند با بیدار وے ممنوں باشی و چون تر

بیند ہزار افعال بد از تو بگردان قصہ کند و پرده ہارا از بلائی کا تو بر وار و اگر از
 خود بر تو دریغ اقترا نکند از تو خوش وقت باش اگر برادران این زمان
 را بخانہ و سر اسے خوراه وادی از حیانت شان امین نباشی اگر وے را بلایے
 رسد و تو ان بلا را از وے دفع کردہ نتوانی اگر وے قادر شود بلا را بطرف تو
 می افکند اگر بار تو از خربیت او شکر می گوید اگر بلائی ہو اسے در رسد او در
 رابطہ تو اشارہ نماید و در دواں رابطہ تو دلالت کند اگر اموال تو ضایع
 گردد او ترا بگوید کہ چون من اموال خود را محکم می گرفتی و نگوید قضاء و قدر
 ہو وہ تا ترا تسلی حاصل آید در این روزگار اغلب یاران این چنین اند یاران
 خدائی نہ آن چنان باشند کہ از بہت ملاحظہ و نیایاری کنند یا بہت بدین
 مخلوقات بلکہ از بہت خراسے عزوجل یاری کنند و تا در بہت بکند
 و یک زبان باشند خداوند تعالیٰ در کتاب کریم خود صفت دوستی صحابہ
 کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین را ذکر نموده و یوشرون علیٰ انفسہم
 ولو کان بہم خصا طة یعنی اصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم اگر برادر
 خود را محتاج می دیدند حاجت برادر خود را در بالاسے حاجت خود بر می گردیدند
 اگر چونکہ خودشان نیز احتیاج داشتند و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند المؤمن کلہم کفلس و احدیہ مسلما ناں باید آنچه
 خود پسندند از براسے یار خود نیز پسندند و آنچه بر خود پسندند از
 یار خود نیز پسند نکنند و از بہت مال و اسباب دنیا با یکدیگر بیگناہان
 نکنند و اگر کسی در خصوص اموال و اسباب دنیا در میان شان سخن گفت
 او را از طرف خود یا ممنوع گروا شد و دوست باید ہمیشہ یا سببان دوست
 باشد و زود دوست نا شیطان در میان شان رہا نیاید اگر یار و طرف ہم

یا صاحب باور و اگر وہ بایز و بیکریاں بسیار شکر حق تعالیٰ بجا آورند و شکرانہ
 ادا نمایند و خاصان حق تعالیٰ چنان ہوں کہ از برای بار خود اموال تمسید و نقد
 وہی گفتند سبب ادا قلب دوست با باہینا مشغول کرد و از طرف حق تعالیٰ
 غافل گردد وہی گفتند اگر ای چہیں کریم بار خود را در بالابے بار خود نہادیم
 این نہ طریقہ جواں مردان است یا حقیقی آن است کہ آنچه ترا از طرف حق تعالیٰ
 باز میدار و دے آن چیز را از طرف تو دفع کند و ہر چہ ترا بحق تعالیٰ نزدیک
 کند او آن چیز را از برای تو پسند کند و ہر وقت تو خدا را بتعالیٰ را فراموش
 کنی او ترا پیدا آورد و چون بیکر حق تعالیٰ مشغول باشی او ترا باہین فصل
 تو مدد دہد و در حضور دے کس حرات بخیزد تو نکند سود و زیان تہ اسود
 و زیان خود شمارد و ہر چہ خواہد از متاع و اسباب تو تصرف کند کہ بالغ و او
 بہ نزد دے فرقی نداشتہ باشد **اَلَا مَا حَزَمَ اللّٰهُ بِنُحْطَاوِ ذَلَّتْ اَزِيك**
 دیگر نہ بخند ہر کہ بار خود را در زیان کاری بیند و باز نہاد و یاری دے صحیح
 نیست تا بفرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ المؤمنون کلہم
 کذنفس و احدیہ عمل کردہ باشی و نفس و احدی است کہ اگر از ہفت اعضا
 یکوے بدو آید تمامی اعضا در و داشتہ باشد و اگر بعضیے خائے
 خلد و دیگر اعضا بخاصہ آن خار بر خیزند و تمامی اعضا بندگان آیند کہ آرد
 خاریروں آورد ہر اور باید از برای برادر نصیر باشد چنانکہ حق تعالیٰ
وَمَوَدَّه فَنَعَمَ الْمَوْلٰی وَ لَعْنَةُ النَّصِيْرِ وَ جَانِيْ دِيْمِر فَرْمُوْدَه وَ كَاذِب
حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ہر کہ جانب یزراں و براوراں وینی را نکند
 حق تعالیٰ جانب اورا نکند داشت نماید بے یار کار بے بر نیاید و ہر کہ
 را یار بے یار حق تعالیٰ جیب خود را صلی اللہ علیہ وسلم منت نہاد کہ

محمد ترا یار ان نیکو لی عطا فرمودم چنانکہ فرمود محمد رسول اللہ و
الذین معہ اشهد علی الکفار وحماء ویدہم و نیز آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند الرفیق شمر الطریق و نیز فرمودہ اند
المجاد شمر الذاد معنی آنست کہ باید در کارے یار ملاحظہ شو و تا کا
ورست آید یار آنست کہ حقوق یاری را بقول شرع بدانند نہ آنکہ در پی
ہوا و ہوس باشد زینہار از تابع ہوا و ہوس و احمقان طلب یاری نکنی
تاوان و احمق آنچه بیاری عوز از تو تباہ می کند بیشتر از انست کہ با صلا
می آورد آئی تو احوالات مارا با صلاح آوری و از یار و ہم نشین نگہداشت
کنی و از جملہ آن قوم نگر وانی کہ در صفات شان فرمودہ یَا لَيْتَ بَيْنِي
وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ اللَّهُمَّ اعصمنا
من رفیق السوء و جوار السوء

باب شانزوم در بیان آنکہ توفیق چیست و موفقیت

قال الصدرا الامام شیخ الاسلام برود اللہ مضجعه
ول باید دانست کہ تا فضل حقتعالی شامل حال مایاں نباشد از
حال بیخ بر نیاید و تا توفیق بدید بیخ کارے نتوانیم کرد اما فضل و توفیق
ن در غیب اند ما را بغیب کارے نیست امر و نہی ظاہری را بای عمل کنیم
انذافات و این باعث نجات ما گردند و یقین باش کہ خدا بیخالی مایاں
بکارے امر فرمودہ کہ از عمدہ آن بر آمدن نتوانیم چنانکہ فرمودہ لا یکلف
نفسا الا وسعها در ظاہر باید با امر و نہی عمل نمایم با غیب چه کاریم
ان فعل را بجاکے آوریم کہ بحقیقت بدانیم این چنین است و بقیہ پرہیز باش کہ

حق تعالیٰ ایک نام اور حکیم است ہیچ فعل حکیم از حکمت خالی نیست و
 حکم خدا تعالیٰ خطا و سہو و نسیان راہ نہ اندہ ہر گاہ اینہا را بدستی با
 ۲ پنجان کنی کہ وے امر فرمودہ نہ چنان کنی کہ خود خواہی زیرا کہ وے مارا
 نیز حکمت ایجاد کردہ و او امر و لواہی خود را نیز حکمت ایجاد کردہ با
 امر و نہی اورا بجائے آوریم و ہوا و نفس را از خود باہر و را کفریم شک و
 پس لست اندازیم و یقین را چنگ ز نیم قرین بدرا از خود دور کنیم و بصر
 نیکوئی آوریم معقول عاقلان عالم و حکمت حکماء این قدر قوت ندارند کہ
 حکمتہائے اورا بدانتہا با پایہ داشت کہ فرمودہ ہائے حق اول انہا
 عبادات بجائے آوردن اوست کہ ہرچہ در بالائے بندگان امر کردہ تا
 قادر باشی بجائے آوری و بدینا و اسباب او فریقہ نشوی چنانکہ حق
 تعالیٰ فرمودہ فلا یغترنکم الحیوة الدنیا ولا یغترکم باللہ
 العزود ان الشیطان لکم عدو و فاتخذن وہ عدوا ہر کہ بصورت
 این آہ کریمہ عمل نمودہ با دشمن دشمنی گرفت از عذاب وے نجات یافت
 زیرا کہ نفس و شیطان ہر دو ترا ہمہی امر می کنند قال اللہ تعالیٰ
 الشیطان یعدکم الفقر ویأمرکم بالفحشاء واللہ یعد
 کم مغفرة منہ وفضلاً واللہ واسع علیہم ظل کارہے ما
 از اینست کہ فرمودہ ہائے حق تعالیٰ را کار نمی بندیم و با شیطان در
 مقام مجاہدہ ایستادہ نمی شویم شیطان کہ مارا بمعصیت امر می کند او را
 فرمان می بریم و حق تعالیٰ مارا بطلب مغفرت و عفو و فضل امر فرمودہ
 و اموش دیاریم تا کارہائے ما بعکس گردیدہ فرمودہ شیطان ہر بجائے
 می آوریم و فرمودہ ہائے حق را فراموش و اریک لاجرم اعمال ما پرست خالی از

از مخر شدہ کہ بظرف بالا راہ نزارند و ہرچہ بعقل و حکمت نائے خود بقلب
 خود جمع کردہ ایم شیطان کہ یک حلقہ نیاز بقلب ما بہید ہمگی را بسا و وہد
 ہر کہ عاقل ست ہرگز از کید و مکر دشمن امین نیست با دشمن دشمنی است
 کہ نہ سخن وے را بشنوی و نہ با وے سخن گوئی و نہ بگفتہ و نہ پیروی عمل
 نمائی و اورا خار داری و در مجلس خود راہ ندہی و دوستی با دوست گشت
 کہ ہرچہ کنی مشورت او کنی و ہرچہ گوید فرماں بری و تحقیق بدانی کہ با ہنوی
 روا مینداند و دروغ ہم نگفتہ و مہنی گوید و عہد خلاف نیز مہنی باشد و تو
 باید شرم داشته باشی کہ در کارے کہ رضائے دوست نباشد با قوام
 کنی ہرچہ کنی و جوئی باید رضائے او در آن باشد با دشمن و دوست
 دشمنی گیری و با دوستان او دوستی می کنی ہرچہ دوست دارد تو نیز دوست
 داشته باشی و ہرچہ دشمن دارد و گردا و نگروی این گفتہ را کہ بگوئش جان
 شنود کہ خدا ایتعالی وے را چشم بینائی عطاء فرمودہ قال اللہ تعالی
 و من یوت الحکمۃ فقد اوتی خیرا کثیرا و ما ینزلہ الا علی
 و این افعالہا را چنان قلب کشاہ خواہد کہ ہفت آسمان و زمین و رے
 گنجد و از خزائن مائے حکمت در وے خزائن باشد و بداند کہ دوست
 کیست و دشمن کیست کار وے ہمیشہ بر رضائے دوست باشد نہ ہر او
 دشمن اگر کہے خواہد کہ در پیج کار وے خطا راہ نیابا یا سبائے را و
 بالا کے قلب مقرر کند تا ہر جبالے بظرف قلب آید یا سبائے را
 سرے را خیر کند کہ در ب را مفتوح گردانم یا نہ تا کہے نتواند از در سرے
 گذردے رساند و پیچ کس بدوں اذن از سرے کے بیرون نشود اگر کسی
 پیچ و زحمت بسیاری را بخورد راہ دہد تا اور بالا کے قلب یا سبائے

مقرر نماید کار و بے بیج است و تمام عبادات اور اذکار و عیار شیطان بیکجا
 بیاورد و زبرد و زبرد گرداند قلبی که پاسبان ندارد و چون باغی است که باغبان
 ندارد و در دیوار وے ہمہ خراب شدہ اگر کسی در ب و دیوار باغ خود
 را محکم گرداند رنجماے او در باغ او ضایع نہیں ہو و ہر چہ زراعت کند
 اور ابدست آید قلب خالی از پاسبان چو باغ خالی از باغبان و خالی از
 در دیوار است ہر کہ خواہد در باغ رود و ہر چہ خواہد اسراف نماید اگر خواہد
 درختان را از بیج بر کند باغی کہ باغبان و دیوار داشتہ باشد و ایم پر از میوہ است
 اے عزیزان ہر کہ خواہد باغ او پر میوہ باشد شیطان و زور را بے راہ
 نذر و دل را پاسبانی کند کہ شیطان و زور بطرف او راہ نیاید تا وعدہ
 خداے عزوجل را تصدیق ندہی اعمال تو چنداں قیمتے ندارد کہ در عز و
 وسوسہ شیطان عیاشی و لغو بودہ وے عمل میکنی نہ بطر بودہ خدا نیجا
 فرقان بیداری فرماں بردارے و غیر فرمانبردارے از اینجا سر میرند شیطان
 بیاید و حلقہ مکر و فریب را در قلب تو بگوید و بگوید یا فلاں چوں گرسنہ
 شوی نان از کجا بدست می آوری اگر گفتی خداوند روزی میدہد از مکر و
 فریب اور سعی و اگر بوسوسہ افتادی او ترا میگوید اے فلاں یا کسے
 بدست آری یا بہ زور فلاں رو تا ترا نان میسر آید یا در فلاں مشغول روی
 آور کہ عزیز و مکر مگروی یا در فلاں جاسے روجہاں در بالاسے تو تنگ
 نیست شیطان و زبرد تو می گرد کہ تو بتدبیرات وے کار میکنی چون بگرد
 وے کار کردی از فحشا خلاص نمی شوی چرا کہ بیج فعل تو از نماز بہتر
 نیست و رآن حسین نماز تو فحشاء می گرد و قال اللہ تعالی ان لصلوۃ
 بینھی عن الفحشاء و المنکر حقتعالی می فرماید کہ نماز ترا از فحشا بہتر

باز میدارد حالاً در بیرون نماز می نگر اگر نماز تو ترا از فحشاء باز داشته نماز تو نماز
 است۔ ما چنان می گویم که نماز با فحشاء آنت است که ترا از عمل های زشت و
 نادر و باز نمیدارد و منکر آن بود که تو دایم از نماز خود و نان را بپیت داری که
 بدست آوری هر که دایم در بند حصول مال و نان بود چندان خیال نماز
 ندارد و ازین سبب است که نماز و سبب همه فحشاء میگردد و انا شیطان
 چون بطرف تو آید و در بقلب ترا بگوید و گوید نان تو از کجا و جامه تو
 از کجا و نفقه و خیال و فرزندان را از کجا بدست می آوری تو این آیه کریمه را
 بوسه مطالع کن رب المشرق و المغرب لا اله الا هو فاتخذ و کبیره
 و بگیر این آیه را تلاوت نمائی و ما من دابة فی الارض الا علی الله
 رزقها و یروی فی السماء رزقهم و ما نعدون و من ینوکل
 علی الله فهو حسبه نظیر این آیات دیگر هم در قرآن کریم بسیار درود
 یافته تا و سوره شیطان را بقلوب خود باراه ندیم اے مومن آیا حال قبول
 خواهد بود که چون خدا بیتی عالی آیات بسیارے نازل فرموده که رزق شما یان
 بر من است قبول نمیکنی و چون شیطان ترا امر می کند که بدرب فلان رو یا
 فلان عامی را بدست آورد که مظلومان بسیاری ترا در تحت حکم می آید که بخرد
 اموال شان و عمل فرمودن شان دست رس قوت پیدا میکنی قبول می
 نمائی تو خود انصاف ده که که را بندگی می کنی و فرمان کے را بجای می کنی
 خدا بیتی عالی ترا میفرماید که عاجزان و غریبان را خدمت کن و خوشتر است
 کرداں که ہم انصاف آن را ببولیس دیم ترا اجر کریم عنایت فرمایم چنانکه جل
 ذکره فرموده من الذی یقرض الله قرضاً حسناً فیضاعفه
 وله اجر کریم و شیطان ترا می گوید فقرا را نان ماه که در ویش و بنیوا

کردی بنگر تو کہ کہ را اطاعت میکنی و کہ را معصیت لے عزیزاں قول حق
 تعالیٰ را بگوش گیرید تا ہم مضاعف شمارا بہرست آید و ہم اجر کریمے از برکت
 شما نوشتہ شود و بفرمان بجائے آورون شیطان بندگی خدا کے تعالیٰ را دعا
 میکنی حق تعالیٰ رزق ہر کس را بوعده مقررہ او بوسے می رساند اما ترا می
 آزماید کہ تو و کے را بچہ نوع بندگی بجائی آوری چنانکہ در کتاب کریم خود فرماید
 و لنبلونکم بشیء من الخوف و الحرج و نقص من اہل سوال
 و اہل نفس و الثمرات و الثمر الصابرين حق تعالیٰ تمامی حیوانات
 و جانوران را روزی مہید ہدایاں را بجایا می نماید کہ چون فرود آید باز خوا
 نماید کہ چرا این چنان افعالی بجائی آوری از حجت عاجز باشیم و نتوانیم گفت
 کہ ندانستیم لے مومن با این ہمہ افعال زشت تو خدا کے تعالیٰ از نہایت
 کرم خود اشیا ر نفیسہ خود را چون ایمان و معرفت و طریقہ سنت و جماعت
 از رویشاں و فقر از خود دریغ نمود اسباب دنیا کے را کہ خاصہ کبر و بود و مناققا
 ست بمصلحت دریغ نمود ہر گاہ خرمن و خاک و دیگر جانوران را روزی ہر
 انسان عزیز کردہ خود را کہ و نقد کرمنا بنی آدم را و نشان و کے نازل
 فرمودہ کہ برزق و روزی میگرداند بنوعی کہ مصلحت مہد اندیشک میرساند
 چنانکہ در کتاب کریم خود فرمودہ و لو بسط اللہ الرزق لعبادہ لبغوا
 فی اہل ارض و لکن ینزل بقدر ما یشاء انہ بعبادہ خبیر بصیر
 چون عقب چون و چرا گرفتاری از حقیقت بندگی بازماندی حضرت مولانا
 رحمۃ اللہ علیہ در مثنوی فرمودہ اند
 لے فرمایہ بچنہاں پا دوست رزق تو از تو بتو عاشق ترست
 بر سر ہر لقمہ نوشتہ عیساں کہ فلاں ابن فلاں ابن فلاں

شیخ ابو ذر بوزجانی قدس اللہ سرہ العزیز فرمایدے بناہ بندگی ت باید کردن
 باین و آن چه کار آید بندگی طاعت ست و خورسندی اگر علم ہیگی علمارا
 بخوانی و عبادت تمامی عابدان را بجای آوری اما چون ترا خیر و شر می رسد
 از غیر وے دانی ہیگی در بادست هر چه می خواهی کن و هر جامی خواهی باش که
 جز رخ اصناف تر نصیب نداری **اللَّهُمَّ احْفَظْنَا**

باب ہفتم در بیان آنکہ صوفی کیست و روش کیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ العزیز
 آگاہ باش اے مومن کہ صوفی و درویش ہر دو یکے اند بیاں مسلمانے کہ
 مذاہب ما اند صوفی و درویش نیز آنچنان اشاد ماہر قومے اصطلاح و تسمیہ
 دارند چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند: **سنتفترق امتی**
سبعین و ثلاث فرقة کلہم فی النار الا الناجیہ صحابہ کرام
 سوال کروند کہ یا رسول اللہ نابیہ کدام طریقہ را عمل می کنند فرمودند طریقہ
 من و اصحاب مرا ہم چنان از صوفیاں و درویشاں یک طریقہ پراہ اند و
 آناں اند کہ سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و طریقہ صحابہ کرام رضوان
 اللہ علیہم را متابعت می کنی و از بیان صحابہ کرام صوفی آن قوم بودند کہ
 در مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در میان صفہ جائے داشتند و جا
 بیچ جائے و مسکنی نداشتند از ہمہ افعال دنیاوی روئے گراہی و دنیاوی
 دماں صفہ جائے داشتند کہ آناں را در زمان اہل صفہ می گفتند یا وجوئے کہ آنا
 بنان یومیہ خود محتاج بودند کہ آناں را در صفہ کجا بگذارند و در صفہ
 استغناء شاں چنانکہ در بیان آنجا کہ آناں را در صفہ کجا بگذارند و در صفہ

فرموده و بحسب الجاهل اغنیاء للتعفف یعنی اصحاب صفیا کفار
 از اغنیاء کامل می شمردند از نهایت پاک بودن شان از سوال سرتامی
 درویشان و فقراء آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بوده اند چنانکہ فرموده اند
 الْفَقْرُ حَرَمٌ وَنِزْرٌ فَمُودَةٌ لِكُلِّ نَبِيٍّ حِرْفَةٌ وَحِرْفَتِي الْفَقْرُ
 وَالْجِهَادُ هَرَجًا فَتَقْرَبُ جِهَادٌ وَفَقْرٌ بِهَمٍّ قَرِينَةٌ كَمَا جِهَادٌ وَمُقَاتَلَةٌ سَتٌ
 غَوَاهُ بِمَرَاهِ لَفْسٍ وَشَيْطَانٌ بَاشِدٌ غَوَاهُ بِمَرَاهِ كَفَارًا مَاتِلٌ لَفْسٍ بِزَقْلٍ كَفَارٌ
 بِوَجْهَاتٍ اَفْضَلُ سَتٌ چنانکہ حضرت مولانا صاحب فرموده اند ہ شعر

اے شہاں کشتیم باخضر ہر دو نیست زان خصمے بزور اندر
 قدر جہاد میں جہاد والا خضر انجیم واپس زمان رو در جہاد اکبریم
 سہل شیرے وان کہ صفیا بکشند شیر آزاواں کہ خود را بشکند

و نیز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند افضل الجہاد جہادۃ
 النفس فقر و جہاد ہر دو یکے اند کہ فقر نفس اند و نامرادی از دنیا بنیاد
 مسلمانان و اہ شرع مجاہدہ کردن است با نفس بنزہیں مجاہدہ ہا آنست
 کہ در بالائے خود بجا آوری خدا کے تعالیٰ نیز مایاں چنان امر فرموده و
 جہاد وافی اللہ حق جہادہ و نیز فرموده و نہی النفس عن الہوی
 فان الحینۃ ہی المأوی ہر کہ ہوا کے نفس کار نکر کہ نفس تابع و ہے
 گروید کار وے رفعت یافت صوفیاں درویشان محقق و اولیاء اللہ
 جملہ این چنان بودہ اند در ویش محقق را باید سہ چیز حاصل باشد دست
 نہی از دنیا و اسباب او و دل نہی از علایقات و نیائی خالی باشد و حسبہی
 کہ میل زینت و دنیائی نداشته باشد اہل صفہ ہیں صفات بودند خدا کے
 تعالیٰ در کتاب کریم خویش بآیات بیاری صفات شان را بیان کردہ کہ خو

وحركت وسكون واستغناء شاں چوں بود قال : الله تعالى في سورة
 اذ ان الله ان ترقع ويدن كرفيها اسماء يسبج له فيهما بالعدا و
 والا اصل وقتے دربالائے اصحاب صفه می آمد که چیل تن یکک اهن
 دشتند چوں وقت نماز می آمد یکے می پوشید و نماز را ادا میکرد و بعد از آن
 دیگرے بعد از آن و دیگرے تا نماز هر چیل تن ادا می شد۔ و روزی نشان
 چنان بود که وقتے سرگوسفندے به نزد یک یکے برند چوں او سرگوسفند
 را بدید گفت من محتاج نیستم حق رفیق من است که و سے از من با این لی
 ترمی باش۔ و هم چنین به نزد هر چیل تن برود تا آن سرپن لشخص اقلین
 رسید با وجودے که هیچ یکے نان یومیہ حذور انداشتند و در علم چنان
 بودند که چوں در میان صحابه کرام مشکل در سگله پائے افتاد از ایشان
 جواب می پرسیدند و با وجود اینها دائم و روشاں تسبیح و تهلیل و قرات
 قرآن بود و روزگار حذورا در نماز و صیام و جوع و فقر و فاقه می گذراند
 و از نهایت مجاهده پوست بتن شاں خشک شده بود و همواره از خوف
 حق تعالی ترساں و لرزاں بودند و هر چند در شان شاں آیات بیشتر
 نازل می شد ایشان مجاهده نفس بیشتری کردند تا لاجرم بر کافات شاں
 چنان آمد که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بنفس نفیس خود آنها را خدمت
 بجائے می آوردند وقتے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اراده نمودند که
 رضائے قوم دیگرے را بر رضائے شاں اختیار کنند حق تعالی فرمود
 ایہ را نازل فرمود و لا تطرد الذین یدعون ربهم بالغدوة
 والعشی یریدون وجہکے و جائے دیگر فرموده و از صبر نفسانک
 مع الذین یدعون ربهم بالغدوة والعشی یریدون

وجہ سے انہیں گورنمنٹ شرفیات بسیار عطا در بالا کے شان نازل شدہ زیرا کہ
 ایشان را از دنیا چیزے نمود و وہا کے گت غنی نمیکروند و از کے چیزے
 سوال نمیکروند و خود را بکے وظل نمیدانند تا خدا کے تعالیٰ ایشان را
 ثنا فرستاد للفقراء الذین احصروا فی سبیل اللہ لا یسطعون
 ضرباً فی الارضی بحسبہم الجاہل اغنیاء من التقف نعوزهم
 بسیمائہم لا یستلون الحافاً و در طہارت شان نیز آیہ نازل شد
 فیہا رجال یحبون ان یتطہروا و اللہ یحب المتطہرین
 حال شان و انہم چنان بود کہ بیان کر وہ شد اگر تو ہم در طریق تصوف
 سلوک میکنی تصوف آنچنان است آئے چون تو تابع نفس ہوئی باشی
 بچہ سدا و عوے تصوف میکنی و عوے بلا سند را فقہاء معتبر نہیں است آیات
 و احادیث و قول مشائخ و فقہاء چنان ورود یافتہ کہ اصحاب صفاء
 چنان بودہ اند امر و زبردست مدعیان این طریق جزا و عامی باطل چیزے
 نیست باش تا فرود آتی کہ این دعوے تو چہ نتیجہ میدہد کہ حالاً دعوی میکنی
 حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را بصدق اخلاص
 گفت رئیس حسنین کردید و صدیق لقب او شد عبد اللہ کبیر نیز این کلمہ
 را بگفت چون بنفاق گفت و اخلاص نہ داشت اسفل السافلین جائے
 او گروید چنانکہ حقتعالی از حال و کے خبر و اوہ ان المنافقین سے
 اہل دلت الا اسفل من النار اگر چونکہ در دعوے بیکے بودند اما در
 اخلاص تفاوت داشتند اسے عزیزان راہ حق را بصدق و اخلاص پیش
 گیرید تقلید و سخرہ این راہ را نمی شاید کہ مبادا فرامایاں را جمع سخرہ
 دہشتہ کنند صوفیاں و در ایشان مجاہدہ نفس و سخرہ و زہد و ترک ہوا

اختیار میگردند و مایان شادمانی و طرب و طعام با سکه چرب و شیرین
و گوناگون اختیار می کنند و خوردن شیوخ اهل تصوف نام می نهند آنها شب
تا صبح به تسبیح و تمذیب و نماز و قرائت مشغول بودند و مایان بسند و ستکار
و لهو و لعب عیالان مشغولیم و شب و روز در فکر آنیم که کدام طعام نوش
مزه و شربت شیرین در مجلس ما حاضر باشد و او را بچه نوزع بچنگ آوریم
و در عوض زید و فقر همیان ما سکه نند و خیره می کنیم و در آن بچرخیم که کدام
لباس فاخره داشته باشیم که دیگران نداشته باشند و کدام منعم و کدام بزرگ
تر ظالمان را با عقوبت حاصل آید و بدل بوریاد در میان مومنان ما سکه
خود غالی و مستد فرشی و دریم نوزع تبس و فکر کن که کدام فعل با بقدر
پیشیاں مشابعت دارد و هر یکا سینه می بینیم خود را کور و گرمی کم و هر یکا بخت
می بینیم و در سرایه خود می گردانیم - ما لاجرم چنان شده که هر چند سعی داریم که
بمنزل رسیدن پس ز می آیم سکه مدعی این راه ندر راه کعبه است به این راه که
میروی بزرگستان است و اسب بر ما و بر احوالات ما اگر خدا بخواهد الطیف
و فضل خود را با ما کار بندد و در کفایت اعمال ما را بجا آید و در پیون
زهر و بدن تاثیر بخشد - فاولی بر ازاله بگامی کند اللهم استعینا

باب مجدهم در بیان آنکه مبتدی کیست و منتهی کیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام برود الله شیخ صدوق
لے عزیز سوال آنست که آنکه جواب شنوی و اگر جواب شنوی آن
مشکل نامیده می شود برادر من مبتدی آنست که در حال است و منتهی
آنست که الا الله ما می گوید که در راه است اما بچندان الا الله که تو

میگوئی یا از سر عقل و فہم خویش می تنگری لاله کلمہ ایست کہ حد ازل ست و
 حد لاله اللہ ابد ازل تا ابد آنچه موج و شدره و شود و رلام و الف لاله الا
 اللہ بکنند ہر کس کہ این کلمہ را با خلاص گفتند ہدایت سے نہایت ہم باوست
 قرین ست و بدہ ہائے ناقص ست چون صبح صادق طلوع کرد
 بیچ موضع زمین شب باقی نمی ماند عبا معصیت چه تواند کرد و عبا
 تواند کہ نور و ضیا را ناپدید کند لیکن بصارت مایاں را بگذرد خاک
 ناپدید می گرداند کہ حالی از ضیا گردد اما خلل بدیدہ ماست والا نور آفتاب
 تغیر نیافتہ بحال خود باقی ست زیادت و نقصان بدیدہ ہائے ماست
 نہ در نور آفتاب چون از مشرق بمغرب رود بحال خود باقی ست لیکن نور
 او در ہر موضع نتابد و ما را ہم از روشنائی زیادہ تر نصیب نیست قومی
 کہ در آن بازار تجارت می کنند چون دست از تجارت باز دارند در
 کارشان نقصان راہ یابد مثل ہدایت و نہایت ایشان چون چراغ ست
 اگر چراغ را روغن و فتیله داشتی تا عمل کنی او تیرا روشنائی میدہد اما باید
 کہ او را از باد و آب و ہر چه وے را فرومی نشاند نگاہ داری تا در حسین
 ظلمت در روشنائی وے باشی اما چراغ تا وقتے بکار ست کہ آفتاب بزبان
 باشد چون آفتاب بر آمد تمامی چراغ ہا را اعتبار سے نیست ہمگی را خاموش
 باید کرد ہر کارے کہ اخلاص ندارد و بر یا آلودہ ست چون چراغ ست
 کہ بہ نزد ظہور آفتاب قیمتے ندارد و با و آب و خاک و گرد و عبا و را
 خاموش می کند و عمل با اخلاص و خالی از ریبا چون آفتاب ست کہ از صحن
 طلوع تا عروب و مہم نور او زیادہ تر میگردد و بیچ آفتے ہم او را ضرر نمی
 رساند و نہ کس تواند کہ نور و ضیا سے او را کم و زیادہ کند ہر کس کہ بنور آفتاب

ہر نیامدہ باشد چون آفتاب برآمدہ تمامی چراغہا را اعتبار سے نیست
 ہمگی را خاموش باید کرد ہر کار کے کہ اخلاص ندارد و بر یا آلودہ است
 چون چراغ ست کہ بہ نز و ظہور آفتاب قیمتی ندارد و باد و آب خاک
 و گرد و غبار اورا خاموش می کند و عمل با اخلاص و خالی اندر یا چون
 آفتاب ست کہ از حین طلوع تا غروب و سبب و سببم نور اورا زیادہ تر میگرد
 و اینچ آفتاب ہم اورا مضر نمی رساند و نہ کس تواند کہ نور و صیاسے اورا
 کم و زیادہ کند ہر کس کہ بنور آفتاب یا ماہ راہ میرود او میاند کہ خالق
 و آفتاب خالق ست نہ خلق۔ اما مردانہ باش اگر عمل می کنی بنور ماہ و آفتاب
 کن کہ بروغن و فتیله اختیار ندارد و چنان عمل کن کہ خدا سے تعالیٰ
 باب خدا ن را بروی تو کشادہ گرداند اما خدا سے تعالیٰ عطا سے خود
 ساکے باز پس نمیگرد و تا بفرمودہ شے عمل کنی تو خود متوالی کہ عطا سے
 اورا پس رو کنی زیرا کہ حکم و تصرف تو نیست عیالان ہمگی آرزو مند
 کہ کاشکے مایاں ہم مردمی بودیم اما کار بدست ایشان نیست نہ مرد خود قادر
 کہ خود را زن گرداند و نہ زن قادر ست کہ خود را مرد گرداند مرد و زن
 حکم دے آفریدہ شہ اند سبب و شقی ہم بفرمودہ سے ست سبب
 کار بفرمودہ سے و حکمت کند و شقی نفس دیواسے خود را متابعت
 نماید قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا سجد
 عن سعد فی بطن امہ و الشقی من شقی فی بطن امہ
 و نیز حقیقے فرمودہ و الزمہ کلمۃ التتوی و کانوا
 بحق بہا و اہلہا و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 اللہ بعثت داعیاً و معلماً و لیس الی من الہدایہ شقی

وبعث ابلیس حزینیا و لیس الیہ من الصلاۃ شیء قبل
 اللہ یضل من یشاء ویعبد من یشاء و در خورشید کس نتوان کہ
 تصرف کند تو خود بنگر اگر طاقت نگر بستن اطراف او داری یا در تابش
 او می توانی نشست برو با آفتاب بازی کن والا همان سایه و خانه
 تاریک که در وسط چرخ آفریزی ترا بستر بگری که تا طاقت تابش
 آفتاب و سروی ما پستاب راند اشتی از چرخ مستعمل خود نگذری
 چنانکہ فرموده اند **س** ذرہ را تا بنویسمت عالی حافظ طالب
 چشمه خورشید در خشان نشود اگر طاقت نداشتی و روی آوردی در
 سودا و وسوسه می افی و می گویی این چه آرزو بود کہ من کروم و لیس آرزو
 کہ این آرزو در قرآن کریم ذکر نشده و ازاں آیت کہ خدا کے تعالیٰ
 صفات اصحاب کہف را بیان نموده کہ **و ربطنا علی قلوبہم**
اذ اقاموا فقالوا ربنا رب السموت و الارض خرناری
 آنها چه بودند و چه کردند و ابدار و اشتاء کارشان چه بود بزرگان قرآن
 عنایه **الذلیہ کفایہ الابدیہ** دیگر می نگر کہ ساعان رفیق
 در تحت حکم و سے چگونه منقاد و مطیع بودند چون عنایت ازلی با
 ایشان رفیق بودند نه آنها از وقتیا لوس اندیشیدند و نه اینها از رفیق
 و چون فضل و عنایت ازلی رفیق نبود ہر چند چراغ عبادت بیشتر
 افروختند ظلمت شقاوت شان تیره تر گردید و آن ہمہ سعی شان سود
 نیاورد تا آخر یکے را چنان نداد آمد و ان **علیک العنتی الی بیوہ**
الدین و دیگر چیزاں آمد مثل کعبہ الکتب ان: **تجمل علی**
بہت اوقات کہ بیہمت آن را کہ بخوانند رفتہ من تواند کار این در گاہ

بعلت نیست قبول و سکه هم نیز علم و عبادت و عبادت مانیت زمارا
 بازار سکه است و نه تقلید ما را خریدار است معبودان و پیرا شیار سکه نیاید
 بے نیاز بخرامش خود بخار کند نه بمراد و غلت یا لیکن بیخ نیکو کاران را
 نیز صانع نیگو و اند چنانکه در کتاب سکه کیم در پیش فرموده ان الله لا
 یضیع اجر المؤمنین و اگر کسی عبادت از ظلمت روزگار برآید
 و در مصیبت نباشد باید و ایم جرائع عبادت و سکه از فرخنده بارش
 و در هیچ شریعت سابقت تا ایشیانت انجم حرم نشانده که در این جهان
 و سکه نیست و سلامت روزی گردد و در آن جهان بهشت و
 کرامت است چنانکه فرموده اند و در شان سال جزوه چه خوش
 گذشت با پسر و سکه از چشم من بجز آنکه کشیدند روی و بیشتر آن حضرت
 صلی الله علیه و سلم فرموده اند ان نیا حیرت است آن شریعت و قرآن
 عظیم و رو یافته شریعت بعد از مشتاقان در سکه خطیو بیرون و من بعد
 مشتاقان در سکه شریعت بیرون که او را اندر و سکه مطیعان در
 در جهان عزیز اندان حدیث که در سابق مذکور شد اینک بهشت داعیان
 و معنی آن چیز است دیگر است نیشا پسر بر کوزن باشد هر که او بود
 حکمت یا کیمیا عنایت باب حکمت یا شش محبت بر هم نیاختند و
 به پیکان سدی و فضل بر سکه رقم نشیبه اندودی مهر بر روی سکه
 مهر نکرده اند و بدایر املات بسزده اند و پیر و شش از حکمت نیاختند و در آن
 که بر و زیاده در این بازار تراد کاسه بسزوی آن در این بازار که سکه
 و کاسه بسزایید که ذکر کرده شد آنرا که بیوان این را در تمام سواوی است
 قیم اول و قیم آخر تفاوت ندارد و علت بکار یعنی آید زمان آنرا که

نخواند حق تعالیٰ در کتاب کریم خود ذکر نموده و فرموده ان الذین سبقتم لهم
 منا الحسنی اولئک عنہما بعدون باعنائیت و سبقت اذلی کس
 متقاہ و تواند شد مثل سبقت و عنایت اذلی چون دانگندم ست کر بر زمین
 افکنده میشود و بر چینه سرسایے زمستان و برف و خشکی مادر بالاسے وے علیہما
 آور و اورا تغیر پدید نمی آید در آنرا از ان دانہ خرمن میشود کہ ہر دانہ مقصد دانہ
 میشود و کہے کہ زراعت گندم نکر وہ باشد این معنی را نمیداند ہر کہ از ابتدا را
 شد وراثتہ نیز راست میشود و کل شیء یرجع الی اصلہ اللہ عز و جل

باب دوم در بیان آنکہ فرق میان معجزہ و کرامات چیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام علامہ بزرگوار اللہ مضجعه
 لے عاقل کرامات اولیاء اللہ تعالیٰ پنج قسم است خوارق نیز پنج قسم است
 بیگانگان را نیز کرامات ہست جملہ بعون اللہ بتفصیل گفتہ آید جو نامن
 اللہ تعالیٰ العفو و الغفران در کرامات اولیاء اللہ حلل و زلل براہ ندارد
 کہ آن طریقہ معلومی است۔ و اگر مسلمانان در کرامات بیگانگان خطا افتند
 امید است کہ خدائے تعالیٰ عفو فرماید زیرا کہ محرقہ و راہ لطلان مومنان را
 تہنجر بہ بیفتادہ اگر در خطا افتد عجب نباشد اما امید و اریم کہ خدائے تعالیٰ
 مومنان را از خطا نگاہ دار و اگر کہے در خطا افتد نیک تامل کند کہ در لفظ
 خطا است و معنی صحیح است اگر این چنان باشد امید و اریم کہ خدائے تعالیٰ
 ما را عفو کند حالہ ہر قسمی را بتفصیل بشنو بتوفیق اللہ تعالیٰ اول کرامات
 فضلہ است و دوم کہے بیم کرامات مکروہ و کرامات مکافات و کرامات
 حقیقی و کرامات بیگانگان نیز پنج قسم است محرقہ است و مکافات کار و

و شیطانی و ضلالت و وہم کہ کرامات بیگانہ گان این پنج ببردت
 اما کرامات اولیا ناچہ فضلے ست بہن ست کہ ناگاہ ابر سعادت برآید و بعد
 فضل در خارستان با بار و کہ عدد ہزار گلاب کے رنگا رنگ پیدا ہر وہم
 ہزار ہفت و باغتائے آبا و خشک کر دند و صد ہزار گل ہزار
 جو بہار با خشک شود و پھکیں سر اینہا ندا کہ آن چرا و این چرا کار مومن فخلص
 این چنین ست کہ مستحق کرامت میشود اما حقیقاً لے را ایسے ست کہ
 در ذات خود فی می باشد در ہر وقت خداوندی سے تقاضا میکند
 کہ بقلب بندگان نظر می اندازد و ہر چه در دنیا و ما فیہا ست ازاں نظر ت
 کہ در وجود می آید اگر فضل و کرم او بنویسے ازاں آسمان باران نازل نشد
 و از زمین گیاه نرویدے و بہاراں سبز و تازہ نگشتی و درختاں ثمر
 نیاروی و گلاب شکفتہ نشدے و وحشاں را بچوہ ہا کے شان ہم نیاید
 و یکدانہ تخم سبزی تا آن نظر بوی افتادے اما مردمان عوام چون در
 بہار ہزارہ ہزار این می گویند بہار ہزار ہزار سبز گردانی عاقلان و خاص
 می گویند خداے تعالی سبز گردانی و عاقلان و عارفان را ہر دم بہاری
 در نظر ست کہ آن نظر رحمت بقلب شاں تاثیر می بخشد آیا نمی بینی کہ در
 تمام فصول سال کل می شکفتد و تخم سبزی شود کہ تمام فصول سال
 کل موجود ست و تخم پیروید و تمامی فصول سال آن نظر و جاست چنانکہ
 طاعت حقیقاً لے دائم در بالا کے ماہ رمضان ست در ہر وقت عفو می شود و
 حقیقی و دائم و پے آنت کہ عبادات حقیقاً لے ازاں ہاں و در تمام فصول
 چوں ماہ رجب در آید گویند با پیر و سے بدر بار حقیقاً لے آورید کہ اہ طاعت
 و عبادت آمد و بگراں کہ بعید تر باشند ماہ شعبان را این چنین می گویند

ووزواں و فاسقاں در ماہ رمضان این چنین می گویند عاصیاں خیال کن
 که مومنان را جز ماہ رمضان دیگر وقت ماہ عبادت نیست چنانکه جز اول
 گل و دیگر وقت را بهار نمی گویند و نمی دانند که قلب مومنان را همیشه بهار
 است که از نظر حق تعالی در این وقت محروم نیست و همیشه تماشای بهار
 دارند و آن نظر را همیشه منتظر اند تا که در آید مثل آنکه کت آرزو است که
 کاشتن دارد و از زمین و حقایق ندارد و همواره بهار را انتظار می کشد که چون
 بهار آید در پیای با نهان و پنهان کند چون دیده تخم کرد بعد از آن دست بر تخم
 بند و می نشیند و چنان خیال می بندد که جز وقت بهار دیگر وقت
 نمی رود و در مقامی که زمین و حقایق و اسباب وارد هر وقت او را بهار
 اگر یک ساعت برام نشیند آه کند که در امور ذرات خود کار نکرده
 است تا آن ساعت را خست خورد و حال خاصان حق بیدگاه حقیقت
 نسبت بحال عوام آنچنان است که نظر حق تعالی پیای بدکها بندگار
 خاص و نیک افتد و نیای و اسباب او لطیف و اولیا و انبیا و خاصان
 می باشد چون آن نظر بدلیبا سے مومنان افتاد و رحیم و شفیق گردند و اگر
 کرم و فضل بان نظر یار شد اگر قلب کا فراق مومن گردد و اگر قلب
 گنہگار رسید تا آب شود چون قلب مستقیم بر پی اولیا گردد و چون قلب
 اولیا رسید ابدال گردد و اینها که مذکور شد کرامات فضلی است که از روی
 دیگر ترقی میکند اما چون این نعمت کسی را روزی شد باید روز و شب
 شکر حقیقے بجائے آورد و از خوبی بیچ نہ بیند کرانائے این چنین
 آید و ایم با اولیا و تقربین باشد و الا چون گل بهاری بود که زود فرو
 آید در حقان خود و در صحرا گل بار آوردند لبان گلہائے باغستانها خود

خوش نظر نیست چرا کہ از دست باغبان پرورش و گوشمال خوردہ اگر
 درخت از باغبان تربیت یابد بسیار گلہا سے خوش منظر بیرون آورد
 اگر درخت را چند روز پرورش دادند بعد از آن دست از پرورش او
 برداشتند آن درخت یا پژمرده می شود یا خشک میگردد و اگر نگردد در
 میوه و گلہا سے او خلل راہ میابد بہر حال بے کسب کار ہر انجام نیکوئی
 پیدا نمی کند و اگر بہ کار با کسب بودی فضل بودی بایکے آنہا کہ کسب
 کردند این جام بے برہ می بودند یقین باش کہ حقتعالی لے بہر کہ خواہد
 عطاہد فیصل ما یشاء و یمنعہ ما یرید کرامات کسی آنت کہ بندہ
 باب مجاہدہ را برو خود می کشاید و ہر چہ می تواند فرو می گذارد بجاسے می
 آورد و شب روز روستے سے بچن میشود و نفس خود را قہر می کند و
 قلب او چنان روشن می گردد کہ ہر چہ در قلب او در آید ہمگی صدق کی
 باشد و از نہایت فراسات صادقانہ آرزوستے دیدار قلب و کسب می
 شود ہر چند بیشتر کار میکنند کرامات و بد بیشتر می شود و نور صفا و تہ قلب
 او را روشن میگرداند کہ ہر چہ کار و عمل صواب است از شے سر می زند و توجہ
 قلب صل تمامی کارہا سے صواب را می داند و زبان بیان می کند کہ
 ہمگی صدق میشود این حال را حکمت می گویند حکمت صدق بے کرامت
 بیست ہر صاحب کرامتے کہ در قلب خویش حکمت نہ بیند کرامت و
 نور است اگر کسی حکمت و کرامت را بدل داشته باشد و زبان انہما
 نکند جائز است اما کرامت کسی بکسب محافظت می شود زیرا کہ او کسب
 پیدا شد بکسب نگہداشت می شود ہر کہ کرامت او کسی باشد کار او مشکل
 و قلب سے پراز خون است حال آنرا کہس نداند کہ سے چه قدر رنج وارد

اگر میرا دل ہو وضع نکر دوں مومن غنائے نشینند و اگر یک شربت
 آب میرا دل خورد یا یک لقمہ میرا درو مان نند یا کارے ہو اسے
 دل کنٹھ باید کار از سر گیر و کرامات کسی چوں مرغ وحشی است کہ بشفقت
 ما بدست آوردہ می شود و بشفقت ما نگہداشت می شود اگر یک مان
 از فیء غافل شد سے او پیران می کند و می گریزد و حسرت قلب
 صبا و او باقی ماند چوں مرغ وحشی را بدست آوردی باید از دوسے
 غافل نگردی تا او پیران نکند کرامات کسی کار عظیمی است و نگہداشتن
 او عظیم تر است ہر کہ گوہر نہ داشته گوہر نگہداشتن او مشکل است ہر کہ را گوہر
 بدست آمد باید شب روز از خوف و ہجوم زد و ایمن نباشد اگر چونکہ راہ
 امن است آنا نگہ گوہر ندارند ہر جا کہ خواہند بروند و ہر جا خواہند بنشینند
 و آنچه خواہند بکنند و ہر چه خواہند بگویند و ہر چه خواہند بخورند اما ہر کہ
 گوہر دارد ہمیشہ در خوف و خطر است و بے خواب و بے قرار از خوف آنکہ
 صبا و او دزد اورا ہلاک کند اگر راہ رود بیم و ہراس دارد تا گوہر را بدست
 بہا سے رساند و ہر نفسے کہ می کشد اندیشہ دزدان قلب سے دور
 نیست آئی ہر کہ را عطا فرمودہ بلفضل خویش پایندہ دار کرامات
 مکافاتی آنست کہ مومن و مخلص و مصلح باشد و از فساد کارے
 حذر کند لیکن در عبادت و نفقہ و طلب شیء روے دماغ زنی نباشد
 مال بسیاری و محبت عیال و اطفال در قلب سے جامعے گیر است
 یا تن فریب خوردار عرۃ و ناز پرورہ وارد یا در میان خلق حسرت و شوق
 وارد نہ مال را نفقہ می کند و نہ فرزندان را در کار خدای می نماید و نہ تن
 را در عبادت لاغر دار و آرزے چوں عنایت خداوندی روے بطرف

اور وظائفے را بہاں سے یا مرخص را در حجاب سے یا مرگ را بفرزندان
 سے یا عیال ناشائستہ را بوسے می گمارد و یا زبان خلق را اور با گفتن
 سے می کشاید و اور اصبر عطاء می فرماید کہ یا سبحان می گوید و این مصیبتہا
 پاک نمی کند چنانکہ آتش ریزہ از سندان ہر چند بطرف خدا می پڑد و پاک
 نمی کند و آہن را می گوید خفتعالی آگس را ہچناناں و رہو نہ بدلا فرو می
 برد و بسندان محبت فرو می گوید تا آلودگی ہا از سے بیرون شود و او
 پاک بر آید کہ قابلیت ہر سلاح و اسبابے را داشتہ باشد بسنان لویب
 صلوات اللہ و سلامہ علیہ این کرامت از کرامتہائے دیگر اصیل تر است
 زیرا کہ پاداش عبادات است و کرامات فیضی خلعتی است از طرف
 خفتعالی کہ در بالائے بندہ نازل میشود و نہ کسی از سے گرفتہ
 می تواند و نہ او خود می تواند پس روکن و نہ در شخصی کردن او قادر است
 کرامت مکافاتے عوض است کہ چون بندہ شققتہائے بسیاری بعبادات
 خفتعالی و بالائے خود راہ می دہد فضل و کرم الہی اقتضائے آں می
 کند کہ اورا عوض دہد و تا خدا ببتعالی کے را در مقام لائق نہ بیند
 آں مقام را بوسے عطا نمی فرماید کرامات مکافاتے را نہ ہمہ پس گفتن
 است و نہ ہمہ مانع شد زیرا کہ مہربان العوض رجوع ندارد و کرامات
 کم و غرور است کہ کسی کار خدا سے غرور جل یا پیشہ میگیرد و مانع انعام
 و حرمت دارد و نہ رنج بسیاری میگشرد و بجهت شکار کرد و در حلال
 ادعائے کرامات می کند و ظاہراً اخلاص خود را بخلق می نماید و بجهت
 خود را بخلق راست می کند و در چشم مروان خود را چنان می نماید کہ بندہ
 باید چنین کند کہ من می کنم و شب روز اعمال بیانی خود را بچشم مروان

می کشند و اموال حرام را از ایشان قبول می نمایند حقیقتاً لایحجب آنکه در
 آرزو دار و از گریبی خود چیزی که از سبب بر ما می نمایند تا آن سبب با کما
 اطراف او را بوسه عقیده حاصل آید و در بین خود با گویند که ویدی
 فلاں کار چنان شد که فلاں گفت این کار نیز بایدا این چنین شود که
 فلاں این چنین اشاره کرد چون این طور گفتگو با در زبان مردمان طردی
 شد آن مدعی کاذب بقلب خود قرار می دهد که من صاحب کرامات
 شدم اگر نشدم چرا مردمان بطرف دیگر می اشاره نمی کنند بلکه در من
 بزرگی مای بنیاد که مرا مشارالیه خود وارند لهذا هر روز او عبادات
 زیاد را بخورد و می آورد تا اینکه مردمان او را به بنیاد و گویند
 فلاں در طاعت چه قدر سنج می کشد و چه کرامات از او می آید
 زند حقیقتاً لایحجب که راضایح نمی کند اگر ضایح کند ظلم است و ظلم
 در صفات حقیقتاً لایحجب و انباشت از سبب کرامات ریزه سر میزند تا
 بدو منفر چنانکه اعمال و سبب با خلاص و خالی از مغز است کرامات
 و سبب نیز بے مغز است و بے اصل و آن کسان که بوسه فریفته می
 شوند و اموال حرام خود را بوسه می دهند کار آنها نیز مغز ندارد چرا که
 آنها را بآں مدعی کاذب اعتقاد تمام است بخود می گویند اگر اموال حرام
 بوسه شیخ ما قبول نکند شے لهذا آن مدعی کاذب نیز در عرق مکر و غرور
 و دیگران را نیز عرق مکر و غرور دارد و لیکن این فعل و ادب سنت
 و جماعت کم پدید می آید بیشتر این طور کرامت و چنین ادعا از اهل
 بدعت و هوا سر می زند تا بیج فعل سنت اگر چه بے سالوس با و اطر
 و سبب جمع کردند او در بحر غرور عرق و فریفته هوا نشود و برکات عمل

فعل سنت اور انبیگزار و کما اصل از دست و سے پہنچتے و اقلیب
 خود میداند کہ من این افعال برانہ خاص از بر اسے حق می گویم و آن بکران
 کہ اموال خود را بوسے میدهند اگر تا بیع سنت باشند بوسے عقیدہ
 تمام حاصل نمی کنند و می گویند مال با حرام است اگر فلاں افعال از حدائے
 بوسے و ریایے بنودے اموال با را قبول نکرے اما مبتدع و قال
 نفس این تمیز نیست که از شوق افعال بدعت است او که از وسے میزند
 حقیقی مکروہات را از طرف او نمیکرد و اند قال الله تعالی فلا یمن
 مکر الله الا القوم الخاسرون افعال بندگان پس از وسیم سنت
 و قبول چوں دکاندار و کانداز در مشغوش را کے بر میدارد و هر که در مشغول
 عبادت خود از حقیقتائے آنچه طلب کند بیاید چنانکه فرعون اگر چه نیک
 دعوی وے جمال بود اما خلق الله تعالی را بسیار طعام میداد و
 عدالت را بسیار جو یا بود مکافات عمل خود را از خدا یتولے چنین
 درخواست نمود که الکی رود و نیل را بفرمان من آور که در حضور خلق
 بے پروه نشوم حقیقتائے از وسے در بیخ نداشت مرد مبتدع نیز از فرعون
 کم نیست هر گاه مکافات فرعون ضائع نشود از مبتدع کی منابع میشود
 فرعون باں کرامت خود پیدا آورد تا اینکه در آخر حال دعوی انا دیکم
 الا کفلا کرد کرامات مکر و غرور این بود که گفته شد کرامت حقیقی آنست
 که ترا هیچ پیوند و علایق به هیچ شے نباشد و در عبادت بجز اسر و فرموده
 حقیقتائے دیگر شی اراده نداری اصل کرامات اینست که هر عبادت
 شاکه را که بر میداری بدربار نفس و کرم و سبب حق دانی و هر چند اشتی
 سنت بگذاری و هر چه برداشتی است بر واری این خلعتی کسی را بجز کبر

کہ انزال بقدر وبالائے سے دوختہ شدہ و روزی ہر کس قبل
 از خلقیت او بسال با مخلوق شدہ کہ بگذرہ انزاں بخورد و بیکرے نہ
 رسد و بچ کسب کا سبب آنرا کم و زیادہ نتواند کرد و بچوں سعادت ازلی
 بکس رفیق بود از تمہ غلتہا نگہداشت میشود و چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودہ اند کذبت کذباً و اداء بیان الماء و الطیب و نیز آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند خلقت من اطيب الطیبین
 و خلقت ارحم الراحمین باقیہا و چنانکہ مسند نبوت را زوال
 نیست کرامت حقیقی را نیز زوال نیست زیرا کہ آب ہر دو جوے از
 چشمہ ازل روان است و ہم زمین ابدی رود و حکمت بجز حکمت
 دیگر و انہ بجزیر و پانہ و چنانکہ نبوت بکسب نیست کرامت حقیقی نیز
 آن چنان است قال اللہ تعالیٰ و لا یعزب عن ربک من
 مثقال ذرۃ فی الارض و لا فی السماء و لا اصغر من
 ذلک و لا اکبر الا فی کتاب مبین و جائے دیگر فرمودہ مالہذ
 الکتاب لا یضاد صغیرۃ و لا کبیرۃ الا احصیہا چون
 کار با علم اوست نگہداشت نیز بنگہداشت اوست بدست من
 و تو نیست خدا بیغالی نور ہدے و نور کرامت و سعادت ابدی
 چنین مثل آورده اللہ نور السموات و الارض مثل نوره
 کس شکوۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجۃ
 کا نھا کو کب دتر ی خردمند باید ہمیشہ باندیشہ باشد کہ چہ میشود
 و چہ نمی گوید اگر با دین چران غارتواند کشت یا ستارہ با آن مشابہ کردند
 آن ہم تواند کہ با آن تصرف نمایند و آن خلعت را کم و بیش کند با وجود

کے صرف تمامی مخلوقات اذان اور کونہ سست افر و ختن و خاموشی کی رون
 اور بدست بیچ کس نیست و خود نور ہم خود را کم و زیادہ می توان کرد کرامات
 حقیقی را این چنین میدانید

بیگانگان را نیز کرامت هست اما فرق مابین کرامات بیگانہ و آشنا
 مابین اسے عاقل کرامات بیگانگان بیخ قسم اند کہ ہمگی با حل اند
 تمام کرامات و کرامات بیگانگان مجازی است والا محرقہ و شیطانی
 و ضلالت گفته می شود کہ اینها عمل شیطانی است و انہا اولیا شیطان
 اند کہ مسخرہ وے گردیدہ اند حقتاً شیطان را در بالائے ہر سیکے
 انہا سلطنت دادہ کہ ہرچہ ارادہ دارد در بالائے شان بجائے
 می آورد قال اللہ تعالیٰ انا ارسلنا الشیاطین علی الکافرین
 توذہم انرا و جائے دیگر فرمود انما سلطناہ علی الذین
 ینولونہ والذین ہم بہ مشرکون خدائے تعالیٰ شیطان
 را در بالائے مشرکان و بیگانگان سلطنت دادہ کہ آنچه می خواہد
 بایشان می کند و بہر نوع کہ می خواہد ایشان را می گرداند و نگاہ مبارک
 اصل کرامات شان از شیطان است تا ترا یقین باشد و بسا نعم
 فرعون در ضلالت نبیتی۔ اما کرامات ایشان ہاں نوع بود نوع می
 آید کہ در میان آن کردہ کسائے پیدامی شوند کہ طعام خوردنی بومیہ
 خود را باندکی می آورند چنانکہ کسائے پیدامی شوند کہ در شبانہ
 یک نخود طعمہ نشان است و کسائے پیدا خواہد شد نہ کہ بہاہ یک نخود
 طعمہ نشان باشد و مع ذالک جائے شان صومعہا و کلپسہا باشد
 در خلق عزت گرفتہ اند اما ماہ حق را نبید اند کہ سلوک نمایند و آنچه تعالیٰ

گرفتہ اند باں میر و ندونی گویند طریق حق این است و باں راه چہد و
 کوشش شہاسے تمامی دارند خدا سے تعالیٰ ہمہ رنج کے راہنما
 نمی گرداند اما ایشان را از جنت نصیب نیست زیرا کہ جنت از بہرے
 بیگانگان حرام است آن کرامات شان مکافات اعمال شان
 باشد و فرق میان کرامات آشنا و کرامات مومنان اینست کہ اگر کسی
 از آشنا بہرہ موئے لاف و دعویٰ کرامات کند کرامات مومن حرام
 باشد و کرامات کہنا بیچ نباشد قال اللہ تعالیٰ قلی جا و لعلی و
 نہ حق الباطل ان الباطل کان زھوقاً و دیگر است کہ جو
 کرامت کردن از مومن در میان خلق درست نیست و از اناد است
 است و اگر مومن و کافر ہر دو با ہم در میان خلق دعویٰ کرامت
 کنند دعویٰ مومن صحیح آید نہ از بیگانگان از جنت آنکہ خدا سے
 تعالیٰ دین حق را اور بالا سے ہمہ اویان غالب مگرداند و خدا سے
 تعالیٰ چنان وجوب گردانیدہ کہ دین حق را غالب گرداند و دشمنان
 را مغلوب نماید قال اللہ تعالیٰ و کان حقاً علینا نصر المومنین
 و دین حق را ظاہر گرداند لیظہر علی الدین کلہ و لو کسی
 المشرکون و جائے دیگر فرمودہ نصر من اللہ و فتح قریب
 و نصر المومنین کرامات شیطانی مومن و غیر مومن را حاصل آید
 اما اگر عابدان را حاصل آید خواہ مومن باشند و خواہ کافر مومن عابد
 را شیطان کرامات بنمایند از سلوک نیکو بطرف بد کشد و ایشان را
 تابع خود گرداند و عابد غیر مومن را نیز ابلیس کرامات آورد تا حدیث
 بیگانہ تر گردند و دسے را متابعت بیشتر بجاسے آوردند قال اللہ تعالیٰ

فبعض ناک لا عوبینہم اسمعین الا عبادک منہم المخلصین
 و جاسے دیگر فرمودہ ان عبادی اللک علیہم سلطان الائن
 انبجک منہم العاویں شیطان سعی و کوشش دار و نایب
 سوگند جو در راست کند کہ خدایے تعالیٰ اور تصدیق نماید قال
 اللہ و لقد صدق علیہ ابلیس کذبہ و اتبعوہ الا ذریرہ
 من المؤمنین کرامات شیطانی مومن را چنان ست کہ بوسے روشنی
 نماید و از ہا شناوند و خوردنیہا آورد و در مرقی مرسوے آگس
 بہنہ چنانکہ عابد آوردہ را نہ پیند و بوسے ہائے خوش بدیاع مگس
 رساند و از جاسے بجاسے برود و گوید این کعبہ ست عابدان را ازینہا
 حذر باید کہ ہمہ گی مگر شیطان ست در باب کرامات نیز بعضے ازین
 کرامات کفۃ آید انشاء اللہ تعالیٰ اما کرامات ضلالتی چنان ست
 کہ قوسے شخصے را از راہ بہر و در ضلالت افگند و از طریق حق دور
 گردانند و این آنچنان ست کہ شیطان یکے را از میان قوم کہ دیگران
 را بسخن سے اعتماد باشد اورا قاری و عابد نماید و دیگران در حضور
 سے آید و از وسے چیز ہا سوال کنند او جوابہا گوید کہ دیگران از ان
 جوابہا عاجز باشند و وسے را خاطر ناوہد کہ در فہم و وہم دیگران بنا
 چنانکہ از مردمان شنیدہ ایم کہ قوسے در ہندوستان ہستند کہ بدست
 بت خود را قربان می کنند و قومی خود را با آتش میوزند و صبر
 بہ شیطان بصورت آن فوسے تا بہ نزد دیگران آید و بگوید من
 فلان کس ام کہ خود را از جنت بت قربانی کردم چہ نوع حال من شد
 و کس کہ دید ہر کہ خدمت بتان را بسیار کند حال او نیکو میگردد و حال من

من میر و مہ درجائے خود کہ چہ را چہنا دارم حال خادمان بت در آنجا
 خوشترست شہا ہم خدمت بتان را بسیار بجائے آورید کہ حال شہ
 در آنجاے خوش گرد و بعد از میان شان گم شود نادانان آن گفتہ
 صدق پندارند و گویند راہ حق اینست کہ در ضلالت افتد قال اللہ
 تعالیٰ افس من ذین لہ سوء عملہ فرآہ حسنا و نیز فرمودہ عزیزی
 لہو الشیطان اعما لم کرامات وہی آنچنان ست کہ با این
 چنین نقل رسیدہ کہ تو مے در ہندوستان ہستند چیل روز می
 نشیند و خیال شے را قلب نقش می کنند کہ فلاں چیز این چنین شود
 بعد چیل روز این چنین میشود کہ ایشان خواستند این نیز نوع از ضلالت
 ست چون ہدایت و ضلالت بذبہ اہل سنت و جماعت ہر دو
 از طرف خدایتعالیٰ ست ہر دو آسان ست حقتقلے آنچہ خواهد کند ابر
 را مسخر باد کند و حیوانات را مسخر آدمی و بہہ گی را مسخر لنگہ بہ نزد خفتعالیٰ
 ہر شے آسانست و بہر کہ خواهد تسخیر اورا نیز آسان کند قال اللہ تعالیٰ انما
 ادسلنا الشیاطین علی الکافرین نوذوہم انرا و نیز آن حضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند حدیث قدسی الی انا اللہ لا الہ الا
 انا خلقت الخیر فقد رنتہ فطوبی لمن خلقتہ للخیر و اجوبت
 الخیر علی یدایہ انشا اللہ لا الہ الا انا خلقت الشر
 فقد رنتہ فویل لمن خلقتہ للشر و اجر بیت الشر علی یدایہ
 و نیز آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند بعثت داعیا و معلما
 و لیس الی من الہدایۃ نبی و بعثت ابلیس حزینا و لیس
 الیہ من الضلالہ شے بل اللہ یصل من یشاء و یصل من یری

قبول این عقیدہ ہا را دانستی ہم شیبا تو آسان شو و خدایتعالیٰ
 قادرست آنچه خواهد کند و ہرچہ کند بکدست است اگر نہ این چنین باشد
 باید از دیرکان ہاں کار ہا سترزند کہ عقل ہمہ گی مردمان عاجز کردند کسی
 کہ پارہ چوبے بدست خود بر افشد و گوید معبود من اینست و نفع و
 ضرر خود را از وسے دانہ آید در میان تمامی مخلوقات از وسے کسے
 تا بان تر خواهد بود اگر تمامی فرشتگان و مخلوقات حاضر آیند و گویند
 خدائے تعالیٰ غیر این است او کے قبول می کند و از عقیدہ فاسد
 خود و گزری شود و خدایتعالیٰ را ملائکہ ایست کہ ہفت آسمان و زمین
 چون حلقہ ایست بانگشت او اگر آں ملائکہ حاضر آید و مومنان را بگوید
 معاذ اللہ کہ من خدایم قبول نمی کنند و می گویند تو بساں ما یاں مخلوقے
 می باشی ازین دانستہ شد کہ رہنما و گیرے ست چون دانستی کہ بیگانگان
 مسخر شیطان اند این را ہم یقین باش کہ خدایتعالیٰ مخلصان خود را
 از مکر شیطان محافظت کردہ اگر مخلصاں در میان بیگانگان افتند
 و در قلب شاں شبہتہ پیدا آید خدایتعالیٰ مومن دیگرے را نگہار و
 کہ آں شبہہ را از وسے دور کند و اگر کسے ارادہ کند کہ افعال اہل کفر
 را در بلا و مومنان بجاسے آورد نتواند اگر مومن صاحب کرامت ہم
 نباشد لیکن بدانند کہ اولیاء اللہ را کرامت ست اگر گذرا و در بلا و اہل
 کفر افتد و آں نوع کرامتے کہ ذکر نمودیم از اہل کفر بہ بیند گوید ایست
 نیست ہمہ گی باطل است اگر خدایہ کہ بطلان آن فعل را بکفار بنماید
 تواند اگر بگوید این افعال شما باطل ست من این چنین افعالی را بحق
 بجاسے می آورم اگر مومنان دیگرے ہم ہمراہ وسے باشد تو اندکر و بتتر

آنست که افعال اہل کفر را باطل دانی و بیخ شماری اما مخرقہ را بے
 عاقلے توانی کہ حوالہ کنی و کرامات گوئی۔ بلکہ بعضے از چاہک دست
 بعضے بعلوم زیرہ کی و بعضے را با دویہ ما و بعضے را بجاد و با و بعضے را
 با فسوں و افسانہ سجائی آوردند چرا کہ اصل آن از دروغ و کذب است
 چیزهای بدنی کہ در اصل چیزهای دیگرے اند چنانکہ چون سلیمان علیہ
 السلام ارادہ نمود کہ بدانند اینکہ پاهے بلقیس موسے وار و پانہ خانانہ بکینہ
 ساخت بلقیس پیدا شد کہ آب است بلقیس جامہ بر کشید چون در سے
 رفت بیخ نبود حق تعالیٰ خود ازین معنی خبر و اوہ و فرمودہ قبیل لها
 ادخلی الصرح فلما راتہ حسبہ لجة فکشفتم عن ساقیها
 قال انہ صرح محمد من قوادید و دیگر ساحران فرعون کہ بیاب
 مارا در میان ریسماں ہا سے دوروں خالی کردند و بر آفتاب انداختہ
 چون موسیٰ علیہ السلام حاضر آمد و آن حال را ندیدہ بود خیال است
 کہ صحرا ہا پیرا زماران است تا اینکہ نظر حق تعالیٰ لاشامل حال او شد
 و وحی آمد لَتِي مَا فِي يَدِ كَيْيَا مُوسَىٰ كَيْيَا مُوسَىٰ كَيْيَا مُوسَىٰ كَيْيَا مُوسَىٰ
 را از دست خود بر زمین افگندہ عصا و را از شد و نہ پین تر و آن ہمہ
 سحر ساحران را نا پدید گردانید ساحران در علم سحر عالم بودند و انستہ
 کہ سحر این قدر را ہنار و ہمہ بر سے در زمین افتادند و گفتند اَمَّا
 بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ بَاطِلٌ رَا صَوْلَاتِهِمْ
 نیست عاقبت او باطل است چنانکہ گفتہ اند للبا طل صَوْلَاتِهِمْ
 لہ دولۃ مخرقہ مشتق از حرق است یعنی چیزے است کہ از سوزانہ
 پارہ شدہ پیروں می آید یا خرقہ ہاے است کہ با ہم بطریق جاہر سحر

دخت اندزیا کہ محرقہ خیزے از محرت و بر شے از درون غوز و کوز سبک دستی و بز و
 نقول و جزئی علم و زبیر کی دپارہ از بی بی و بعضے از جووی و کیری از بر کیشی
 چیزے بدست آوردہ اند و باہم بستہ اند و محرقہ نام نہادہ اند استاد این فن اہلست
 و اہلوت و ماروت تمامی اسباب او شراحت است۔ اما کرامات موقوف باسباب نیست
 اصل کرامات بے اسبابی است و اصل محرقہ اسباب دروغ است محرقہ را نتوانی
 کہ بے اسباب بجائے آوری کرامات بدون سبب جائزست کہ میبچ کس اوراں
 سخنے نیست۔ اما فرق در میان مجزہ و کرامت آنست کہ نبی بموافق دعویٰ
 خویش مجزہ می آورد۔ اما ولی نتواند کہ بموافق مدعیٰ خود کرامت آورد و دیگر
 آنکہ نبی باید معجزات خود را بنظر خلق آشکارا آورد ولی باید کرامت خود را
 مخفی داشتہ باشد اگر ولی و اہل کرامات خود را نظر اہل داشت از دست و دست
 می رود مگر آنکہ کرامات او فضلی باشد و اولش دادہ باشد۔ اما از ہزاراں یکے
 ایک جنسین خواهد بود و دیگر آنست کہ انرا در دن معجزات انبیاء علیہم
 خلق عاجزانہ بخلاف از کرامات فوئے ہستند کہ مانند کرامات انہا پیرا
 سر نیزند۔ اما در بین افعال انہا و کرامات فرق است کرامات مثال بعضے از
 دیو و پری است و بعضے از او دید و جبہ کہ ہر یکے را تا ویلے است و
 تاویل توانی نہاد اما ہر چو خالی اسباب باشد تا ویلے ندارد و مجزہ این
 چنین است۔ ایامی شنوی و نمی بینی کہ مملکت سلیمان در میان انگلشتری
 و چینانکہ سلیمان علیہ السلام مملکتت میراند۔ و پو نیز میر اندا ماد زمان
 فرق ما بود آیا کسے قادر گردیدہ کہ فخر را در آسمان بشکافد آیا کسے تواند
 کہ مردہ زندہ کند آیا کسے تواند کہ از سنگ ناقہ پیروں آورد آیا کسے تواند
 کہ زمین را بعل اسباب چوں موم گرداند مانند این معجزات بسیار است

کہ از انبیاء علیہم السلام سرزودہ - چون سلیمان علیہ السلام سوال نمود
 کیست آنکہ تخت بلقیس را زود بہ نزد من حاضر آوردیو گفت منی
 پیش از آنکہ از جائے برخیزد - آصف بن برخیا رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفت
 من قبل از طرفہ العین حاضر می آورم اگر چه آصف با ورون قادر بود
 دیو ہم بود - اما نتوان گفت کہ این از دیو معجزہ بود - اما در کرامات معجزات
 بعضی ساحری و بعضی از اعمال دیو و بعضی را هیچ نتوان گفت الا کرامت
 حق بہ نفع باید معجزات انبیاء و کرامات اولیاء مقرر باشی بہر کہ بمعجزات
 انبیاء مقرر نباشد کافر گردد - و اگر بکرامت اولیاء اقرار نہی بتدریج نشوی
 اگر کسی از اولیاء اللہ تعالیٰ کرامت سوال کند و بہ پند و بعد از آن لی
 منکر شود بہ اسلام کے گریہ باید کرد و دوسے را عذاب کردہ شود چنانکہ
 چون قوم عیسی علیہ السلام از دوسے ماندہ طلب نمودند و عیسی علیہ السلام
 مناجات کرد و حق تعالیٰ فرمود یا عیسی ماندہ را نازل می کنم ولیکن بہر کہ
 انکار آورد اور بشرت عذاب می نمایم چنانکہ در قرآن مجید آید اللہ
 انزل علیک ماندہ من السماء الی آخر الایۃ منکران از انبیاء و اولیاء
 معجزات بزرگی طلب نمودند کہ حق تعالیٰ از فضل خویش آسان گردانید
 و فرق در بین معجزہ و کرامت آنست کہ معجزہ بدست معنی نبوت ظاہر
 می شود و کرامت بدست مومنین اگر ولی در خصوص اغراض دنیائی
 او عاے کرامت کرد و ظاہر گردانید کرامت از دست معنی نبوت و
 معجزہ بدست بنی ظاہر می شود کہ نبوت را زوال نیست کرامات حقیقی
 نیز زوال ندارد - و ہر گویاہ کہ از نہر فضل و کرم آب خورد ہرگز خشک
 نگردد - ولی حقیقی کرامت او نیز حقیقی است در میان آن ولی حقیقی و

ونبی بجز از طینت و دیگر فرقی نیست۔ طینت انبیاء اللہ کا دیگرے دارہ
 وفضل ہمارے دیگرے ست۔ چنانکہ مردمان در مثل می گویند بچہ بطراشنا
 باید آموخت کہ وے از لطن باور بہر اہ شنا بانقہ۔ مثل نوی ہووی چو
 دو درخت خوشبوئے ست کہ یکے عودست از اصل خوشبوئی دانستہ
 واکں دیگر ہم پوسے دار و اما عود نیست کہ خوشبوئی وے از اصل بافتہ
 اما اگر بار تراور و اختمال دارو کہ بار وے از بار عود نیکوتر باشد اما
 عود از اصل چیز دیگرے ست کہ بیج شی در قیمت با او مساوی نمی
 شود۔ چرا کہ درخت عود ریشہ و چوب و برگ و شاخ او ہمہ کی قیمت
 دارند۔ دیگر خوشبوئی آرا این حرمت نیست بعضے خوشبوئی نادر
 حین کہ تراند قیمتے دارند آنگاہ کہ خشک گردند قیمت دیگرے دارند
 اما انبیاء اللہ تعالیٰ چون در زمین بودند عود تر بودند۔ حالانکہ از روئے
 زمین معدوم گردیدہ اند ہاں عود تر اند بیج خوشبوئی با عود مساوی
 نمیشو۔ لوط علیہ السلام سالہا خلق را دعوت می کرد۔ بجز از وہ دختر
 و اما مالکے کس پوسے ایمان نیاورد۔ و لوزح علیہ السلام کہ مدت
 نصد و پنجاہ سال خلق را دعوت میکرد و بقولے چیل کس و بقولے ہشتاد
 کس زیادہ تر پوسے ایمان نیاوردند۔ و در میان اولیاء اللہ کسلنے
 موجود می شوند کہ از صد ہزار کس زیادہ تر بدست سے مسلمان شدند
 یا بواسطہ وے ہدایت گردیدند کہ از معصیت وے بطاعت گردیدند
 مثل امیر المؤمنین عمر فاروق رضی اللہ عنہ بنگر کہ چہ قدر بلا دہا بدست سے
 رخ گردید و چہ قدر از کفار با ایمان داخل شدند کتاب نشر الدرر یا مطالو کن
 کہ شمرہ مذکور شدہ۔ اما تو خوب بنگر کہ در میان لوط علیہ السلام و عمر رضی اللہ

عنه چه قدر فرق است با وجودی که در قرآن عظیم چه قدر آیات بیانات در
فضائل عمر رضی اللہ عنہ نازل گردیده۔ یا ایها النبی حسبک اللہ
ومن اتبعک من المؤمنین وآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند
علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل اکثر اولیاء اللہ علماء طیر کوردند
فضل اولیاء فضل فضیلت است نه فضل طینت۔ فضل انبیاء
علیہم الصلوٰۃ والسلام فضل طینت است انبیاء و اولیاء و علماء و
هر طائفه را فضل علیہم البیت ما لازم است کہ بفضائل تمامی اقرار
کنیم تا از جواب عاجز نگردیم اللہم اذقنا من بركاتہم و احسن
فی تحت لواء دولتهم اجمعین یا ارحم الراحمین

باب تم در بیان آنکه دنیاچیت و دنیا خاص چیت و دنیا عام چیت

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام برود اللہ منجیة دنیا آنست
کہ خدا کے تعالیٰ در کتاب کریم خویش ذکر نموده و فرموده ذین الناس
حب الشهوة من النساء والبنین والقناطر المقنطرة
الذہب والفضة والحیل المسومة والانعام والحراث
ذالك مناع الحيوة الدنيا وار وبنیابن جہان است و
آنست کہ در کتاب کریم ذکر شده۔ از دوستی و دنیا خطرات عظیم
می آورد و هر که چیزے را دوست دارد آن چیز قبلیہ قلب
باشد بہ گی آنرا بیند و آنرا شنود و دائم در آن اندیشہ باشد کہ او

بہت آورو وہرچند بخاطر آورو کہ ازوے بگذر دستواند زیر اگر غلاف
 قلب سے از محبت او پرشده بسیارے کسلے موجود می شونند کہ در
 حالت نماز زن یا فرزند یا رومہ و گل یا بارغ و بوستان او قبایہ قلب است
 ہر کہ اینا قبایہ قلب سے باشند نماز او نہ نماز است بندگی و اطاعت
 حق آنست کہ مچنان او انی کہے در کتاب کریم خود فرمودہ قد افلم
 المؤمنون الذین ہم فی صلواتہم خائفون خاشعون آن
 باشد کہ داند چہ می کند و چہ می گوید و کجا ایستادہ است و کہ را خدمت بجا
 می آورو و باکہ رازی گوید باید ہفت اعضائے وے در بند باشند
 طاعت خواص این است۔ طاعت عوام آن بود کہ اطلاق نام نماز
 دربالاے نماز وے صادق می آید دنیا را کہ ذکر نمودیم و دنیا عوام است
 و دنیا خواص را نیز از براسے تو ذکر می کنیم۔ لے عاقل و دنیا خاص
 آنست کہ بدوں از مقصد حصول رضا و خفتعالے دروے سنگری
 وہرچہ نفس با براحت می آورو ازوے پرہیز کنی چنانکہ رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم فرمودہ لند۔ لا راحة للمؤمنین من دون لقاء
 اللہ تعالیٰ و لما من شیء البغض لى من الدنیا لان حبیبی
 جبرائیل اخبرنی من اللہ عن رجل یقول یا محمد۔۔۔
 احب الدنیا فانی لا احبہ و من خالف امری لقبی بیوم
 البقیة و انالست عنہ برارض و نیائے خاصہ گاں آنست
 کہ نماز و روزہ و ذکر کند و اندک کسے ہم دار و خدایتعالے آنست
 ہندک اور اچنان برکت می دہد کہ قوت اہل اولاد او را کفایت میشود
 و انم اور براحت دار و روز ہلا با وے را محافظت می نماید تلک

بیچ نرسد و نیار خاصہ گان اینست رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 ما شغلت عن الله فهو دنياك بزرگان راہ دین فرمودہ اند و
 الخلق صنفین طالب الدنیا و عاشق العقبی ترکت الدنیا
 لطلابها و ترکت العقبی لعشاقها و اذا اختوت من الدنیا
 ذکر الله تعالى و من العقبی رویة الله تعالى ہرچہ و نیار
 ذکر اوست و نیارے اوست و خاصاں را اور عقبی ہرچہ غیر ویت اوست
 آرزوے نفس است ہرچہ آرزوے نفس است بزرگیک خاصاں را
 جملہ ذین للناس حب الشهوات است ہر کارے کہ نہ از جہت
 آن کنی از شہوات بیرون نباشد۔ شہوات دو اند عام و خاص۔
 شہوات عام آنست کہ در کتاب کریم مذکور شدہ کہ ذین للناس حب
 الشهوات و شہوات خاص عبادت عوام است و ہرچہ غیر حقیقتاً
 باشد و در قلب خاصہ گان در آید آن شہوات خاص باشد و ہرچہ
 خاصاں را از ذکر حق فراموش گرداند آن شہوات شان است و ہرچہ
 ترا از طرف ذکر حق نگرداند اگرچہ نکہ در بند آن باشی آن و نیار نیست
 و شہوات گفتہ نمی شود و چون قلب از حب شے خالی باشد آن نیار
 گفتہ نمی شود و کس رازیلے ندارد و اگرچہ نکہ عالم پر از زرو سیم باشد
 عارفان را بود و نال بود و نیار یکے است۔ اگر کسے را یک درم سیم باشد
 اما ورقب آن باشد کہ یک درم سیم از کجا بدست آورد از اہل و نیار است اگر
 چونکہ از دنیا بیچ نداشتہ باشد قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم حب الدنیا راس کل خطیئة یعیبائے ہر دو جہاں
 ہمراہ دوستی و نیاقربین اند قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الخ

الجذر من الدنيا وسرّها فانها سر من نهاروت وادوت
 و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند و اللہ لا یبظر الی اهل
 الدنيا الی کضعفائها وان کضعف المومنین ید خلون
 الجنة قبل الاغنیاء بنصفنا یوم وهو خمس مائة عام
 فطوبی للضعفاء والفقراء من امتی هم اصحابی و اصحاب
 اللہ تعالیٰ ہیہات ہیہات کم من ضعیف متضعف یشفق الیہ
 یوم القيمة فی سبعین الف انسان و کم من قوی لا یشفق
 فی واحدة ولا فی نفسه لانه ترک امر اللہ و نیز آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند الدنیا مذحوت و ملعون ما فیہا
 الا ذکر اللہ تعالیٰ و ما و الاله و ازیں و لائل و النستہ شدکہ ہر قلب
 وے نہ ذاکر باش و عمل او یوسے را از ذکر خالصے تعالیٰ باز داردا و
 و طلب دنیا است نہ در تحصیل رضائے مولا و در دنیا از خاصہ کمال
 گفتہ نمی شود و نیست اللہ سر کلا تحتر من آمن بربکا تمس
باب استیکم حرص و حریصیت و فرق میان حرص و

ہمت چسپیت

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام نور اللہ تعالیٰ دوحہ
 و مرقدہ اسکے عزیز حرص امر سے است و لشکر ہوا و ہمت
 ہمت امر سے است از لشکر عقل اباء ہمت و ہمتی باشد ہمت کفناہ و
 ہمت بلند ہمت کوتاہ با حرص یعنی ہمت بلند ہمت ہمت
 کہ ہم شکل اوست ہر کجا کہ عقل و ہمت جمع کروند عقل امیر کرو

و ہمت پر آورو و چنان پرواز نماید کہ تا مخلوقات را بزمینیا و آسمان
 نگیرد۔ و ہر جا کہ عقل اسیر باشد و حرص بجائے ہمت نشیند ہمت
 را کور گرداند و ہر جا کہ ہمت اسیر باشد و حرص آید اہارت را از ہمت گریز
 چون ہمت موضع خود را آرزو کند کہ دریا بد حرص گوید کہ پارہ نمانے
 بدست آوردی از دست مہستی کن کہ دوشود و اگر دوشود گوید مہستی
 کن کہ سہ شود ہچنین تا ما فوق النہایتہ و اگر خواہی کہ زد و سیم خود را
 بہمت صرف کنی گوید جامہ کہنہ خود را تو گرداں و اگر ہمت بیشتر آرزو
 کند کہ بدد حرص گوید کہ سرے خود را تو گرداں فغان باغ و فغان
 زمین را بہ بیح بحر اگر زمین و باغ را ہم بچنگ آوردی گوید از بلے تو
 قلعہ یا ولایتی می باید و اگر این را ہم بدست آوردی گوید حکمرانی و
 سلطانی ترا مناسب است اگر این ہم میسر آمد گوید باید از مشرقی تا مغرب
 بخت حکم تو باشد ہرچہ بیش آمد حرص نیز بیش آید مثل حرص چون آتش
 است آتش تا ہیزم موجود شود و دربالاے اونہی ہیزم را بخورد و اگر
 ہیزم موجود بود خود را بخورد و ہر چند دربالاے وے ہیزم بیشتر نہی
 شعلہ وے بالا تر میرود تا چنان شود کہ کس بگیرد وے نتواند کشت
 آتش حرص نیز این چنین است ہر چند دنیا بیش آید او بیشتر آرزو کند
 تا بجائے رسد کہ سر بملک دنیا فرود نیارود و طاعنی گری کند بساکن
 کہ در آخر دعویٰ انا ربکم الاعلیٰ گرد و دہیں نیز پسند نمود کہ
 آخر گفت یا ایہا الملأء ما علمت لکم من الہ غیر ی حرص کہ
 طول اہل باوے رفیق شد تا باین مقام میرسد و تا خاک ہائے لہرے
 را بخورد او دست از آرزو ہا برنہیدارد۔ اما چون امیر عالی ہمت از نسل

عقل بیرون آید و در میدان محبت پرواز نماید و تمام ملکوت آسمان
 بگرد بدیده همت در هیچ ننگ و ویرانه گی خط نیز کشد حتی اینکه از
 بهشت و عور و قصور و غلمان خط نیز اوید - و چنان برو و تا میدان
 قرب و جلال رسد و از سر ابرو و عزت بروی نسیم وصل و زد و توج
 الفت و شراب موانست در پیش و سے نساوه شود و در ظل عنایت
 دربالا سے بساط کرامت منزل گیر و تا علم الیقین و سے عین الیقین گردد
 بعد تا عین الیقین و سے حق الیقین نگرود و از جام و سقیفه
 دهم شراباً ظاهر و آشرب نیاشامد و سلام مطلوب و محبوب
 خویش را بگوش جان بشنود که سَلَامٌ مَّقْضُومٌ لِّقَلْبِ رِذْوَانِ رِجْوَانِ
 به همت و سے آرام نگیرد هر چه نه غیر این باشد همت عالی گفته نمی
 شود - حالاً در این زمان هر کجا حریصی که حریص او تمام تر بود او را صاحب
 همت نام کنند اما در بین مسرین و همت علامه سے بسیار واضحی
 ست و اما همتی که پر سے و سے بحر ص و نیای سے سوخته باشد هم در
 دنیا آویزد و هم در عقبه - و همت بلند که آتش حریص ندیده باشد هر چه
 خا و خلقت دارد و در آهنا نگر و جز ببقارچی لایوت هر چه غیر این است
 محققان همت نخواهند و این نام دربالا سے او درست نباشد همت حریص
 هر یک این است که گفته شد لایا یاں نه مروانیم و نه مردان و سے
 نه دراهم نه منزل نیز بهیم
 نه برویم نه اندر غیر و نیم
 نه مرد و حقیقت نه آن و انیم
 هر کس که دعوی همت بیگردد اگر از و سے حریص ویدی دعوی او را
 قبول نکنی که حریص و همت خدا آن اند با هم جمع نمیکردند تا آن قناعت

در بالاسے آتش حرص نیزی او ہرگز از شعلہ مہو خاموش نمی شود و یقین
 باش کہ صاحب حرص صاحب ہمت نیست کہ از حرص بجز فساد و بربادی
 دیگر چیزی نمی زاید کلاہ ان لہا لسان لیطغی ان داء استغناء
 و جہتے دیگر فرمودہ است کونوا کا الذین اولوا الکتاب تا انجا کہ
 و فی الہٰلحزوة عند اب شدید این آیات نہید کسانے است
 کہ حرص و طول اہل دارند اما ہر کجا کہ ہمت بلند باشد فساد نہا شد
 اگر فساد اندکے روسے نماید ہمت اورا خاموش کند و در آخر دست
 ہمت بالا شو و چنانکہ یوسف صدیق علیہ الصلوٰۃ والسلام با کما قال
 اللہ تعالیٰ و لقد ہممت بہ و ہتم بہا لولا ان را بوجہ ان
 و بہ کذا لک لضرر عنہ السوء و الفحشاء انہ من عباد
 المخلصین چون خدا کے قطعے ابتداء را بہمت ذکر نمود انتہا را
 با خلاص ختم گردانید۔ ہمت آخر و سے آنت کہ بران رت را تو بنید
 و از فحشاء و کسوء و شحات و بد از ہمت فساد نیاید و از حرص صلح نہ
 زاید۔ آگاہ باش کہ ہمت قصد است چون قصد و معرفت باہم قرین
 باشند معرفت قصد را بلند گرداند کہ ہمت گرد و چون قصد باہم و
 حرص قرین باشد طول اہل را زیادہ گرداند و ہر چہ در وجود سے در
 ہمدگی حرص گرد و۔ مثل حرص چون کر گس است و مثل ہر دو ہمت
 چون باز کہ ہر دو ہر برمی آورند و ہر دو قصد دارند و ہر دو پروا
 نمی کنند یکے چون از ہمت خالی بود ہر داری قناعت کرد آن قصد
 سے را ہمت نمی خوانند۔ و آن دیگر کہ ہر دو از نگاریست و قصد ہر دو
 زندہ کرد اورا ہمت خوانند اگر ہر چند کر گس از باز قوی تر بود و ہر دو

باشند و بلند تر پر واز کند و دورتر بپید ایا و سے را مردار خار خوانند مسلمانان
 نیز آنچه چنان اند هر کس که قصد اسباب و بزرگی و بیاراد او چون کرگس
 ست و هر که در طلب ضار حی لایموت است او چون باز است اللهم
 ادرقنا من فضلك و کرمک

باب بیست و نهم در بیان آنکه زهد چیست و زاهد کیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس الله روحه العزیز
 الزهد برودت الدنیا علی قلب الزاهد یعنی زب سروری دنیا
 ست بقلب مرد زاهد و آن سه نوع است اول زهد در دنیا و دوم در خلق
 سیم در خود زهدان دنیا سه نوع اند زاهدیست که از حرام زاهد است و تلاوت
 که از شبهه ناک باز اهد است و زاهدیست که از حلال نیز زاهد است
 هر سه نوع بر تفسیق الشذیحات گفته آید۔ اسے مومن و ک مسلمان زاهد
 حرام عامہ مسلمانان را شاید و از شبست اہل صلاح را شاید و از حلال
 اہل تقوی را شاید زیرا کہ ایشان آن جہان را در بالا سے این جہان اختیار
 کرده اند قال الله تعالی بقیات الله خیر لکم ان کنتم
 مؤمنین و زهد از حرام و شبست کسے را شاید کہ او مومن مخلص باشد
 اما از حلال بجز اولیاء اللہ و دیگرے را نباشد اولیاء سے قوم و در سے مقام
 یک قوم آنچه چنان اند کہ دنیا سے حلال بہ نزدشان چون مردار سے
 ان قوم آخر ترین مردان حق اند و قوم دیگر چنان باشند کہ دنیا سے حلال
 بہ نزدیک شان چون آتش سوزاں است این مقام اوسط است قوم
 ہم ان چنان اند کہ دنیا سے حلال بہ نزدیک شان چون اژدہا غران و

پیل ومان ست کہ ہر کہ را بینہ گو یاد مہی کشد این مقام اعلیٰ ست حالاً منصف
 بیان کفریم تا اینکه بدانی مقام زاهدان با صدق و رجا ست اما زاهدانی
 کہ در بیجا حلال بہ نزد شاہ چوں مردا ست زاهدانی اند کہ در مقام مباح
 بحبت اند و از دنیا ہماں قدر کہ در قیامت حجت تو امد آورد و آہنارا
 ضرورتاً بکار باشد لہذا مہی کنند ایشان بقدر ضرورت و کفایت ہمیشہ
 تصرف کنند زیادہ ہیچکس از عاقلان مردارے انجوانہ خود نبرو کہ محافظت
 نماید و بعد از محافظت اورا از خانہ بیرون اندازد و آنانکہ دنیا کے طلال
 بہ نزد شاہ چوں مردارے است این طائفہ اند۔ و آنانکہ دنیا کے حلال نبرد
 شاہ چوں آتش سوزان ست۔ آناں اند کہ چوں کسے در چین سرمایہ
 زمستان براہ ہول زوہ و پیر نیم میرود و دائم ہول ست کہ کے از طرف
 برمی خیزد و مرا بچنگ میگیرد دست و پائے کو نیز از نہایت تیخ و سرمایہ
 از قوت برفتہ دریں بین آتشی می بیند بدوں آنکہ او خود آتش افزون
 چوں بکنار آتش رسد اندے دست و پائے خود را با آتش گرم می کند۔
 اما نیز اہم و ہر اس وارو کہ ایستادہ شدم حالاً مردارے انجا قطن الطریقیاں
 بچنگ می آوردن آتشی نہ پارو بدست می گیرد و نہ در توبرہ و نبار
 می کند بعد روسے براہ می آورد و حسرت می خورد کہ ہماں رفتند من
 بواسطہ آتش از رفتار ماندم کاشکے بطرف ہماں آتش اندک ہم نمی
 ہم چنین دنیا را می گذارد و از باد بہ باد بہ نیم سیر و سرمایہ قطع منازل
 و مرا حل می کنند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اللہ
 یوماً و اجموعہ یومین یعنی اگر یکروز من سیر شدم و روز گری
 ام۔ و آنانکہ دنیا کے حلال بہ نزد شاہ چوں آتشی ہواں پیل

آٹاں اندکہ ہرچیز از دنیا و اسباب او بہ نزد شاں حی افتند ہر وقت عیب پیدا
 می کنند۔ ہر عاقل و خردمند کہ آن خودے و پیرا بشنوند کہ گروہے میگیرد
 و در آن وطن کہ او باشد نروند و اگر آن زاہد سجاسے گرفتار آید و را خود
 و خواب و آرام نیست و نہ در ہمسایگی کیسے آرام میگیرد و تہوارہ شہر
 آن دار و کاراں چلسے خلاصی یا بدکہ در سے پراہ آورد و دوسے از آن
 او بیاید آید کہ اورا بخود دشمن گیرد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
 من بشر حتی یخروج الصخر بشر منہ یا الجسد منہ و سبب این بود
 کہ جب ریل علیہ السلام آنرا را بشارت آوردہ بود کہ یا محمد چوں ماہ صفر
 بیرون شد و وقت آن می آید کہ از دنیا رحلت کنی چوں رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم آرزو داشتند کہ از دنیا بعضی لفظ غور نایاب چنین
 فرمودند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اذ ان
 یبظر الی زہد عیبی فلیبظر الی زہد الی ذر و من اذ ان
 یبظر الی زہد فی افضل من زہد عیبی فلیبظر الی زہد
 مردان راہ حق زندگانی شاں و دنیا با سر او باغ و بوستان آن
 چنان ست کہ گویا سر او باغ و بوستان شاں بہ نزدیک شاں چوں
 از وہائے اند بار زواند کہ کے از انہا و در پیشون پوشش شاں قناعت
 ست و قوت شاں ذکر حق را بہت شاں بطاعت و کار شاں خود
 مہتاسا ختن از بر اسے موت و پاسبانی قلب نظر شاں بہرت از
 دنیا قول شاں حضرت جو کاسہ شاں بعد فی وصفاہ شاں کہ
 کہ از زبان شاں بیرون آید از قافی دنیا و ما لہما بہ نزوایشان بہت
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تکلیف الایمان

خیر من الدنیا و ما فیہا کما ست آنکہ عبادت دیگران بعبادت اللہ
 رسد آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ عتقان من عالم ذہب
 احب من عبادۃ المتعبدین الی اخر الدنیا عبادت اللہ
 و اولیاء اللہ چون کہیاست کہ ہر چہ زر زر گر و اگر کہے سالانہ آرزو
 ہر کہ مہس و سے زر نشو و بار ز و بردن زر نشو و اگر مہس را ہزار بار
 تا تنش و روں کنی و بدنی زر نشو و بلکہ ہر بار قدرے وزن او کمتر شود۔
 و اگر یکبار کہیبار ایسے روئے آوری زر گر و ہم چنین نماز و روزہ و
 باقی عبادات خود را تا رنگ اخلاص بروئے خالی ہرگز زر گر و و آنگار
 قیمتے پیدا نیاید۔ ہر قلبے کہ دروئے رغبت دنیا باشد نظر گاہ حق نباشد
 و نہ نشاندہ کرامت است و ہر دل کہ نشاندہ کرامت دروئے نباشد انصاف
 اعمال ندارد و زہرا کہ او در بین خیر و شر و دوست و دشمن فرق کردن
 نمی تواند ہر کہ بیوب و دنیا بینا نیست عبادت با اخلاص از دوست و
 بر نمی آید قال علیہ الصلوٰۃ والسلام حبب الدنیا دار من کل
 خطیئة تاکسے عیب کسے راندانہ کہ اورا چہ ضرر می رساند چگونہ اورا
 بخود دشمن میگرد و بلکہ جان خود را بہر او بیا و میدہد۔ نہیے ناواں
 کہ در جمع کردن دنیا کمر بستہ و فریفتہ و نیا شدہ و مسخر شیطان گرویدہ
 و می گوید کہ من بندہ خدا ام و کار خدایم کہم قال علیہ الصلوٰۃ والسلام
 الدنیا دار من لا دار لہ و مال من لا مال لہ و ہا یفرح
 من لا عقل لہ فعیما ذائل و ملکہا مائل و دنیا ہا منہا
 و شیخا ہا منہم شنة و الموت لا ہلہا طالب و اللہ علیہم
 و اقرب اسے عزیزان مایاں ازینہا ہمگی غافل ایم و شب روز

بدوستی دنیا جہاں فدا کنیم معشوقہ سوزینا و دنیا است نیز ایمان کہ تجت دنیا
 قلب را تاریک می کند و دیده دل را کور می گرداند هر که دوستی دنیا دار و
 دوستی حق را از او سے قبول نکند گفتند با سے بسے نہ صدق است ہر گز
 راستے و دروغ رنگ است مسلمان ہست اما انزال و رایت دوستی
 و پیام دزا بجاسے رساند کہ پاسے از جہاں ایمان بیرون نہد ہر کہ دنیا را
 دوستت دار و خدا سے تعالیٰ سے را دوست ندارد و قلب سے ہر گز
 بخدا سے تعالیٰ با خلاص نباشد قال اللہ تعالیٰ حدیث قدس موسیٰ
 احب الی دنیا انکلا احبہ ومن مخالفت امری لقیته فی
 القیمۃ وانا علیہ غضبان و دوستی دنیا اصل سے دو چیز ان
 ہوا و بخل این ہر دو بسیار زشت اند کہ خدا سے تعالیٰ ہم بخیل و ہم
 تاج نفس و ہوا ہر دو دشمن دارد نعمات جنت و رضائے خود را
 خدا سے تعالیٰ در مخالفت نفس و ہوا مقید گردانیدہ و فرمودہ فاما
 من خاتم مقام دبیہ و نہی النفس عن الماویٰ فان الجنة
 ہی الماویٰ و دوستی خود را در سخا و دشمنی خود را در بخل مقید گردانیدہ
 چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ ان ان اللہ یبغض البخیل
 ولو کان مومنا و ان اللہ یحب السخی ولو کان کافرا
 الخذر الخذر اسے دوستان کہ مسلمان را از حب دنیا بچھتے مفرز
 نیست ہر کہ بچب دنیا گرفتار شد رنگ زر و مرہیں دو جہاں کہیں
 و ہر کہ حب دنیا بقلب او راہ نیافت راحت دو جہاں یافت آنکس
 کہ کار با خلاص کند عزیز دو جہاں اگر دو ہم سروری و ہم ناموسنی در بالا
 سے صدق آید چنانکہ خدا سے تعالیٰ فرمودہ من عمل صالحا

من ذکر او انشی وهو مو من فلنجینه حیوانه طیبه و
 لخصه من اجود باحسن ما کانوا یعملون حیوانه
 از عمل صانع پیداید و عمل صانع از قلب طیب قلب طیب است
 که در دست محبت دنیا نیست هر دو که در دست محبت دنیا نیست
 آن دل چون خانه است که در دست هر حس و خاشاکه راجا باشد گویا
 خانه بقران است که در دست آن چنان خانه کی طیب گفته می شود
 ملوک و اعززه کی در آن خانه می نشیند بکمال اقبالان و کلمه چیرانان و مفلوگان
 آن خانه را پسند دارند خانه طیب است که از بهت سلطان بنا کنند
 و فروش پاکیزه در میان او یکسر اند و تحت سلطان را بنهد و بساط
 سزت و جماعت را بر دست آن فروش کشند و عطر استیاق را
 با تش محبت دو کنند و گریه غبار بے رونی را بوسه راه ندیدند بجا
 در چپ و راست استاده باشند که مخالف در آن خانه داخل نگردد و اول
 نام سلطان در آن خانه یا کرده شود تا سلطان داخل گردد و قال الله
 تعالی فاذا کرونی اذ کس کعبه هر که او از اخلاص خدا کے تعالی را ذکر
 گوید خدا یتعالیٰ نیز ویرا ذکر گوید و اطمینان قلب و کے نیز حاصل
 آید قال الله تعالیٰ الذین امنوا و تطهات قلوبهم و صدق
 الله طمانیه الوقت حاصل آید و عذرہ باء خفتان را صدق
 و از وعید او خوف نمائی و اگر همه عالم گردند و هر یک را خزینہ او با
 ما باشد و همه کی را بنویسد و کند و تو بدانی که اینها وعده خداوندی کنند
 تو بطرف ایشان میل نیآوری و بدانی که جز خدا کے عزوجل و بکریه
 با تو هیچ نتواند کرد و الوقت در میان خلق زیاد میگردد و قلب مطمئن

آنتست کہ اگر ہمہ روسے زمین آہنیں گروہ و آسمان مس
 و روئیں شود کہ نہ از آسمان قطره فرود آید و نہ از زمین گیاه روید
 و نہ از کسے امید لقمہ و استثنہ باشد و ز قلب و کسے تغیر پیدا نشود
 حیوایہ طیبہ و قلب مطمئنہ این است کہ باین صفات موصوف
 باشد ہر کہ را چہار علامت باشد او زابہ کفتمی شود اول
 آنتست کہ اگر او را خبر آید کہ نعمات دنیا لی ہمہ گی را کافرست کہ
 دشمن دوست داند در حال و کسے تغیر پیدا نشود و گوید الحمد للہ
 کہ موئے را نداند کہ قلب و کسے نعمات دنیا لی مشغول گروہ
 و ذکر حقیقے را فراموشش کند و دشمن کہ بد دشمن روسے
 اور و ازین بہتر کہ بد دوست روسے اور و اگر این چہنیں نباشد
 بد عوے خود صادق نیست۔ دویم آنکہ اگر تمامی مملکت دنیا
 را بہ زور وے آورد و او را بگویند کہ دنیا ہمہ گی ترا تا بہزار سال
 مسام و حساب نیز از تو موقوف تو موت را اختیار داری
 یا دنیا را اگر او دنیا را اختیار کند و بد عوے خود صادق نیست
 اگر تو دلیل اور می و بگوئی آیا سلیمان علیہ السلام زہد
 نبود کہ مملکت دنیا را اختیار نمود۔ ما در جواب می گویم کہ سلیمان
 علیہ السلام زہد بود اما دنیا را نہ از جہت دنیا اختیار نمود
 بلکہ از جہت اخقی اختیار نمود۔ چون غیب دنیا را بدید کہ
 در جائے و کسے نشست و حکمرانی کرو آنکہ آنتست کہ خطا کرد
 و باین وقت دعا نمود کہ دت ہبک لی ملکا لای نغی لحد
 من بعد یی انک انت الودھاب حمد از بنی جائز نیست

وشفقت بنی را بخلق اللہ تعالیٰ واجب است این وعلمے سے
 عین شفقت بود چیرا کہ مملکت را ازین جهت اختیار نمود کہ از
 برائے خلق اللہ تعالیٰ شفقت بجائے آورد۔ لیکن چون بد نسبت
 کہ دنیا را در نزد حق تعالیٰ قدرے نیست چیرا کہ با خواست و تمنا
 را ہم میدہد اگر قدرے داشتی باید و شمنان را عطا نشدے
 درین وقت و عام نمود کہ لایبغی لاحد من بعدی مملکت
 سلیمان علیہ السلام این چنین مملکتے بود۔ سیم آنکہ اگر تمامی راجات
 دنیاے و عذاب ہائے جہنم را در نزد و سے حاضر آورد و بگویند
 یکے را اختیار کن او عذاب ہائے جہنم را اختیار کن
 والا صادق نیست چہارم آنکہ اگر تمامی نعیم جننت و حور و قصور
 وے را در نزد او حاضر آورد و بگویند یک دم تو قلب را باینہا
 مشغول دار و قلب او باید جز بذکر حق تعالیٰ بدیگر چیزے مشغول
 نشود و از حلاوت مناجات نگذرد والا صادق نیست۔ زیرا کہ
 فاج نفس و ہوامی باشد زاہد کہ دنیا را دشمن دارد
 نہ از محبت آن دشمن دارد کہ قلب او را از طرف ذکر حق تعالیٰ
 مشغول می گرداند۔ راحت نفس از ہوا و ہوس برمی خیزد۔ و
 حلاوت مناجات و عبادت از محبت حق تعالیٰ کہ اینہا
 نصیب قلب اند۔ ہرچہ نصیب قلب است
 آن روغن چسب را غ معرفت است
 نصیب نفس و ہوا بند
 آن است

مراد از حیات طیبہ قناعت است اگر از اسباب دنیا هیچ نداشته باشد لذت طاعت و
 اورا کفایت است ششم آنکہ حیوۃ و رحمت از برائے ہمگی درال جہان است و حیوۃ حقیقہ
 مومن قانع در این دنیا قال اللہ تعالیٰ ول من خاف مقام ربہ جنتان یک حقیقت این
 جہان است زیرا کہ قلب مومن قانع از تمامی بوستان ہوشتر است و زنگانی و کوزہ ہمگی بہتر قال اللہ تعالیٰ
 من عمل عملی من ذک او انشی اوہ دموم فلنحیدہ نہ حیوۃ طیبہ بہ موفی
 کرد خدا تعالیٰ اورا حیوۃ طیبہ عطا فرماید این جہان حقیقت و گرد و مراد ہر دو جہان کی "سلسل آید
 قلب مرد قانع گنجے است از بیخ ہائے حقیقتائے ہر کہ را قلب قانع
 است مشور آزادی و جہاں را بنام وے بولیند و سعادت ابدی را
 از زانی فرمایند و بلا ہائے دو جہاں را از طرف او بگردانیدہ اند و رحمت
 و جہاں را در بالا کے او نازل کردہ اند کہ وے از حمد صاحبان کرامت
 و دوستان حقیقتائے نوشتہ شدہ ظاہر و باطن و سزا و اخلاص
 اند و دل وے بیچ از نظر حقیقتائے بعید نیست و ہموارہ حقیقتائے
 بطرف او نظر دار و معاملہ وے جز با خدا بتعلے بدیگرے نیست
 ہم نصیب بندگان ضعیف خود را فراموش نمی کند ہر کہ اینہا را بداند
 تقسیمت خود از حقیقتائے راضی میشود و حق تعالیٰ ہم اورا فراموش
 ندارد تا اینکہ ہمگی بندگان بدانند کہ خدائے تعالیٰ با ضعیفان پیوستہ
 معاملہ می کند قال اللہ تعالیٰ ان اللہ لا یضیع اجرا للمحسنین اما
 کار خدا بتعلے قناعت نشاید چنانکہ خود وے فرمودہ و احمید
 مذکور حتی یا تبتک الیقین کہ مراد از یقین در این آیہ موت است
 اگر در کار حقیقتائے قناعت کردی خلاف قول خدائے تعالیٰ و سزا
 اورا کردہ زیرا کہ چون در کار خدا بتعلے قناعت آید حمد و طلب رف

مراد از حیات طیبہ قناعت است اگر از اسباب دنیا هیچ نداشتہ باشد لذت طاعت و
 اورا کفایت است ششم آنکہ حیوۃ و رحمت از برائے ہمگی دران جہان است و حیوۃ حقیقہ
 مومن قانع در این دنیا قال اللہ تعالیٰ ول من خاف مقام ربہ جنتان یک جنت این
 جہان است زیرا کہ قلب مومن قانع از تمامی بوستان ہنوشتر است و زنگانی و کما از ہمگی بہتر قال اللہ تعالیٰ
 من عمل صالحا من ذکاء و انسی اوہ دموم و فانی نہ حیوۃ طیبہ بہر مومن
 کہ خدا تعالیٰ اورا حیوۃ طیبہ عطا فرماید این جہان جنت و گرد و و مراد ہر دو جہان کہ مومن آید
 قلب مرد قانع گنجے است از بیخ ہائے حقتعالیٰ ہر کہ را قلب قانع
 است مشور آزادی و جہاں را بنام وے ہوئیند و سعادات ابدی را
 رزائی فرمایند و بلا ہائے و جہاں را از طرف او بگردانیدہ اند و رحمت
 و جہاں را در بالا کے او نازل کردہ اند کہ وے از حمد صاحبان کرامت
 و دوستان حقتعالیٰ نوشتہ شدہ ظاہر و باطن وے سزاوار شخصت
 اند و دل وے بیچ از نظر حقتعالیٰ بعید نیست و ہمارہ حقتعالیٰ
 بطرف او نظر دار و معاملہ وے جز با خدا یتعلیٰ بدیگرے نیست بند
 ہم نصیب بندگان نمعیف خود را فراموش نمی کند ہر کہ اینہا را بداند
 تقسمت خود از حقتعالیٰ راضی میشود و غنی تعالیٰ ہم اورا فراموش
 ندارد تا اینکہ ہمہ گی بندگان بدانند کہ خدا کے تعالیٰ باضعیفان بیخبر
 معاملہ می کند قال اللہ تعالیٰ ان اللہ لا یضیع اجرا للمحسنین اما
 کا خدا یتعالیٰ قناعت نشاید چنانکہ خود وے فرمودہ و اعجب
 مذکور حتی یا تبت الیقین کہ مراد از یقین در این آیہ موت است
 اگر در کار حقتعالیٰ قناعت کردی خلاف قول خدا کے تعالیٰ و سزا
 اورا کردہ زیرا کہ چون در کار خدا یتعالیٰ قناعت آید جس و طلب فر

ہی شود جہد و طلب در بالائے ہمدگی واجب است خدا یتعالی فرمودہ
 والذین جاہدوا فینا لنہدینہم سبلنا فناعت برخصیص
 رزق و اسباب دنیا و اشیا را یعنی عمل فرمودہ می شود در باقی قناعت
 کردن عین کاہلی است امانہ آنست کہ ہر کہ را فارغ بگوشتہ شستہ بینی
 قانع شماری قانع آنکس است کہ ظاہر و باطن وے از تعلقات بنیاتی
 فارغ است کہ بظاہر و باطن روے بحق آوردہ و اگر مرد کامل مبعوض
 حقتعالی است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم ^{اللہ} مردان
 یدبغض الصمیم الفارغ من عمل الدنیا والدین کسے کہ از
 حقتعالی و او امر او خبر باشد چگونہ فارغ می نشیند قانع آنست
 کہ بغیر از داشتہ دیگر نخواہد و اگر گوید کہ داشتہ من مرا کفایتیست کسے
 باوے بگفتگوے نکند اگر خواہی و اگر نخواہی باید ہمت بلند باشی و
 در کار و او امر خدا یتعالی باید ہر روز حرص تو زیادہ تر کرد و فقال
 علیہ الصلوٰۃ والسلام من استوی یوماہ فہو مغرب
 ومن لم یکن فی عزم الزیادۃ فہو فی النقصان ومن کان
 غنہ نشر من یومہ فہو ملعون مرد باید کہ در ہر روز در او امر
 خدا یتعالی چیزے زیادت کند تا روے در نقصان نہ باشد و زیادت
 نکرد ہر کہ در کار حق تعالی از زیادہ کند گاں نبود از بازماند گاں است
 باید در امور ات و دنیا قناعت را کار فرمائی و در امور ات آخرت
 حرص را آنکس کہ در اعمال و بنیاتی نفع خود را ملاحظہ کند و بگوید چہ معانی
 نام کہ و نیامر پیشینہ بچنگ آید و بافعال دین کاہلی کند و بگوید ہمیں قدر
 نام حقتعالی بجامی آید راہ جو انمرداں این طریقہ نیست سیرت مردان

غیر این است افعال اخروی تو باید ہر روز روئے در زیادت با
 تا از جملہ اولیاء اللہ ثبت کردی۔ مرد حق باید چون سنگ متقنا طبعش
 کہ ہر کجا آہنے ست اورا بخود کش کند مرد حق ہم باید تمامی کار ہائے
 حق را کہ از آہنا بوسے رضا آید بخود کش کند اگر چونکہ نفس او ویرا اطاعت
 نکند۔ مثل مرد حق چون ابر رحمت است کہ ہر کجا برو و فطرات باہر
 ازوے ریزان ست اگر خواهد فارس غلث شہید تواند و اگر خواهد اطاعت
 نکند تواند و اگر خواهد کہ مردمان اورا شناسند تواند زیرا کہ وہے چون
 سلطان قاہرے و آفتاب تابانی ست چنانکہ آنحضرت صلی اللہ و
 سلم فرمودہ اند السلطان ظل اللہ فی الارض یا وحی الیہ کل
 مظلوم آفتاب و سایہ و سلطان مخفی کردن اینہا بسیار دشوار ست
 آہنا قومے اند کہ بدوں خزانہ لشکر داری نمی کنند و بدوں لشکر سلطنت
 دارند و بدوں جنگ صفوف مبارزاں را میبدرند و بدوں تیغ ہر
 مخالفان را از بدن جدا نمی کنند بدوں پیر پرواز دارند و بدوں تعلیم
 از انہا سر نمی زند و بدوں آتش جہانے را می سوزند کہ وود بر نیاید
 بوالعجب قومی اند و لوالعجب کار بارے دارند ہر چند آہنا را بیش
 می کنی کم یابی و ہر چند کم نگری بیش بینی و ہر چند انکار کنی در آخر مقرر شو
 انکارشان آخر اقرار ست و نیستی درستی و ہستی در نیستی گم شدہ
 آتشکار و آسکاران گم شدہ سوختہ گان نہ با آتش دنیا و زندگان نہ بجات دیگر حیوانات ناسف
 بے مسدوق معشوقان بے عاشق ریبہ گان با نمانند۔ بازماندہ گان رسیدہ مخموران و صابر
 عین الیقین و یکتا تجریدوں کشتی و زورق محرومان مرد عدال لبیک حق را جواب گویند
 از باد یہ بیاز روئے و رگبہ امید آوردہ اند کہ پارہ تمام شود و یا العجب نماید

یا جان از قالب بیرون شود چنانکه گفته اند۔ شعر مذکور کے شعران
 مذکور کے اندر بودن بد و ریاست باندہم از دور کے بخشودان بد و ہمیشہ
 ایشان بد ریاستی تجر غرق اند۔ اوقتیکہ طناب وصال ایشان بدست
 آید و شراب موافقت است۔ و چنانکہ نوشند و نوشند و نوشند
 و نوشند و نوشند و نوشند و نوشند و نوشند و نوشند و نوشند
 للذین احسنوا للحسنی را راست کنند و در حقیقت این بدن
 ذائضه الی دہاننا ظرہ بتھامنا آید۔ بخاطر با قدران و بے
 قدری بے قدران ظہور کند و قانع از غیر قانع فرقی کرد و جلالاً
 و نیار از ایشان در بیخ دارند بلکہ تمامی دنیا و اسباب او بہ نریشا
 پرگاہے قدرندار و آیانہی بینی کہ دنیا اور بالائے بیگانگان و منسبت
 وظالمان و کافران فرومی آورند قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم انکانت الدنیا تون عند اللہ جناح بعوض
 ما سقی کافرونها شربۃ۔ اور نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ و
 سلم فرمودہ اند لیجہی اللہ المؤمنین الدنیا کما لیجہی حدکم
 سقیمہ الشرب والطعام للذوف علیہ حق تعالیٰ و نیار از
 طرف دوستان خود چنین دور وار و کہ مبادا ایشان بدنیاشغول
 گردند و از ذکر او بازمانند و آتش شوقشان اندک شود کہ از بوشنا
 وصال ذکر او دور افتند و نعیم جنت ما از خود دور کنند و دستا
 و مشتاقان خاص او نعیم دنیا و عقی را بوصول او برابر کنند۔ انجا
 کسی این سخن ترا باور نیاید نعمت دنیا از ان بیگانگان است و نعمت
 عقی از ان مطیعان و محبت مولی نعمت حباں چنانکہ بزرگان گفتند

ورجون وبنی الخلق صنفین والبالد دنیا و طالب العقبی کہتے
 الدنیاء الطلاہا و ترکت العقبی لعشاقہ او انا اخترت من
 الدنیاء ذواللہ تعالیٰ ومن العقبی رؤیتہ اللہ تعالیٰ وستان
 حق از عقبہا آن قدر تصرف کنند کہ از دنیا گردند دنیا کہ موضع رنج
 و تعب بود خود را بغیر مولا پیچید مشغول نگردند عقبی کہ موضع امن
 و سرور است چگونه خود را پیچید مشغول می کنند ہر کس روئے بطرف
 چیزے آورے کہ او را دوست دارد و پیچیدتے گفتہ کہ سہ فرماہتے کہ
 ہم بہ چیز نیم بہ درو امن دلبران خود آویزیم ہر سے ہمراہ محبوب معبود
 خود فرین گرو و قال اللہ تعالیٰ انکم وما تعبدون من دون
 اللہ حب جنات انتم لہا وادون امر و زبا ہر کس محبت داری
 فرماہاں محبت تو با قبرین خواہد بود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمادہ
 اند اللہ مع من احب امر و ہر چہ مینویسی فرات بریاید خواندہ و
 آنچه عمل میکنی فریاد در مقدم روئے تو خواہند نہاد آن قوم نہ چنان اند کہ
 تو می بینداری فرولے قیامت حساب ایشان فخر قیامت خواہد بود چرا کہ
 در حساب ظلم نیست قال اللہ تعالیٰ لا ظلم الیوم ان اللہ سیر
 الحساب ہر گاہ در حساب ظلم نباشد آنرا با تو حساب کنند کہ کردہ ہائی
 تو احوالات آن قوم را خواب بنگر کہ چہ می کنند و چہ می گویند و چہ می شنوند
 و از نپا ز نشان با کیست فرولے قیامت در احوالات نشان بہ چہ بدل
 راہ نخواہد یافت قال اللہ تعالیٰ ما یبدل القول لدی و ما انا
 بظلامہ را حید ہر کہ آن در ور کہ زراعت کردہ باشند از جو جو روید و از
 گندم گندم اگر کے در زمین جو تخم کند و عالم او را دعا کنند آبا از جو او گندم

خواهد بود و اگر در گنیم و سبب تمامی حاسدان حسد کنند آیا چه خواهد کرد
 در زرعیت غلغل راه می یابد اما تخم از آن بیخود بر میگیرد و احوالات همه گی
 را این چنین خیال کن و بالله التوفیق :-

باب و بیان آنکه تقوی چیست و منتقی و اتقی کیست

قال الصدوق امام شیخ الاسلام برد الله مضجعه لک عزیز
 متقیان چهار صنف اند و اتقی و وصفت اند منتقی اول آن بود که از
 کفر تقی کند و توحید خود را بشکر نیامیزد و دیگر آنکه از فسق و تقوی
 کند و دیگر آنکه از حرام تقوی کند و دیگر آنکه قوت خویش را بحرام آلوده
 نگرداند - اتقی اول آنست که از حلال بر میزند و احوالات روزگار خویش
 را عیان نکند و دیگر آنست که هر چه در آنست و غیر اوست از آن بریزد
 و نعمت را بشکایت آلوده نگرداند عملاً هر یک بتفصیل گفتند اما منتقی
 که از کفر بر میزد و آنان اند که می گویند لا اله الا الله محمد رسول
 الله مسلمانان همگی از کفر بر میزدند و منتقی اند قال الله تعالی یا
 ایها الذین امنوا اتقوا الله وقولوا قولا سدا لعلکم تاتقون
 از فسق و مومنان آنکه نمی خوردند و زنا و قطار و الطریقی نمی کنند
 و مسلمانان را بدنی گویند قال الله تعالی ولا تقصدوا فی الارض
 بعد اصلاحتها و ادعوه خوفاً و طمأنینة ان دعوت الله قوی
 من المحسنین و منتقی از حرام مومنان باشند که از خوردن و شکر
 و گفتن و افعال شست و تکبر و از هر حرامی تقوی دارد و قال الله تعالی
 یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن الا و انتم

سسہون و منتقی از شبہت مومنان اند کہ با ہر چہ علم شان بیکہ این
 نہ حلال محض است گرد آں نگردند و انان پر ہمیز کنند قال اللہ تعالیٰ
 للمتقین ما اذا صدقوا و اعجابوا و کواعب اشرا ابوا و کاسادھا ق
 ما باخر آ یہ ہر کراہینہارہ بجائے آور د از جملہ نجات یافتہ گان است اگر ہزار سال
 عمر نیالی و در وجود تو ہر سوئے ہزار زبان باشند و دایم شکر گذاری از ہزار سال
 شکر نیکی او نشو و بندہ گان فرمودہ اند سہ جانان دل خود قرار تو انم در
 احسان ترا شمار تو انم کرد گر بر تن من زبان شود ہر سوئے یک شکر تو از
 ہزار تو انم کرد ہا یا حقوق آن خداوندی کہ ما را از کفر با سلام آورد و از فساد
 بصلاح و از شک بیقین و از بی باخلاص آورد کہ تو اند او الہ قال اللہ
 تعالیٰ فدا من شاء ذکرہ و فاید کرون الا ان یشاء اللہ ہوا ہس
 التقوی و اهل المغفرۃ احسان ہائے خداوند تعالیٰ را در بالائے
 خود پیاو کن کہ ترا از اہل تقوی و اہل مغفرہ گردانید انوار تقوی بسیار
 و ہمہ گی در ضمن این چہار نور اند کہ ذکر نمودیم اما اتقی را و مقام سرت
 یک مقام آنست کہ مخلوقات از حرام پرہیز کنند اتقیاء از حلال نیز پرہیز
 کنند بساں حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ آنچه اموال اوست
 ہمہ گی را و گذار کردید تا آنکہ خفتتعالیٰ اورا در کلام مجید خویش اتقی خاند
 قال اللہ تعالیٰ و سید بنہا الاتقی الذی یؤتی مالہ بیتزکی
 بعد از انبیاء اللہ از حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ بیچ کس افضل
 کہ حق تعالیٰ اورا اتقی خاند علما را نیز فضائل بسیار است کہ خفتعالیٰ
 و مدح شان فرمودہ والذین اوتوا العلم ابہم درجات و وہ
 مدح اتقیان ہیں در و یافتہ ان اکرمکم عند اللہ اتقیکم و جاوید

مروه ان المنتقین فی جنات ونہم فی مقعد صدق عند
 علیک مقتدر ہر گاہ خطاب خداوندی بالقیاء این چنین شد بایہ
 تو قدر القیاء را حقیر نشماری یک مقام این بود کہ گفتہ شد و اما قوم دیگر
 را تو چگونه فی شناسی کہ فہم تو از معرفت شان عاجزست حالاً ما از غلبہ
 ناقص خود چیزے میگوئیم تا بدانی کہ دکان القیاء در کجاست و در کدام
 مرغزار مسکن دارند و غذائے شان چیست صنف اول از القیاء
 کہ مذکور شد آنہا اند کہ ہرچہ در دنیا تو با ہمسا فخر می کنی آنہا از وسع
 ہمہ میز می کنند اول از نعیم جنت پرہیز دارند اگر این گفتہ در قلب تو
 خوب جلے گیر نمی آید در قصدہ خضر علیہ السلام و ساوون نظر انداز
 رضی اللہ عنہ تا بدانی کہ کار خاصاں دیگرست و یقین میدان کہ القیاء
 را از نعیم دنیا راحت نیست و از نعیم عقبی خوشوقت نبیگر و نندہ از
 جنت خوش وقتی می کنند و نہ از ہم دور رخ فریاد نمایند مقصود نشاء
 جز لقا و رویت چیز دیگر نیست و ہم شان از قطعیت و فرقت است
 ہرچہ غیر قطعیت و فرقت است بنظر شان عین نعیم است و نعمت کہ
 این است عین شدت است آن طائفہ قوسے اند کہ کس بکار ایشان
 راہ نمی برد و نماشاے شان در روضہ رضا است و غذائے شان
 انکارخانہ صدق و صفا شراب شان از جوسے بار محبت لباس شان
 از خزانہ جود و فضل بہت شان از ہرچہ غیر شان است بلندتر است
 دل از خود پرہیز کنند و بعد از ہرچہ غیر اوست کہ او را عزیز و دوست
 دارند پرہیز کنند قال اللہ تعالیٰ لئن نزلوا الیہ حتی نذفقوا
 بحسبون باقی و فانی را بطریق مجاہدہ بطرف خود راہ نیند و

سر کوئے تجرید بنشینند سر چہ از خزانہ غیب بیرون آید لطف نشان کند
 کند و آہنا لطف وے نگرند کہ در انتظار کار دیگر اند اگر نعمات ووجہ
 را ہم آویزند و ہمراہ حور و غلمان و عجائبات دنیا و عقبی بنظر اقلی آوند
 و بخواہند کہ نظر او را از مشاہدہ جمال جلال بگردانند نتوانند قدم اول
 شان ترک دنیا است کہ راہ شان سہ قدم است یک قدم در بالا نفس
 می نهند و دیگرے در بالائے این جهان و سیم را بران جهان بعد تصور
 میرسد چنانکہ خود حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند سہ

یک قدم بر نہادہ ایم نفس
 از سر آں قدم بود آنکہ حسین
 کے خدا گردو آنکہ باشد خلق
 طالب رویت و لقا کشتیم
 نغمہ می زد کہ ما خدای کشتیم
 بندہ بود گفت آشنا کشتیم

عالمیاں در تگ و پوے ایش و آں اند و ایشان در جستجوے رضائے
 حق دیگرے با چنین قومی ہمراہے نتوان کر و چنانکہ در مثل گفتہ اند
 رو بازی کن عاشقی کار تو نیست اگر در تمامی عمر نظریے کے ازاں طایفہ
 ماقت کار ما سر انجام شود واللہم اذ ذقنا ذماتک و صحبۃ ہذا
 القوم فی الدارین بو حینک یا ارحم الراحمین و صلی اللہ
 محمد و آلہ اجمعین

باب ۳۵ در بیان آنکہ توکل چیست و متوکل کیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ
 اے عاقل اصل توکل از سہ چیز است اول قلب را با حقیقتاے
 دادن و از خلق تو می بودن و اشیاء دنیا را از طرف خلق و نہی ناکر

دویم بوقت شدت دل قوی داشتن و در وقتے کہ چیزے بدست
 نباشد دست و دل را از باطل داشتن بیم آنکہ اسباب دنیا قلب
 ترا از طرف خلق مشغول نگرداند و از علم و عبادت و فراغت قلب
 روے بچیز دیگر نیاورد اصل توکل این است ہر آن موئے کہ متوکل نہ باشد
 در ایمان وے سرخند است اول دزدی یاد و متاع وے را بہ برد
 توکل مغز اخلاص است و ستون ایمان و صبر یقین ہر کہ اخلاص اورا مغز
 نیست از ایمان وے بوسے یقین نمی آید بلکہ بوسے نفاق می آید ہر کہ
 ایمان وے ستون ندارد در خطرہ است و ہر کہ جب یقین نیست گویا در
 طریق فتنہ بماندہ - متوکلاں سے قوم اند قوے توکل شاں بہ تجربہ است
 و قوے توکل شاں بضرورت است و قوے بحقیقت اند قوے کہ با تجربہ اند
 آنان اند کہ در دنیا کسب و کوشش دارند و می گویند آنچه بایاں بود
 بجا آوریم بعد سپردن بایاں بخداستعالی توکل ایشان بکسب تجربہ است توکل ضروری آنست کہ میدان
 از دیگر کس چیزے بر نمی آید و جبہ سو و ندارد و رزق بہ سبب نیست ضرورتاً می رسد و
 توکل حقیقی آنست کہ ہم مصلی را میدانند و ہم مانع را و ہم قسام را عطاء و منع و نعمت ہمگی را بحکمت
 وے داند نہ لہو و نہ میل قلب و سو و غفلت و داند کہ عطاء و منع
 وے ہمہ گی بحکمت است او چنان کند کہ سپد اند قال اللہ
 تعالی و لو بسط اللہ الرزق لعبادہ لبغوا فی الارض لکن
 ینزل بقدر ما یشاء انه بعبادہ خبیر بصیر متوکل حقیقی
 آنست کہ بدانند دست از جبہ بازی نگاہ دارد و قناعت پیشہ گیر
 تا اینکہ بیع و شرعے و جبہ بازی اورا از ذکر خدائے تعالی مشغول نگرداند
 قال اللہ تعالی رجال لا تلہیہم تجارۃ و کلابیع عن ذکر

اللہ ابن طائفہ قوی اندکہ قلب ایشان پہنچ شے از اسباب دنیا ہی
 تعلق ندارد و ہر کہ قلب وے پیرے بستہ است اگر پیر قبلہ بست
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من تعلق قلبہ
 بشئ من الدنیا وکل الیہ یعنی ہر کہ قلب خود را پیرے از دنیا
 و دنیا سوکل گروانید خدایتعالیٰ قلب اورا بطرف آن پیر مسلط میگردد
 و ہر کہ قلب خود را بذر خدایتعالیٰ مشغول گروانید حق تعالیٰ اورا پسند
 ست قال اللہ تعالیٰ و من یتوکل علی اللہ فہو حسبہ توکل
 بجمیع مومنان فرض ست زیرا کہ ایمان نسبتہ توکل ست قال اللہ تعالیٰ
 و علی اللہ فلیتوکل المؤمنون و جائے دیگر فرمودہ و علی اللہ
 فتوکلوا ان کنتم مؤمنین ہر کہ مومن مخلص بود او چگونہ قلب
 خود را از طرف حق تعالیٰ امپارواند و مصلحت خویش را بجزوے ازو گزرد
 سوال می کنند آنکس کے مومن مخلص باشد کہ قلب وے بوعده و کبر
 آرام گیر و جز بوعده حی لا یموت قال اللہ و توکل علی اللہ الذی علی
 یموت آیا تو بوعده مخلوق ضعیفی بنشیننی و بیچ طلب نکنی آیامنی دانی
 نہ او بوعده خود وفا می کنی یا نہ چرا کہ خلف و عده از مخلوق جائزست از
 سبب آنکہ موت بوعده راہ دار و نعمات اورا زوال ست و بخل ہم در
 وجود شے می آید تو با این ہمہ عیوب او و عده او را قبول می کنی و فارغ
 می نشینی و حی الذی لا یموت کہ از ہمہ عیبها پاک و بری ست و عده او را
 خلافت می دانی و راست گوئی نمی شماری اگر تمامی علماء و صلحا عالم جمع کنند
 و ترا عده دهند و عده شان اعتماد نکنی کہ موت و زوال و خلف و
 عده شان راہ دار و مجرم تہمت زدہ است آنچه می گوید نمی کنی چرا کہ او را

راہ تو کلی و از فرمان حق برگزیده از علماء که خود را عالم محقق می شمارند
 قوی هستند که رشوت با میبندند تا اینکه خود را با اعمال است ساطانی مقرر
 گردانند یا آنها را بدر بار سلاطین راه دهند تا اینکه بکارهای نامشروع
 و خلاف قول خدا بپردازند و رسول او صلی اللہ علیہ وسلم دستش پیدا
 کنند خصوصاً در این زمان ما و باز چون گفتگو سے علم در بین آید گویند
 حیث شریف است کہ العلماء و ذواتہ الانبیاء و باز چون از
 پیشدہری کے چون کرگسان بالہای خود را در بالاسے اولیست گردانند
 و در بالاسے او بنشینند و فتوے ہائے دروغ از نزد خود آورند و حق
 را بہ پوشد آن مردار و مردار خوار چنان ہم در سازند کہ بیچ قول خدا
 تعالی و رسول او صلی اللہ علیہ وسلم بخوار خود را راہ نہیند اگر کسی وارث
 انبیاء اللہ تعالی باشد باید آن کسب کند کہ انبیاء اللہ کردند آیا در کتاب کریم مطالعہ نمودی کہ چون
 انبیاء اللہ خلق را بطرف خالق و عوت می نمودند می فرمودند کہ او قوم با بیان و تبلیغ احکام از طرف شما اجر علی
 نداریم نزد ما از طرف خستہ جنانکہ حق تعالی خود احوالات نشان بیان کرده و فرمودہ
 فاتقوا اللہ و اطیعون و ما آتاکم من امر ان اجری
 الا علی رب العالمین این آیه کریمہ در قصص ہمہ پنجمہاں مذکور
 شدہ و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند من تضع
 عنیا لاجل دنیاہ ذہب ثلاثا امر دنیہ یعنی ہر کہ اغنیار
 رحمت عنایہاں تو اضع کرد و دوحہ امر دین سے ضایع می
 شود و نیز حضرت خواجہ عالم صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند ایاکم و
 علی السہۃ المونی قبیل یا رسول اللہ ان المونی قال لا اغنیار
 کہوے از علماء زبان خود را از گفتن قول حق نگہداشتند و مجالست

خود را بہرہ ظالمان و اغنیاء اختیار کردند و مومنان و فقراء و درویشوں
 را حقیر شمردند و تو انکراں و ظالمان را عزیز میدانستند کہ بدنیاً و حقاً
 امید داشتند و در منابر و مجالس آنها را صفت می کردند و نشانی
 و برخواستنشان بایشان بود زہار تو ایشان را عالم نشاری چنانکہ حضرت
 مولوی رحمۃ اللہ علیہ می فرمودہ چہ حاصل زانکہ داری کمبیارا و میسری
 نکردی زرچہ سارا روزے آید کہ پروہ ہا از پیش چشم ہا برداشتہ شود
 و ہر کس بعبوب خود بینا کرد و قال اللہ تعالیٰ یوم تنبلی المسرمان
 فما لہ من قوۃ و لا ناص اگر امر و زراستی فرود راستی زایدت
 میراث انبیاء اللہ آنست کہ علماء حقانی برداشتند و از آفات داریں
 یافتند نہ آنان اند کہ مجلس ظالمان را اختیار کردند و رشوت ہا دادند
 مراقاضی و مفتی و عامل مقرر و انید خوف دارم راہ نہ اینست کہ شہا
 روید خداے عزوجل ہایاں را از احوالات قوے خبر دادہ کہ نمودند
 بنووند گفتند و نکردند و دنیا را بر آخرت اختیار کردند ہر چہ از بیگانہ
 باشد از دوست باید زشت تر باشد قال اللہ تعالیٰ یا ایہا الذ
 امنوا ان کثیرا من الایحیاد و السوہبان یا کلون اصوا
 الناس بالباطل تا آنجا کہ ذن و قوا ہما کنتم تکفرون ہر گاہ
 دلیل راہ را غلط کند کاروان کی بمنزل میرسد توکل و تفویض پیشہ
 و فقہاء و عہدہا و دست ہر گاہ اغلب ایشان ہیں جنین باشند
 و تفویض در کجا باقی می ماند ہر گاہ قوے در میان علماء و فقہ
 شوند و عمل نشان بقول خداے تعالیٰ و سیرت رسول اللہ
 علیہ وسلم باشد و حق را بصدق و اخلاص پیشکش کنند و ہا

احتیاج بطرف اہل ظلمہ و بزرگان دنیا نہ و ندبایں قوم در مقام تفویض
 و توکل اند و یقین بدان کہ مرد زابد و صدق و تفویض ہیچ نگوئی
 پیدا نیاید مثل ایمان چو درخت است و مثل متوکل چوں بیج درخت
 درخت کہ بیخ نذار و در خطرہ است کہ بیج شبائے نذار و کہ گویا خشک
 است و آن درخت کہ خدایتعالیٰ در قرآن ذکر نموده و فرمودہ اصلاہا
 ثابت و خسرعھا فی السماء بیخ این درخت تفویض و توکل است
 و شاخ آن زبد و آب آن اخلاص و شکوہ آن رضا ثم آن طاعت
 پوست آن صبر و لذت آن شکر و مغز آن صدق ہر کہ درخت و کبابیں
 صفات باشد او مفوض و متوکل است و ہر کہ درخت سے ہاں صفات
 نباشد سبز میشود و امانی و اطمین کہ چوں نمود مرگ در آید او سبز باقی می ماند
 یا خشک می شود بد درخت خالی از بیخ چنداں اعتمالی نیست ہر گاہ مومن
 کہ درخت آن بصفات مذکورہ نباشد اعما و ہراں درخت نشاید مگر
 بکلمہ کہ بر رسم دیگران میگوید کار را بایں بنا بنا نکر وہ اند کہ ما بہت گرفتہ
 ایم و بایں طریق می رویم حق تعالیٰ ما و شما و تمامی مومنان را از فضل
 و کرم خود با صلاح آورد و انا و نحن نگاہ دارد و بیاللہ التوفیق

باب ۲۶ در بیان آنکہ تفویض ہیچ نیست و مفوض کیست

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام بنو اللہ تعالیٰ
 لے مومن مفوض آنست کہ اعمال خود را از خیر و شر با خدایتعالیٰ تفویض
 نماید چوں کار خود را بخدایتعالیٰ تفویض نمودی آنچه از انہ وہ و شادمانی
 و نعمت و شدت با تو رساند باید نور صنادیدی مفوض را نمی شناید کہ از

از دوانی حقیقتاً لے اصناف طلبی کند بہر حال باید در اعمال اخروی مشغول
 و بہرچہ مامور شدہ بجائے آورد و بہرچہ کہ رسیدن بآں و نجات یافتن بآں
 پیشگ باشد باید مفوض بطرف آں نزود و دست از کار برداشتن و
 مجاہدہ ناکردن از تفویض نیست و مفوض را نمی شاید کہ چون کار و نیابی
 پیش آید روسے بآں کار آورد و طالب عزوجاہ شود جمع کردن اسباب
 و نیابی و خشم فرونا خوردن و نعمت و راحت طلب کردن و ناشکری و
 بے صبری یا بیچ بیگی از اینہا از طریق تفویض نیست بہر کہ حلال و حرام را فرق
 نکند و جامہ ہائے متفاخرہ پوشد و زبان را از غیبت و بدگفتن نگاہ ندارد
 او بہرگز مفوض نباشد چون بطاعت و عمل خیر قدرت یابی و دست نگاہ دارد
 این طریقہ مفوضان نیست مفوض آنست کہ بہرچہ او را پیش آید روسے
 نظر نیندازد و ہمہ را از وسعے بیند و با وسعے حوالہ کند کہ جز از خدا بجز و جل
 دیگرے را مالک و قادر نداند باید ہمیشہ بہر کوے رضاعت تسلیم نشسته
 باشد و دست از طلب با بازدارد تا از غیب چہ ظہور کند و آنچه ظہور کرد
 از غیب پاک داند نہ از شدت محزون شود و نہ از نعمت شادان گردد
 موت و حیات بوسے یکساں بود گر سنگی و سیری و سے بلا تفاوت باشد
 و رویشی و توانگری را فرق نداند بیح و ذم مردمان اورا مساوی آید و
 اعمال خیر تقویہ و وسیع وسعے از وسعے سرزند و از مگر خدا بتعلے ہمہ این
 بہر کہ کار خود را از صدق و اخلاص بخدا بتعلے و الگزار کردید بخدا بتعلے
 ہمہ واجب نمی آید کہ تمام افعال و اقوال اورا صدق گرداند و از مکر و حیب
 مردمان اورا نگاہ دارد و بیچ خلل را بطرف اورا ندید و بہرچہ بوسے
 ملامتے آر و اورا از طرف او بگرداند قال اللہ تعالی و فوض من ہم

اَللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ بسانِ مَرِيضٍ كَمَا چوں خُوْرًا الطَّبِيْبُ سِرُّ
 طَبِيْبٍ اَنْجُوْرُوْكَ رَا نَفْعَ مِيْرَسَانِدَاوْرَا بَخُوْرُوْنِ اَنْ چِيْزِ اَمْرِيْ كُنْدُوْ اَنْجُوْرُوْ
 مِيْرَا ضَرْوَاوْرُوْ اَوْرَا نَهِيْ مِيْ كُنْدَا يَا اَكْرَمُ الْاَكْرَمِيْنَ وَا رَحْمَةُ الرَّاحِمِيْنَ شَفَقَتَا اَوْرَا
 تُوْ اَنْ شَفَقَتَا طَبِيْبِيْ كَمَا مِيْرَبِيْدَا اَلِيْ كَمَا چوں خُوْرًا لُوْ سِيْرُوْ اَوْبَا تُوْ شَفَقَتَا
 نَهِيْ اَوْرُوْ وَا زَعْدَابُ دُوْ جِهَانِ تَرَا نَجَاتًا نَمِيْدُ بِذَفْوَلِيْضِ اَزْ كَسِيْ ظَهْوَرِ
 يَابِيْدُ كَمَا مِيْ بَصَارَتَا وَا خَلَاصُ نَمَامِ وَا نَشْتَهَا بَا شَدْرًا وَا حَقَقَا لِيْ رَا حَكِيْمٌ وَا قِيْرُ
 وَا نَدِيْرُ كَمَا رَا كِيْمِيَا كِيْ اَخْلَاصُ بَا شَدْرًا وَا مَسْ اُوْ زَرِيْسَتَا وِيْرُ چُوْرَاوْرَا بَا دِيْسَتَا
 سِيْ قِيْمَتَا زِيْرِيْگِرُوْ اَكْرُوْ چُوْ نَكَا مَسْ بَا شَدْرًا يَاوْرُ كِتَابُ كَرِيْمٌ شُوْ اَنْدُوْ كَمَا چوں اَصْحَابُ
 كَيْفِ رُوْ كَمَا وِيْرُ بَاوِيْ ذَفْوَلِيْضِ وَا تُوْ كَلِ اَوْرُوْ نَدِيْرُ چُوْ كَلِ رِيْشَانِ بَاوِيْ چِيْرُ اَقْتَاوْرُوْ
 چوں اِيْشَانِ شَدْرُوْ اَهْ كَلْبُ بُوْ وَا خُوْ اَهْ چُوْ پَاوِيْ وَا خُوْ اَهْ سَنَكُ اَهْ كَلْبُ
 كَمَا لُوْ مَعْرِفَتَا شَانِ مِيْ كِيْ اَرْوَشْنِ كَمَا وَا نَمِيْدُ قَالِ اللّٰهُ تَعَالٰى وَا نَشْرَفِ
 الشَّمْسِ اِذَا طَلَعَتْ تَرَاوْرَعْنَ كَمَا فَهْمُ ذَاتِ الْاِيْمَانِ وَا ذُرُ
 زِيْبَتَا تَقْرُضُهُمْ ذَاتُ الشَّمَالِ مِيْرُ كَمَا چِيْنِ اَخْلَاصُ پِيْرِيْدَا مَدُوْ
 اَرْجَلُهُ اَلْاَسْتُ كَمَا خَا اِيْتَعَالِيْ اَنْ كَرِيْدُوْ رَا خِيْرُ الْبَرِيْءِ نَا مِيْدُوْ قَالِ اللّٰهُ تَعَالٰى
 اُولٰٓئِكَ هُمُ خِيْرُ الْبَرِيْءِ اَكْرُوْ كَمَا خُوْ اَهْدُ كَمَا قَدْرًا اَنْ رَا لَفُوْ رَا بَدَانَدُوْ
 سَكْرُوْ كَمَا خَا اِيْتَعَالِيْ اَنْ نَحْرَتَا صَلِيْ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَا سَلَّمَ رَا اَزْ تَامِيْ مَخْلُوْقَاتَا خُوْ
 بَرُوْ كَرِيْدُوْ مِعْرَاجُ بَرُوْ وَا بَقَابُ قُوْسِيْنِ رَسَا بِيْدُ كَمَا وِيْدِيْ نِيْ اَوْرُوْ وَا شَنِيْبِيْ
 رَا شَنِيْبِيْرُ قَالِ اللّٰهُ تَعَالٰى فَا كَانَتْ قَابُ قَوْسَيْنِ اَوْرُوْ اَلِيْ فَاوْرُوْ اَلِيْ
 عِبْدًا مَا اُوْحِيْ بَاوْ جُوْ كَمَا اَنْ نَحْرَتَا صَلِيْ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَا سَلَّمَ قُوْتَاوْرِيْدِيْنِ
 مِيْرَا شِيَاوْرَاوْ شَنِيْبِيْرُ بَاوْ شِيْرُ چِيْشْمُ لَطْرُوْفِ مِيْجِ شَنِيْبِيْرُ سِيْتِ لِيْجَانَا كَا خِيْتَعَالِيْ
 مِيْرُوْ مَا ذَا اَنْ اَلْبَصَرُ وَا اَطْفَعِيْ وَا چُوْ خَا اِيْتَعَالِيْ صِفَاتَا اَصْحَابُ

را ذکر نمود چون کلب از صحبت شان بوسے شان گرفته بود و بنگر که صحبت
 از صفت فے چه فرموده و کلب هم با سطر ذرا عیبہ بالوصیب
 کہ کلب شان خود را بر شے خاک باور زمین انداخت و بطرف بیچ
 نگر لیت اے عاقل تو خوب فکر کن حضرت خواجہ عالم صلی اللہ علیہ
 وسلم کہ طاقت نظر انداختن بطرف جمیع اشیا داشت بطرف بیچ
 نظر نکرد و کلب کہ زبون ترین حیوانات است نیز خود را در بالائے دست
 خود زمین انداخت چنانکہ حق تعالی می فرماید لو طلعت علیہم
 لولیت منہم فزار او ملکت منہم دعبا اگر بنظر تحقیق نظر
 اندازی مقام مفوضان و اولیا حق را میدانی و نمیبگویی مرا می شاید
 مقام صدیقان را بدانی اگر در این تویم افتادی از راه دور شدی در
 می گویند کہ تن رستم را زخمش رستم کشد شیخ ابو فز بوزجانی قدس اللہ
 فرمود بعیر فنامن کان من ابناء جنسنا و سائر الناس لہ
 ہنگدون اگر تو در عمر خود بصحبت یکے از اں طالع زیدی و حر
 شان را بجای آوری کار و جہاں تو سر انجام گروی اولیا حق ہ
 عزیزان حق اند و چنانکہ اصحاب کف را عزیز گردانیدہ دیگر اں ہم کہ
 در باد یہ تفویض و توکل را ورنہ عزیز می گردانند آیا نمیدانی کہ چون
 سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم عزیز ترین مخلوقات است بہ نزد خدا بی
 امتنان و کہ نیز عزیز ترین است اں اند قال اللہ تعالیٰ کنتم
 اصلا اخرجت للناس و بہترین اولیا اللہ نیز در میان اں
 حضرت صلی اللہ علیہ وسلم موجود می شوند بنگری و ہشبار بار
 چشم بشارت بطرف دوستان حق نظر نکنی زیرا کہ اگر اں قوم بقریب

گذر کند عالم را برنگ خویش کنند و برکات شان تا عمری در آن فرستد
 باقی ماند اللهم لا تنحر منا من برکاتهم گفته اند که اگر خاصان حق
 بموضع گذر کنند تا چهل سال برکات شان در آن موضع باقی می ماند
 و اگر بقبرستان گذر کنند بقوله تا چهل سال و بقوله تا چهل روز عذاب
 از آن قبرستان برداشته می شود و هر خطائے که از ایشان در وجود آید حق
 تعالی از فضل و کرم خویش عفو می کند خواب آن طائفه از عبادت و بگیری
 افضل ترین است قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نوم
 العالم افضل من عبادة الجاهل هرگاه خواب ایشان از عبادت
 و بگیری افضل تر باشد اگر خطائے شان را هم درگذرند از فضل و کرم
 حق تعالی و در نیت قال الله تعالی ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا
 او اخطانا ذلت و خطائے ایشان از نسیان است زیرا که دوست از
 برائے دوست قصد معصیت و ذلت نمی کند مگر بسوء و خطا و آنچه
 خطا و معصیت که از ایشان در وجود آید در حال بمانند که این خطا را در دور
 حال توبه و ندامت کنند قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
 التائب من الذنب کمن لا اذنب له و نیز فرموده اند ان الذنوب توبه
 حق تعالی نیز در کتاب کریم خویش فرموده فا ولذک یبدل الله سئبتهم
 حسنات اگر از آن طائفه معصیت در وجود آید در حال توبه کنند تسبیح و تهلل
 که از آن قوم در وجود آید آیا تو پنداری که چون تسبیح و تهلل دیگران را
 در خطائے که از آن قوم پیدا آید چون بر نیت است که در کرم سیرا فرود می آید
 در حال ناپدید می شود و با وجود آن که در حال ناپدید می شود زمین
 از آنده نامی رساند و نباتات بسیاری از زیر آن برف می روید و غلها

مجبور میشود و گناه و ذلت که از جا ہلاک و ظالمان و ظالمین آید چون
 بیست و دو کوہستان ہاے بلند و سر و فرود می آید چنانکہ سال ہاے
 بسیار و قرن ہاے ناشمار کوہستان ہاے سر و و عالی از برف خالی نیست
 نگراںیکہ آفتاب تو بہ ابدی در بالا کے آں برف بتابد و باران رحمت پے
 بار و کہ آں برف ہاے رانپست گرداند و اگر چاہے سر و ی باشد کہ آفتاب تو بہ
 ہاں بتابد تا قیامت آں برف بچ کر وہ است پلاس و اطلس ہر دو جامہ
 اندام ہر یکے قیمتی و خا صینتے دارند چاہ کنان قنوات را با چاہ کنان کنانف
 برابر کنی با وجہ کے کہ ہر دو صنف چاہ کن گفتہ می شوند بنگر کہ بہت ہر
 صفت و ہر یکے از کجا یافت میشوند و چه قدر و قیمت دارند ز ہمار کجا
 جانمان حق زبان و رازی نکتی و نگوی کہ باید آں فعل شاں چینی می بود
 و این چنان شود کہ این قول جز خسارت شئی و بگرے نیست حضرت مولد

رحمنہ اللہ علیہ و رشتوی معنوی فرمودہ

گر خضر در سحر کشتی را شکست صد دینتی در شکستی خضر بہت

و ہم موسی و آں ہمہ نورے لبھر

شدازاں محبوب تو ہم لیے مبر

ہر کہ را خدایتعالیٰ بخوار بر و ایند لو در عزوے نکوشی زیرا کہ کس بکار حققت

بر نیاید ہر چه خواہد کند عزیز را ذلیل گرداند و ذلیل را عزیز کن قال اللہ تبارک

و تعوذ من تشاء و تنزل من تشاء بیدای الخیر انک

کل شیئی قدید فعل حکیم مطلق خالی از حکمت نیست ابراہیم صلواہ

اللہ و سلام علیہ را از آوریروں آورد و کانرا از نوح علیہ السلام

یخرجہ الچی من المیت و یخرج المیت من الچی الکی باب

خاساں در ہانخود و پجرت کلامک القدیم خود کہ صحبت آں طائر

بجميع مسلمانان و باين حقير عاجز و زسے گروانی و از تحت قلمبر منير نشان محرم
نمائی و حشر ما و جميع نومنان را به تحت لواء دولت شان گروانی بحرم محمد
صلی اللہ علیہ وسلم و آلہ و اصحابہ اجمعین

باب در بیان آنکه شکر چیست و شکر کیست و نعمت چیست

و با چه شکر باید کرد

قال الصدوق الامام شیعہ الاسلام قدس اللہ روحہ العزیز
لے عاقل نعمت ہائے خدا یعنی ان کے بندگان او بسیار ست بندہ
ہرگز بشکر آن وفائی کند قال اللہ تعالیٰ وان تعدوا نعمة اللہ لا تحصوها
ہر گاہ چیزے کہ حضرت توانی کرد شکر آن را چون توانی بجائے آورد و ہر گاہ حصر و
عد و عاجزی شکر ہمہ گی را اجمالاً بجا آورد چون نعمتہا ہمہ گی از وسے ست باید
بہر یکے اور اشکر بجا آوری و بلا کہ نیز از طرف اوست و در بدین باب اشکر بجائے
آوری زیرا کہ اگر یک بلا نیز تو گذاشت یا زیاد تر تو بدانی کہ بلا ہائے
الوارع ست باید اشکر بجائے آوری و بگوئی کہ اللہ کہ از میں بلا زیادہ تر
بمن نگماشتی و رشداً ہائے ہم شکر کنی انہوں تو نعمت او بجا آوری و شکر آنہا را
بجا آور آیا بیدانی کہ شکر چیست قال ابو عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما
الشکر هو الطاعة بحمدیہ الجواد محبوب الخلاق فی السر والعلانیہ
و شکر آن بود کہ ہر چیز از طرف خفتعالیہ رسوے بظرف شکر آورد و اشکر را
بانتقبال فرستد و خفتعالی را حمد و ثنا گوید و ہر چیز بوسے نازل شود خواه
نعمت خواه شدت ہمہ گی را از وسے بید و رسانا و بد و طرفہ العین کو عاصی
نشود شکر منعم را بجا آوردن ایوان را زیادہ بیکر و اند چنانکہ خفتعالی فرمود

یا ایہا الذین آمنوا کلو من طیبات ما رزقناکم واشکروا
 اللہ ان کنتم ایاہ تعبدون ایمان و شکر بجائے آوردن زیادہ
 کرو تا نعمت نہ پنی شکر چوں بجائے آوری و ہر نفسے کہ از ما برمی آید این نعمت
 ست بقیاس حقتعالے داؤد و علیہ السلام وحی فرستاد کہ یا داؤد شکر
 نعمائے من را بجائے آور۔ داؤد و علیہ السلام مناجات نمود کہ الٰہی ہر نعمت کہ از
 تو بمن نازل شد شکر اورا بجائے آوردم حقتعالے جبرائیل علیہ السلام راورد
 کہ نفس داؤد را نگاہ دار چوں جبرائیل علیہ السلام این امر را بجائے آورد
 داؤد و علیہ السلام عرض نمود کہ یا اخی جبرائیل بگذار کہ نفس ہر آدمی حق
 طاعات خود را بتو و آدم جبرائیل علیہ السلام فرمود کہ فرمان نیست باز داؤد
 علیہ السلام فرمود نیم طاعات خود را بتو و آدم باز جبرائیل علیہ السلام فرمود
 ہر اذن نیست باز داؤد و علیہ السلام عرض نمود کہ چار دانگ طاعات
 خود را بتو و آدم جبرائیل علیہ السلام فرمود ہر اذن نیست باز فرمود کہ ہر
 طاعات خود را بتو و آدم بعد جبرائیل علیہ السلام فرمان رب جلیل و
 خود را از بالائے دہان داؤد و علیہ السلام برداشت تا نفس وے برآمد
 بعد از طرف ملک جلیل جل شانہ فرمان آمد کہ یا داؤد ویک نفس کشیدن
 خود تمام طاعات خود را در باختم حساب کن کہ در تمام عمر خود چند نفس کشید
 کہترین نعمت ہائے ما با تو این است آیا قدرت داری کہ شکر نعمائے ما را
 بجائے آوری داؤد و علیہ السلام بنا لبید و گفت الٰہی انت ربی الفتوح
 و انا عبد الیضعیف لے مومن بیداں و آگاہ باش کہ درجات شکر
 شاگردان از درجات صابراں افضل ترست زیرا کہ شکر از رضا خیز و وہ
 ناپسندی صبر در حالت ریج و محنت است و شکر از دیدن نعمت و رف

و خوشوقتی و چند اندک بندہ راضی و ربالائے مطیعان دیگر فضل دار و شکر و ربالات
 صبر فضل دار و قال اللہ تعالیٰ ۱۲ مخلوقات دار و شکر او قلیل من
 عبادی الشکود ہر چیزے کہ در جہاں کم یافت ترست آن عزیز ترست
 شاکراں کہ اندک اند عزیز تر ہیں مخلوقات اند و گاہے خدایتعالیٰ رضا کے
 خود را در شکر قرب گردانیدہ و فرمودہ وان تشکروا ایزد منہ لکم شاکر حقیقی
 آنست کہ ہر چہ دیگر اں بوسے صبر می کنند و شکر بجا آورد زیرا کہ آنچه مایاں
 اور ابلا می شماریم او نعمت می شمارد و شکر بجا می آورد چنانکہ حضرت شیخ
 مصلح الدین شیرازی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرمودہ سہ

کو تاہ ہمتاں ہمہ راحت طلب کنند عارف بسا کہ راحت و در بلا او

نعمت حقیقی آنست کہ در وسے خوف حساب نباشد زیرا کہ ایں خوشگوار ترست
 داریں و استنشکد کہ گرسنگی و برہنگی و رنج و محنت ہر یکے نعمت است کہ ہم حساب
 ندارند و خالی از عذاب اند و دیگر نعمت آنست کہ ترا در بالائے دیگرے منت
 و دام باشد نہ دیگرے را در بالائے تو ہر گاہ خدایتعالیٰ بندہ را در بلا مبتلا کرد و انا
 و بندہ رضا و ہد و شکر بجا آورد و گویا بندہ را در بالائے خدایتعالیٰ و ام حاصل می
 آید نہ خدایتعالیٰ را در بالائے بندہ آنکسے کہ ملک متعال و ام و ار او باست
 تو انگری اور اسلام است شکر ایں چنین نعمت را چگونہ ادا کردہ می تواند اگر تمامی
 مخلوقات جمع آید و خواہند معلوم کنند اینکہ خدایتعالیٰ با ایں بندہ چہ قدر فضل
 کردہ نتوانند کہ معلوم کنند ایں قدر بلیہ کہ در بالائے نوح علیہ السلام نازل
 شد و بالائے یحییٰ اذ انبیاء و اشد نازل شد خدایتعالیٰ اورا چہ ہر ایں بلا
 اواز جہد شاکراں یا دیگرے و فرمودہ انہ کان عبد استکور او درجہ
 دیگر شکر و بالائے صبر آنست کہ چوں بد نباشد ہمہ ہمہ بیت یا چوں بندہ

فوت شد درجہ صبر و تمام می شود ولیکن در این جهان و آن جهان بنده از نعمت
 خالی نیست و شکر بارین قرین اوست چنانکه خدا تعالی فرموده الحمد لله
 لله الذی اذهب عنا الحزن ان دینا الغفور شکور و جاوید
 فرموده احلنا دار المقامة من فضله و چنانکه نعمت اهل جنت
 ابدی است شکر نیز ابدی است لهذا دانسته شد که شاکر ان از صابران افضل
 تراند هر کجا از زمین که بنده شاکر در بالاسے او گذر کند آن زمین در بالاسے
 دیگر زمین با فضیلت کند و می گوید امروز بنده شاکر را گذر در بالاسے من
 افتاد و آفتاب که در بالاسے شاکران تابدمه روز در فلک خزار دومی گوید
 من در بالاسے عزیزان خدا تعالی تا فتم و اگر شاکر در بالاسے
 نهر بار و روانه گذر کند آن آب شرمی کند و تسبیح و تهلل می آید اگر می خواهی
 که بدانی این که شاکران چه طالعند در دوستان شان بنگر که دوستی با که دارند
 در مثل می گویند که هر که را می خواهی وزن کنی او را با شناسے او وزن کن که
 قدر هر کس بقدر وزن دوست و آشناے اوست دوست از دوست و
 شناخته می شود تو بنگر که دوست خدا تعالی از میان بندگان او کدام قومند
 اگر تو از جمله شاکران نیستی یا رے شاکران را دوست میدار که دوستان ایشان
 هم عزیزان خدا تعالی اند امید از فضل و کرم او چنان است که از بکیت محبت
 از دوزخ نجات یابی در خبر آید که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند که در حق
 بنده را حساب کنند در صحیفه اعمال رے بیچ طاعت نبیا بند ملائکه رے عذاب
 بطرف دوزخ کش کنند ندا آید که بشه مر ایس آورید چون پس آورند ندا آ
 که یا فلاں در فلاں موضع مر دوسته بود آیا تو او را معرفت داشتی گویند
 ندا آید که نام او را شنوده بودی گوید آرسے ندا آید که این بنده را از بکیت نام

خود کہ شذوہ بود بخشیدم اور اب طرف بہشت بریدے عاقل فضل و مہر و پشیمان
 حق تعالیٰ نابین حدیث اللہ عزوجل لا یخیر منا من بوکا تمہم حدیث لومہ شرا
 نابینکہ بدوستان حق آشنائی پیدا کنی و بنوعی از انوار غور قلب شاہ جاہلیگہ
 آئی زیرا کہ قلب نظر گاہ ملک جلیل ست ہر گاہ نظر حق تعالیٰ در آنجا لے
 افتد و ترا در آنجا سے بیند از دو و کاریکے را بہمراہ تو بچاے می آورد و یا ترا
 بذکر خود مشغول می گرداند یا خلعتی می فرستد کہ بدان خلعت از غیر آوردی گردان می
 شوی قلب و دوستان او نہ جائے غیر اوست الحق غیور و القلب منظر

الجلال بندگان فرمودہ اند

توسعی کن کہ کنی جائے خوشی دل تو
 کہ دل نظر کہ حق ست در آن نظر افقی

اگر ز عشق افقی بکنج چاہ ملامت
 ہزار بار بہ از آنکہ از دل بیدرافتم

ہر قومی در قلب دوستان حق جائے پیدا می کنند قومی بد دوستی و قومی

بد دشمنی خدا بتعالیٰ ہر دو قوم را مکافات میباید چنانکہ در مثنوی معنوی آید

تا دل ہر دو خدا نابد بدو
 بیچ قومی را خدایا سوانکر

اگر در دہ در خانہ وست گیر کنند یا قتل کنند یا قطع بادشمنان کہ در قلب دوستان

یا بندایں جنیں کنند زیرا کہ اینہا در قلب دوستان حق بد زوی بیرون کہ اورا

میرنجانند و خرابی ہامی کنند چون نظر حق تعالیٰ بدان قلب افتد و او را رنجوراند

دشمن بیند نظر سیاست بطرف آن دشمن کے نظر اندازد و دمار از بناوے

بر آورد و اعاذنا اللہ تعالیٰ من ذلك الحد الحد و مثل کسی بدوستان

در قلب دوستان حق جائے گیر شود بساں کہے ست کہ در سرے کے بطلب

صاحب سرے رود اگر صاحب سرے را در سرے نہ بیند از چشم کور و از زبان

لنگ در سرے اومی نشیند تا صاحب سرے حاضر آید بعد باوب و حرمت بہ

عزوئے ایستاده نمی شود و حاجت خود را طلب می کند صاحب کسرا نیز قضاء
 حاجت وے را از سوسه در بیخ ندارد و آں وز دوسرے خود را لایق سیاست نمی
 بیند همیشه بار باش که از رضائے و وستان حق نگذری مبادا که غبار سبے از تو
 خاطر ایشان نشیند و حق تعالی ترا سیاست فرماید تو طاقت سیاست ^{خیالی} ندی
 را نداری حقتعالی بی هیچ موضوعی را از قلب وستان خود عزیز تر ندارد و اگر
 قلب شان را بیازارد چنان باشد که گویا ملک خدائے تعالی را زیر و زبر
 کرده باشد چنانکه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند: من اذی مؤمنًا
 فقیرا بغیر حق ذکا ما هدم اللعینة عشر مرات و هدم
 بیت المعمور عشرین مرات و قتل الف ملک من القریبین
 اگر این طاقت را داری برو هر چه خواهی کن بسیار کسانے اند که خیال بستند
 که و وستان حق را خیمت بجائے می آورند و نمیدانند که این جیلد بازی
 شان زیر قاتل است در مثل آورده اند که با مار در سوراخ بودن به از آنکه
 صومعه خاصاں بکرو چید بودن زیرا که ضرر مار جز جسم و جان را دیگر زیانے
 ندارد و خاصاں که بگزند هم جان رود و هم ایمان و وستان حق همه گی از حق
 راضی و شاکر اند هر چه از خزانه غیب در بالائے شان ظهور کند آنها رضادهند
 و شکر کنند خدائے تعالی را از بندگان خود این هر دو را پسند و در حقیقت ^{بندگی}
 اینست که در مقام رضاء و تسلیم باشی چنانکه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از خدا
 عزوجل خبر داده اند که حقتعالی فرموده انی انا الله لا اله الا ان محمد
 رسولی من استسلم لقضائی و صبر علی بلائی و شکر علی نعمائی
 کتبتہ صدیقاً و بعثتہ یوم القيمة فی زمرة الصدیقین
 و من لم یرض بقضائی ولم یشکر علی نعمائی ولم یصبر علی

بلائی فیطلب رباً سوائی راضیان و شاکران فی الحقیقت ہر دو ایک
 قوم اند چنانکہ تاصبر نباشد شکر نمی آید شکر از رضا خیر و شکر بے صبر نیست
 و صبر بے شکر ہر دو با ہم قوی اند ہوا و ہوس ضد صبر و شکر است قال اللہ
 تعالیٰ فاصبر لحکم ربک ترک ہوا و ہوس فریضہ است قال اللہ تعالیٰ
 و تمی النفس عن الهوی ہر قضاے کہ در ان سرخ و محنت است ہوا اور
 این ندارد و از وی می گریزد بقضای رضا واجب است و بجهت رضا دادن
 بحکم قضا باید ہوا و ہوس بچنگ آئی و ہوا را متابعت نکنی باید و اگر قضا
 از منقضی جداست قضا آن بود کہ خدائے عزوجل کند بندہ را در ان بیچ لغت
 نیست و منقضی فعل بندہ است کہ ہر چه از قضا آید یاں رضا دادن واجب
 است و منقضی امر و نہی را باید عمل کنی تا در زندگی نیفتی کساں بسیاے
 کہ ہر چه آنہا را پیش آید می کنند و می گویند و می خورد و ہر جا کہ می خواہند می
 روند زندگی خود را در آن میاں پنہاں دارند کہ خود را رضی نام می نہند
 ز نہار بنگری کہ گرد این قوم نگروی و بایں راہ زوی کہ دین و دنیا کے خائش را
 ضائع می کنی ہر علقے کہ امر و نہی بجائے نیار و او ز نایق است در رضا و
 شکر بیچ کس از انبیاء اللہ تعالیٰ کامل تر نبود آیا شنودہ بافتی کہ آنہا تک امر و
 نہی کردہ باشند ہر گاہ کہ امر و نہی را بجائے نمی آورد نہار بگرد آو نگروی
 کہ در بدعت و ضلالت می افتی ترک شریعت و نماز و رجمہ شرعی مسموم
 کردہ چنانکہ حق تعالیٰ از اتوال قبسے خرمیہ با فضیلت مسموم بعت
 تلفنا اجزاء و الاصلہ فیہ و انہما فیہ و انہما فیہ و انہما فیہ
 عیا اگر کہتے بخلاف امر شرعی روئے آورد منزل شب بیند
 اگر داکر این منزل نخواہی آید این طریق مذکورہ بقضای رضا و بے ہنگامی

مقام عالی ست ہر کس دریاں اور جہ نرسد مگر آنکس کہ حقتعالیٰ باوے فضل
 تمام آوردہ باشد اور در این مقام رسد و استقامت کند و ہر کہ در قضا رضا
 داد کس را جائز نیست کہ در باب او سخن گوید بگری کہ در باب او بیچ گوئی
 این گفتہ ہارا گوش جان شنو۔ مرواں و دنیا ظاہر آن چیز ا فعل می کنند کہ
 رضا سلطان و راو باشد و بندہ چون بمقام رضا و تسلیم رسید خدا تعالیٰ باو کو آنچنان فعل
 میکند کہ رضا و ہو و راو باشد در مملکت خدا تعالیٰ آن امر جاری میشود کہ بندہ راضی و اور رضا
 باشد یا نشود کہ از عبد ان زاہد قدس التدرسہ روایت آمدہ کہ او فرمودت سی سال
 شو کہ خدا تعالیٰ آن امرے اور بین آوردہ کہ رضائے من و راو بودہ ہر کہ باں رضائے

رسد حقتعالیٰ باوے اس معاملہ می کند سہ

کار خاصاں را قیاس از خود پیر کرے است اندر او تن تن و تیر تیر
 آن بود شیرے کہ جانہا پرورد این بود شیرے کہ صفت ہا بشکند

ہماں بہتر کہ ماسہ خود را بگریہ بیان خویش فروریم و در کار خاصاں حق غرضدار
 بلکہ ہمیشہ در خواست کنیم کہ مایاں را نیز رضائے خود از زانی فرمایند
 و گرم خویش از خداوت خاصاں خود نگاہ دار و آمین یارب العالم

باب ۲۸ در بیان آنکہ صبر چہ پیٹ صابر کسیت الجواب

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ
 لے عاقل صبر شکیبائی کردن و حبس نفس ست در بلیدہ ما۔ صبر و در
 و در نعمت و شدت و گفتن و شنودن و نشستن و برخاستن و رہا
 بکار آید صبر کلید ہمہ خیر ہا و اصل ہمہ شادمانیاست چنانکہ آنحضرت
 اللہ علیہ وسلم فرمودہ ان۔ الصبر مفتاح الفرج صبر ایسر است

عقل و جنح امیر سے سب سے از امر او ہوا چوں امیر جنح از لشکر ہو پیروں آید
 و در بالا سے لشکر عقل چندان و تاراج نماید امیر صبر از لشکر عقل پیروں آید
 و مقدم رو سے امیر جنح را بگیرد و کارزار نماید تا اینکه شے راتا تاراج کند
 و نگذارد کہ از لشکر عقل چیزے برود امیر جنح را مقهور گرداند و ہر شے اندک او را
 پیش آید صبر ہمگی را در زیر یال خود آورد و پر خویش را در بالا سے شادان
 کشد تا اینکه امیر جنح رو سے در انہزام آورد صابر حقیقی آنت کہ در رو سے
 این معانی باشد صبر بہت نوعت ہر کہ در صفت موضع این بہت نوع
 را محافظت کرد او صابر حقیقی است و از چندان آل گروہ است کہ حق تعالی در
 کتاب کریم خود حال شان را ذکر نموده و فرمودہ انما یوفی الصابرون
 اجرہم بغير حساب اول آنت کہ اگر در وقت اوار و فتن ہوا
 و حرص ہر چند چہ کنند نتوانند کہ ترا از حال تو بگردانند و بیم آنکہ اگر از
 تمامی امور آتے کہ ترا نہی کردہ اند اگر قسریں ہائے بد ہمگی حافظ آیت و
 سعی کنند کہ ترا در اں کار افکنند نتوانند کہ تو بفرمان بیچیکے نباشی بیم آنکہ
 ہر رنجے و محنتے کہ در دنیا ترا پیش آید تو از بیچیکس استغنائے طلب کنی و بدانی کہ
 دور شدن این محنت و رنج را وقتیست چوں وقت آید خود دور نشود
 یا موت در آید و ترا خلاصی و بدانی ہر دو یکے خواہد شد بجز حق تعالی و دیگر
 نتواند کہ او را بر ماند چنانکہ حق تعالی از حال تو سے خبر دادہ کہ چوں آنتہا
 مصیبتے پیش می آید این جنس می گویند قولہ تعالی انما اللہ
 الیہ راجعون اولئک علیہم صلوات من ربہم و رحمہم
 و اولئک ہم المہتدون مراد از مہتدون آنانند کہ عقل امیر شان
 است و کار با خناس می کنند بہار عم آنکہ چوں مصیبتے پیش آید و شہیدان

و ہوا یکے کروند و اتفاق نہایت کہ ترا از طاعت بگردانند و در معصیت افکنند
 تو ایشان را مخالفت نمائی و با شیطان محاربت کنی قال الله تعالی ان
 اللشیطان لکفر عدوفا تخذ و وہ عدو قاهر گاہ تو با دشمن تو که شیطان
 است دشمنی کردی و او را متابعت نمودی در حقیقت از جمله صلہ بران
 نوشته می شوی قال الله تعالی ولا تتبع الیهوی فیضلات عن سبیل
 الله پنجم آنکہ چون ترا دو کار پیش آید یکے خدائی و دیگر شہواتی تو شہواتی
 را ترک نمائی و خدائی را اختیار کنی رسول الله صلی الله علیہ وسلم فرمودہ اند
 حضرت الجنة بالمکاره و حضرت النار بالشہوات یعنی رنجہا کے بسیار
 باعث دخول جنت است و آرزو ہائے بسیار باعث دخول نار ہر گاہ افعال
 باعث دخول جنت را بجائے آوری از افعال غیث دخول نار بہتر است بہتر از
 بہتر یا آنست کہ اصلاً تابع نفس و ہوا نشوی بہر چند کہ خیر نماید چشم
 آنست کہ بہر چند بلا شدت آورد تو بکتاب الله تعالی تمسک زنی قال الله
 وان یمسک الله بصر خذک اشفت لہ الا هو وان یردک بخیر فلا
 زاد فی فضلہ چون مرجع ہمہ امورات بسوے اوست تو دل را اور آنجائے دار
 و کشتی صبر را نگر کن کہ بلا و نعمت ہمہ گی از طرف اوست چون بلا فرستد
 کس نتواند کہ رو کند چون نعمت فرستد کس نتواند کہ اور از وال نماید ہر گاہ
 اینہا را بہر پیشہ کن تا در مدح صابراں داخل گردی قال الله تعالی
 والصابرین فی البأساء والضراء و حین البأس اولئک الذین صدقوا
 و اولئک ہمہ المنتقون ہر کہ این آیت در شان شے در دست آید اور در حقیقت
 صابریست ہفتم این است کہ چون بلا در بالاسے صابراں نازل شود و در
 اندیشد کہ اگر من ہمہ عالم را بخورد شوق گروانم حکم خدا ہے ہر حال اگر کسی را

تبدیل نتواند کند و اگر مرصیبتے پیش آید و تمام عالمیاں با من بجزع آید
 آنچه ممکن باشد بجائے آوریم آیا اس بلا و مصیبت از بالائے من رفع خواهد
 شد قال الله تعالی ما اصاب من مصیبة فی الارضی وکلا فی
 انفسکم الا فی کتاب من قبل ان نبواها ان ذلک علی الله
 یسیرونه ما یودیم و نه ہمہ مقادیر ما کہ خدائے تعالیٰ ہمہ کی تقییرات را
 حکم نمود و تمام نعمت با و بلا ہا را قسمت کرد و در لوح محفوظ ثبت گردانید
 ہذین و انشاء شد کہ ہر کہ در بلا صبر نکند از عین حماقت اوست و ایمان و
 دے بنقصان است یا در عین غفلت کہ بقول خدائے تعالیٰ ایمان
 نبی آورد ہر مومن کہ صابر نیست اورا بہ نزد خدایتعالیٰ قدرے و مقامی
 بہت و چوں درختیست کہ بیخ محکمے ندارد چوں باد شد بد بوزد اورا
 بیخ بر کند درخت ایمان نیز این چنین است و درختی کہ بیخ او محکم نیست
 بیوہ ہائے نیکی ثمری آورد و آنچه ثمر آورد مقبول طبع ہمہ کس نیست چنانکہ
 قدرے ندارد مومن ہم کہ در بلا صبر ندارد چوں اندک بلائے در بالائے
 ہائے نازل شود ہر چو بیوہ و برگے کہ دارد ہمگی را ببا و فنا و بد ہر کہ در این ہفت
 وضع این ہفت چیز را عمل کرد از جہد صابریں است ہر چند با وقتہ و ربانہ
 وزد اورا زیان ندارد چیرا کہ فتنہ محک صابران است قال علیہ
 لصلوة و السلام لانکد هو الفتنۃ فان فہا حصا و المناقین
 ہنی فتنہ را بد شمارید کہ در فتنہ و روشن منافقان است و نیز
 علی التذ علیہ وسلم فرمودہ اند بالصبر فی الایمان بمنزلۃ الداس
 بالجسد ہر گاہ چشیں باشد لایبی بہ مسلمانے صبر فریضہ است تا مرد
 بویہ بلا فروز و و بآتش مصائب گذاختہ نشود و بسنمان محبت اورا

فرونگوینہ پندار کہ وہ از مومنان مخلص است این چنین نفس در کف دست
 بایاں و اریحہ اور او باغی تمام پاید تا نطع ملوک را شاید این را پندار کہ چون
 در نعمت و راحت باشیم از عزت و قدر و منزلت ماست بلکه از سب قدری
 ماست کہ در دعویٰ خود صادق نیستیم چنانکہ فرمودہ اند

ماہر کس بلا را نکتہ ایم
 این بلا گوہرے خزانه ماست
 چنانکہ نامش زا اولیا نکتہ ایم
 ماہر کس گہ عطا نکتہ ایم

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند ان الله تبارک وتعالی اذا
 ابغض عبداً بعث الیہ مکتاباً ویقول له ظاہر علیہ نعمتی
 فانی ابغضه و ابغض صوتہ و ابغض ان یسألنی و یدعونی
 و اذا احب عبداً بعث الیہ مکتاباً فقال له تا بع علی
 المصائب فانی احبه و احب صوتہ و احب ان یسألنی
 و یدعونی آیا تو می پنداری کہ این دستار سفید ما و جامہ ما کے فاخرہ
 و شام و چاشت معین ما از کرامت و بزرگی ماست اگر این چنین پنداری
 راہ را غلط گروہ اینہا و اندہ است کہ ما را باہینہ از خود و لذت گروہ اندر راحت
 انبیاء و اولیاء و ربلا و رنج و محنت است چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ و
 سلم فرمودہ اند انشد البلاء علی الانبیاء ثم الاولیاء ثم

الامثال فالامثال و بزرگان فرمودہ اند

زان بلا تا کہ انبیاء برداشتند
 ہر کہ در راہ محبت پیش تر
 نہ بچرخ ہفتہاں فرشتند
 بر دل او بار محنت بیشتر

نوحی نگر کہ در بالائے مایاں ہمگی راحت و عیش و شادی و طرب است
 و در بالائے خاصان حق ہمگی رنج و محنت و بلا از چہیت کہ ایشان

صابراں بووند قال علیہ الصلوٰۃ والسلام ما اؤذنی نبی
 مثل ما اؤذیت وہم کی مادیوں کے دوستی حق واریم نہ در بلا سے او
 صبر واریم نہ در نعمت او شکر حال بایاں چوں آن قوم است کہ خدا کے
 تعالیٰ در کتاب کریم خود صفاتِ شان را بیان کرده و فرمودہ کلاً ان
 الا انسان لیطغی ان راع اللستغنی وجاے دیگر فرمودہ ان الانسان
 خلق هلو عاً اذا مسه الشر جزوعاً واذا مسه الخير منوعاً
 این صفت بایاں است صفاتِ خاندان حق در مقابل گفته شد کہ بر
 شدت با صبر و ارنایسان ایوب علیہ السلام کہ حق تعالیٰ در کتاب کریم
 خویش اور اثنا گفته و فرمودہ انا و احدنا صابرا لعبدالعبدا ان
 اواب ہر کہ در دنیا خلعت ہائے حق تعالیٰ را بصدق و اخلاص قبول نمود
 از دو جہاں بہرہ یافت ہر گاہ ظاہر اذعویٰ باشد و معنی نداشتہ باشد
 ندانم کہ آخر کار چوں شود دعویٰ خالی از معنی ہجر کشاکش و بے حاصلی
 ہیج شمرندارد فردا کہ صابراں اجر صیر گیرند از برائے ما جز حسرت و ندامت چیز
 دیگرے نخواہد بود و در ستانِ حق نہ از رنج و بلا خالی اند و نہ از صبر و ہرگز نہ اند
 کہ محبت خالی از محنت کسے را ہمسرا آید ہر جا کہ محبت روستے آور و محنت ہم
 رو بہن اوست چوں محنت و محبت با ہم رسیدند گفتند ہر وہنی با ہم رسم الخط
 یکے می باشیم این چگونگی شود محنت محبت را گفت در ہر کجا نوروستے آوری
 را از ہم عقب تو امر بشود گویا روی یکد گیریم در بین من و تو فرقی نہ
 یم از نزدیک چارہ نباشد یقین باش کہ ہر کجا آفتاب محبت تابد سایہ محنت
 ہم در عقب اوست ہر کہ دعویٰ محبت کرد و محنت نداشت در دعویٰ خود
 متعلق نیست آن کس در این راہ محنت نامبر نمی شود در تحقیق محنت

و محنت و محنت در رسم الخط یکے اند تا جوان مردی مکن کہ محنت نباشی
 را نہ مردان دوست دارند و نہ زنان نہ اور این جہاں کہے ست و نہ در کتب
 و رہ دو جہاں خاصہ ست اگر در دعویٰ خود صادقے باید بلا را چون شہلا
 کنی تا در دعویٰ خود صادقے باشی اینہا کہ مذکور شد ہمہ کی صبر خاصان
 اما صبر اخص الخاصان نہ این چنین ست نہ پیرا کہ خاصان در بلا صبر دارند
 اخص الخاصان نعمات دنیاوی بہ نزدیک شان بلا ست ہر چند کہ نعمت
 آورد گویا بلا اور بالائے شان شدت می آورد و آنہا شکر بجائے می آورد
 مرد تا بلا و نعمت ہر دو باکے بلا نباشد او در دعویٰ خود صادق نیست
 اور امر و توان گفت چوں این چنین شو و ہر چہ خواہد کند و ہر چہ گوید ہمہ کی
 آید و تحقیق باشد اللهم ادرقنا صحبتہم و احشرنا فی نخت لوان
 دولتہم اجمعین یا ارحم الراحمین و یا الکریم الکریم

باب ۲۹ می پرند کہ فقر چیست و فقیر کیست :-

ہمہ خلق از فقر پرہیز دارند و فقیران بفقیرے می نازند آیا نازش آن قوم از ناز
 یا پرہیز و بگراں از ناز و انیت قال الصدق الامام شیخ الاسلام
 قدس اللہ روحہ العزیز کے عاقل بدارا و آگاہ باش کہ آرزو
 قومی کہ بفقیر نازش دارند و آن قومے کہ از فقر پرہیز دارند اعتقاد ہر دو
 صحیح و صدق ست اول آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اللہ
 احببنی مسکیناً و امتنی مسکیناً و احشرنی یوم القیامۃ
 ذمۃ المساکین یعنی بار خدا یا مرا زندہ دار مسکین و فوت گردان
 و حشر گردان مرا بر روز قیامت و جمع گروہ مساکیناں فقر کہ این حدیث

بارک را شنودند و سماع شان صدق افتاد و مضمون این فرمودہ بضمیر
 شان جاے گرفت و نقاب از چہرہ این فرمودہ بنظر شان برداشته شد
 جمال خویش را بدیشان نمود و بفقیر می نازند و آنان کہ محرم این راز نبودند
 و رخور و ایشان نبود ازین خلعت محروم و بے برہ مانند قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ و سلمہ کاد الفقر ان یکون کفرا آنان این
 فرمودہ مبارک را شنودند و از باطن این خبر نبودند تا از فقر و صحبت فقرا
 محروم مانند قوے میگویند کہ فقر دو نوع است یک نوع آنست کہ کاد
 لفقر ان یکون کفرا و نوع دیگر آنست کہ اللهم احیینی مسکینا
 امثنی مسکینا و احشرنی یوم القیمة فی ذمرة المساکین
 مکن در حقیقت ہر دو نوع فقر یکے است اصل فقر نیاز و نیستی است
 ما نیاز منداں و قوم اند یک قوم نیاز مند دنیا و خلق اند و قوم دیگر
 نیاز مند حق اند آن قوے کہ نیاز مند خلق اند فقیر گفته می شوند اما دون
 مت اند و آن قوے کہ فقیر اند و نیاز مند حق اند در محبت و ارادت حق
 ماں پیشتر اند کہ در ہر جا ایشان را بجائی نہ بینی و بہر شلخے کہ نشین
 در آنجاے باشند و در ہر وطن کہ مسکن گیرند آن وطن مسکن شان
 است و نہ ہر چہ شنوندند آنچنانا شنوند کہ مایاں می شنویم آن قوم از کارا
 معنی را نگاہ دارند از جو ز مغز می طلبند کہ در پوست غرض ندارند و
 ان بود کہ چوں خبر فقر بسمع شان رسید راست شنودند کہ راست است
 دیگران کہ خبر فقر بسمع شان رسید بخلاف شنودند اما گوش دارند و بشنود
 فقر حیست تا ہر چہ گوئی دانی کہ چہ می گوئی و چہ می شنوی لے ناقل فقیر نیستی
 است و نیستی و نیاز مند و بے نیازند و نیستی جو بیاست نیستی می باشد

نیاز مندی و رے نیازی و تا اصل این نکتہ راندانی این سخن ترا حل نشود
 در روز انزل که نه زمین بود و نه آسمان و نه شمس و نه قمر و نه جن و نه انس که
 بخیر ذات خود وے دیگرے هیچ شے نبود و او عالم را از نیستی هست گردانید
 و آدم و نسل وے را آفرید و از میان نسل وے انبیاء آفرید و از میان انبیاء
 علیهم السلام محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را برگزید کہ عالم را بطریق مخلوق
 کرد و از میان امتاں امت اورا برگزید و از میان امتاں او دوستانے را
 بخود اختیار کرد و از میان دوستان خود فقرا را اختیار نمود محمد صلی اللہ علیہ
 وسلم را سرور و سالار فقراء گردانید او چنین دعا کرد اللهم احببني مسکینا
 و امتی مسکینا و احشرنی یوم القیامہ فی ذمیرة المساکین فقراء کہ
 بفقر فخر دارند بگر کہ اصل ایشان چیست و گوهر عزت شان از کجا برخاسته
 چون حق تعالی خواست کہ نیت را هست کند آنخواست و ارادت وے
 بنیستی آمد کہ نیت را هست کند نیت را بہست پیوست کہ نیت بہست
 شد آن بہست نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم است کہ فقر آن نور است این نور دیگر
 کہ می بینی ہمگی نتیجہ آن نور اند حقیقے لے نور حبیب خود را صلی اللہ علیہ وسلم
 بہ لطف عزیز خویش بہ پرورد عبد اللہ بن مبارک رحمتہ اللہ علیہ با سنانا
 صحیح از علی کرم اللہ وجہہ روایت نموده کہ خدایتعالی قبل از خلقیت عالم
 و آسمان و زمین و ما فیہا نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم را بعد ہزار سال و بیت
 ہزار سال مقدم تر آفرید بعد از آن دوازده حجاب از آن نور مخلوق کرد و حجاب
 قدرت و حجاب عظمت و حجاب منت و حجاب رحمت و حجاب
 سعادت و حجاب کرامت و حجاب منزلت و حجاب ہدایت و حجاب
 نبوت و حجاب رفعت و حجاب شفاعت و حجاب عزت آنکہ نور ویرا

بحجاب قدرت رسائید کہ تادمت و دوازده ہزار سال آن نور سے راور آن
 حجاب تسبیح می گفت ہم چنین نانا اینکہ بحجاب عزت رسید بعد ازاں خدا
 تعالیٰ سی دریا آفرید دریا کے صدق و دریا کے صفا و دریا کے رضا و دریا
 وفا ہم چنین دریا کے رضا و سخا و ششوع و خضوع و تواضع و معرفت
 و عروت و رحمت و حکمت و محبت و عظمت و سکینیت و علم و حلم و رفق
 و صبر و ہدے و تقویٰ و یقین و لطف و کرم و شوق و ذوق و ایمان و اعتقاد
 بعد نانا آمد کہ لے نور حبیب من تو دریاں دریا نا غوطہ زن و خود را با آب اینہا
 بشوی نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم دریا نا داخل شد و در ہر دریا سے
 ہزار سال اقامت نمود کہ خداوند تعالیٰ را تسبیح و تہلیل می گفت بعد نانا
 آمد کہ یا نور حبیب من از دریا پیروں کہ لے بقدرت ملایستادہ شو در حضور
 حضرت ما و یاد کن عظمت ما بعد نور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از دریا پیروں
 آمد و در حضور حضرت سے ایستادہ گردید چنانکہ از نہایت ہیبت و جلال
 عرق کرد و یکصد و بیست چہار ہزار قطرہ عرق از شے پچکید کہ ہر ہی از یک
 قطرہ مخلوق شد در روایتے آمدہ کہ چون خدائے تعالیٰ نور حبیب خود را
 صلی اللہ علیہ وسلم با فرید در بین خود و آن نور یکصد و بیست چہار ہزار
 حجاب آفرید نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم را در ہر حجابے دوازده ہزار سال
 نگاہ داشت کہ اورا تسبیح می گفت ہر زمان و ہر ساعت نیاز سے بیشتر
 می شد در ہر حجابے کہ خدمت بجائے می آمد بعد ازاں می یافت نانا اینکہ
 بیشتر می آمد و حاجے ازاں نور در مقدم روے سے کہی کہ آن یکصد و بیست
 چہار ہزار چہمبیر انوار مخلوق شدند کہ در آن منزل ما در مقدم روے آن نور حجاب
 باند بعد چون خدائے تعالیٰ ارادہ نمود کہ آدم علیہ السلام را در وجود آورد

فرشتگان را فرمود کہ در زمین روید و زمین را بعبادت و تسبیح و تهنیت منور
 گردانید کہ ما را باین خاک حکمتیست چون روے زمین از عبادت ملائکہ
 منور شد بعد حقتعالی فرمود یا ملائکتی باز آید و روے زمین را خالی گذارید
 کہ امانتی آنجا خواهم فرستاد ملائکہ عرض نمودند کہ الہی اگر ترا عبادت می باید
 عابد مایاں ایم و اگر فاجر می باید جن و بنی الجان اند حقتعالی فرمود کہ شما بایاں
 دست تصرف را کوته کنید کہ من بر روے زمین خلیفہ می فرستم چنانکہ در کتاب کیم
 خویش خبر داده و اذ قال ربناک للملائکة انی جاعل فی الارض
 خلیفۃ لک انما تجادلونی اعلم ما لا تعلمون حقتعالی فرمود آنچه من میدانم
 شما بایاں نمیدانید زمین را خالی گردانید چون خالی کردند بعد حقتعالی بنظر
 رحمت در روے زمین نظر انداخت زمین را از عبادت ملائکہ نوزانی دید
 چون نظر رحمت الہی بر زمین افتاد زمین خرم گردید و فخر کرد حقتعالی
 جبرائیل علیہ السلام را فرمود کہ برو و از زمین کف خاکے بر دار و حاضر آور
 چون جبرائیل علیہ السلام بطرف زمین بطلب خاک آمد زمین بنالید جبرائیل
 علیہ السلام را بر زمین رحم آمد زیرا کہ روے زمین چون فرودس نوزانی بود
 بعد جبرائیل علیہ السلام باز گردید بعد از آن میکائیل و اسرافیل علیہما السلام
 آمدند و باز گشتند بعد از آن عزرائیل علیہ السلام آمد از روے زمین چهل
 نرسع یکا وید چرا کہ نور عبادت فرشتگان تمام روے زمین را در بر گرفته
 بود بعد آن کف خاک را برداشت بعد حقتعالی نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم
 را در بالاسے آن خاک ریخت کہ آن نور و عبادت ملائکہ با یکدیگر مخلوط
 شدند نور علی نور گردید بعد سہ کجا نور صافی بود بآن خاک آمیخته شد
 و خاک را برنگ خویش گردانید بعد باران رحمت و عنایت آن نور و

خاک را ہم آمیخت ہرچہ پاکتر و صافی تر بود آن طہیبت انبیاء و مرسلین بود۔
 و فر و ترازو دیگر انبیاء اللہ صلوات اللہ و سلامہ علیہم اجمعین و ہرچہ باں الوار
 نزدیک تر بود طہیبت ابدالان و صدیقان و دیگر اولیاء اللہ بود بر و اللہ
 تعالیٰ سبحانہم چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اندہ انا خلقت
 من اطیب الطیبین و خلق احتبائی من اسفلھا و ہرچہ باہینا
 نزدیک تر بود طہیبت علماء و عباد و مومنین مخلصین بود لور ہرکہ زیادت
 بود مردا و نیز زیادت آمد و ہرکہ لور او کم بود مردا و نیز کم آمد و ہم چنین قیاس
 کن کہ ہرکہ ازاں لور ذرہ بہرہ یافت از ایمان بے بہرہ نماند و ہرکہ ازاں لور
 بہرہ نیافت از اہل و وزخ گر وید اعاذنا اللہ تعالیٰ من ذلک
 بفضلہ و کرمہ اما خاصان خدا یعنی اوصاف زہین آن لور بودند
 کہ با بیچ شے نیا میختند و با بیچ شے پیوند نگرفتند بجز ہمان لور کہ از نیست
 ہست گر وید و بعد با بیچ شے پیوند نیامد و در آن میدان نیانہ می کرد
 تا شاید کہ بوطن خویش رسد فقرا این لورست و فقیر آنکس کہ این لور قلب
 وے را لورانی کردانیہ و این آفتاب در سینہ وے می تابد و از سینہ معر و فانی
 عمر می کند و بیچ حجاب در میان نیست بجز جان و بیچ لورے در بالائے
 این لور غلبہ نتواند کرد زیرا کہ اصل ہمہ نورما این لورست چنانکہ کفۃ اندا اول
 لورے کہ از نیستی بہستی آمد لور فقر آمد و ہوارہ آن لورے وے بکوی نیستی
 دار و چرا کہ اصل وے از انجاست پارہ در ہستی در نیستی قدمے برائے
 و قدمے در ہستی نیستی با حق ہستی است و ہستی از خود نیستی است قال
 اللہ تعالیٰ یا ایہا الناس انتم الفقراء مجنون ہوارہ جائے او
 در سر کوے لیلی بود مردمان از وے پریدند نو و ایم در سر این کوے چہ

می کنی گفت روز اول لیلی را باین جاے دیدم شعراے عرب گفته اند
 وما حبت الی یاد شخضن قلبی ولكن حبت من سكن الی یاد
 و نیت اینکہ محبت دیار قلب مرا پر مہر کردہ ولكن محبت ساکنان قلب مرا پر مہر کردہ و نیت
 نور فقر ہم خوے مجنون را وارد کہ ہوارہ فقر را بسر کوئے نیستی می برود و
 انتظار نیستی می کشد و با امید وصال ورنہ نیستی می گذارد ہر کہ را نہ پائے آن
 وادی ست و نہ طاقت آن باو یہ وارد این جاے قیل و قال نیست ہر کہ
 را خواہند عطا کنند نہ بگفت ماست و نہ بگبر و ما بلکہ بفضل و کرم خویش عطا
 فرماید آن را و ہند کہ و اند قال اللہ تعالیٰ ہدی اللہ لنورہ
 من یشاء ویضرب اللہ الامثال للناس واللہ بکل شیء
 علیہ خدائے تعالیٰ در جمیع امورات داناست و دانند کہ این خلوت
 کہ راست و وجائے دیگر فرمودہ ضرب اللہ مثلاً کلمتہ طیبہ
 کشجرۃ طیبۃ اصلہا ثابت و فرعہا فی السماء و نا آسماک
 باذن ربہا وجائے لعلمہ یبتدئ کون فرمودہ وجائے لعلمہ یتکون
 فرمودہ یعلمون و یقولون و یعبدون را در این نکتہ ذکر فرمودہ زیرا کہ این
 کار بقیہ و فکر درست می آید و ازین ست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کاد الفقدان یکون کفراً ہر کہ آن را نداند و منکرش
 رقم کفر برے کشند ہر کہ را ازین نور بہر نصیب نگر و بیدہ ہرگز باین
 در نیاید و چنانکہ از کفر یہ پیغمبری کنند او از فقر یہ پیغمبری کنند لہذا العلم
 یفکرون و ینذرون گفت تا اینکہ در اندیشید و فکر کنید و فہم کردید
 طریق بسے خوف وارد و مخلوقاتے ہستند کہ بساں آنکہ از کفر یہ پیغمبری
 از فقر نیز یہ پیغمبری کنند و چنانکہ کاغزاں در میان مسلماناں بسے قدر

فقراء نیز بہ نژاد باہلاں و بے خیراں بے قدر اند و مثل فقیراں در میان باہلاں
 چون قدر در میان صدق است کہ صدق چون بدست نادان رسد خیر معرفت
 دیگر چیزے نہ بیند چه و اند کہ در میان صدق و رشیمت باز چون صدق را
 مردان بدست نادان بیند کہ نادان قیرو نمیداند برودانان این حسرت زہر و
 سے آب شود و پندہ نہ بان قدر آن در سے کہ در میان اوست نمی
 داند اگر بگوید این مرد امن وہ او بگوید این ترا بچہ کار آید یک نان بہ ازین
 ست آن در را یک نان بفروشد و نداند کہ در میان این بصیت و چه
 حکمت دارد و نداند کہ در این معاملہ خود چه قدر زیان کرد و چه در باخت
 اگر نادان بگوید کہ این صدق مرابکار است ہم و نادان بداند کہ این را از ظاہر آن
 خوش آمدہ از باطن آن خیر ندارد و لہذا و سے را بگوید کہ اورا بدست من وہ کہ
 باصلاح آوردم تا اینکہ جامہ ہائے ترا پارہ نگرداند چون بدست خود آورد
 در را از میان او بکشد و ظاہر اورا باصلاح آورد و بعد بدست او دید و
 اورا ممنون خود گرداند کہ من صدق ترا باصلاح آوردم حال فقر اسباب
 در میان جاہلاں این چنین است ایشان در میان مخلوقات عمر بہر می روند
 و کس نمیداند کہ ایشان چگونہ مردمانے اند اگر گوہر شنکے اچشم ہیشام
 یعنی فقر افتد صد ہزار حیدر البکاری بروتا اورا از دست دیگران بکشد
 بدست خود آورد تا ذرہ از شعاع گوہر فقر بر سے تا با اگر خلقے اورا
 عیب کنند کہ تو ازین چه مقصد داشتی او مدخلے خود را کہیں نگوید تا
 در تذکرۃ الاولیاء ذکر شدہ کہ شخصے بخدمت حضرت قطب العارفين
 سلیمان بن ادہم قدس اللہ سرہ العزیز آمد و از فقر خود بسیار شکوہ کرد کہ نہ
 حمام دارم و نہ لباس و نہ اسباب و نہ قیمت آنہما را حضرت قطب العارفين

قدس اللہ سرہ العزیزہ در جواب او فرمودند کہ اگر از فقر بسیار لاف مزن کہ با او تہمتا
 نفر و ختہ اند آن مرد عرض نمود کہ آیا فقر را می خرد حضرت قطب العارفین قہس
 اللہ سرہ فرمودند آری من بسطنت بلخ و اقا لیم بلے دیگر خریدہ ام۔
 لیکن بسیار ارزاں خریدہ ام اگر خلقی و انایاں خریدار فقرا عجیب گنت
 آہنا پر و اے عیب خلقی اندازند کار خود را می کنند اینائے کہ تو منی بینی
 کہ لاف فقری زنتند نام فقر را شنیدہ اند اما شعاع گوہر فقر بقلب ایشان
 متافقہ فقر آشت کہ در ابتداے این باب بیان شد و عوے دیگران ہمگی
 و عوے بلا حجت ست از ابن عباس رضی اللہ عنہما روایت آمدہ کہ مرد سے بچند
 حضور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آمد و عرض نمود یا رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم فقر چیست فرمودند خذائتمن خذائن اللہ تعالیٰ باز عرض
 خوراک تکرار نمود فرمودند کبرامۃ من کرامات اللہ تعالیٰ
 باز سیم مرتبہ عرض خوراک تکرار کرد حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند الفقرا
 بشیء لا یعطیہ اللہ تعالیٰ الا نبیاً مرسلًا او مومناً کرمًا
 علی اللہ تعالیٰ و صحیف ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام آمدہ کہ حق تعالیٰ
 می فرماید ان احب خلقی الی الفقراء الذین یتبعون امری
 و یحفظون و صیتی وان من کرامتہم علی ان لا یعطیہم
 شیئاً یشغلون بہ عن طاعتی از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 روایت آمدہ کہ فرمودند دوازده شے از افعال انبیاء اللہ ست اول
 این بودن و صدق و استن و عدہ ہائے خدا بتعالیٰ را و دوم از خلق
 نا امید بودن سیم با شیطان دشمنی گرفتن چهارم بکار حق مشغول بودن
 پنجم بخلق خدا سے مہربانی کردن ششم از آزار خلق خدا بتعالیٰ دور

بودن و بار خلق کشیدن مہتمم خلق را با اعمال اہل جنت دلالت کردن -
 مہتمم امور ات حق تعالیٰ را بصدق و اخلاص بجائے آوردن نہسم
 از دشمنان خود نصیحت را در بیخ ناکردن و ہم در ویشی را سرمایہ خود گردانیدن
 نیاز ہم و ایم یا طہارت بودن و واز ہم اندک و بسیارے دنیا مساوی بودن
 این دو از وہ خصالت خودے انبیاء اللہ علیہم الصلوٰۃ والسلام سنت و
 از در ویشان و فقراء حقانی و رکنے دیگر این خصائل را نمی یابی یا اگر در ویش
 و فقیر مخلص سرا و ایم بر سہہ باشد کار او تمام سنت نہ پرا کہ در ویشی و فقر میراث
 انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام می باشد ہر کہ بدر ویشی فرخواست دیگران
 را ہم می شاید کہ بتابعت او فرزند در ویشی میراث از آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم سنت چنانکہ خود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند لکن نجا حروفہ
 و حدیثی الفقر و الجہاد فمن احب کلہما فقد احببتنی
 ومن ابغض کلہما فقد ابغضنی یعنی حال در ویشان و
 چیزست از خلق بے نیاز بودن و با حق محتاج بودن ویشی بکار
 حق و نیستی بکار خلق چنانکہ خدا تعالیٰ فرمودہ للفقراء الذین
 احصروا فی سبیل اللہ لا یتطیعون ضربا فی الارض
 و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند ان فقراء امتی یدخلون
 الجنة قبل الاغنیاء بضعف يوم و ذلك مفند او خمسہ ہر
 عام اگر نمازی فصحاء و بلغاء زمانہ جمع گردند کہ صفت فقراء و در ویش
 حقانی را بیان کنند عاجز آیند و در ویشان حقانی آنان اند کہ روار و گفتار
 ایشان بر سناکے خدا تعالیٰ باشد و قبلہ قلب شان و ایم حلق سرست
 از فضائل یک در ویش حقانی را بسیارے چیز ہا وزن کنی ہنوز مانہ چید

عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما اذا حضرت صلی اللہ علیہ وسلم روایت نموده کہ
 فرمودند سدرۃ المؤمن الفقرا اعظم عند اللہ من سبع
 سموات وادۃ الارض والمملکۃ والجبال وافیہن ازہد فانزلت
 وورویشان حقانی ازوری بالقطرہ وازخرین بدانہ اختصار شد اللہ
 ادزقتا صحنہم

**باب در بیان آنکہ دیدہ چیست و نمودہ چیست خداوند
 دیدہ چیست وباللہ التوفیق :-**

قال الصنادق الامام شیخ الاسلام لا مبرد اللہ مضجوعہ
 لے عزیز دیدہ وومی باشد دیدہ ظاہر و دیدہ باطن دیدہ ظاہر ظاہر
 می بیند و دیدہ باطن باطن را چنانکہ در مثل می گویند اہل دل و دل را می
 بیند چنانکہ اہل ظاہر پوست را و بزرگان فرمودہ اند اهل القلوب
 اهل القلوب نتشاهدوا اما دیدہ ظاہر ہر کسے را و ہر چوالتے را
 باشد و دیدہ باطن از ہزاراں یکے را باشد و از ہزاراں کہ دعویے دیدہ باطن
 می کنند یکے را نیست دیدہ ظاہر اگر نباشد بجز از دیدن زینت ماے و بیانی
 دیگر چیزے از توفوت نخواہد شد و دیدہ باطن اگر نباشد نحو وباللہ از مقصود
 بلذی مانی نابینائی و تحقیقت نابینائی قلب است چنانکہ حق تعالی
 فرمودہ فانہا لا تعمی الا ابصار و لکن تعمی القلوب التی فی الصد
 اگر دیدہ قلب نابینا باشد مرد زیاں کار دارین گردد اگر دیدہ قلب بینا بود
 صاحب اوسعادت دارین نصیب او گردد بسیار کسانے اند کہ بینائی قلب
 دارند اما بدیدار گاہ نظر نمی اندازند ازین چو سودومن مخلص ہم دیدہ باطن

دارد و ہم بیدار گاہ نظر می اندازد مثل کسی که دیدہ باطن دارد و بیدار گاہ نظر
 نمی اندازد بساں کسی است که آینه دارد و آینه اوزنگ گرفته که در وی هیچ
 دیدہ نمی شود اگر خواهد که او را روشن گرداند باید تراش و میقل بسیار زد تا آینه
 او روشن شود هر گاہ اصل ایمان در قلب بجای بود و در وی قلب رازنگ
 گرفته بود چون خواهی قلب را نور آوری اول باید از مظالم تو بکنی و باب
 غیبت او را نم زنی و همیشه مجاہدہ بتراشی تا هر چه زنگ است از وی جدا شود
 و سیمان نفوس را بعد بر وی او کشی که زنگ قساوت از وی بکلی برود۔
 دین خوف را بر دهن رجا چرب گردانی تا ایکنه بصفتل تو کل در خشان باشد
 و آب حسرت را بر وی او پیاپی و با آتش محبت خشک گردانی و در جبهه نظر
 بنوی و پرده صدق را بر وی او کشی و مهر رضا را بر لب او زنی که او در خانه
 رضا بطاق صبر و تسلیم نہاودہ باشد هر گاہ این چنین کردی بعد دیدہ تو دیدہ
 می شود هر گاہ بعد سر جبهه را و از کردی و بر ہمین قلب خود نظر انداختی آنچه در
 ہفت اظیم باشد و آنچه از پرده ضعیب بظہور آمدہ باشد یا آید ہمہ کی را در
 آئینہ خود می بینی چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از آنچه تا بر وز قیامت
 و رظہور آید از ہمہ کی جز وادہ اند و فرمودہ اند انانی استافی مناسی
 فوضع یدہ بین کتفی فعلمت ما ہو کائن الی یوم القیمہ
 دیدہ حقیقی این است کہ گفتہ شد اگر قلب از اصل نور داشتہ شد نیز اعلیت
 و رافع نمی دید کہ نورش آید هر گاہ اصل نباشد شرع از کجا در وجود
 آید قال اللہ تعالی و من لم یجعل اللہ لہ نوراً فلیس لہ نور
 نور نور و قلب آید کہ از اصل نورانی مخلوق شدہ باشد قال اللہ تعالی
 اللہ نور السموات و الارض مثل نور مشکوۃ فیہا مصباح

تا آنجا که واللہ بکل شیء علیہ نور خدا کے تعالیٰ قلب مومن نورانی
 گرداند و از یہ چیز ہا اور آگاہ سازد اگر قلب مومرا میرگردد و عدل کند و اگر
 سخن گوید صدق را گوید و اگر در ہلا افتد صبر کند و اگر نعمت یا بے شکر گوید کہ
 ہمچہ افعال سے نور باشد و صحبت سے نیز نور باشد نور حق تعالیٰ چوں
 ست و قلب مومن چوں خانہ تار یک آفتاب کہ در خانہ تار یک آفتاب اور
 روشن می کند ریشہ مومن مصباح است و قلب او چوں قندیل نورانی
 معرفت چوں چراغ و نور مومن چوں آئینہ و چشم ہلے او چوں کوکب
 زری و مومن مخلص چوں شہزادیت مبارک لا شرقیہ و لا غربیہ
 یعنی کہ نہ میل بطرف حرص دنیا دارد و نہ بدعت و ضلالت را بطرف
 راہ ہید ہد بکا در تہا یعنی بدوں آنکہ کسے اورا ہدایت کند او خود
 ہدایت می شود و راہ یافتہ باذن اللہ تعالیٰ و لولم تمسسه ن
 علی نود یعنی اگر برسد باں آتش محبت او نور علی نور می شود بہمد
 اللہ لنورہ من یشاء این نور را خدا کے تعالیٰ بکسے عطا فرماید کہ
 واللہ بکل شیء علیہ یعنی خدا کے تعالیٰ بہر چیزے و اناست
 و اند کہ مستحق این نور کیست و کدام مو وضع شایستہ این فعل است چنان
 جائے و بگر فرمودہ اللہ اعلم حیت یجعل رسالاتہ
 مومن را ہر کس نداند تا نور چشم نباشد چراغ و دیدہ نشود و ہر کس را
 نباشد بجز آن وسیلے کہ نورانی باشد قدیر مومن را مومن داند و عزت
 را ہم مومن شناسد چنانکہ می گویند قدر گل را بیل و اند قال اللہ
 ولله العزۃ و لرسولہ و لہمومنین و لکن المنافقین
 یحلمون ریاکاران و نماز فروشان و سالوسان و رانخبان و نیا

شان نہ خالصاً اللہ سے قدر مومن مخلص راچہ دانند و نمانند کہ دیدہ
 چیست و صاحب دیدہ چیست آیا این دعویے بسیرا ہر مومن گرفتہ از کجا میاید
 کہ دعوی دیدہ و نمودہ می کند و نمیداند کہ دیدہ چیست و نمودہ چیست
 قال اللہ تعالیٰ و تر یہم یبظرون الیک و ہم لا یبصرون
 یعنی لے محمد جاہلان را می بینی کہ بطرف تو نظری اندازند و لکن در حقیقت
 را نمی دانند ہزار مومن مخلص موحد بدین صفات مذکورہ کہ یاد کردہ شد
 موجود می شوند اما در حقیقت خود را نمیدانند و زہرہ آل ندارند کہ از این
 ماہ سخن گویند با این ہمہ فضل و کرم کہ از طرف خداست تعالیٰ در بالائے
 شان است نمیدانند کہ حقیقت دیدہ چیست و دیدہ را بطرف کرام
 سے باید انداخت و ندانم کہ این سودا بسیر شان از کجا افتادہ کہ ہر کس
 دعویے دیدہ می کند ہر دیدہ کہ در غیر نگرہاں نہ دیدہ باشد و دیدہ کہ بطرف
 جنت و نار نظر اندازد و آن ہم دیدہ نیست دیدہ مجہاں و مخلصان صاحبان
 ایم باز است و بجز جمال محبوب هیچ بدیدہ و نظر شان نیست ہر دیدہ کہ
 این جنین باشد آن دیدہ نباشد دیدہ را از جمال محبوب بیچ پروہ حجاب
 می شود چون مرد را با نجاسے ہتلا کرد و اند اگر خبر جمال محبوب ہر شے کہ
 پیش نظر سے آید بطرف او نظر اندازد و طرفیہ ادب را نگاہ داشتہ
 ال مردان بسیار سے سے بایں راہ آوردند اما در میان راہ محوش رہند
 مخفی در قدم اول در باویہ حیرت فرشتہ بند بعضی در قدم آخر فرود آند
 کے عزیزان حق بساط ملوک را بشناسید حسرت آنست کہ از نزدیک
 نگاہ بردانند کہ مبادا بغیر او نظر اندازی باز سینے کہ مبادا از تہ سے
 در وجود آید آنگاہ میل غیرت را داغ کردہ بدیدہ تو کشند یا شنوؤا

کہ بزرگان فرمودہ اند الحق غیور و نقول آمہ کہ جوں مرد سے
 براسے می رفت عیالی را دید بے صاحب جمال گفت یا فلاں باہیں
 زیبائی خود و لم را بردی عیالی گفت در عقب خود نگر کہ خواہرم و عقب
 نست و بے از من با جمال ترست تا اورا تماشا و مشاہدہ کمی مرد و
 دعویٰ خود صادق نبود چوں در عقب نگرست کس را ندید بعد آن
 عیالی گفت اے بظالم دروغ زن اگر ترا با من محبتی می بود با خود
 من چه کار داشتی برو کہ در دعویٰ خود کاذب می باشی و این دعویٰ
 ترا نشاید اے عزیز نگر کہ تو در دعویٰ خود آسپناں نگروی کہ محروم
 مالی و دیدہ در قدم اول ترا زبان رساند دشمن کامل این راہ عجب
 و نگر و خود بینی و خود نمائی است تا خود را نبست نگر و از دست نمی
 قال اللہ و لقد خلقنا الالکسان من سلالۃ من رایہ
 جعلناہ لطفۃ فی قرار مسکین تا آنجا کہ فتبارک اللہ احد
 الخالقین نقل است کہ روزے شخصے بدرب صومعہ حضرت سید
 العارفین بایزید بسطامی قدس اللہ سرہ العزیز آمد و آواز نمود کہ با
 حضرت سلطان العارفین قدس اللہ سرہ العزیز از داخل صومعہ جویا
 دادند کہ بایزید در این جائے بنیست آن شخص عرض نمود کہ تویی یا
 فرمودند کہ من خود را نمی بینم بیا بایزید را من ہم نشان دہ و بتائی
 اصل خود می نگر و در فضل او کرم وے کہ ترا از چہیکے رسانیدہ
 است کہ روزے سلطان محمود غزنوی با ایاز غلام خود سخن می گفت
 سخن سلطان را گوش دادہ بود و چشم بطرف منہ کے داشت کہ
 خیمہ آویختہ بود مرے گفت اے ایاز چرا بطرف سلطان نظر نمی

و بطرف نندستون خمیہ نظر داری این طریقہ ادب نیست ایاز فرمود کہ گویش
 بطرف سخن سلطان دارم لیکن چشم بطرف آن مند دارم کہ از تزکستان
 مرآہ آن مند آدم و حالاً ایاققت مند و خطاب سلطان گشتم ہرچہ
 آن مندست ہمگی از سلطان ست کہ من رسیدہ اے عزیز اگر ارادہ
 داری کہ از عذاب داری نجات یابی از عجب و کبر و خود بینی دور باش
 دلگ و غبار از روی قلب خویش دور کن آنکسے را کہ بخوانند تا
 برے رسانند آتش محبت در وجود سے افگند کہ اورا عشق ہوزانی
 یزانشود و اورا از خان مان و عیال و فرزندان جدا کنند و کین عنایت
 یاد گردانند و بطناب عشق در چین و بشراب محبت مخمورش کنند
 در بوستان مواصلت جائے وہند و در بالاسے بساط رضا بنشانند و
 گل ہر دویم بشام اور سائند و تاج عزیز سرش نہند و اویش آسوزند اگر
 کسے باو سے عیبے گرو گویدش کہ آور وہ ہاست و خریدہ ماست و گرینہ
 ست و پسندیدہ ماست نا اورا خریدہ ایم و خوانندہ ایم و عیبہائش را
 بول کردہ ایم پسندیدہ خود را بکہر گنہم و با کہ گزادیم چنانکہ تشکیخ ابو ذر بنحو

من اللہ سرہ العزیز فرمودہ ہے

عیت بندہ بعلوم ازل ہمیدیدی پسند کردی و یا این عیوب بخریدی
 دیں ہانم و عیوب تو بعلوم ہاں عجیب و کین آنرا خود پسندیدی
 حال سخن بہتدیان و قوالیاں در زمین بود حال سخن عزیزان زمین
 شناسے الشناں مارنگ و گیسے ست نگرہا تو در سخن ایشان
 ہندانی کنی کہ در سخنت خون خورش می کنی و دستاں من
 ہم دارند تو سے مریدانند تو سے مراد آنکہ مریدانند تو سے

و آناں کہ مراد انا معشوق انا تو مے کہ مرید انا معشوق انا آناں انا کہ
 حق تعالیٰ در کتاب عزیز خویش حال شان را بیان کرده و فرمودہ
 بحکم و یختونہ یعنی من ایشان را دوست دارم و ایشان مرا
 دوست دارند و آناں کہ معشوق انا آناں انا کہ حق تعالیٰ رضائے شان
 را می جوید و از ایشان خوشنودست کہ خوشنودست خود را و خوشنودی
 ایشان بستہ و ایشان را از میان تمام عالمیان برگزیدہ قال اللہ
 تعالیٰ اولئک ہم خیر البریۃ تا آنجا کہ رضی اللہ عنہم و
 رضو عنہم ذلك من خشية دبه و جائے دیگر فرمودہ سخن
 اولیٰکم فی الحیوة الدنیا تا مے کہ را دوست نداشتہ باشد
 را زہرہ آن باشد کہ گوید من او را خواہم یکے دوستاری کند و یکے
 ستورے دہد تا او را خواستگاری کند و در بین فرق بسیارست
 حق تعالیٰ دوستی گیرد کار او را چنان بنظام آورد کہ لائق خداوندی مے با
 و ہر زمان صد ہزاراں لطف و کرامت و مغفرت بسر او نزول فرما
 و بخندار لطف خود دایم مے نامی پرورداند و باب رحمت او را شد
 و شوی بیدید و سینہ مے را خزائن اسرار خویش بیکرداند و ہر زمان
 در بالاسے او نامی کن لا تخف انک من الامنین و ہم چند
 و در رفیق مشفق با یکدیگر اسرار را پنهانی خود را در میان می آ
 حق تعالیٰ نیز باوسے اسرار خود را در میان وارد ہر پادشاستہ
 در مملکت او خزائن ایست خزائن خفا قلب و دستان دوست
 بعضے کتب منزل نازل شدہ قلوب اہلبانی دارملکی و بیچ
 بدوں پاسبان نباشد شعر تراور خانہ گنجرت و نور ویش نزل ہم بچکست و نور

صاحب خزائن کے رہا پیدا نہ کہ خزانہ او ویران شود کار اولیاء و ہر دایم
 ہیں چھین ست ہر لاف زنی را دست یان بارگاہ زرسد اللہ عزوجل
 صَحْبُهُمْ كَمَا أَحْسَنُ تَأْنِيْتِ لَوَاءِ ذِكْرِ تَمْرِ مَبِينِ

باب سومی در بیان آنکہ وقت چیست و خداوند وقت

کیست و وقت چه نشان دارو

قال الصمد الامام شیح الاسلام در باب سماع بعضی گفتہ کہ
 نشاء اللہ تعالیٰ اے عزیز وقت عزیزست و ہر کس را وقت نباش
 وقت آنست کہ ترا حال خوش باشد و قلب تو از طرف تمامی مخلوقات
 خارج باشد و بخوے خود ہم نباشی بجز طلب رشتائے حق تعالیٰ وقت
 برہ نوعست یک وقت چوں برق جہنہ است کہ چوں کہ را
 برق رسد از ہستی باوے بیچ ماند چوں این برق در وجود و سے
 رسد از ہستی باوے بیچ نماند کہ اورا از غیر پاک بشوید و غبار غیر از
 سے سے پاک زد و وہ شود و مہر دار فنا پاک از قلب سے
 رود و بیاد کردگار آرام گیرد و دایم وقت چنان باشد کہ چوں در آید
 شاید کہ یک ساعت یا کم و بیش و پر الفکرت اندازد زیرا کہ آنوقت
 بسرفکر برخواستہ و مرد را از فنا بپناشد و ہاں ہم نگذارد کہ خوف
 از رخ و سببت جنت را ہم از قلب سے برود و حسب آن وقت
 در بیان دل و جان سے دایم جائے گیر باشد و گوید درینجا کہ عمیرا باشد
 در دم افسوس ہی خورد و در بیچ می کشد کہ دل نفس سے رو بازنگا
 و خویش میگردد و رنگ وقت ہی گیرند و از لذت آن وقت

ترک نعمتہا سے جنت را بخود فرار می دهد و با آن وقت آرام می گیرد
 وقت سیم چنان است که چون در آید ویرانه سازد که زبکار این جهان
 گذارد و زبکار آن جهان از هر چه غیر است او را باز گیرد و همه احوالات خدا
 از او بستاند و زبان ویران ذکر نیز بستاند و چنان فکر کند و قلب با
 بماند که راه زن و سگ گرد و از دشمنی تمامی مخلوقات چنگ بر تریسا و جبر
 از بیس از همه گی امین شود و همه گی را نیز از طرف خود سزاوارت گرداند و بجز
 آنکه دشمن زن و جان خود باشد اگر نمی دانی که دشمنی و سب بان زن و جان
 از چه سبب است گوش ده تا ترا بیان کنم که هر کس این معامله را نداند مگر آنکس
 این معامله بسر و سبب افتاده باشد و چون تو صاحب این معامله
 شناسی بعد از آشنائی خود را از تو قطع کند و اینکه بجان و دل
 دشمن می شود سبب این است که هر گاه چشم و سبب پیچیدگی افتد یا آوا
 بگوش و سبب آن چیز راه زن و سبب میشود چون دل از غیر خیر
 از مقصد باز ماند لهذا قلب خود دشمن میشود اما دشمنی و کوبان
 و سبب این است که نفس و هوا غبار معصیت دارد و انقاس مختلف
 و نامحرم از هوا پیرامی شود هر نفسی که از او بر می آید بیکه را از
 بیکه و بیکه را به او میدهد آن نفس که به او می دهد رنگ و وقت دارد
 آنکه از هوا می ستاند رنگ هوا دارد گوهر نفس را می دهد و نیز هر آل
 میگیرد و دشمنی و سبب از این سبب است و دشمنی او با جان
 سبب است که جان او در میان او و حق حجاب می شود اگر جان
 او نیست کردند حجاب از بین رفت می شود لهذا دشمن بزرگ او
 دوست هر که نتواند که جان را بدو حق و آسانی بدید از این وقت هر چه

وورد عوے خود صادق نیست آشناے این راه اسباب ننگانی
 والیاب و رسوم آدمی ہمگی را از خود محوئی کند کہ خبر خیال حق بیچ
 در قلب او باقی نمی ماند نشان وقت سیمین این است سرچہ غیر
 اینها باشد وقت نیست و وقت نیکو بیند تا دانسته باشی و سر
 چیزے را وقت نام نہی کہ وقت را بہر کسے نہ ہند و نگوئی مراد وقت
 است کسی کہ در بندہ و کفہہ باشد و بگوید جامہ دوستار من موافق
 نیست و نارورنگ او نیکو نشدہ چہ تا پیر کشم کہ نیکو موافق شود و نان
 من جوین است کندم را چگونہ بدست آورم یا کندم ہا نیکو پاک نشدہ یا
 این حلوا شیرینی نیکوئی ندارد و فروش خانہ با پینہیں باشد یا نہ خورد
 چہیں باید سر او نشان من چہیں گردد آن کس از وقت بیچ خبر دارد
 خود را راہ بردم شد نام می ہند اما دعویے بلا سند می کند ہر سالک را
 کہ آن وقت بیسہ آید ہر چیزے تاکہ علماء و صلحا روزہاد دوست
 دارند او دشمن می گیرند بجز آنہ حقتعالی ہر گاہ اشیا را کہ اہل دنیا
 دوست داشتہ باشند تو ہم دوست داشتہ باشی و از ایشان بہفت
 بی و بگوئی مراد وقت است ز سبہ لاف و کزاف و خیال محال
 موسی صلوات اللہ و سلامہ علیہ از وجدان وقت و خلعات شوق
 بطور سینارفت و سخنے گفت جو ابے شنبکہ در ساعت گفت
 سبحانک نبت الیک وانا اول اللومنین ہرچہ از لہر با
 چیزے و علاقہ باشد آن نہ وجد وقت باشد نفس صاحبان
 وقت اول نفس نامہاں کہ آن از سر درد بر خیزد و نالہ بار آورد
 دویم نفس والہ ہاست کہ آن از سر شوق بر خیزد و خروش بار آورد۔

سیم نفس واجدا نسیت کہ از سر یقین و صفات بر می خیزد و نشاءدانی
 و نعره باری آورد اگر ناله نایبان شیطان میرسد و گناہان شسته شود
 و قلب کشاده گردد و آرزویش و اله با مہر دنیا از دل زدودہ شود و
 ساختن اسباب بر خیزد و خلق فراموش گردد و نعره و جہان قلب را
 نازہ گرداند و جان را بیفزورد و حجاب ہار السبوز و تو خوب بنگر بہ
 قلب نازہ شود و جان بیفزورد و حجاب ہار السبوز و مرد کجا بحال خوشتر
 باقی ماند و آہ و سرگشته در میدان حیرت میگردند بازندگان زندہ است
 و نہ بامروگان مرده نہ با عابدان عابد و نہ بعالمان عالم و نہ در کار انجیان
 و نہ در کار آن جہان و نہ در خردون و نہ در خفتن و نہ در خواستن و نہ
 در شستن ہر گسے بر گسے رقم دیوانگی کشد چنانکہ چوں انبیاء اللہ
 تعالی در میان خلق آمد سگے و مردمان را دعوت نمودے بعضے انہا
 دیوانہ می گفتند و بعضے ساحر چنانکہ حق تعالی جیب خورا اصلی
 اللہ علیہ وسلم از احوالات انبیاء سابق صلوات اللہ و سلامہ علیہم خبر
 دادہ فرمودہ کہ ذلک ما اتی الذین من قبلہم من رسول
 الا قالوا ساحر و عجنون کار خدائے عوجل با و ستان
 او چنین است کہ ایشان را لحظہ فراموش نداشتند و یا در سنج و شمشیر
 گرفتار وار و یا در بلا و محنت گرفتار می کنایا انہا را در آتش شوق
 و محبت می سوزاند یا در میان بیم و خوف وارد نصیب عارفان
 وے این است کہ باید در بلا و ظلم ظالمان صبر کنند زیرا کہ ہر
 صفتی را ابو جہل صفتی می آید و ابوبکر صفتی نیز می شناید اللہ
 ادرقنا عینہم و احشرنا تحت لواء دولتم

باب سی و دوم فی پرندگی و چو چیت و اجد کیست

قال الشيخ الاسلام الصادق لما قدس الله سره
 لى عاقل آگاه باش که و چو چیان سنت که اصحاب کف را بپسر آمد
 حال آنها حال و اجدان بود چنانکه ختمتعالی ما الفئان را بیان کرده
 لبطننا علی قلوبهم اذ قاموا فقالوا رب السموات والارض
 و جدسه لوزع ست و جد نفس و جد دل و جد جان و جد نفس است
 که عقل از من دور شود و از صبر بزمیت نماید و در پنهان و آشکارا
 بیاید صفت باشد این و جد مرد را در فتنه افکند اما و جد دل در بالا
 طاقت زور کند که طاقت طاق شود و قلب در پیریدن آید و نفس
 حرکت کند و جامه را بدرد و بانگ زندان و جد را منقلب گویند و
 آن و جد که جان را باش نصیب غلبش را در وقت از حق نقد کن
 و نفس و در حقیقت غرق شود و جان و آهنگ آنحضرت کند
 و این و جد از این بر میزد که حتی سبحانه تعالی بخودی خود و بنظر عنایت خود
 جان او نگرد و جان او را از این نظر بهره دید که جان او بی خبر باشد
 مثل و اجد چوں مثل سوخته است و مثل و چو چوں آتش و مثل نکرت
 غیرت و سماع و اجد چوں مثل آتش زنده است و سنگ و مثل تو فوق
 و مثل آنکس است که آتش زنده و سنگ را همزند و مثل عنایت ازلی چو مثل آنکس است که آتش دریا
 و آتش زنده بنه او اگر عنایت و بیفت ازلی آتش را در میان سنگ آتش زنده نهادهای و برق
 است انل را در میان آهن و سنگ پنهان نکردی که فوق طاعت با مایاں هزار بار از این
 روی که با اهلین کرد - اما چوں برق عنایت ازلی

کوہ سبقت پر آورد و توفیق رفیق وے گردید و فکرت و غیرت و مجاہد
 و سماع مرکب وے شد و حجاب پنداشت برقی عنایت بسوخت
 و سوخته نیاز را در پونہ پیشانی نهاد و با آتش الست بسویکہ خشک
 گردانید تا آن برق عنایت سر از کوہ فضل و سبقت پر آورد و بر شکر
 توفیق زد کہ توفیق رفیق وے گردید و بر شکر مجاہدت و عبادت زد و
 لشکر مجاہدت و عبادت و غیرت و فکرت بر شکر سماع زد و لشکر سماع
 الست بسویکہ بر شکر پنداشت زد کہ پروہ پنداشت و غفلت را بر ہم
 درید و مثللاستی گردانید و رے در ہر بیت شاد و سوخته نیاز سر از
 حنفہ نیاز بیرون آورد و برق وجد بر رے افتاد کہ واجد را وجد
 آمد کہ والہ کی پیدا شد و از والہ کی مستی پیدا آمد و از مستی عجز پیدا شد
 و از عجز نبینی پیدا آمد و ہر چہ این آتش بآن راہ یافت ہمہ کی نیست
 گردید چوں آتش در سوخته افتاد سوخته چہ کند کہ نسوزد چوں با و عنا
 می جہد سوخته می نسوزد و فروغ می دہد و نیست می شود و چوں باد
 در بالائے وے میوزد و دود میدہد اما در ہر دو حال سوزان است
 کہ بجز از سوختن دیگر هیچ درمانی ندارد و اگر خوابد و اگر نخواہد تا پاک
 نسوزد و دیگر هیچ درمانے ندارد و چوں بسوخته آتش رسد بآن ماند
 چنانکہ چوں کیمیا را با آتش اندازی آہن را زر گردانند کیمیا فکر داند آن
 آتش نیز ہمچنان کند سوخته را آتش کند و از سوختگی بہر و از خودیش
 جدا کند بعد آتش از وے جدا کرد و بعد انان بہر کہ بآن نکر و گوید توشہ
 سوخته می باشی این سلطانیست نرا از کجا پیدا آمد گوید چنانکہ تو دیدی
 لیکن از برق عنایت از لی تا بشی در بالائے من تا وقت و از الوقت

تا حال در انتظار آیم کہ بلکہ یکبار دیگر نیز بر ما گذر کند ہمہ عمر را در انتظار
 آن بسر برویم انتظار ما بسر آمد و صبح امید بیابان رسید کہ از شب طلمات
 بر وی بیدار شدگی ما را مستی آمد بیداریم کہ آن نہ منم کہ ہمہ گی اوست ہر کہ سے
 رعنا بیت ازلی رسد ہمہ گی اورا بین کہ خود را اور میان گم کند و آزان جا کہ
 بود کہ آن جوان مردانا الحق می گفت لیکن ہر کس ندا کند کہ این چہ سخن
 ست و اجامی باید تا باندا کہ این چہ سخن ست این حدیث غریب ست
 زہر کے نشوئی و این مسافر غریب ست در ہر جائے منزل نگہر دو
 مرغ بلند پروازی ست کہ جز در صحرائے محبان بدیگر جائے پرواز
 نکند در ہر عصرے ازین طائفے کے باشد یاد و از چہار گذر نکند این علم
 و قلم نیاید و در قیاس نکند اینہا کہ مابیان کردیم نشانی ست اگر مبتدی
 را این کمال پیش آید نگوید کہ مرا شیطان از راہ برویا کہے دیگر از برے
 او گوید ترا شیطان از راہ دور گرداںید چرا کہ شیطان را با این قوم کارے
 بیست و ہزار بار شیطان غلامی این قوم را بگردن می گیرد شیطان از
 طرف این قوم فارغ ست کہ بیچ بطرف نشان راہ ندارد و قال اللہ تیم
 ان عبادی لیس لك علیہم سلطان این قوم خاصہ گان و
 برگزیدگان حق اند حق خاصہ گان و برگزیدہ گان خود را بگویند زار و کس
 ساز ہرہ اکس نباش کہ بگردایشان گرد کہ ما قدرت آنست کہ گردان
 سلطان کرود۔ آیاتہ بینی و ندیدہ کہ چون سلطان لشکارہ بیرون شد
 ہمیں سے کہ از تیر او بچر و ص شود تا خود سلطان زسد کہ لشکار او
 رفت نمی کند ہم چہ بین کے را زہر کا اس نیست کہ ہمیشہ خیانت اطرف
 و دیگر سلطان نظر انرا از دشمنان خود او با این افسرار داد کہ

مرا بہ گزیدہ گان حق کا سے نیست قال اللہ تعالیٰ ذبعتناک لا عنوتہم
 اجمعین الاعبادک منهم المخلصین اگر شیطان خواب کہ در این
 نمر سے کن تو اندر پرا کہ ایشان در محبت حق خرق اند کے شیطان
 با ایشان دست رس پیدا می شود کہ ایشان ہمیشہ در سر پریدہ جلال و جمال
 بجز از خاصہ گان و برگزیدہ گان دیگرے در بیان حرم سر سے سلطان
 آن ہم سدرہ راہ دار و نایب شہین چو رسد ہر کہ واحد نیست و دعویٰ و
 می کند چون گدائے ست کہ او عاے سلطانی دار و اگر دیگران ہم در باب
 او گفتگو کنند آئینہ میرسد اللہم لا تنحر منا من بركاتہ
 و احشرنا تحت لوادہ و انہم

باب سومی میں در بیان آنکہ عشق چیست عاشق کسیت و شاکر

کہ کسے کوید من عاشق حق ام

قال الصدوق الامام شیعہ الاسلام قدس اللہ روحہ العالی
 نے عزیز اگر کسے عشق حق را آن چہاں میں اند کہ کسے بیجاے یا بخل
 یا لیبھوات و نیالی عاشق می شود۔ نئے خیال محال زیرا کہ آن عشق بکہ
 نزدیک ترست از آنکہ با بیان اگر عاشق حق را چہاں باشد آن خدا
 مست۔ مشاکح عظام و در خصوص عشق حق سخن گفته آمد تا اینکہ عشق
 ہم نماند اما چون در این زمان ہر بیان مردمان سخن عشق و عاشق
 میرود و واجب است کہ ما اسباب عشق حق را تفصیل بیان کن
 تا ملتہد باں در غلط نیفتند ہر کہ ہو اسے او کشتہ نباشد و عقل را
 نگر و انیدہ باشد و با محبت قرین نشد۔ ہ یا شد اگر او در باب عشق

سیت و آن چنان نیست کہ سخن گفتن در عشق حرام یا نهی باشد یا کسی
 گوید کہ عشق مخالفت با مخلوق نیست ازین جهت ہر کس را نہی فتاویٰ کہ در با
 عشق سخن گوید کہ دعویٰ محبت این چنین کس یا نہی شاید نہ ہر اکہ با کسی کہ
 مخلوق اختلاط داشته باشد دعویٰ عشق جائز نہی باشد این چنین نیست
 چنانکہ خدا بیخالی فرمودہ و قال نسوة فی اللہ ینہ امرأۃ العزیز
 فواد فقیہا عن نفسه قد شغفها حباً نام ولی در بالا سے ہر کس
 گفتہ می آید و چنانکہ اولیاء حق گویند اولیاء شیطان نیز می گویند اگر کسی
 گوید کہ نام عاشق و معشوق در قرآن نیامدہ مامی گویم کہ جائز است اگر
 چونکہ در قرآن نیامدہ و اخبارات صحیح بسیار آمدہ بعضی از مشائخ کبار
 طریقت گفتہ اند کہ عشق منی گویم کہ ایام خطاست محبت می گویم کہ تم دور
 بندہ و ہم در صفت خدا بیخالی ہر دو صادق می آید ذال اللہ
 یحبہم و یحبونہ حضرت مولانا رحمۃ اللہ علیہ در مثنوی مثنوی
 فرمودہ سے عشق را گوئی در قرآن نگفت بہ عشق را در ضمن با وحی
 نہفت بہ بعضی از بزرگان اہل طریقت چون شیخ ابوسعید و عبد اللہ
 مبارک و از مشفقان مشہور و مجتہد حسین منصور و ذوالنون میرکی
 در عثمان کی قدس اللہ سرہ ہم این نظر را باین اطلاق کردہ اند یعنی لفظ
 یحبہم و یحبونہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 بقول اللہ جل جلالہ لا یزال العبد یتقرب الی عشقنی و عشق
 میں ہمیشہ بندہ مومن بطرف تقرب مجبور تا اینکہ او بن عاشق می شود
 من با او نشان عشق بندہ با خدا بیخالی این سہ تا کہ با کسی کہ سخن می
 گوید و از ہر کسی گفتہ سخن را می جوید تا اینکہ عشق او کامل می شود

دیگر در روایات آمده حدیثنا ابراہیم بن اشعث قال حدیثنا
 محمد بن الفضل بن عطیہ عن عبد الواحد عن الحسن قال
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیقول اللہ تبارک و
 تعالیٰ اذ کان الغالب علی عبدی الا اشتغال بی جعلت نعمہ
 ولدنہ فی ذکوری وعشقتی وعشقتہ ودفعت الحجاب فیما
 بینی وبینہ مثلاً فیما بین عینیہ لایبہونی اذا سہی الناس
 اولئک الابدالاً حقاً اولئک الابدالاً حقاً اولئک کلامہم
 کلام الانیبیاء اولئک الذین اذا اردت باہل الارض عقوبتہ
 او عدنا بافصرمت ہم عنہم عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہما
 از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روایت می کند من عشق و عفت
 و کثرت مات مات شہید یعنی ہر کہ عاشق پاک شد و عشق خو را
 پوشید بعد ازاں فوت شد شہید فوت می شود در روایت آمده کہ از
 محمد بن جعفر صادق رضی اللہ عنہما روایت آمده کہ از وی پرسیدند
 ما معنی العشق فرمودند العشق جنون الہی لیس ہم مذکور
 ولا احد وسم از کاوک نبوت بیچ مرغی را سخ قدم نزار عشق نہ پرواز
 لے پر صفائے کہ کسوت عزت پوشیدی تمامی عقلا عالم جوں باتورسند
 دل از دل برگیرند و سر قلم تمامی علماء عالم در اینجائے شکستہ یافتہ شود و سر زشت
 تمامی صدیقاں در اینجائے کستہ گرد و تمامی مریدان صادق را بیچ
 راہ گم کنند - بیچ زبائے ناپس بیان نرسد و بیچ بیان بیجان نرسد
 لے در ویدر ماں وایے مر بیض لاج علاج وایے آتش بید و وایے
 بے صفی کہ ہر کہ خواہد وصف تو کند جز بجز و خجالت باز نگرود بزرگ

از بزرگان دین فرموده و اتقوا ربکم ان اکرمکم عند اللہ
 اتقکم واعلمکم عند اللہ احشیکم و افضلکم عند اللہ
 اقدرکم و اخلصکم عند اللہ اعرفکم و اخوفکم منه
 اشکرکم و ادعیکم الیه اذهدکم فی الدنیا و اغناکم به
 بحودکم و اشوکم الیه اعشقکم بن کرم حضرت مولوی رحمت
 اللہ علیہ در فتویٰ معنوی فرموده

شاد باش اے عشق خوش بودا ما اے طیب جملہ علت ما اے
 اے حبیب نخت و ناموس ما اے تو افلاطون و جالینوس ما
 بیچ مسئلہ نیست کہ علماء و مشائخ ترا در آں اختلاف نباشد بحکم
 عشق کہ بیچ کس در آں اختلاف ندارد بگر کہ علماء و مشائخ در مسائل
 چه قدر اختلاف کرده اند و می کنند و بنماز کہ بجمہلہ مومنان فرض است
 چه قدر اختلاف کرده اند عشق کہ جمہلہ مد یقان و سارز و سے آن
 تا بوسے بمشام مشاں برسہ ہر کی در حسرت این جان داوند و ندیدند
 الا اندکے ازین نسیم در بالائے شاں و زید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند ہر شے را گوایے سرت اما گواہ محبت خدا بتعالی عشق است
 ہر محبتے کہ در بالائے عقل و خرد غالب آید آن عشق باشد اگر کسی را
 عشق صادق آید آن فساد کارے نباشد عشق نہ آلت کہ ما بیان
 میدایم عشق را محققان دانند بگذرہ عشق بہ از عبادت تمامی مدوں
 انوں تفصیل عشق و عاشقے را گوش وہ تا ترا بتوفیق اللہ تعالیٰ
 بیان کنم۔ عشق مشتق از عشقہ است عشقہ گیاست سرت کہ اورا چنگ
 دید چوں آن گیاہ بدرختے یا گیاستہ پیچید آرا خشک گردانند و کس نہ اند

کہ این گیاه در کدام وقت روئید و از کجا روئید و هر چند که او را از درخت
 و گیاه دور گردانی و بر کنی باز زوره که از آن بماند همان درخت و گیاه بر او
 خشک گرداند اما سر وی زمستان آزار خشک نمی کند باز چون گرمائی
 تابستان آید او سبز گردد و حرکت کند تا تمام درخت و گیاه را بگیرد و
 یا درخت را خشک گرداند و اگر خشک نگیرد و ایند تا پیر و سبب چنان است
 درخت و گیاه بماند که هرگز بد درختان و دیگر نماند عشقه این گیاه است
 که هر گیاه و پیرے را بصفقت خود گرداند هر گاه تاثیر عشقه را بدانیستی که
 که با گیاه و درخت که نباتی است چه تاثیر می بخشد ازین قیاس کن
 که در وجود انسان تاثیر او تا بچه حد خواهد بود چون خواهی که بعاشق
 نشینی و با ایشان صحبت داری باید نیک نادر نمانی که با کدام طائفه
 دوستی میگیری آیا طاقت تاثیر صحبت شان را داری یا نه عشق کیفیت
 و معشوق کیفیت و عشق از چه چیز آگاه باش که اسم عاشقی چون اسم
 توانگرے باشد هر که از جمله توانگران باشد زکوٰۃ بکے جائز نیست
 و اولے زکوٰۃ بر ذمه خودے واجب است که دو صد درهم شرعی داشته
 باشد اما وے را بتوانگر کلی که اموال بسیارے داشته باشد برابر توان
 کرد مثل عشق و عاشقی چون مثل توانگرے است کسانے هستند
 که بدو صد درهم شرعی اطلاق اسم توانگری در بالاسے او صادق می
 و کسانے را هزار درهم و کسانے را یکصد درهم اما در نام همه کی کو
 اما لومی نگردد که در هر وقت که در میان صحبت حال عاشقان که ازین
 عاشقے تا بعاشق و دیگر بسیار تفاوت است در هر نفسے یک عاشق افتد چنان
 این چنین بود که در هر نفسے یک مجنون بوجود آید - دوستی متعلق

نیز بچند وجہ است اول ارادت است انگاہ از ارادت ہست آید
 بعد ہر عشق گردد آہا کہے باشند کہ در این راہ قدم بصدق نہادہ
 باشد و روز بروز تا صبح موت محبت او زیادہ تر شدہ باشد بسا ان
 کہ اول بد و صد در ہم شرعی اطلاق اسم و نیاداری در بلا کے صادق
 می آید بعد تجارت می کند کہ آن دو صد در ہم او بصد ہزار در ہم می آید
 کسانے ہستند کہ مہر کے شوق گردد و از ان عشق پیدا آید کسانے
 ہستند کہ مہر شاں ولایت گردد و از ان عشق پیدا آید و کسانے ولایت
 شاں خلعت گردد و از ان عشق پیدا آید و کسانے خلعت شاں محبت
 گردد و از ان عشق پیدا آید ایہیں ہر پنج مذکور بقدر عقل ایشان با
 ہر کہ را عقل اندک تر بود اور زودتر عاشق گردد اما عشق کے برابر عقل
 کے باشد چون عقل کامل تر باشد عشق تمام تر باشد اجازت ہوت ہے بیچ
 در جہ از ان بلند تر نیست کہ مرد کامل العقل عاشق گردد تا محبت حق
 نعلے در عقل کے تصرف نکند مرد عاشق نگردد و چون قدم در عشق
 نہادی عشق را مقلدے نسبت و چنان باشند کہ کسی درم را در یک کفہ
 میزان بند و درم سنگے را ب دیگر کفہ ہر دو برابر آید چون دانگے یک طرف
 زیادت گشت آن طرف را حج تر آید مثل ارادت و مہر و شوق
 خلعت و محبت چینی است مثل ارادت و عشق چوں یک درم نقت
 و یک درم سنگ باشد و مثل مہر و عشق چوں مثل وہ درم وہ درم
 سنگ است و مثل شوق و عشق چوں صد درم و صد درم سنگ است
 مثل خلعت چوں ہزار من با رست و مثل عشق و مہر مقام چوں ہزار
 من است بسیار جلد آید تا کہ باہ باں مقام برود کہ آن ما وزن کند و مثل محبت چوں
 من است و مثل عشق در آن و رچہ چوں مثل سنگ است چوں مثل

در یادگشتی که در یا جز بکشتی بدیگر یا بیچشمی وزن کرده نشود اما در حقیقت
 عقل و عشق هر دو یکے نیست زیرا که عقل آنکه عشق کرد و که محبت
 تصرف کند هر گاه محبت در عقل تصرف کرد آنگاه عشق کرد و چون عقل
 کمال داشته باشد محبت در و سے تصرف تواند کرد و آنرا از حاکم
 نتواند چنانید و از ان ست که علماء و فقہائے و کسائے را که عقل تمام
 ست عشق کمتر افتد تا اینکه در اے عقل و علم شان چیزے زیادت
 نیاید و عشق نگرود و تا میز آن یک کفے گراں تر باشد ترجیح نیاید و
 باین طرف اگر هم دو کفہ مساوی باشد که ترجیح بیک طرف آورد تا
 محبت در بالاے عقل زور کند که از عقل زیاد تر آید که مرد عاشق
 گردد چون محبت در بالاے عقل زیادت آمد آنکه عشق شود و این
 پنج مقامے که ذکر شد عشق این جنین ست ہم در مقام ارادت و ہم در
 مقام مہریم و مقام شوق و ولایت و ہم در مقام خلعت و ہم مقام محبت و
 ہر موطنی کہ عقل در ماتحت محبت گردد کہ آنکہ عشق کرد و عشق در مقام
 ارادت چون نواگرے باشد کہ ہزار درم داشته باشد و عشق در مقام خلعت
 چون نواگرے باشد کہ صد ہزار درم داشته باشد و عشق در مقام محبت
 چون نواگرے باشد کہ از مشرق تا مغرب اورا باشد و کمال محبت بالا
 عقل از درجہ عشق زیادت باشد و درجہ عاشقان خوشتر از کمال محبت
 و کمال عقل نیست کہ این درجہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 بود و مقام خلعت ابراہیم صلوات اللہ و سلامہ علیہ را بود و محبت مہریم
 علیہ الصلوٰۃ والسلام را اما کمال عقل نبود کہ عشق شد اولیاء و دوست
 و مجاہدان خدایتعالی ہر یکے در این مقام ہا بمقاسے باشد ہر کس کہ

باشد و در آن درجه عاشق گردد و او را در آنجا نگاه دارند
 کسی که در مقام ولایت باشد او را عشق پیدا شود و کسی را در مقام
 محبت عشق پیدا آید که در آن مقام فرو آید هر کس را مقام معلوم باشد
 کما قال الله تعالی و دفع بعضهم در درجات و نیز فرموده
 توفع در درجات من نشاء این همه که در قید تحریر آمده چنان است
 که از سر عقل و تمیز ایشان بر خیزد و عقل را در آن تصرف باشد اگر محبت
 و عقل تصرف کند عشق گردد و اگر عقل در محبت تصرف کند عشق نگردد
 عشق کمال دوستی باشد و هر مقامی که باشی تا محبت بجای باشد و
 عقل را در آن تصرف باشد آن را حیلست و محبت می نامند و چون
 کمال عقل بجای نباشد محبت از محبت بیقرار گردد و محبت در عقل
 تصرف کند آن را عشق گویند رسول الله صلی الله علیه و سلم را محبت بود
 و عشق نبود از این سبب بود که وایم عقل شان کمال داشت چون در
 محبت بیقرار گردیدی عقل کامل بنده او کشی و ایشان را نگاه داشت
 کردی تا نگوئی که آنحضرت صلی الله علیه و سلم را عشق نبود اما تا محبت
 در عقل تصرف نکند آنرا عشق نگویند که بای محبت همه چیز را بزرگ خویش
 گرداند آنگاه نام عشق در بالا آید و صادق آید چون محبت عاشق
 گردد و عشق کمال گیرد و آنگاه هر گونه سخنان از شے شنوده شود
 چنانکه چون موسی علیه السلام که محبت در بالا عقل شے تصرف کرد
 این محبت گفت آن هی که گفتند که حضرت موسی علیه السلام
 معنوی معنوی فرموده شعر گفتند عشق کمال در کار است جو شش
 حق است در ترک ادب هر که کرد این کمالش تا در ادب مانده

نہ عقل و ہوش بہ گفتہ موسیٰ علیہ السلام در معنی صحیح بیت اما عقل در حیرت
 می افتد کہ عالی در این گفتگو سے آور و ہر کہ عقل او تمام تر عشق وے علم تر
 و ہر کہ عقل او تنگ تر عشق او نیست تر و ہر کہ را بہرہ عقل تمام عشق باشد
 اور اور میان اولیاء اللہ قطب باشد و احوالات روزگار وے چوں
 در پائے باشد ہمچنانکہ ممکن نیست کہ در پائے بکنفس بے آب باشد آن کس
 ہم ممکن نیست کہ یک نفس بے خدائے باشد اولیاء اللہ و مومنان در
 این کشمش مقام باشد کہ ہر یکے بتفصیل گفتہ آید انشاء اللہ تعالیٰ سا اول
 مقام ارواوت ست مثل آن قوم چوں چشمہ ماے آب ست کہ ہر کہ
 بہ نزدیک شاں رود اور آب وہند و مثل آن قومے کہ سخن تعالیٰ
 مہر دارند چوں انہار آب روان ست کہ ہر کہ بہ نزدیک ایشاں رود
 اور آب وہند و اگر ازوے آب مہر دارند ہمہ کی را وفائے کند باں چہ
 تواند و مفدور باشد از ہر کس کم نیاید و مثل اولیاء اللہ چوں رود
 خانہ بیرت کہ ہر کہ ازوے بطرف خود نہرے حفر کند آب بطرف زمین سے
 رواں گرو کہ زمین ماے سے آب خورند و وقتے آید کہ در روچنا
 آب آید کہ کس ازوے گذر نتواند و باز وقتے آید کہ مرد را آب سبیل
 آن رود بہرہ و ہر کہ بطرف سے نزدیک رود و بوی ہم خوف باشد و بسیار
 وقتہا آید کہ باز اہل رود چناں خشک گرو کہ تو گوئی ہرگز وہیں رود
 آب بنودہ اما در میان سے منزل نگیری و آسودہ بخواب نزوی کہ ناگاہ
 سبیل آید کہ ترا و گراں باں پائے ترا بہرہ و ازین جہت آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم از نماز گذارون در میان رود خانہ نمی کردہ اند زیرا کہ
 مو صنع امن نیست از رود خانہ گاہ کوو کے می گذر و گاہ اسب شتر

گذر نتواند کرد و بجز کشتی حال اولیاء اللہ نیز این چنین است کہ وایم بیک حال
 نیستند و وقتی باشد کہ ہر کہ بہ نزد شاہ تو ان رفت و ہر چہ بخواہد خلیفہ
 گفت باز وقتی آید کہ ہر کہ بہ نزدیک شاہ ہجرت گذر کند و در سختی
 خون خویش سعی کند اصل اینست کہ در ہر وقت بہ نزدیک اولیاء حق
 تعالیٰ روئے با خوف و پائے بر منہ باشی زیرا کہ اگر سئل نباشد بسا
 باشد کہ ناکہ سئل آید و زرافنا کن چون بخوف و وہم باشی امید است
 کہ سلامت بگذری و مثل خلت چون مثل باران است ہر کہ با مقام
 خلت داوند گوس دولت اورا در عالم فرود گویند کہ حقتعالیٰ اورا پند
 خود گرفته و برگزیدہ و جبرائیل حکم رب جلیل در آسمانہا سناوی کند کہ
 فلاں را حقتعالیٰ بدوستی گرفت و منکہ جبرائیل ام نیز اورا بدوستی گرفتہ
 بعد دوستی آن مرورا در قلب ہمہ گی جائے و ہند چنانکہ آنحضرت صلی
 اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند اذا احب اللہ عبد نادى جبرائیل
 انى قد احييت فلانا فاحبوه ثم نادى فى السموات
 ان اللہ یحب فلانا فاحبوه فیحبہ اهل السموات ثم
 یوضع له القبول فی الارض چون این ندا بر زمین رسد دوستی
 شے در قلب ہمہ گی جائے گیر و وہمہ گی محتاج و پدیدار او گردند وہم
 چنانکہ ہمہ گی نباتات محتاج باران اند مردمان ہمہ گی محتاج و پدیدار شے
 اند اگر باران نبارد و خلق ہمہ گی باندوہ باشند اگر دیدن آنکس ہمہ گی
 میسر نشود اند و گین کرد وہم چنان کہ باران زمین مرودہ را ند میگردانند
 دیدن و نظر کردن آن مرودہا سے مرودہ را ندہ میگردانند ہم چنانکہ در
 زمین بے باران راحت نیست در قلب ہمہ گی نظر آن مرودہ باشد راحت نیست

و بین سے سبب راحت عالمیان است رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کہ دایم در میان است سن چیل مرو جو جو دانہ کہ یقین شاں چور
 یقین ابرہہ علیہ الصلوٰۃ والسلام است و ایشان را اوتنا واضح می نامند
 و مثل و مقام کجیب چوں مثل خورشید است و محبت شاں چوں شکار
 آفتاب و رخشاں ز کس را در ایشان تفرغے باشد و نہ دست کس
 با نارس کہ آئنا را فرود آور و یا بہ پوستاند یا نگر شود و نہ کس را از انہا چار
 در ویش و غنی با نہا محتاج و تابین انہا بر ہمہ گی مخلوق مساوی و نسبت
 جہت است کہ خدا کے تعالیٰ حبیب خود را صلی اللہ علیہ وسلم و نظر آرد
 رحمت و سراج خواند قال اللہ تعالیٰ وَمَا أَدْرَاكَ الْأَرْضُ
 لِلْعَالَمِينَ رَحْمَتِ آفتاب از ہمہ گی اشیا زیادہ تر است کہ چوں بر
 آید در بالاسے ہمہ گی علی السویہ تا بد و ہم پیمانکہ در بالاسے قصر شاں
 تا بد و در بالاسے کلیہ بقیہ نیز پیمانہ بخیل بطرف سے ہیج راہ ندارد و خار و
 در و سے مساوی اند و من و کافر و مطیع و عاصی بہ نز و سے فرقی نہ
 تا خورشید بجاسے باشد نور سے بجاسے خود است و تا محبت بجائی با
 محبت نیز بجاسے خود است رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حبیب بود
 تو دیگر سے را با ایشان مساوی پندار و از نہایت کمال عقل شاں
 کہ محبت شاں عشق نگر وید زیرا کہ عقل شاں نگر کردیدہ بود و محبت کا
 کہ با عقل باشد درجہ و سے از درجہ عشق زیادہ تر است و عقل کہ کمال
 محبت در ان تصرف می کند کہ عقل عشق کرد و عاشق بقرار کرد و چو
 کشتی بے لنگر آرام نمی گیرد چوں دریا موج آورد و اورا ہر طرف می
 نسبت نیز در پاسے عقلیم است چوں عقل کمال محبت عالی از نگر است کہ

اور دوا عالم اور فرور و واپسنا گفته پاران ازاں جدت بیان کر دیم تا تو در تو تم
 عشق کہ مقام عشق از مقام نبوت رفیع تر است یا عاشق از نبی افضل تر
 عشق پادشاہ سرکش و سبے رحمی است بہ قلب کہ گذر کند با و سہم ہماں
 کند کہ گیاه عشقہ با آن درخت و گیاه کرو پاوے را از حرکت نہ بردیا
 غ خود را برے نہا کہ ہرگز آن نبات بحال اصلی خود نیاید و دیگر
 نباتات مشابہتے نہ داشتند باش۔ یا نبات را رنگے و ہد کہ ہمہ گی عالیان
 ان رنگ را از وے بدانند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چون بر خیمہ
 رسول کردند فرمودند اللہ اکبر حضرت الخیر انما انزلنا بسا حاققوہ
 لسان صبا ح لکن دین عشق کار بازمی نیست نہ ہر کس اورا بہ بیند
 و نہ او با ہر کس بسیار و نہ در ہر جگہ مسکن گیرد و نہ در ہر دے لگنچہ و نہ
 ہر کس سخن او توان گفت گفت و شنید عشق را قلبے باید کہ از ہفت آسمان
 و زمین فراخ تر باشد اس گفته ہا را خوب فہم کنی تا ہر بوالہوسے او عاے
 عشق نکند مخلوقات ہمہ گی و در قلب عاشقان او ترقی گردند و اگر ہمہ مخلوقا
 را در قلب عاشقان وے افکنی چوں عدسے باشد کہ در وہان افکنی قلب
 عاشقان او چوں دریاست ہر کسی بدیر یا نتوان رفت و برگرانہ دریا ہم
 نوان گذشت مگر آنکہ ملاح باشد یا عواص اگر کسے گوید من بدیر یا غوطہ
 نہ تہ تا اینکہ قعر دریا بدام زیرا کہ من آشنا بازم فلاں حوض و فلاں رود
 غار باطل کدوہ ام ازاں شخص کسے نایان تر نسبت و ہمہ کس میدانند کہ اس شخص بسیار نادر
 است کہ گوید قعر دریا را علم حاصل میکنم حوض و رود خانہ را باور یا چہ نسبت و قعر باشد
 بیابان کند و فرنگے را از اطراف خود شہرا و باغ و بوستان را بخود کشد و دریا را بہر حوض
 یا کھنہ نسبت نہار و در کا عاشقان و کذنگو و کئی و قومی آید کہ عاشقی از سر و رو و نیاز ہی

برنی آرد و آتش در ہمہ مجاہد می افکند نقل است کہ وقتے آتش منہا
 کرد کہ الہی ہر کہ ترانا فرمائی کند تا اور ابین عذاب ہی کنی کہ اور اور میان
 می افکنی اگر من ترانا فرمائی کہ مرابچہ عذاب میکنی ندا آمد کہ یا آتش اگر تو مرا
 نافرمانی کنی ذرہ از آتش قلب عاشقان خود تو ہی افکنم کہ در ساعت
 نیست و نابود گروی محققان ترک سخن گفتن را اور عشق اوبے عظیم کفر
 اند در عشق چون و چرا راه ندارد و ما از جنت و دوستان خود کہ از عشق
 چیزے پر سیدنا چیزے بیان کر ویم والا از عشق و عاشقان سخن گفتن
 و سخن ایشان را در میان آوردن عین بے طریقے است و انشاء اللہ ما
 آغاز نہادہ کہ ہم چنانکہ از ما آید و از ضعف فہم ما شاید از ہزار یکے را اظہ
 نکند عشق دریائے عظیم است کہ کس بکنارہ آں نتواند رفت ہر خواہ
 نتواند کہ از سے در پیروں آورد یا ہر شد از سے آب خورد یا ہر
 در سے کشتی برد یا ہر جوائے در میان سے زندگی کند ہر چہ در میان
 دریائے عشق است ہمہ کی از عشق است عشق ہر چوں آتش است کہ
 با آتش رسد آتش گردد اگر چونکہ آہن و فولاد باشد عشق دریائے
 کہ در نحت و صفت و اصفاف و علم علماء و اہل نشدہ تاکے در عشق
 نباشد زہرہ آں ندارد کہ در کنارہ دریائے عشق گذر کند در میان
 عشق چنان گوہر است کہ اگر یکے از اں گوہر ما از دریایوں آید ہمہ
 عالمیاں از عشق او بہوش و شیدا گردند حالے در عشق سخن ہی گو
 و ہمہ کی از عشق بیخرازد مثل دوستان حق تعالیٰ چوں مثل قربان
 و مثل عشق چوں آتش اگر چونکہ قربانی کردن نیکی امرے است و قربان
 نیکی و فریب باشد تا اور با آتش ہریاں کنی بہ نزد بزرگان نتوانی برو

لب عزیزان سے عزیزست کہ بکار و مجاہدہ قربان کردہ اندر و لیکن نام بافتن
 بن بریاں کردہ نشو و ماندہ ملوک را نمی شاید قلب را باید پیاسے بند
 لب بند کنی و بی شیخ مجاہدہ بکشی و تنور محبت را پر افروزی و با آتش
 شوق لبوزی تا خبر صاحب شریع شریف صلی اللہ علیہ وسلم کہ مسین
 شوق و عفت و کتھرمات مات شهید آدرشان کے صلح و عداوت
 سوال مارا باید کہ بدائیم کہ کسے کہ عاشق باشد و شهید فوت گردو
 بیت و اورا چ نشان سست جواب یقین باش کہ عاشقان اورا
 کے نشان سست کہ در ویدہ ہر کس در نیاید و در ویدہ نعرہ و داخل
 شوند زیرا کہ ایشان بدوں فورق و کشتی در میان دریا کے چیرت اند
 بے تعلقہ و ایم در میان کن دریا جائے وارند باو عنایت و امید
 وصال زورق و کشتی شاں می باشد لباس ایشان جو استراوت و
 قوت ایشان ذکر نعمتہا و منت اوست و شراب ایشان رحمت و
 بیت او دیدار ایشان انتظار جمال عزت او رضائے خویش را برضا کے
 دست اند صمیمی فہم کہ لا یعقلون پنا کہ بگانہ گان از
 کور و کز و گنگ اند عاشقان از ہمہ کی مخلوقات کور و کز و گنگ
 نیک ایشان را با پچکس کا سے بیت ایشان در بالاسے در و خویش
 فتاوہ اند سر پر گرد و دل پرور و در شمارہ بازرو از عشق می نالند کہ
 نفس ویرا فراموش کشیم و تہے باشد کہ ایشان براہ می روند کہ بہر
 نال نظر اندازد زہرہ سے آب شود و از بسکہ شراب محبت نوشیدہ اند
 در ایشان نظر اندازی گوی کہ ہم تمام عیادان عالم ایشان اندر و
 ایشان چون ماہ درخشاں و چوں شمارہ تاباں و نعرہ لہے مستانہ

برمی کشند هر که نعره ناسه شان را بشنود و از جا بگردد بر می آید لبان سنگ
 دریا که چون از جا بگردد بر خیزند عالم را فرو برند و باز وقتی آید که از میان
 آن دریا که جائی ننگ ناست دریا پیروں آورند که هر دانه بهایه جانی
 باشد احوال ننگ و ایم یکساں می باشد اما احوالات تو اختلاف دارد
 که هر وقت بطرف ایشان بیدید می بینی و گوش تو هر چیز را بنویس
 می شنود ایشان و ایم بصف و متصف اند تو نمی توانی که در ایشان
 تصرف کنی و اگر می خواهی که از ایشان چیزی تصرف کنی اول باید که اسرار
 داخل شدن در بار را بیاموزی بعد بدینا داخل شوی تا در بدست
 آوری آب دریا نه گندیده شود و نه مر آب را بستند توانی که در آب بدین
 داخل نشود و نه بتوانی که آب را از میان او پیروں کشی تا قهر او را نشان
 کنی بر کناره دریا که جز خار و خاشاک چیزی و بگردنی مردار که در
 دریا افتد حلال و پاک است چنانکه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند
 البحر طهور و ماؤه حل و مبینته بروی دریا گوهر نیوان
 و نه هر کس تواند که بدینا خواص کند هر که در آب دریا داخل شود بر خیزد
 خون خویش می می کند اگر این معنی را فهم کنی از جهالت خلاص شوی
 چرا که تمام خلقاں دور از دریا آب از دریا نمی خورند و کسانی باشند
 که در میان دریا از تشنگی بملاکت رسند و ندانند که از دریا چگونه آب
 خورند این اشاره همه کس ندانند که کسی بدینا چگونه از تشنگی بملاکت
 می شود از نهایت آفات دوریای هر کس بدینا نتواند زقت یک سخن
 نگاه باید داشت تا بر تو آسان شود و یقین بیدان که هر چه در دریا افتد
 پاک گردد و آب او خورد مروت او همه کی پاک اند نه کس قادر است

کہ دریا را بچنبا ند و نہ سر مائے زمستان و نہ گرمائے تابستان اور از
 طبیعت او بگرداند کہ لکم بحال طبع خود می باشد کہ نہ گرمی تابستان و نہ
 سردی زمستان اور انجیر نمیدهد و انم طبیعت خود می باشد چون شکر
 آید کس بہ نزدیک سے نتوان شد اگر از تمام رودخانه تا چشمہ تا
 قنوات و روسے آب ریزد آب او زیادہ نگرود و اگر تمام خلق روسے
 زمین از سے آب بردارند آب سے کم نہ گردد کہ دایم بحال خود دست و پا
 پلیدی مائے روسے زمین را در روسے انگنی آب او پلیدی نگرود والا
 کہ خوب بنگر آن مرد کہ با عقل کامل عاشق گردد عال او چون حال و پیا
 ست ہر صفائے کہ دریا وار و او نیز وار و ازین زیادہ تر حاجت ناز
 کہ سخن را دراز کنیم خداوند تعالی ماز از دوستان و عاشقان خود
 گرداند و از فضل و کرم خویش نالین نگر و اندہ ہر کہ دعوی عشق و
 میکن باید کہ در دعوی خود صادق باشد چنانکہ در خبر آمدہ و قدس
 اوحی اللہ تعالی الی دار و حلیہ السلام قیل لکن بن عبد
 بنخلون عشقی اذ اذ ان وقت عند انہم و عشائہم لا
 یتہتولین فانی صادق ہیں دینت حبیبیا بیخل عن حبیبہ
 لا طال شوق الا بوارثی انانی و انی انہم لا شد شوقا
 ہا من طلبنی و جدنی و من طلب غیری لہم جلدی
 بی خداوند تعالی بطرون داد و علیہ السلام وحی فرستاد کہ پادشاه
 یونانی مرآن کسانے را کہ دعوی عشق با من کنند دعوی عشق با را بر
 خود می بیند ہر چون وقت چاشت و شام شان آید ہر شام نگردانند
 یا بیخ و پیدی کہ دوست تمام شام و پاشت را از دوست نہ گردیند

تکند آگاہ باش که شوق کرده ابرار و ایم بطرف تقارن زیاد می شود و هر
 چند که شوق کرده ابرار بطرف من زیاد می شود شوق من بطرف خاشاک
 ترست هر که طالب من شد گویم مرا یافت و هر که غیر مرا جید در او نمی یابد
 و وعده من خلاف راه ندارد و ما از آن عزیز تر ایم که کس ما را طغیله
 جویست که تو ز جمال ما خبر داشتی نفس دل و تن زیر دستم
 یا بر سر کوه ما گذر داشتی کتب همه عشاق زیر دستم
 هر که آوازه عشق خود را در جهان اندازد و بطرف غیر او بیند و وعده
 خود صادق نیست هر که عشق او آینه چنان باشد که ذکر نمودیم او را و وعده
 عشق مسلمت و جاگزست که از عشق و عاشقان سخن گوید و که
 که دل بخلامی یا بجاریه یابد بگرش بسته و وعده عشق کند مار و انار
 که این چنین باشد یا سخن عاشقان گوید حسینا الله نعم الوک
 نعم المولی و نعم النصیب

باب سی و چهارم در بیان آنکه سماع چیست و جاگزست

پانه و که را مسلمت

قال الله یدر الامام شیخ الاسلام قدس الله روحه العز
 لے عاقل سماع جاگزست اما هر کس را نمی شاید حالا گوش کن که با
 کنیم تا اینکه بدانی تو که سماع بچند نوعست و که را شاید اما آنکه می
 جاگزست قول عدلے عزوجل میگویم زیرا که خدا کے تعالی در چند سو
 از قوسے شکایت نموده که آنها سماع نکرده اند و ما را فرموده که چن
 تکمید قال الله تعالی ولا تکلونوا کما الذین قالوا معناه

لَا يَسْمَعُونَ تَأْكُرْ مَا كَرِهُوا وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ
 وَلَا يَسْمَعَهُمْ لَسَوَّلُوا وَاللَّهُ مَعْرِضُونَ وَجَاءَ وَبِكُرْ مُرْسُودَهُ وَقَالَ لَوْلَا
 كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ وَجَاءَ وَبِكُرْ مُرْسُودَهُ
 جَعَلُوا أَسْمَاعَهُمْ فِي أذَانِهِمْ أَيْنَ يَهْمُ لِي شِكَايَاتِهِمْ لَسَمِعْتُمْ لَهُمْ
 خَيْرَ مَعِينٍ كَمَا قَوْمٌ سَمِعُوا نَكْرَهُهُ وَآيَةُ الْإِشَارَةِ الرَّاقَّةُ أَيْ التَّشْنِيدُ أَنْدَ
 لِلسَّمْعِ بِمَنْدَلٍ لَوْعِ سَمْعٍ مُضْدَلٍ وَسَمْعٍ شَهْوَنِ وَسَمْعٍ هَوَالِي
 وَسَمْعٍ مَبْعُوثٍ وَسَمْعٍ خَالِفَانٍ وَسَمْعٍ رَاغِبِيٍّ وَسَمْعٍ رَاغِبِيٍّ وَسَمْعٍ
 عَاقِلَانٍ وَسَمْعٍ رُوحٍ وَسَمْعٍ عَمْتَانِ وَسَمْعٍ عَاشِقَانِ أَمَا بَدَا سَمْعٍ
 بِهَرِّ قَوْمٍ كَمَا أَنْ سَمْعٍ إِشَارَةٍ بِأَشَدِّ هَرِّ شَوْنَةٍ مِنْ سَمْعٍ خَوَلِّشْ شَوْنَةٍ
 بِهَرِّهِ مِنْ قُرْآنٍ وَأَخْبَارِ وَحِكْمَتِهِ وَأَشْعَارِ مِنْ بَدْوَنِكَ فِي إِشَارَةِ بَاطِنِ
 كَسَمْعٍ أَنْ تَسْمَعُ أَنْدَا بِأَشَدِّ أَصْلٍ مَسْتِيٍّ وَبُورِيٍّ خَوَلِّشْ تَوَسُّتٍ وَهَرِّهِ
 بَأَسْبَاطِيٍّ هَرِّهِ شَوْنِيٍّ أَنْ سَمْعٍ وَبِهَمِّهِ كِيٍّ أَذَانٍ كَوَلِيٍّ خَوَلِّشْ جَوَلِّهِ
 وَرَقَلْبِ عَقُوبِ مَحَبَّتِ يَوْسُفَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ بِوَسْمِيٍّ مَيِّكُفْتِ مَنِيٍّ شَوْنَةٍ مِنْ
 وَجَمَلِهِ مَسْتَمْعَانَ وَرَأْسِ رَاهِ أَيْنَ حَبِيبِ بِأَشَدِّ أَزَانَتِ كَمَا هَرِّ سَخْنِ رَاوَرِزِ
 بِهَرِّهِ تَوَانٍ كَفْتِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرًا إِذْ تَكَلَّمَ
 النَّاسُ عَلَيَّ قَدْ عَفَوْتُ لَهُمْ بِهَرِّهِ كَيْفَ فَمَرَّ بِهِمْ بَعْدَ مَحْنٍ بَابِدِ كَأَنْتِ
 بِهَرِّهِ كَفْتِ شَوْنَةٍ أَوْلَتْهَا بِهَرِّهِ كَوَلِيٍّ وَشَوْنِيٍّ وَرَعْنَانَةٍ وَهِيَ بَعْنَانَةٌ
 سَمْعٍ رَاغِبِيٍّ وَبِاطْنِيٍّ مَسْتَمْعَانَ رَاغِبِيٍّ وَبِاطْنِيٍّ مَسْتَمْعَانَ
 كَمَا ظَاهِرِ آسَ فِئَا وَنَمَا بِأَشَدِّ أَوْ رَاغِبِيٍّ بِهَرِّهِ كَمَا فِئَا سَمْعٍ هَرِّهِ كَوْشِ وَارَو
 سَمْعٍ أَوْ رَاغِبِيٍّ مَسْتَمْعَانَ سَمْعٍ تَحْمِ عُنَابَتِ أَنْ لِيٍّ سَمْعٍ وَرَقَلْبِ مَسْتَمْعَانَ كَمَا
 سَمْعٍ نَاغِبِيٍّ أَوْ رُوهُ أَنْدَ مِنْ مِثْقَالِ مِثْلِ دَلِ بِيْنَ بِيْنَ سَمْعٍ وَشَلِّ مَلَامِ

چون تخم و مثل گوش چون جوے و مثل آواز چوں آب چوں در زمین تخم
 عنایت ازل افکنده باشد چوں آب در وے رسد خواه آب صاف بود خواه
 تیره تخم بروید سمع و سماع و ستمح چنین باشد چوں در زمین تخم پاک و صلی
 باشد آواز هر چه باشد اورا زبان ندارد و اگر قلب صحیح نبود تخم اصلی انباشت
 هر چند آب صافی در زمین راه دهنی تخم باصل خویش سبز گردد اگر از گوش یا از زمین
 زمین یا آب دهنی آن تخم در وے سبز گردد و که باشد هر که در ازل ندانے کن را
 نشنیده باشد یا در یوم پیشاق ندانے السنت بربکمر التنبه باشد
 لذت آن ندا در میان جان او نیست زمین قلب او پر از خار و گیاه است
 تخم اصلی نیست از هر جامی خواهی آب ده که بجز از خار و خاک و گیاه و
 شے کمبروید هر که ندان کن و پیشاق در گوش او باشد ولذت او را شنود باشد
 گوش وے بجز آواز حق و دیگر آوازے نمی شنود چرا که تخم اصلی وار در هر چند
 آب شور یا تیره باشد تخم را از اصل او نتواند گردانید آب هر نوع که خواهی
 اما تخم بهیچ حال بے آب نرود آب باید یا باران یا شبنم یا تخم بروید قلند
 عزیز آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم موج میزد و تخم در سینہ مانے نشان
 پدید و لیکن صورت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم و کلام رب العزت در پیروز
 بود چنانکه خدا تعالیٰ در کتاب کریم خود از حال شان خبر داده و انما
 ما انزل الی الرسول تورى اعیینهم تفیض من الدمع مة
 عرفوا من الحق تا آخر آیه اما آنکه گفتیم سماع عیده نوعت تفضیلا
 از ایشان تا بیان کنیم و ترا معلوم گردد و اول سماع مفیدان و اول
 که قوسے بنشیند و چنگ و مزارزند و سر و گویند و لاهو و طرب و
 آورد این نوع معصیت و حرام است قال رسول اللہ صلی اللہ

علیه وسلم العنا ونبئت النفاق في القلب كما انبئت الطعام
 والشراب اللحم از حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ روایت آمدہ کہ مر او از ان ^{مورہ}
 در اتعالی واستغفر ذنوب استظعت منهم صبر و صلواتک مر او و
 من زار ست از حدیثان بن ابی سنان رضی اللہ عنہ روایت آمدہ کہ آل
 حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند بمیثم اللدنی اخذ الزمان من امتی
 سر دة و خناذیر قال یا رسول اللہ و ہم یشہدون ان لا الہ
 الا اللہ و انک رسول اللہ قال نعم یصلون و یحجون قبیل
 شما لہم یا رسول اللہ قال انشدوا العنا و المعادن و لرو
 و تفر بواہدۃ الا لہ ربہ و یاتوا علی شربہم و لہم و ہم
 کا صجوا و قد مسخو افسردۃ و خناذیر نوع مفسدان ایماں اند
 کہ بیان شد و جزاے ایشان عذاب و عقوبت است ازین نوع عقاب
 کن الحدیث اما سماع شہوتی آن باشد کہ کسانے چیز یا میگویند کہ بعضے نیک
 و بعضے بد می باشد بازوسے چیزے دیگر شنوندگان قول او را شہوت
 می شنوند گفتن و شنودن ہر دو حرام است اگر گویند ہ چیز را بشہوت گویند
 کہ گفتن آن روا باشد اگر چونکہ گفتن آن جواز داشتہ باشد سماع آن جواز
 ندارد و سماع ہوائی آن باشد کہ کسے بیملے یا بغلامی دل بستہ
 و او و ہواے او غزل و شعر میگوید و باواز خوشی میخواند ہر کہ می شنود
 از خوش می آید ہن نوع گفتن و شنودن ہر دو حرام است و ہر دو
 تحت شتم خدا یتعالی داخل اند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 سلمہ للمستمع شریک القائل و سماع بدعت است کہ قومی را
 قلت گرفتہ باشد و نام شان بنام اہل صلوات قرین باشد و شتم

آید کہ مجلس خمر یا فساد کا ہے را با شکارا کنند خوشخوانی را کہ خوشخوانی کنند و
 مجلس آرا باشد می آورند و روئے بروئے میگذارند بعد ہر چہ خواہند
 می گویند و می شنوند و می کنند و ہوائے خویش را متابعت می نمایند پس
 افعال خود را عبادت می شمارند با وجودے کہ این افعال شان بدعت
 عظیمست بزرگان راہ دین ازین فعل حذر کرده اند و خبر آید کہ ابوذر
 غفاری رضی اللہ عنہ لطف ولیمہ خواندہ شد چون حاضر گردید آوازے
 بگوشے سے رسید زو و پس گردید مردمان عرض نمودند کہ یا اباذر چرا
 داخل نشدید فرمودند من آواز بدعت شنیدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودند من کلتوسوا د قوم فہو منہم و من رضی فی عمل
 فہو شریک فیہ و سماع خائفان ابن سبت کہ کسے در کوئے خوف
 افتادہ و چپے و زردے بیان می کنند کہ گفتن آن جواز و اختہ باشد
 آن خایف را خوش می آید و از سرور و نیاز و آں می نگرود دلش بسوز
 می آید کہ آب از چشم او نفوذ می کند آہے بر می کشد کہ اشک و نالہ و خوف
 در بالائے سے با ہم جمع میگردد سماع نیز و برایش می آید کہ بخود می
 گردد چنانکہ قائل و شنوندہ ہر دو بخود میگردد این سماع جواز وارود
 درے امید سلامت است سماع را جیاں آست کہ کسے در کوئے امید
 می افتد قلب سے خوش می شود چون آواز قرآن یا مناجات یا غزل ہو
 شنود و پرا خوش می آید در این وقت لغزہ میزند و از جاسے بر می جہد
 چنانکہ حال سے از سے میرود ہر چہ می شنود و پرا خوش می آید کہ بر جانا ہو
 می کند اگر ہزار پیودہ شنود او بر جاست غرق است کہ بر جاتا و دل میبکند
 چرا کہ رجا از رضا بر می خیزد راہ خوف و ایم در حضور سے است این رجا

عالم ترست سماع را سخنان و عاقلان آں باشد کہ چون چہرے شنوند
 مد بین حق و باطل فرق نمی کنند کہ این قول خیرست یا شر و شنیدن این
 شاید یا نشاید چون این چنین تمیز کنند ہرچہ شنیدنی است می شنوند و ہرچہ
 نیست نمی شنوند و رواندارند کہ دیگرے ہم بشنود سخن حکمت و وعظ
 گفتن و شنودن او از عبادت کردن افضل ترست قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کلمۃ من الحکمة بسمعہا الرجل
 فیعمل بہا و یعلمہا غیرہ خیر من عبادۃ سنتہ اگر این سماع
 از سر علم و عقل و تقوی باشد صین عبادت است اما سماع روح را در
 درجہست ہرکے در اں تصرف نتواند کرد مگر صاحبان معاملہ کہ در اں
 راہ رفتہ باشند و بچشم تحقیق دیدہ باشند اینہا میدانند کہ این راہ چون است
 کسے کہ در سماع غلومی کنند و خود را در ایں مقام می دانند خبر ندارند
 کہ راہ را از کجا غلط کرده اند و بگردام راہ افتادہ اند راہ شان در کوچہ ہوا و
 ہوس و متابعت نفس و ہواست لے عزیزاں خویش من را نگاہ دارید
 کہ در راہ مستمعان را در ایں جاے میزند بسیار راہ رواں کہ در ایں جاے
 فرورفتہ اند و ندانند کہ قافلہ شان را در و غارت کردہ زہار گوش
 داری تازیان کارنشوی و بمقصود سی مبتدی بے کہ روسے بگوچہ صلا
 می آورند باید کہ آرزو ہائے نفسانے را از خود دور کنند و نفس را در
 زیر پا آورد و حسد و بغض و کینہ و تکبر و تفاخر و تکاثر را پاک از خود
 تاروح وے از عبادت حلاوت باید و از ظلمت ہوا بیروں آید کہ شکر
 عقل بخے در بالائے شکر ہوا غالب گردد و آنگاہ چون سماع شنود سخن را
 از باطل جدا تواند کرد اگر ایں روح ریاضت نکشیدہ باشد او بجز راحت

و آسایش چیز دیگرے نخواهد هر چه نتیجہ وے راحت باشد اختیار نماید خواه
 سخن باشد خواه باطل این کساں سماع شاں آسنا را بجای رسانند که آخر
 در صلاحت و گمراهی افتند و آخر کار شاں بجای رسد که طاعت و بندگی
 را از بین خود ما بر طرف کنند و احکام شرع را در پس پشت نهند و هر چه
 در عالم است همه گی را یکے مانند و از هیچ شے پاک نکنند و همه گی را توجید
 شمارند اگر تمامی علماء و حقانی حاضر آیند و بگویند این طریقہ مردان نیست
 راه راست این است قول یکے را قبول نکنند این افعال شاں از نماز است
 اکل و شرب و بباح نمودن اشیا بر خیزد و روح طائف این جنس است که در میان عقل و احساس
 لهذا راحت خود را می جویند هر که والی باشد او و پر از بخت آسایش نفس غم و کالت میکند
 میانی چون ایست در بالاسے اسپ خواه صاحب اسپ بوار شود و خواه غلام او و خوا
 وزوے اسپ بر فتن می آید و هر که اسپ را نیکو نرسمات کند او باوے بهتر رام می شود و
 آخوری چرب تر باشد او فریب تر شود اگر روح را در زمین طاعت و عبادت چراود او
 هر گاه روح بطیران آید و مال زمین رود و اگر در زمین هوا و هوس چربند با شوی چون بطیران
 آید و زمین هوا و هوس رود و ای قتل زنا را روح را در زمین هوا و هوس چربند و محاب
 باو عبادت را از وے باز گیری تا در زمین هوا و هوس نرود و ترا در ما وینگی کند اگر
 را بسزا و عبادت کند اشقی هر چه گوید از هوا و هوس گوید تا آخر کار را بجای آید
 که اگر قرآن شریف را تلاوت کند بصوت و خوشخوانی تلاوت کند و
 کسے غزل و سرود گوید او بطرف کسے میل آورد و اگر در آن مجلس
 آن سرود را توجید شمارد اگر عالم کج گوید او همه گی راست شنود و
 گویند او سخن داند بشرط آنکه راست نفس کسے در میان باشد
 همه گی در این مقام فرو شوند و بر آینه گوش دارند تا بیان کسے آگاه

ہر سماع کہ نہ از روح باشد آنگہ اصل نباشد و نہ حالی و نہ وقتی و ہر چہ از ارواح
 بر خیزد و طرب روح باشد ہر سماع کہ نہ از معرفت و محبت بر خیزد و ہمہ کی تخلیط
 است سماع بے تخلیط و بے تشبہ از محبت و در وجود آید کہ آن وجود
 عاشق باشد ہر کہ عاشق نیست اورا سماع مسلط نیست چرا کہ عاشق ہر چہ
 از معشوق شنود و ہر چہ بیند و گوید از شے بیند و گوید سماع بے استغفار
 اورا باشد زیرا کہ سماع غزلے روح و تن و قلب اوست عاشق بے سماع
 بجنون گردد باید در پاسے او بند نہادہ شود ہر کہ را سماع چشم نیست
 سماع گوش نیست چشم ہر چہ بیند و ہر چہ گوید گوش او ہر چہ شنود و حکمت شنود
 چون چشم جمال معشوقی بید کند گوش آواز معشوقی شنود ہر عضو ای مستح از ان
 معشوق چہ بے باشد ہر موے بر اندام و سے از معشوق چہ بسا و کار نیست
 اگر یک موے و سے محبت معشوق و سے کامل نباشد اور در موے خود مدارت
 نیست ہر کہ و موے سماع فی کند باید تمام اعضاے او پر از محبت باشد
 کہ ہر چہ غرور و آشنایی بویسے محبوب اورا و ہر چہ بیند جمال محبوب را و ہر چہ
 آواز شکارا بیند ہر جا کہ روند بیاد آورند این طائفہ ہر اگر سماع نکند بندہ باشد
 زیرا کہ ہر کہ ہوا مند و آواز او در میان و رویشاں سماع نمی کند مشایخ
 نظامی کہ بعضی سماع را جوارز و السنہ اند از ہر آن کسانے کہ در سالہ
 شایان مذکور شد تا آتش عشق شایان را بے باشد و جز امانت قلب
 ہر سماع کہ ایشان و یوانہ نکرند و نہ در ماہ یا ہفتہ کہ آتش عشق شایان
 سماع آرام پیدا و نہ ناہ حال خود بماندی باز ہر یک در زمانہ شایان
 مشغول کشی حال احوال مابداں کشید کہ ماہ ایشان بے بیہ سماع آمدہ
 شد و شام و گاہ و بیگاہ سماع را در بین می آوردند شب و روز

وعبادت و نماز و تسبیح شان سماع است مشائخ سماع را در آن حدیث
 وائتہ اند کہ مرورا آتش شوق پیدا آید و بدریایے وحدت عنق کر دو
 و طاقت آن نباشد کہ آرام گیر و اگر در چنین وقتے سماع نکند می سوزد
 سماع آبے است کہ در بالائے آتش شوق شان اگر آتش شعلہ کشید و تو
 در بالائے وے آب نہ زوی جملے را بسوزاند باید آب زنی تا شعلہ آو
 خاموش تر کر دو چون آب غالب شد آتش از شعلہ خود فرو نشیند مشائخ
 در این وقت سماع را جواز دانستہ اند تا مرد نہ سوزد ہر گاہ قوسے جمع کرد
 و بگویند و بیایند تا سماع کنیم کہ وقت ما خوش کر دو و در این فعل شان
 شیرے نسبت زیرا کہ سماع از وقت برمی خیزد و وقت از سماع وقت
 سلطان قاہرست سلطان قاہر ہر او کسے کار نمی کند ہر وقت کہ سالک
 ما وجدے و حالے پیدا شود کہ وے در بیان کم شود آن از ہوا خالی باشد
 ہر چہ از ہوا باشد حقتعالے را باں کارے نسبت مرد ہر جا کہ برود ہوا از عقب
 او میرود و تا باشد کہ ہوا کار خود را بکند اما سالک آنست کہ تارک ہوا باشد
 قال اللہ تعالیٰ و نھی النفس عن الہوی فان الجنة تھی للساوی
 و نھی حقتعالے افرمودہ افرایت من اتخذ اللہ ہویہ ہر وقتیکہ
 کسے را حاسے پیدا آید ہوا را نجا حاضر می شود با خبر باشی تا اینکہ فریب
 نخیزی و ہر گاہ ترا وقت پیدا آمد و ہوا را پس پشت انداختی آنکہ مرد
 کشتی یک نفس کہ در چنین حالتے بگذرانی بہ از عبادات بسیاری ہر غایبے
 کہ اورا وقت پیدا آمد و ہوا بطرف اورا نیافت گویا او در مرغ
 زار سے جنت است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حلقۃ
 الذکر و وضۃ من ریاض الجنة ہر گاہ قوسے جمع کر دویم و ہر چہ آرزو

داشته باشیم بخوریم و خاندان را بیاریم و در بالش با منکار با تکیہ کنیم و مشک
 و عنبر بگیسوا کنیم و شمع با در مقدم روسے خود را فروزیم و سر و دوزل
 خوانیم و غرہ بازیم کہ مارا وقت آمد اگر درویشے کہ از حقیقت واقف
 بود و بسین آمد و مارا موافقت نکرد و بالائے او خشم آوردیم تا از
 ما رود و پھر کہ بہ نزد ما طعامہائے نیکو آورد از ہر مہر بدست آورد
 بود اورا بیک حیرت نامہ ہم و پھر کہ با ما قول حق را بیان کرد اورا منکر نامہ
 ہم و در بین خود نگذاڑیم این چنین فعلے را سماح نامہ ہم و زقص کنیم
 کہ مارا حال پیدا مد و پھر گونہ اشعارے کہ خواندہ بخواند وقت ما خوش
 کرد و فرواچہ جواب تو انیم گفت چنانکہ شاعرے فرمودہ سہ
 زقص دین سا حیرت بیان غزل و شمع و لیل لب شاد غرض مقصد و فعل کہ حرام
 اگر این راہ حق و سنت و تقویٰ بدست روز گاہے توشہ لے پسر اسر بدام
 اگر این ست بھرے تو زبان کار بندے لے فرود کردہ تو دلے و در افتادہ بدام
 و این چنین نباشی کہ چون این گفتہ مارا بخوانی مرا منکر نامہ نہی چرا کہ من منکر
 در ویشاں نیستم و خود من ہم باہی مدعی بہ دعویے دارم تو انصاف نوش
 را از خویش طلب کن من نہ ترا سرزنش میکنم اگر موسے از سرور و بشر
 محقق بر زمین افتد از انکہ خالے بیفتد برین اگر ان تر باش لیکن از نہایت
 شفقت ترا اطلاعے پیدا ہم در میان این قوم مردمانے موجودنی شوند کہ
 بسیار کامل اند اورا خورا بلبس نمی نمایند اگر چو کہ عزیز داین از بیہوش
 جواز ندارد و کہ از ایشاں سخن گویند ایشاں در روسے زمین از کیسیا عزیزان
 و ان طائفہ را خود ان طائفہ شناسند کہ از حجاب ان طائفہ اند نہ کہ سنے کہ ان
 طائفہ دعویٰ دارند و از ایشاں دوران این کلمات را بچمن ان بیان

کر دیکھتا رہا از پر اسے بتدبیریاں مشوش نگرو کہ در کو سے زندیقی افتت
 کسائے کہ دعویٰ اس طائفہ رومی کنند و از جملہ آن طائفہ نیستند راہ زان
 دین حق اند و عزیزانے کہ راہ حق را گرفتہ اند و ہوا را در پس پشت انداختہ
 و عقل را امیر خود گردانیدہ اند حال شان حال ست و سماع شان سماع غریبا
 و بالائے شان گمان بد نہری حقیقائے ماباں را از حال آن طائفہ خیر و
 و فرمودہ و اذ امر و اذ باللہ و امر و کبر و امر و جائے دیگر فرمودہ فشر
 عبادی الذین يستمعون القول فيتبعون احسنه و چنانکہ
 مشائخ صحیح ست گفتار شان نیز صحیح ست و سماع شان نیز صحیح ست و
 گوش و آنگائے باش کہ دل در آں جائے رود قلب آن طائفہ ہمیشہ
 بآں حقیقائے مشغول ست ہم از حق گویند و ہم از حق شنوند لقب بن باش
 سماع ستر حق ست با و و ستان اور از ہائے ست کہ ہر کس بانہما مطلع نہی
 شود بعضے را بخووی خود بد و ستان خووی گوید و بعضے را بر زبانہا
 می راند تا گوشہا سے و و ستان او بشنوند و بر رخے را بنیکو و بر رخے را زشت
 نام می نہد تا ما و شمار آں بنکریم و ستر شان را بہرہ حقیقائے بد انیم از بنیکوان
 سماع ست و از زشت ما ہم سماع نامیدہ میشود و چنانکہ در بنیکوان
 عبرت ست در زشتان ہم عبرت ست ہر کہ را دیدہ وادہ اند کہ عبرت را
 بہ بیند گوش وادہ اند کہ حکمت را بشنود بہر چہ شنود راست شنود و بہر چہ
 راست بیند و ہر کہ دیدہ عبرت وار و گوش حکمت نیز وار و کہ ہم باید راست
 بیند و ہم راست شنود اما ہر کہ را این مرتبہ نرسد مثل آں کہے کہ سماع از
 برائے او جواز ندارد و او سماع می کند چون مثل مردیست کہ ہر سامع
 و بوسے زشت را از بوسے بد فرق نمی کند مرد بیمار دل چنین باشد کہ ہر چہ

صحیح ششونہ اور پیڑہ گوید قال اللہ تعالیٰ لا یقبل المذافقون والذین
 فی قلوبہم مرضٌ ما وعدنا اللہ ورسولہ الا عدو وکافر مثلاً
 یاں قلب چوں این کفہ من اوقیان الششونہ فرمودہ ہذا ما وعدنا
 اللہ ورسولہ وصدق اللہ ورسولہ وما زادہما کلاماً
 بمانا و تسلیماً چوں قلب او مریض نباشد کفہ ہائے غیر حق در قلب
 و جائے کبیر نمی آید فریبچہ غیر صدق را نشنود و راست را پست آرد و
 بدان مریض و در پیدائش و شیریں چندان فرق نمی آورد و خود سالم
 بدان اور در پیدائش تلخ و شیریں فرق می آید و مریضی کہ بعضی عام ذوق ندارد
 اگر بخورد تم لذت نمی یابد و جو و صحیح از طعام لذت می یابد مریض را
 باید علاج کنی تا صحت یابد بعد و سے را طعام خوراکی کہ لذت یابد و شیریں
 مرض بقدر سردی آں طعام بوسے کفایت مست بکند یا در مریض می
 آورد و دیگر آنکہ مریض را مریضی طعامے نیاید خورد و اگر خورد و خدر مست
 را منع و سے قائم و نمی بخشد کہ بگو این طعام ہاتومی سازد و بیمار را ہم نمی
 رسد کہ تندرست را بگوید این طعام را خورد بیمار کہ براسے خود طعام خورد
 در بالکت خویش سعی میکند تا آہد کار را بدل شد کہ در بعضی از مبتدیان
 کمال می آموزند و از براسے مثال رحم و شفقت می آوردند پس طعام
 مست کہ با مریضان نمی سازد اما تندرستانی را بسیار سازگار است
 مریض طعام خوراکی تندرستانی را نیاید خورد کہ بعد اشارت شد
 مست و قوت صغیر ندارد و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 سلم صلوا صلوا صلوا انما یصلکم فی قلوبکم فومی را بیمار مست مریض
 در قوت تنجیف ترین مقتدیان انما را بیمار است و یہ و نیز انحضرت

صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند من لم یرحمہ صغیرنا ولم یوقر کمیرنا
 قلبیں منہا ہر گاہ احوالیت شریف این چنین ورویا فتنہ باشد باید
 قویان از برای ضعیفان رحم کنند و ضعیفان را ہم باید حرمت قویان
 را داشته باشند تنگ گفتمہ ہا راست آید و گفتمہ ہا از بین کہ بر فح کروند اصل
 افعال را بر حمت و شفقت نہادہ اند و نیز گفتمہ اند کہ افعالہا دومی باشند
 التعظیم لامر اللہ تعالیٰ والشفقة علی خلق اللہ تعالیٰ
 چون شفقت را در مقدمہ سے خود آوری ہمہ افعالہا صدق کردند
 و گفتار ہا راست آید آنکس کہ میگوید بندہ سماع نکند از سر وقت خوشتر
 میگوید و آن دیگر کہ میگوید سماع کند او نیز از سر وقت خوشتر میگوید
 اما آنکس کہ دیر سماع جائز است دیگرے را آن نمی رسد کہ در کار و
 اعتراض گیرد و آنکس را کہ سماع جواز ندارد او نباید سماع کند کہ او را
 سماع مسلم نیست زیرا کہ او در گفت خود صادق نیست گذار نباید
 کہ دعوی سلطان کند و مجنون سودا زودہ از امورات سلطنت خرید
 بسیار کسانے اند کہ دائم قرآن می خوانند و در انہا بیچ تاثیر پیدا
 نمی شد و اگر آواز خوشی بشمع نشان رسد بانہا حرکت پیدا نمی شود این
 حال نشان را سبب چیست اگر ایشان را حقیقتے پوئے باید کہ از تلاوت
 کلام حدیثے غزوہ جلی پیدا آمدے ہر گاہ کہ از تلاوت کلام شریف پیدا
 نمی آید و از آواز خوشی نمی آید دانستہ شد کہ این از ہواست اکثر بزرگان
 این عصر ما این چنین اند کہ از آواز خوش انہا را خوشی می آید ما راہ این را
 نباید انہما کتبہ نو تا ترا جواب گویم کہ بسیاری بزرگان دائم در این باب
 سخن گفتہ اند اما ہا شفا از قلب پیدا نیامد کہ این فعل نشان عین ہواست

اما جواب دیکرے بہ ازیں ہم میباید گفت و اینست کہ بسیارے آمدہ و نزرگان
 این طریق را ازیں حال یعنی سماع حالتے و وجودے پدید می آمدہ لهذا
 ہمہ کی را منکر نتوان شد حالاً چیزے باروے آورده کہ از افکار باز
 مانده ایم اگر شما ہم بدانند از افکار بازمی بایند خداستحالی بنی آدم را بیک
 طبیعت نیا فریدہ ہرکے را طبیعت داده و چنانکہ خلقیت ہمہ کس یا
 بیکدیگر مشابہت ندارد و خلقیت ہمہ کس نیز با یکدیگر مشابہت ندارد
 عقل و خرد ہمہ کس مساوی نیست ہمہ کس را بیک چشم نباید دید
 کہ این دشوارست ہوا و عقل دو سلطان اند در وجود آدمی کہ ہر یکے
 بخلاف دیکرے کار می کند و دشمن بیکدیگر اند و روح است کہ در بالاے
 ہر دو پاسبان است ہم و کبیل و ہم و نیرایشان می باشد روح را ہم
 غذائے است و ہوا را نیز غذاے است ہرچہ با آدمی رسد یا غذاے عقل
 است یا غذاے روح یا غذاے ہوا یا غذاے نفس ازیں چهار بیرونی
 نیست آنچه غذاے عقل است غذاے ہوا نیست و آنچه غذاے ہوا است
 غذاے عقل نیست و آنچه غذاے روح است غذاے نفس نیست
 و آنچه غذاے نفس است غذاے روح نیست ہر گاہ غذاے بیہوش ازیں
 چند بدست آید و بگراں باوے در محاصمہ آئد کہ با ہم نمی سازند پس
 چیزے بدست آید کہ غذاے ہرچہ باشد با ہم سازند و حقیق کہ در ہر
 دہریکے غذاے خویش بگیرند و موصیے کہ قرآن یاد کردیہ و عفا یا
 بصورت خوش باواز خوش خواندہ شود ہم عقل و ہم نفس و ہم روح ہم
 ہوا ہمگی را غذا باشد ہر یکے نفیسب خویش را لذت کن عقل قرآن و
 ذکر را تصرف کند و ہوا صورت خویش را در روح آواز خویش را و نفس را

و صداقت طریق را هر یک را غذای هست که بخزاسے خود مشغول گردودر است
 و خوشوقتی در میان آید اما اگر کسی قرآن خواند و آواز خوش نداشتند باشد عقل
 نصیب و غذای خود را در می یابد بود انکار می آورد و چون اشعار و فصاحت
 با آواز خوش خوانده شود همه گی متفق گردند و هر یک از غذای خوش را طرف
 کنند ازین است که چون تلاوت کلام شریف با آواز خوش در بیین آید بیشتر
 تاثیر دارد که غذای هر چهار جمع است چون چهار سلطان با اتفاق روسے
 در بالاسے شهرے آوردند زود آن شهر را فتح می کنند که خود غایب بر هم می کشند
 و غنائیم ناپدید است می آورند اگر دو امیر با هم اتفاق کنند با سه روسے دیگر یا
 یکے نصف اینها بجزکت آید کار و شوار گرد و اگر چهار سلطان در بالاسے یا غیر
 اتفاق کنند لا علاج باید یا غیباں هر پنج شاهان بگذارند و خراج و جزیه
 دهم بردار شوند و هر اوشانی کار کنند و هر یک از سلاطین بهره ور شوند
 الحمد لله که هر رشته معلوم شد و انکار از بیین دفع گردید اگر هر یک با این کور
 عمل کند انشاء الله تعالی بقصد میرسد

باب سیم در بیان آنکه اولیاء و بندگان کیستند و در بیان شان
 آنکه کیستند و در بیان آنکه کیستند و در بیان آنکه کیستند
 کیستند و در بیان آنکه کیستند و در بیان آنکه کیستند
 و کیستند

قال الصدوق رحمه الله في كتابه في فضائل آل البيت
 ان من سئل عن نظامه باين بايد ان اول نظامه بايد ان

خدا تعالیٰ و در این نہ مقام اند و در روایت ہفت مقام آمدہ اما قول صحیح
 نہ مقام سنت کہ ہر یکے تفصیل گفتہ آید انشاء اللہ تعالیٰ اول مقام
 ایمان سنت چوں فرود قدم در کوہ ایمان قدم نہا و تا بمقام ابدالان رسد ازین نہ
 مقام باید بگذرد و بعد ہر مقامے کہ برسد چوں راست رفتہ باشد و قدم سنت
 نہا وہ آید کہ پیوندار و تقلید رفتہ باشد بعد نحمدتے بسیار عوار و آید
 می آید کہ بشاوی و یقین ترقی پیدا می کند و از بدایت آن مقامات تا
 نہایت آنها بسیار تفاوت ہا پیدا می آید زیرا کہ آن ہزار مقام کہ در اول
 این نسخہ مذکور شد ہمگی در این نہ مقام مشدج است مثل آنکہ کسی از شہرے
 لشہرے می رود چوں پاسے از دروازہ شہر خود بیرون می نہد تا لشہر دیگر
 رسد در بین کار ہا پیش می آید و از دروازہ آن شہر دیگر تا بموضع دار
 الامارہ سلطان آن شہر کار ہاے دیگر است ہمچنین در آن مقامات و در
 این راہ تفاوت ہاے بسیار است مگر در مقام ایمان کہ در آن تفاوتے
 چند لے نیست مگر در یقین کہ یقین بخدا تعالیٰ ایمان را زیادہ می گرداند
 و باید دانست کہ این نہ مقام چہیت اول مقام ایمان است و ہر مقام سنت
 و جماعت - سیم مقام توبہ چہارم مقام مستقیان طاعت - پنجم مقام
 مباح حجت - ششم مقام مستقیان مباح بیت ہفتم مقام صدایقان ششم
 مقام مستقیان صدایقان ہفتم مقام نبوت کہ ہر یکے تفصیل گفتہ آید
 انشاء اللہ تعالیٰ باید دانست کہ عالم و عالمیان و ہر چہ در این بیان
 ہمگی شبست صبح این شب ہمگی نہایت ازلی و فضل و عنایاست
 خداوندی است چنانکہ محتسبے فرمودہ ان الذین صدقت اہمہ
 منا الحسنی اولک عنہا مبعودون ہر کہ را عنایت ازلی فریب نماند

اور ظلمت شب دنیا و در شقاوت و گمراہی است چنانکہ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمودہ اند السَّعِيدُ مَنْ سَعَدَ فِي بَطْنِ امِّهِ وَالشَّقِي
 مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ امِّهِ حکما و بزرگان گفتہ اند عنایت الازلیہ کفایت
 الابدیہ ہر کس را عنایت ازلی ایمان عطا کردہ اند تا این صبح عنایت
 ازلی سر از گویہ پذیرا نشد در بالائے او روی نیاید و انکار ظلمت
 شب از بالائے او زایل نشود و آفتاب معرفت از برج سعادت
 در بالائے او تابد پندار کہ او چیزے باشد چون عنایت ازلی با و
 رفیق شد و آفتاب معرفت از برج سعادت در بالائے بتافت
 آنکہ علم ایمان سر از تنخانہ کبری برمی آورد و تا عالم علوی زبانہ می کشد
 و بنان و در مقدم رویے در زمین می افتند کہ در محبت و معرفت
 او ناپدید می شوند چون مرد چین شود بدرب ایمان در آید و مومن
 شود ہر کہ این چین بدرب ایمان داخل شود ممکن است کہ باین مقام
 یارسد کہ در این باب مذکور شد کہ خدا بیغالیے اور از فضل و کرم ہر
 میرساند آگاہ باش کہ مقام ایمان اصل کار ما و دین است بیچ کارے
 و گفتائے از ایمان افضل تر نیست ایمان بنا و بنیاد ہمہ کار ما باشد
 چون بنائے دیوار قوی نہادہ شود ہر چند دیوار را بالابری ممکن است
 مثل آن مقام چون دیوار بلندی است و مثل ایمان چون بنیاد دیوار
 کہ قوی نہادہ شود ہر کہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را بگفت آدمومن است
 و لیکن ہر بنائے را نمی شاید شقاوت باین کلمہ طیبہ کہ از سر تقسیم
 و معرفت و محبت باشد آنکہ مومن را آن مقام حاصل آید چنانکہ شمس
 را در بالائے ہمہ کی ستارہ فضل است ایمان را نیز در بالائے ہمگی مقامات

فضل ست در ہر مومن کہ بالائے او صبح عنایت پدید و در سبب
 او بتافت آنکہ قلب او زندہ شود و آفتاب معرفت از قلب او می تابد
 کہ قلب او بہرچ آفتاب می گردد و از قلب او بزبان او می تابانند ایچکہ
 ہم قلب و ہم بزبان لا الہ الا اللہ محمدی رسول اللہ را با خلاص میگویند لا الہ
 ازل و لا الہ ابد پیوند کہ در لاله دہان را فراخ میدارند و در سلسلہ عظیم
 او را پدید می آید و ہرچ در مملکت خدای عزوجل ست باید در میان
 لا الہ الا اللہ کس مومن حقیقی گزود چنانکہ حدیث شریف بان ناقلی ست
 دعایانہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لحارثۃ رضی اللہ عنہ
 کیف اصبحت قال اصبحت مومناً قال نظر ما تقول فان لکل
 حق حقیقۃ و ما حقیقۃ ایما ذک قال عزبت نفسی عن الدنیا
 حتی استوت عندی حجرها و مدرها و ذهبها و فضتها و
 اظلمات نہاری و اسہرت لیلی و کانی انظر الی عرش ربی
 باذرا و کانی انظر اهل الجنة یترادون فیہا و کانی انظر
 اهل النار یتعاون فیہا قال یا حارثۃ اصببت قال لزم
 ثم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اراد ان یر
 وجلا نور اللہ قلبہ بالایمان فلینظر الی الصادقۃ یعنی
 روزے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجا رت رضی اللہ عنہ ملا فی شد
 پر سیدند یا حارثۃ چگونہ صبح کردی لغرض نمود یا رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم مومن صبح کردم فرمودند یا حارثۃ بنگرنا تو چه می گوی
 زیرا کہ از بر اسکے ہر حق حقیقہ ست حقیقت ایبان تو چیست
 حارثۃ عرض نمود یا رسول اللہ چنان خود را از دنیا فارغ گردانیدہ ام

کہ سنگ و کلوخ و طلا و نقرہ بہ نزد من مساوی است روز ہمارا بگر سنگی و
 تشنگی لبر می برم و شبہا را بیداری و چنان ام کہ گو یا در عرش خدا سے
 تعالیٰ نظر دارم و زائران اورا می بینم و اہل جنت را می بینم کہ یکدیگر را
 زیارت می کنند و اہل و دین را می بینم کہ بانگ و فریاد دارند بعد
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ ہر کہ ارادہ دارد اینکہ بطرف مرد
 نظر اندازد کہ قلب او پورا ایمان منور است بطرف حارثہ نظر اندازد و
 نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روئے بطرف حارثہ رضی اللہ عنہ آوردند
 و فرمودند یا حارثہ حقیقت ایمان را ببیدی ایچ گوی خاموش باش
 اما ہر ایمان حقیقت ندارد و ایمان حقیقی آن بود کہ اول اورا بمقتاح
 عنایت قلب و پیرا شرح و مہند چنانکہ حقیقتاے فرمودہ اللہ شرح
 لك صدك چون قلب را بمقتاح عنایت شرح دہند خورد شنید
 عنایت و معرفت از برج سعادت و ربالہے او بتابد بعد چون
 دیدہ ستر عارف باز شود و بگر چیزے نہ بیند الا معروف خویش را و
 از سر چنین معرفت و چنین دیدہ در نگرد و بگوید کہ لا الہ نیست مگر اللہ
 و بگوید لا صناد و لا نافع و لا معذ و لا صذل الا اللہ صاول ببندی
 بعد گواہی دہد ایمان حقیقی این باشد و اگر کسی بگو اہی چنان کس گواہی
 دہد کہ وے مو من حقیقی است آنگہ گواہی وے قبول باشد و لیکن بدین
 و شنیدن یکساں نیست چرا کہ در نزد اہل شرع دو گواہ فرع بیک گواہ
 اصل قبول میشود اگر کسی بدروع گواہی دہد بگر کہ بہ نزد اہل شرع
 شریف حال وے چہ خواهد بود و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم شاهد الزور کا یقبل صلواتہ و لا یبدخل الجنة

یعنی شاہد دروغ خدا کے تعالیٰ نہ نماز اور قبول مکنید و نہ بہ جنت داخل
 می شود شہادت ادا کنندگان در چهار مقام اندیکے آنکہ از ہم شہادت
 را بربان ادا می کنند اما در قلب قبول ندارد و این گروه منافقان اندیم نظر
 و ہم در باطن وجہے شان در ورکات اسفل نارست قال اللہ تعالیٰ
 ان المنافقین فی الدردک الا اسفل من النار ویکرروه ان ذکرہم وقت
 ہونماں شہادت ادا می کنند و بقلب انکار دارند گاہ و در دلیل نکرده
 و گوید خدا تعالیٰ ہست و گاہے نیست گوید و گاہ بخود بگوید کہ اگر
 خدا تعالیٰ ہست اقرار و اوہام و اگر نیست کہ مرا می گیر و گاہ افعال
 نیک می کنند و گاہے بد کہ ہر دو را ہم آمیختہ وارد این شہادت از سر
 تعلیم و تقلید بہ خیر و اما آن شہادے کہ از سر عقل و معرفت بہ خیر و
 قلب تقاضاے آن می کند کہ مرا خداوندی می باید و عقل می گوید
 کہ این ہمہ ضالیج و بدایع را خداوندی می باید و مرا نیز آفریدگار سے می
 باید من بنودہ ام کہ او مرا ہست گردانیدہ و جملہ گی اجناس عالمہ جاویدت
 حادث را حادثی می باید و شب و روز و ماہ و ستارگان را کہ می بینید
 عقل نے گواہی میدہد کہ اینہا را صانع باید کہ شب را بر روز و روز
 در این دلائل می نگرد و شہادت می دہد کہ بیشک صانع ہست کہ عالم
 را در وجود آوردہ آنکس ہومین محقق است کہ شہادت بصدق ادا میکند
 ہمارم آنکس است کہ اول و بیہ و سے بمعروف و کرافتہ آگاہ شہادت
 نامیکند این شاید از جملہ سابقان است خدا بے نیازی این ہمہ چار نوع
 در کتاب عزیز خویش یاد کردہ اول آن گروه را کہ ذکر نمودیم کہ از ہم
 شہادت ادا می کنند و بقلب باور ندارند و آن ذمہ وہ خدا تعالیٰ است

ان المناقبین فی الدار کما سئل من النار نصیب این گروه است
 و گروه دیگر را ایک موضع در کتاب عزیز خویش یاد کرده و فرموده فمندی
 ظالم لنفسه و گروه دیگر را چنین ذکر نموده فمندی مقتصد و گروه
 دیگر را فرموده و منهم سابق بالخیرات باذن الله ذلک هو
 الفضل الکبیر تمامی این نام و زمام مومنی و امر و نبی یکساں اند که در
 یک کتاب و یک شریعت ذکر شده اند چنانکه حقیقاً فرموده شد
 بویننا و کتاب الذین اصطفینا من عبادنا تا آخر آیه این فضل
 و عنایتی است از طرف حقیقاً که کس شکر او را بجای نتواند آورد
 و تمامی را مقام ایمان است که در این نسخ مذکور شد آگاه باش که آفتاب
 این راه مقام ایمان است و ماه مقام اهل سنت و جماعت چنانکه چو
 سلاطین شب براه می روند در مقدم روسی خود شمع یا شعله بر می آورند
 تا راه را کم نکنند بهم چنین در مسلمانان طریق سنت و جماعت شمع و شعله
 که هر که در مقدم روسی خود بر افروزد و راه را کم نمی کند مسلمان باید که
 جماعتی باشد تا از بدعت و ضلالت نجات یابد اما آن ماه ظالم و بی
 رایز هست لیکن اگر در بالاسی موجود سنی ابر غفلت بسیار بدین آید که
 قضای معصیت رفته باشد خدا بیخالی در بخلان و معصیت
 را بروی و بر کشاید تا که حقا کاری را محکم بسته کند و روسی با آن
 اللہ تعالی می آورد و اگر ناگاہ در حین که او غفلت معصیت است
 برق زداست بر حید او را از ظلمت بر باند که زداست بوسه روی او
 و بجزم خویش اقرار کند و گوید آه راء را غلط کرده بودم حالا بکنم هر چند
 راه پس و پیش رفتن خود را نمیداند که در میان بیابان معصیت خود

تخیل فروری مانند راه رانی بیند و نہ راہ بر را فریاد بر می آورد کہ آہ در بیان
 این بیابان ہلاک شدم ہر دم خروش و نالہ و فریاد بر می آورد و چنان
 خود را غرق ظلمات معصیت می بیند کہ آفتاب و ماہتاب از فکرش دور
 میرود و ہر دم نالہ و خروش او زیادہ تر میشود و ناگاہ غنایب ازلی پرت
 فضل در بالاسے او و از می کند تا ستارہ کوہ بنظر او نمایان میشود و بعد
 و کے بطرف آن ستارہ میرود و علامت و بایان ہم میزند و
 چہین میرود تا در بالاسے کوہ توپ بالامی شود و از دریا کے معصیت
 بر دل می آید و چشمہ سار طاعت خود را شست شوی میباید
 خود در بالاسے چشمہ طاعت میبند می شود کہ میبند نفسے را از خود ضایع
 بگرداند کہ ہمگی را بطاعت میگذرانند و عزم می نمایند کہ هیچ معصیت
 کند نہ صغیر و نہ کبیرہ اگر در بالاسے این کوہ استقامت نماید و فضل
 عنایت ازلی بوسے رفیق گروہ و نوشتہ توکل و تقویٰ و تقویٰ باشند
 شد ہم پیش میرود تا بکنارہ دریا کے مباح بگفت میرسد چوں
 علامہ آں دریا رسد کارہ کے مشکل گروہ زیرا کہ باید در آنجا کے
 سے در حرم حق نباید نشاید و احرام حق باید گرفت کہ بہفت اعضا باید
 ہر دم حق دانی و جملگی مخلوقات را از شرغائب امن گردانی و خود را نیز باید از شرخوشی امن
 اشتراکاتی حتی اینکہ باید در بالاسے ایستاد ایستاد ایستاد ایستاد ایستاد ایستاد
 چہی نمی باید نمایان میباید از شرغائب امن بماند کہ بہفت اعضا باید
 ہم حرم حق کنی حتی اینکہ چنان خود را باید بماند ایستاد ایستاد ایستاد
 در حرم سر پرودہ عزت می آورد و ہر دم بقلب خود و بگنہ
 در حرم سر پرودہ عزت را نگاہ دار چنانکہ باید بدوں حرمت نہ چشم

برہم زنی و نہ چشم باز کنی و سر دم ترا ند آید کہ باید بدوں رضائے دوست
 بطرف غیر او شکر می تازیایں کار و ایرین مگر وی آیان شنیدہ کہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند الحق عبود و خدایتعالیٰ نیز نایاں
 در کتاب عزیز خویش از ادب حمید خود صلی اللہ علیہ وسلم خبر داده و
 فرمودہ ما ذاع البصر و ما اطغی یعنی محمد صلی اللہ علیہ وسلم اور شب
 وصال یعنی در معراج نہ بکوشہ چشم بطرف غیر مانگر بیت و نہ بکبل کردہ ہر
 چشم او با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم افتاد اور ابدر بار عزت عزیز کردہ انبیا
 و بر بساط کرامت نشانند اگر او ادب ان گاہ نہ داشت بلکہ وہاں کنند کہ
 با آن مدبر سیاہ روئے کروند یعنی ابو جہل چنانکہ حق تعالیٰ از حال و
 خبر داده و فرمودہ فمثلہ کمثل الکلب ان تحمل علیہ
 یلہث او تترکہ یلہثا و نہ قدر لواختن داشت و نہ ذل را نہ
 را دید ہر گاہ کہے در گناہ این دریا رسید باید تمامی علاققات را از خود
 و در کشتی تقویٰ نشیند و با دبان تسلیم را بالا کشد و بدریلے مبارک
 بخت دروں شود چنانکہ گفتہ شد و سفک اعضائے خود را با آن
 عرق داند و از طول و عرض و عمق و نہنگان دریا با خبر باشد تا بسد
 از ان دریا بیرون آید و باید چشم وے و ایم بر خزانہ صدق و صفا
 نامقام مستقیماں مبارک بخت اور احاصل آید بجا چوں در این
 استقامت او تمام شد آنکہ قدم در مقام صدق بند مقام صدق
 کہ در ظاہر و باطن و خشن و غناستن اورا ایچ گزندے نباشد چنان
 ہر چہ از وے در وجود آید پسند حق تعالیٰ باشد و با یہ عبادت را
 کند کہ کس ظاہر و باطن مشغول نہ بیند و تمامی خوبی ہاے

و نخل از وے دور باشد کہ عبادات را در باطن خود بجا آورد و اخلاق نیکو انسانی
 از وے سرزند کہ جملہ کی افعال او برضائے حقیقے باشد و بر ظاہر و باطن او
 بیکر چیزے نزد مگر آنچه می باید و نمی شاید نہ در خیال تو نگری باشد و نہ در
 در بند و روشی گر سنگی و سیری او مساوی آید مدح کردن و عذرت کردن مخلوقا
 بر این نظر وے مساوی باشد کہ بخورد بند رضائے حقیقے بد بگر بندے
 باشد چوں در این مقام استقامت کرد آنکہ بمقام ابدالان رسد کہ بدل
 انبیاء اللہ اند و در بین فرق ہماں قدر است کہ باین طائفہ وحی نمی آید
 و این طائفہ را ابدالان از اں جہت گویند کہ قدم در استقامت صدق
 می نہند و ایشان در میان باقی مردمان مثل کوز در میان دریا اند و
 از وے کہ در میان دریا قیمت دار و سخنان آن طائفہ قیمتے ترست و
 از جوابات نیز ہم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کلا
 الاقبیاء بمنزلۃ الوحی من السماء و رباب عشق ازین طائفہ خبرے
 کفہ شد تا بدانی کہ کیسا چیست و کیست انبیاء اللہ صلوات اللہ علیہم
 علیہم و علیہم اجمعین در زمان خویش ہمگی کیسا بودند و نفس و دعوت
 نشان ہمگی کیسا بود زیرا کہ در ہر کجا کہ دعوت ایشان و نفس ایشان رسید
 آن جائے از جائے بجائے میگردید امر و زانبیاء اللہ علیہم الصلوٰات
 و السلام ہمگی رفتہ اند و وحی از زمین منقطع شد ابدالان و در میان ہست
 بجائے نشان می باشد نفس و دعوت نشان چوں کیسا است کہ کیسا
 خود باقی ماندہ لیکن وحی با ایشان نمی آید ہرگز و وے زمین از اں طائفہ غالی
 است و تا قیامت این چنین خواب بود واللہم اذقنا حُبَّ نَبِيِّهِمْ
 ہمیشہ از میان مومنان سی ہزار در مقام محبت اند و از میان آن کجا

چار ہزار برگزیدہ اند و از میان آن چار ہزار چار صد و چهل مرد برگزیدہ
 تراند و ازین چار صد و چهل باز چهل و چار برگزیدہ تراند و باز ازین
 چار برگزیدہ تراند و یکے باز از میان این چار قطب سمت ہر گاہ و در گاہ
 قطب غلغلے افتد یکے ازین چار بمقام و سے ایستادہ شود و از ان چهل
 یکے بمقام این چار نشیند و از چار صد یکے بمقام این چهل آید و از
 چار ہزار یکے بمقام چار صد آید و از سی ہزار یکے بمقام چار ہزار و از
 عامۃ مسلمانان یکے بمقام سی ہزار و تا بقیام قیامت این چہیں است کہ
 آفتاب و ماہ و ستارہ گاہ و رود و دریا و آذر و کیمیا ہمگی این قوم اند
 اللهم اذقنا صحبتهم و ذیابنہم و احشرنا تحت لوادد و اتم

باب سی و ششمی پر بند کہ تصرف کردن در خلق خدا بتعالی
 اولیاء اللہ را می شاید بیانہ و کہ را شاید کہ اولیاء اللہ در آنہا تصرف
 کنند و آنکہ اولیاء اللہ را از دیگران نتوان شناخت بیانہ الجواب
 وباللہ التوفیق

قال الصدق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ العزیز
 لے عاقل این مسئلہ را چنان شنو کہ می گویم نہ چنان کنی کہ تو قیاس کنی و گوی
 چنین بود و چنین باید کہ از حد و استنباط کنی اگر از من می شنوی بشنو کہ
 می گویم آگاہ باش اگر در خلق خدا سے چنین تصرف نمائی کہ گوی این ملت
 ست تو کتاباید کرد و اگر گوی کوتہ ست بلند تر باید کرد و اگر گوی سفید
 باید سیاه کنی و اگر گوی سیاه ست سفید گردانی و اگر گوی مرده ست زنده گردانی

واگر زن ست مرو باید و مانند اینها کہ اینها ہمہ گی عیب ست تصرف در
 خالق می شاید نہ در مخلوق و این دو کالے ست کہور بالا ترا از ہمہ خلق کشاؤ
 کہور کار خدایتعالیٰ تصرف می کند مایاں را این کار نمی کرده اند قال
 اللہ تعالیٰ ولا یعتب بعمنکم بعضاً وجائے دیگر فرمودہ لا
 یسخر قوم من قوم عسی ان یکولون خیراً منہم تا باخر اینہیں
 تصرف کسی را نشاید کرد و زیرا کہ بعضے ازین غیبت ست و بعضے سخریت
 و بعضے خشم در قضاے خدایتعالیٰ این ہر سہ نباید کرد اگر دو مرد را بہ
 بینی کہ بد و راہ می روند بہر دو گمان نیک بری و اگر گوی کہ بنگریم تا بد نام
 کدام ازین دو بر حق تر اند و راہ کدام بہتر ست و کدام متفق تر می باشد
 تا با و اقتدا کنیم این تصرف می شاید و جواز دارد و اما اگر ترا در بالاسے
 کسے بعضی آید اگر شمارگان ہمہ گی و ملائک تا بہ نیکی مے گراہی و ہند
 چوں بمشرب تو نیست یک ذرہ در قلب تو جائے بگرد و اگر کسے بہر ار
 شق و فساد و رنگ و فن چوں بمشرب تو باشد با اس ہمہ عیوب اورا
 قبول کنی و گوی این مرد نیکوے ست و خوش را بہیت کہ میرود و این
 تصرف عین ہواست تو کار خداے تعالیٰ کنی در صناعے خدایتعالیٰ
 نمی جوی اگر چنین تصرف کنی از براسے تو بہتر ست اگر کسے گوید کہ من انان
 سبب تصرف میکنم کہ شوریدہ روزگار ام تا از اولیاء اللہ کسے را بہ ہنہ
 و چشم من بہر سکانت کہ اورا زیارت نکایم و بسے احسان کنم کہ اورا
 دعاسے کند این چنین مرد بہر مشرب کہ ہست این چنین تصرف جواز
 دارد و بہر کہ چنین تصرف کند نیکو ست چوں باندیشہ نیکو نگرد ہمہ گی
 و چشم از نیکو آئند و یکساں نمایند زیرا کہ او از سر صدق و نیاز تصرف

می کند اگر او ندینق باشد همه گی بچشم او صدیق نماید و پیرا جستجوئے و تصرف مسلم
 زیرا که او با اولیاء اللہ تعالیٰ اختیار و وار و اگر کسی دو کمانے کشاید و
 رقم بر خود کشد که من از اولیاء اللہ تعالیٰ ام یا از اولاد فلاں شیخ و بزرگ نام
 من کار دیده ام اولیاء را در میان خلق نمی بینم از مردمان بکے رارومی کند
 و دیگرے را قبول نمی کند و هیچ بنیداند که آن کمیت و این صیبت از
 سر خیال و پنداشت و نادانی در مردمان تصرف می کند و در بندگی
 و ایم فرومی گوید که من چنین ام و فلاں چنان که و ایم گفتگوئے وار و زمانے
 در اندیشه و در قلب تاریک خود نگرد تا ابلیس بزبان او چه و بد بعد
 از گریبان خود بر آورد و چنین آمد و چنان بود آن سوء ظن خود را قید
 خویش گرداند و گوید چنین است که من میگوم خداستعالیٰ همه گی بندگان
 را از چنان اندیشه های باطل نمی کرده قال الله تعالیٰ یا ایها الذین
 امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم و لا تخسب
 خداستعالیٰ مایاں را از گمان بد بدون نمی کرده و از جستجوئے کردن
 مردمان که این هر و بمایاں و ریزه است اگر کسی گوید که من از اولیاء حق ام و
 شب و روز در چنین تصرفی باشد و نداند که این گناه است که ترک
 می کند او خود هم روسے در بلاکت است و اقوام دیگرے را هلاک میکرد
 و رقیامت اولیاء اللہ نیز خصم فے اند و رقیامت چنان عذاب
 شود که همگی مخلوقات در تعجب آیند اے مدبر نادان سپاه
 چنان کارے پیشه گیر که در رقیامت اولیاء اللہ خصم تو نگرد اگر
 را بینی که در معنی از اولیاء حق تعالیٰ باشد و بظاہر و کویے و لایب
 نکند قلب وے بسیار صاف است چون در مجلس وے نشینی جا

دیگران را از قلب او بدانی کہ چون مبطلان مجلس او آید داخل ایشان بر
 تو ظاہر گردد مثل آنکہ چون کسی در کنار آب صافی نشسته باشد و دیگر
 بطرف آب آید چون تو در آب نگری خوبی و زشتی چہرہ او را بدانی ہر کہ
 آید او را بداند کہ این سیاہ ست یا سفید و کیست کہ آمد اولیاء اللہ کما
 ہزار بار ازاں صاف تر و روشن تر آند ہر کہ ہاں صفت باشد اگر کسی
 در مجلس وی باشد ممکن است کہ دیگران را ہم واند و ممکن است کہ ناند
 زیرا کہ چشم کور کسی را نمی داند ہمہ وان و ہمیشہ وان خالی عزوجل
 ست اولیاء اللہ وقتے چنان آند کہ اگر کسی در مشرق و یا مغرب دنیا
 کارے کند گویا در مقدم روی ایشان آند و باز وقتے آید کہ اگر کسی
 در مقدم روی شان صد کار کند یکے راند آند زیرا کہ ایشان در جوار
 ستر رحمن آند و ہر کسی را نیز از ایشان اطلاع نباشد و در میان شان
 کساتے ہستند کہ خود شان از خود اطلاع ندارند ہر گاہ حق تعالی
 ایشان را بخود ایشان نماید بدیدے چون نماید از صدیکے راختقا
 مخلوقات خود نماید نہ ہر کس را بطرف ایشان راہ نماید نہ ہر کس
 ایشان را بشناسد اگر نہ کس کسی را بدیدے و لبت لختے بایتے ہر کس
 انبیاء اللہ را بدیدے انکار نیاورد و سے قال اللہ تعالی و تراہم
 ينظرون اليك وهم لا يبصرون اما نہ چنان است کہ تو
 ایشان باں چہ عزیز آند چشم کس بجزت شان نیفتد و با ایشان
 نتواند کرد مگر جنس ایشان را نظر با ایشان آند و اگر نہ آند چوں شب
 روز آند کے با ہم جمع گردند و کہا یکے کہ سے را بہ بیند ہر کہ
 کند خود وی آں چیز باشد و آں چیز را با و ہندی با و نمایند با و سے

بدانند کہ آل چیز چسبیت کہ وے می جوید مگر بعض اسم قناعت می کند نیز ان
 خلق و عموئے قرانی می کنند و از صدیکے در این بلاد گوید برانی شناسند
 و کیمیا را فرق نمیدانند نہ ہر کہ و عموئے لاکر و معنی داشت و نہ ہر کہ معنی چسبیت
 معنی یافت ہر کہ معنی وار و بد عموئے اور حاجت می افتد شمس گواہ محتاج
 نیست کہ من شمس نام شمع و رشب تار یک تعریف می خواہد بود و تعریف
 اوست اگر کہ شمع و شمس از بنید دیدہ خود او علت وار و نہ شمع و شمس
 اگر کہ و عموئے کند کہ من شمع ام و نور نداشتہ باشد چگونہ اور ابا و رنم و عموئے
 اور تصدیق و ہم و اگر در مجلس در آید و ظلمت را بر و محتاج بد عموئے
 نیست اما تو در اولیا ر حق تعالی تصرف مکن کہ بنیدانی و خود را بر بیایاں کاری
 می انداز می کسانے کہ بدانند و از حقیقت واقف باشند تصرف آنها را اسلو
 ست اما آنها تصرف نمی کنند زیرا کہ تصرف جستجوئے کردن است آفتاب
 را جستجوئے کردن جواز نیست ہر کہ چشم وار و آفتاب را بدون جستجوئے بہ بین
 و اگر چشم ندارد ہزار بار و مان باز کند آفتاب را نمی بیند و یک چشم است بنید
 کسے کہ دیدہ ندارد و از بینائی اور ابہرہ نیست و نخواہد بود ہر کہ طرف اولیا
 خون چشم بصارت ننگر و و چون کسے باشد کہ آفتاب را بدہن می نگر و برو
 دست تصرف را کوناہ کن کہ جستجوئے کردن کار ہر کس نیست صرف باید
 خرمہرہ را از زرمہرہ فرق کند ہر کس نتواند کہ صرفے کند بعضے کسان ہا
 کہ راجع را بدہند و مغشوش را بستن اند این معرفت ما کسے وار و
 بار ہا سر با بر اباد و ہ و مغشوش را بدست گرفتہ حال ہر چند افسوس خو
 سو و ندارد ہر کہ ہر کان صرفی نشیند و ارادہ سو و وار و باید کہ بصیرت
 باشد تا در بیان مغشوش و غیر مغشوش فرق کند و ہر زرو سیم را کہ از و و

بیدارند کہ قیمت و کلام ضرب است و چون مقدار نقره دارد و کہ اورا ضرب
 کرده و در معاملہ راجح است یا غیر راجح و ہمہ پیش جو بہرات را بشناسد
 کہ این چه قدر قیمت دارد و بداند کہ این مہرو این جو بہر مال خود اوست
 یا ذروی کرده یا بدست او عاریت است و بداند کہ این بلور است یا ویشتم
 و گوہر شب چرخ از از بین و سہ ما فرق کند آنگاہ صراحتی اورا مسلم است
 کہ سودی کند نہ ضرری آورد و آنکس کہ در صرافی خود را محتاج بیداند
 تواند کہ نفع کند زیرا کہ از گوہر شناساں قیمت ہر گوہرے را جو یابی شود
 اما ہر کہ نہ ایز چنین صرافی کند کار او ہمہگی زیان است کہ بیچ نفع ندارد
 و سہ ما پیرا ہمہ با و فنا خواهد داد و گوہر فروشاں ہمہگی از وے آزرہ
 باشد کہ تو گوہر ہائے مارا نارواج شمردی ہر کہ دعویے صرافی کند و گوہر
 را شناسد کار را بروے دشوارتر گیرند چرا کہ دعویے را معنی باید چنانکہ
 حکیم فرمودہ

دعویے ممکن کہ معنی از تو طلب کنند فرواہا بل دعویے کار و عجب کنند
 ہر کس بگوے دعویے اندر نہد قدم اورا بتنا زبانہ بلوی ادب کنند
 قاضی حق شناس دعویے مدعی را نیکو تحقیق می کند تا دعویے او حق باشد
 و دعویے ناحق نزد خداے عزوجل سبب بزرگی باشد چنانکہ تحقیق
 فرمودہ یا ایہا الذین امنوا لیم تقولون ما لا تفعلون کہہ مقتداً
 عند اللہ ان یقولوا ما لا تفعلون الخذرا الخی را زد دعویے
 معنی کہ چیزے را بگویی و بجائے بیاوری ہر کہ در دعویے صادق باشد
 در صرافی ہم اوستاد باشد جہاں از عزیزان حق پرست اما دیدہ باید کہ
 شناسد و فرق کند عزیزے باید تا عزیزے را بشناسد گوہرے باید

متاقد گوہر را بداند گاہ گوہر ناستناساں گوہر و بلور را مساوی می شناسند
 و بسیار باشد کہ گوہر قیمتی بدست قوم نادان افتاده و قدر او را نمی شناسند
 صرف باید تا فوق کند اگر تمہر خلق صرف کار و دیدہ را ملامت کنند کہ این فلان
 گوہر است او بعقل خود کاری کند از ملامتی مر و ماں باک نمی کند ہر کہ خواہد
 کہ در و کان صرفی نشیند اول باید صرف قابیے را شاگردی کند تا صرفی
 را بیاموزد آنکہ وہکائے از برائے خود معین نماید مایہ صرفی خدمت
 اولیا حق است کہ لصدق آن طائفہ را خدمت کنی آنکہ در کان صرفی را بکشائی
 کہ بر تو آسان شود مایہ صرفی چشم نیست کہ با و نظر اندازی زیرا کہ اگر مایہ صرفی
 چشم می بود باید ہر کہ چشم او نور زیادہ تر میداشت او صرف ترمی بود و چنین
 عقل و ہم چنین تو افکری و نہ سلطانی و نہ عبادت و نہ طبیعی و نہ منجی و
 غیر ما بلکہ مایہ صرفی قلب روشن صاف است کہ در ماں قلب نور باشد تا
 نور جوہر با نور قلب افتد یا یکدیگر بجای افتند و گوہر کہ در برابر یکدیگر آید
 یکدیگر را بشناسند چون گوہرے در سببہ باشد گوہر دیگر را باں تو اں
 شناخت تا در اول عارف نور نباشد معرفت را کے می شناسد تا نور خا
 نباشد خاصہ گان را تو اں شناخت بعد فنا من انبیا و جنسنا و سائر
 الناس لنا منکرون فرمودہ بود بود ز جانبیت قدس اللہ سرہ اگر خواہد
 بندہ را در راہ صواب بیند دست تصرف از کار او کوتاہ کند و اگر او را در
 زیان بیند بیچ کار او را تصرف او نگذارد و در آخرش او عذاب کن
 تو خوب فکر کن کہ از کہ سخن می گوئی دور کار کہ تصرف میکنی کلے کہ پاس
 خاصہ گان حق را می کند ز ہمار چشم کلے لطیف او نظر نیندازی اگر دست
 تصرف از خاصہ گان حق کوتاہ کنی ترا بہتر باشد و باللہ التوفیق اللهم امر زقنا ببرکاتہم

باب سی و ہفتم فی پریند کہ مومن کسیت و مسلمان کسیت فرق

در میان مومن و مسلمان کسیت

قال شیخ الاسلام صدر الامام لے مومن فرق بہان مومن اینست کہ مسلمان اینست
 کہ جز بندہ خداوندی را نشاید و مومن اینست کہ تم بندہ را و ہم خداوند را
 شاید و گرنہ ہر کہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ گفت ہم مومن است و ہم مسلمان
 بہر نامے کہ اورا بخوانی جائز است مومن گرویدن است بخداے عزوجل
 و مسلمان گرون ہناون است امورات خداے عزوجل را۔ و دیگر مومن آن
 بود کہ از کس نترسد بجز خداے عزوجل و مسلمان آنست کہ کسی از وی
 نترسد و از آنست کہ خدا تعالیٰ را مومن خوانند جائز است و مسلمان خوانند
 جائز نیست زیرا کہ مسلمان آنکس است کہ کس از وی خوف ندارد و مہرگی مخلوقا
 از وی سلامت اند چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند المسلم
 والمسلمۃ من سلم المسلمون من یدہ ولساکتہ ونبز خالی تعالیٰ
 فرمودہ ان الدین عند اللہ الاسلام ہر گاہہ نز و خفت تعالیٰ مسلمان
 اینست حقتعالیٰ را مسلمان گفتن جائز نباشد مومن گفتن جائز است۔
 زیرا کہ و امن گروانند و مخلوقات خود است ہر گاہہ چنین است مومن
 گفتن جائز است و مسلمان گفتن۔ اما از اینجا نکتہ بار بار است و اینست
 کہ را کہ حق تعالیٰ ہم نام خود گروانیدہ اورا از تارکی کفر و ضلال اللہ بہر
 ایمان آورد اورا دوست خویش گروانیدہ حال او چو دوست قال اللہ
 تعالیٰ الذین امنوا یخرجہم من الظلمت الی النور
 تا باخر آیہ لے مومن چراغ شکر این نام بجا نیامدی و کار و روافظ نام خود

نکتی و بوعده خداے عزوجل این نباشی و وفاے این نام نگہداری
 ہر کہ نام مومنہ اور حقیقت باشد و رکوبین ضار و نافع و پیرا و اند نہ
 غیر وے را۔ و رضائے ہیکس را اور بالائے رضائے او اختیار نکند و
 قلب وے بہیکس آرام نگیرد مگر بخود وے و بوعده ہیکس اطمینان نکند
 مگر بوعده خود و دوستی ہیکس را اختیار نکند مگر دوستی وے را و ہر گاہ خود
 وے را بحقیقت شناخت چنداں ذوق و سر و ضرب و ر قلب او و رأید
 کہ تقلب ہیکس از ملوک تا در نیاید چنانکہ خداستعالیٰ خوف فرمودہ قس
 بفضل اللہ و برحمتہ فبذلک فلیفرحوا و هو خیر مما یکجمعون
 کہے کہ ہم چوں وے ہم نامی وار و ہمچوں وے دوستی وار و ہم چوں
 وے پناہے وار و پائیں جنیں نعمتے شکر نکند۔ و پائیں پا و عطا ہی نثار و
 وے را نام مومنہ مجاز باشد خود با عقد منہا لے مومن موجد و لے عزیر کردہ
 حقتعالیٰ اگر در قلب خود آں معرفت را می بینی خوش حال تو و خوش حال
 آنکے کہ ترا دید تو بین ار کہ درخت ایمان چنان درختیست کہ ہر ہا وے
 تو اند اور ایشکند و یا ہر و ستنے لے رسید یا ہر کس بدہند و بسنانند
 آں درختے مست کہ حقتعالیٰ اور اور قلب مومن فرورودہ و فرمودہ اقلہ
 ثابت و فرعہا فی السماء توتی اکلہا کل حین باذن دہما این
 را اثرانے مست کہ خزائن سلطان را شاید و گلہائے مست کہ در مجالس ملوک
 راہ وار و شاخاست کہ پیوند و وصل را شاید برگ ہاست کہ مرا ہم زخم مجروح
 را آید اما خرابا و گل پنجار نیست رنج مومنے را بیاید کشید تا ہر کلمو کمنے را
 بینی و مسلمانان را از دست و زبان خود سلامت و گاہ از نا سلامت بانی
 و چنانکہ تو با دیگران باشی و دیگران ہم با تو باشند۔ و چنانکہ تو با دیگران کو کو دیگران

یا تو گویند ہرچہ بکار سے بدرو سے قال اللہ تعالیٰ هل جزاء الا الحسن
 الا الا الحسن و نیز حقتعالیٰ فرمودہ و جزاء عسیۃ سبیۃ نعمثلھا
 یہ بھیکس کار سے نکمی بہر کہ کنی بخود کنی کے مانند بن تدا ان اگر کے گوید کہ
 من مومنم و کار مومنان منی کند تو و پراگوی کہ مومنے زرا کہ حقتعالیٰ مومن با
 بد رخت شکل مذوہ درخت کہ اول از زمین برمی آید یک برگ دار و بعد کہ برگ
 شد درخت نامیدہ می شود اگر چونکہ سالہا اثر باز نیاورد مومن نیز این چنین
 ست کہ ہر کہ بیکبار لا الہ الا اللہ محمدی رسول اللہ گفت خواہ طاعت بجا آورد و
 خواہ نیاورد مومن ست نام مومنے از بارہ او مخومی شود۔ نام مومنے
 چنان نامست کہ ہر چہ مخوشو و این نام راہ آور و عظیمی ست بگرتا بہر چہ
 اور صرف نکمی این نام چنان نامست کہ بیکبار گفتن کفر سزا سالہ را مخومی
 گر واند ہر کہ در تحت این نام آمد سعید و وہماں نردید اگر حق این نام را او کند
 و اگر نکند در این جہان سلامت ماند و عیال و فرزند وے حصار باشد مثل
 ایمان چوں شہر ستلے ست کہ در میان ہزار فرسنگ در ہزار فرسنگ بیابان
 باشد کہ بیچ آبا وانی نہاشت باشد و از ہر سوے روے ہاں شہر آوری و راہ
 رتاں و وزواں و راں بیابان بسیار باشد و آن شہر نیکی و خرم باشد کہ ہر
 عاوی و راں شہر شستہ باشد و اہل آن شہر ہمگی جوان مرو و غریب لوازشند
 و معاملہ بے عدلی و سیرت ہائے نیکی ہاں ہاقرین باشد آیا ہرگز بیچ ہاقرین
 کہ از چہیں بیابانے رہیہ و چہیں شہرے رہیہ و ثانیاً از ان شہر روے
 ہاں بیابان آورد کہ ثانیاً آرزوے این بیابان نہ شہرے کہ نیکی و آف طب
 و درختان پر پیوہ و رفاہیت ہاواختہ باشد و نقل کے از آنجائے روے در
 چہیں بیابان می آورد کہ بر و ترسا و مشرک و منافق و مومن ہمگی را امیر آن شہر

دوست دارد و اگر با امیر آن شهر قرین گردیدی از همه بلاهای خلاصی یافتی و غریب
 دارین گردیدی و عزیزترین خلق به نزد خالق شدی قال الله تعالی ولله العزة
 ولو سولوا ولله موعنبن و اگر در آن شهر فوت شدی و امیر آن شهر با تو قرین
 باشد پاداش تو اینست که در قرآن مجید بیان شده ان الذین امنوا و
 عملوا الصالحات اولئک هم خیر البریة اگر خرومن در این شهر مقام
 مسکن گیر و سعی کن که با امیر شهر قرین باشی و از آن دور نگردی کس از جناب
 شهرے روئے و حسیں یا یاسے نیاورد و مگر دیوانہ یا خندان رسیدہ یا مطر
 و چنانکہ از فہم مردم عوام علام ذوی الافہام میرود و سخن با وہ گویاں و مسخرہ
 کنندگان نہیں و داند آن چنان سببش کہ چہرے لشنوی و فراموش کنی فہم
 سہر کوئے اخلاص نہ و در بستان سہر اجملال نظارہ کن ہر کس ہر چند از ایمان
 با تو سخن گوید تو نیکو نگوش گیر حکیم فرمودہ سہ
 تاروے نیکو نہ بینی عاشق نشوی تا عشق ترا نکوفت و امن نشوی
 تا ور کوئے عیاراں عیاری کنی و در صف مبارزاں مبارزت نتالی و ہر
 داری و رد آتش فرقت نزلتی و مقام جاہل روی ہر دو عالم را در غباری
 و کوسستی را بچوب نیستی فرو کنوی و گرد حسرت بروئے تو نشیند بینار
 کہ ایمان جمال خویش را بہ تو تافتہ و تراور میان سہر اپر وہ خویش جاوادہ تو
 نمیدانی کہ ایمان چہ رنگ دارد و مہر غمت کہ در کلام شاخ پرواز می کند
 یا در کلام منزل قرار میگردد اگر سزار بار شکر گوئی تا شکر را نخوری و لکام و
 دہان تو نرسد ندانی کہ شکر چہ طعم دامتہ شکر گویاں بسیار اند و شکر خاراں
 اندک عالم ہمگی گفتگوئے گوہر را کور بین می آورد اما نمیدانم کہ چوں گو
 در بین آید اورا ہی شناسند یا نہ کسے نہ از چیزے کے بے خبر و نا شناسن باشند

ہو و عدم آن چیز بوسے یکسان است۔ شیخ مصلیح الدین رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ
 سے گوو کے را و ہند سبب نفش بستاننداز و نگین بدخش در کدارہ
 زیادت و صدف را ارزاں می فرزند اما چون بہرستان رسد و گمان زمین
 فتح شود و خوف دزدان بر طرف گردد و در را از میان صدف بیرون
 و زند کہ در و سے پہنچ عبیب نباشد و صراف اور اپنا کند و در بازار صرافان اور
 بویہ و ہند آلاقت اور ابہا سے اند کے متوالی خرید جسمتہا از قلب لو خرید
 جگر پارہ گرد و اما خالی از سوو اسے عزیزان امر و زگویر ایمان ارزاں مست
 خرید و چنگ آورید تا فروا در بازار قیامت حسرت بخورد کہ سوو کار و
 حق تو الے اور کتاب کریم خویش کسانے را در ایمان را بدست شان داوردی
 آنقدر را و ران استن چہ نہیں صفت کردہ یوم بقول المنافقون و المنافق
 للذین امنوا الظروفا لقتس من نود کم قیل ارجوا و داء کسر
 فالتمسوا لوداً اما کسانے را کہ اس گویر را بدست شان نداوند و نہ دعوی
 خریداری کردند حسرت شان آنقدر بود کہ دعوی نکر دند و رنج اسلام
 کشیدند و قدر اسلام نداشتند و اسلامیت را مفت از دست برداوند حسرت
 ان حسرت است کو تو ہم روے در بیابان آوردی و رنج بیابان را کشیدی
 و چون در موضع امنیت رسیدی قدر اورا نداشتی و باز بیرون شری و
 سے در بیابان فنا آوردی آئی فریاد رس کہ فریاد رس غا جزاں توئی
 ہاں راہ کہ ماہاں را رو آوردی بقصد جاسے برسانی و از خوف و ہراس
 قطع الطریقان نگاہ داری یا حی یا قیوم
 ذوالجلال و الاکرام
 یا ادریسم الراحمین

باب سی و ششم در بیان آنکہ خواطر خیر را از خاطر خطیر بچہ باز دانیم
 و اروہ شیطان و ملائکہ را چہ فرق است و کتسابات آخرت
 بیان اوحییت الجواب و بالذات التوفیق

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ العزیز اول خطره کہ
 قلب بندہ در آید ہمہ گئی از خدایے باشد کما قال اللہ تعالیٰ فالہمد
 فجو رہا و تقویٰ ہا خاطر انگیز خدایے غر و جل است اما چون خطره یقلبت
 در آید ملائکہ در جانب راست قلب ایستادہ شود کہ نام وے ملہم است
 شیطانے در جانب چپ قلب ایستادہ شود کہ نام وے خناس است ملہم
 عقل است ہر خاطر خیرے کہ قلب در آید ملہم اور العقل عرض کند و عقل
 تربیت نماید و بدان عمل کند و ہر خطره کہ شر باشد عقل اورا محبوس گردان
 ازاں شر دیکرے تولد نشود و اینہا وقتبیت کہ عقل در بالائے ہوا و ہوا
 امیر باشد و ہوا امیر و گروہ و اگر ہوا امیر باشد و عقل امیر وے ہوا آر
 خطره را در ظلمت سر اسے خویش برد و در بند کند و خاطر شر را تربیت کند تا
 شود و چنانکہ ملہم وزیر عقل است خناس وزیر ہوا است ہر خاطرے کہ قلب
 در آید خناس اورا بر ہوا عرض کند اگر ہوا امیر باشد و عقل امیر وے ہوا
 خطره را تربیت نماید و بدان کار کند تربیت خاطر شر از و ہوا اس است ق
 اللہ تعالیٰ من شر الوساوس الجناس الذی یوسوس فی صد
 الناس من الجنۃ و الناس یقین پائش کہ ہر کہ خاطر ملہم را از خاطر
 باز نشناسد اورا سر مایہ اندک شود و خدایے عز و جل ہا نتواند بکیرت

چنانکہ حق پرستین اوست وقتے می آید کہ خناس نیز بخیر امری فرماید و
 آن پندارد کہ از ملهم است و گاہ باشد کہ ملهم نیز بشیر امر فرماید و آنکس پندارد
 کہ از خناس است اگر کسی خواهد کہ خطرہ ملهم را از خطرہ خناس بداند مفت چیز را
 گاہ باید داشت کہ ملهم از مفت چیز بطرف مفت چیز دیگر می خواند و پندارد
 خناس از مفت چیز بطرف مفت چیز دیگر اگر اینها بدانشی دیگر چیزها آسان
 در دید اول آنکہ ملهم از کفر بطرف ایمان خواند دویم از نفاق بطرف اخلاص
 سیم از معصیت بطرف طاعت چهارم از شک بیقین پنجم از دوز بطرف
 رفیع کہ در امر آخرت از دوز بطرف رفیع می خواند و در امر دنیا بی از مر لفع
 بطرف دوز - ششم از تکبر بطرف تواضع میخواند هفتم از غفلت و هوا
 نفس بطرف حجت و اجرا آخرت اما خناس بعد اینها امری کند کہ مذکور شد
 چنانکہ از ایمان بطرف کفر میخواند ہر کہ فرمودہ مطہر کار کند و ایم در طاعت سببست
 کہ خدا تعالی را اطاعت می کند قال اللہ تعالی اطیعوا اللہ و اطیعوا
 الرسول و اولی الامر منکم ہر چند بفرمان ملهم را بجائے آوری
 طاعت خدائی غر و حل را بجائے می آوری و ہر چہ گفتہ خناس را بجائے آوری
 و معصیت و گناہ کاری می باشی از بزرگان دین کسے فرمودہ کہ طاعت
 بر سر وجہ است دو بظاہر و بیکے در باطن آن دو کہ بظاہر اند بیکے آنت
 کہ تو بکنی از حمد گناہاں و از آنچه خدا تعالی ترا نہی کر وہ و آن دیگر آنت
 نماز و روزہ حج و زکوٰۃ و غسل جنابت و امثال اینها را بجائے آوری
 و آنکہ در باطن است مثل توکل و تقویٰ و صبر و شکر و رضا و امثال اینها
 معصیت نیز بر سر وجہ است کہ خناس بطرف آنها امری کند بیکے در ظاہر
 در باطن و دیگر در حلال و حرام اما ظاہر مثل دزدی و زنا و خمر و لواط

و مال بیہماں خوردن بغیر حق و خون مسلمان ریختن و امثال اینها و آنچه در
 باطن است مثل طمع و حرص و نفع و ضرر و استن از غیر خداے تعالیٰ
 سیم آنکہ یک روے چیزے رنگ حلال را دارد و روے دیگر وے رنگ
 حرام را اول کسب کردن حلال است اما حرص و اندیشہ بعد و کسب حرام
 است دویم تجارت و بیع حلال است اما کفر و خیانت و کسب حرام سیم طعام
 و شراب خوردن حلال تا اینکہ ترا در عبادت قوت بخشند آنکہ ترا در کار
 ناشاکت قوت بخشند چهارم کار خداے تعالیٰ را بجائے آوردن حلال
 اما عجب و ریاضت و ریاضت و ریاضت و ریاضت و ریاضت و ریاضت و ریاضت
 یقین می کشند اما خاندن آن شمش و جہت یقین بودن بخدا
 غرور و غرور و یقین با ایمان و یقین بمصلحت نفس و یقین بشیرالبح و ایمان
 و یقین بشوایب کار دین و بچیز ہائے مخاطره اما یقین بودن بخداے غرور
 است کہ در قلب تو هیچ شکے نباشد کہ خداے تعالیٰ هست و یکے
 و یقین و یقین است لبس کہ مثلہ شیء و هو السميع البصیر
 و حق صلی اللہ علیہ وسلم پیشک رسول برحق و لبس و یقین و یقین
 السلام بوے نازل آوردہ ہمہ گی حق اند کہ در آنها هیچ شکے نیست
 بانبیاء اللہ سابق نازل شدہ بود ہمہ گی حق بودہ اما یقین با ایمان
 و ملہم بطرف آن می خواند کہ در قلب تو هیچ شکے نباشد اینکہ تو موسیٰ
 و ہرچہ ترا سو کند در خصوص موسیٰ تو بتوانی سو کند خوری بد و آنکہ
 و تاب آوری زیرا کہ ہر کہ در ایمان خود بشک بود آن نہ موسیٰ است
 و موسیٰ خود باید شک نداشتہ باشی ہر کہ را امروز ایمان است او
 خود یقین است اگر فوائد چہنیں خواهد بود آن کار دیگرے است مثل

عیالی را بنکاح گیری و اورا در خانہ خود بری بعد کے از برائے تو بگوید کہ
 اے عیال عیال دوست تو بگوئی کہ انشاء اللہ آن عیال من خواهد بود کہ تمامی
 عاقلان تو بخندہ کنند زیرا کہ اگر آن عیال در نکاح تو در آمدہ و اس ہج شکے
 نیست کہ آن عیال دوست - و اگر در نکاح تو در نیامدہ یاں کہ تو بگوئی
 انشاء اللہ در نکاح تو در نخواہد آمد و چون در نکاح تو عیال داخل شد تا تو
 اور اطلاق نہی - از نکاح تو پیروی نخواہد شد - و اگر طلاق دادی بعد از آن بعد
 مرتبہ بگوئی انشاء اللہ تعالیٰ سووے نامرد و امانتین مصلحت نفس است
 کہ حقتقائے فرمودہ رزق بندگان من بر من است کہ ہم بار دوزی و ہم دیگر
 نشان را بمصلحت بسازم و وعدہ ہائے خود را خلاف نگویم بہر لایح کہ بسازم
 مصلحت و رآن است چنانکہ در کتاب کریم خود فرمودہ و لست و نسبت اللہ
 الرزق لعبادہ ابغوا فی الارض و لکن یؤتی یمنہ و یمسک انوارا
 عبادہ حبیب بصیر اما یقین بشر الخ آن بود کہ جامہ ہائے تو پاک
 باشد یا چپرسے از متاع تو کہ پاک گوئی پاک باشد یا لعنے پاک را در آب
 پاک را و جسے پاک را پاک گوئی و پاک دانی تا در تمام و حلالہم نقینہ کامل
 باشد و خناس بانو دست نباید و بوز غشیل و ہم غشیل و بیل و خالطہ
 و خضن و گشتن و شانورن در این ہمگی بقرار اعظام شروع تر یقین باشد کہ
 اگر درینما یقین باشی خناس بانو بیج و سوے نخواہد کرد و یقین با حکام شرع
 است کہ چوں کہے ترا بکارسے از عمل ہائے بیرون اللہ من اللہ یقین با حق
 خدا تعالیٰ بر یقین ہند و جواب ہمہ سہو ہاں او در شب است و این
 طرح نشاء اللہ بگوید کہ انشاء اللہ از فراتر است و در از انرا بگوید کہ
 از خواب و غناب پیزیسہ در نزد او بصفت می کند تو بگوئی کہ از خواب

خدا تعالیٰ در وصف و صافاں در نمی آید و ثواب جنت پیش از آنست که
 پیدا ایم اما یقین که یقین خاطر است آن هر شخص و هر مومنی را نباشد بجز
 ابدالمان سخن را که کس آنرا رانداند و نشناسد خدا را عزوجل آن یقین را
 فصل و کرم خود ایشان را عطا فرماید و این یقین این چنین یقین است که
 خدا تعالیٰ که را عطا فرماید آن کس خواه بآب رود و خواه با شکر
 در بیابان بی نوشته و اسباب سفر کند خواه در میان جماعت و ثمنان خود
 این بیچ و خدغه قلب خود راه نمی دید اینها همگی از ملهم باشد و یقین باشد
 نه از یقین است آنها همگی شک اند شک از خناس است که خناس یقین است
 اما در خصوص آنکه گفتیم که باید یقین بنده خدا عزوجل کامل باشد
 که در دین اینچ شک نیاوری هر که در امر خدا تعالیٰ در رسول او شک
 و منافق است شک در ایمان بدعت است و شک بشر اینچ دین
 اینها صحت نیست که بسیار زشت و بدعت است که محصیت می آید
 اما شک بکارهای خاطر محصیت نیست و نه مذموم است زیرا که
 هر کس را از مومنان نیست اما آنکه ملهم از دین بر تفریح می خواند و راه
 آن بر سه وجه است اول آنست که از کسب و تجارت بطرف علم و عبادت
 و از کمالی بطرف مجاهدت و از نعمت بطرف شدت خناس یقین است
 و آنچه ملهم از کاپوینا بکار آخرت بخواند از سه چیز است از رحمت بطرف
 میخواند و از تعلیق بسوی تفرید و از منع بطل اما خناس یقین است
 میکنند که از زهد بطرف رغبت میخواند و غیره و ملهم از دوستی سه چیز
 سه چیزی خواند از دوستی و نیا بطرف دوستی جنت میخواند و از دوستی
 بدوستی خالق و از دوستی اهل فساد بدوستی اهل خیر خناس یقین است

دیگر خناس از غسل بظلمت میخواند و بکرم از غفلت غسل میخواند و از تعالیق
 طرف توکل و از عمل باری بعمل باخلاص و از امید خلق بامید خالق خناس نصیب
 نیز امر نمی کند اما تمامی مردمان دعوت مہم را از دعوت خناس فرقی نمی کنند
 بلکه این مذکور است پنجاه و چهار مسکنه اند هر کس اینهارا تمیز نمی کند و آورد
 شیطان را از آدرو ملائکه فرقی نمی کند اما آنچه مایاں را شجره افتاده
 بعضی را که خایثا سالی بمایاں الہام نمی کند بتمایاں باز میگردد بعضی در
 دل این باب گفته شد و بعضی دیگر نیز گفته آید انشا و اللہ اعلم
 بدانکہ یک نفس از مایاں بیچ وقت حد نفع نیست نه در شب نه در روز
 که از دو حال خالی نیستیم یا از وسوسه شیطان یا از الہام فرشته و در هر دو
 رابطت میل پیدا میکند چنانکہ ملائکہ را میباید و وسواس نیز میباید تا از هر دو
 با خبر باشد این هر دو جانی آنها در قلب آدمی است کہ یکے الہام خبری است
 و یکے الہام شر و با هر کس وسوسه می کنند کہ هر دو با هر کس موکل اند و یک
 طرفه العین از مایاں خالی نیست کہ هر یکے میگوید بظلمت من کارکن اینها
 بجز این شغل کار دیگری ندارند مثل خاطر یا چون شغل پیشه است کہ ہم
 آب از چشمه برمی آید و آب چشمه کسے را صرف نیست بجز آنکه از آن آب
 آب از تحت چشمه نفوذ نماید و در کسے بیالہ آورد و در بدنان چشمه رسد
 هر قطره گوید من سابق تریروں نی شوم هر قطره کہ قوی تر گردد و او در تری
 بیروں آید مثل مہم و خناس چون مثل آب چشمه است کہ هر یکے میگوید
 من کارکن هر یکے کہ قوی تر آید گفته او کار کرده شود و چشم خالی است
 و عمل خاطرے و در قلب بندہ بر انگیزد و ہم گوید بظلمت من کارکن و خناس
 گوید بظلمت من اگر شغل من بظلمت من آید و اگر موافق من آید باشد

خناس اما بار ما چیز ہا و ز قلب خاصہ گان حقتقائے لگد رکن کہ نہ ملہم خر شود
 و نہ خناس آنا چیز ہاے باشد کہ خزانہ غیب را شاید از غیب بعبیاب راہ
 ست کہ بیچ کس ہاں مطلع نگر و دواز غیب چیز ہا لبتہ ہا رفان و در آید کہ از
 ستر عارف خزانہ غیب آگاہ شود کہ نہ وسواس نہ خناس آگاہ نشود و نہ ملہم
 و نہ کرام کا تبین آگاہ شود اما این حال ہر کس را شاید و نہ ہر کس را این
 جواز دار دیا ہر دہانے می کنجد اینہا کہ یا و نمودیم خاصہ گان حق مگویند کہ
 ابر ہمیں نبیت و بگویند خاصہ گان را بچاندے تقائے راز ہاست و کار ہاست
 کہ ملہم و خناس واقف نمی شوند لے عزیز من آنحال در میان عارف
 معروف است کہ بیچ ملائکہ مطرب را ہاں اطلالیے نبیت این قدر را ہاں
 جہت یاد کر و ہم تاکسے در کار خدایتعالیے و اور می کند کسانے کہ ہوں خالص
 و از مخلصان اند الہیں را با تا کالے نبیت نہ یاک الہیں قدرت نند
 کہ آنا را بہ بیچ شغلے از طرف حقتقائے لگد و اند چنانکہ حق تعالیے خود از
 حال بندگان مخلص خود خبر وادہ و فرمودہ ان مبادی لبس لک
 علیہم سلطان و جائے دیگر خدایتعالیے حکایتا از الہیں قصد
 نمودہ کہ او گفت ذبعض ذک لا غوبینہم اجمعین الاعدادک
 منہم المخلصین اما ما یاں را متناہت نفس از شیطان نوی ترست
 چوں از ہولے نفس روے نافتی آنکہ وسواس دست یا بسیار وقت
 کہ خناس بجز امر فریادہ و ملہم بشر بسیارے بندگان حق و را بنجائی لغز
 نو تیک گوش وہ تا از راہ حق دور نیفتی کہ آنچه ما یاں را بہ نجر یہ رسید
 دریں جائے ذکر کنیم تو بقی الملک المنان آگاہ باش کہ آنچه خناس
 بجز امرے کند از شکلش و جہت یک یک را بیان می کنم تا مقصود

حاصل شود انشاء اللہ تعالیٰ اولیٰ جناس بخیر امر می کند چنان باشد که
 کسی بخیر بزرگی عزم می نماید جناس خیر می شود و او را خیر کثر سے تعلیم می دهد
 و ازاں خیر بزرگ بازوار و دیگر آنست که کسی خیر و اولیٰ را بدست بگیرد
 جناس خیر میشود و او را بخیر بزرگ تر سے دلالت می کند تا آن خیر بقدر ازاں
 سے بستاند و امید و رازی در حضور سے نهد که آن خیر حاضر پوسے نرسد
 دیگر آنست که بگرون کسی و فریضه یا باشد ابلیس اور اطراف فضائل امر میکند
 و آن فضائل را در چشم سے بیاراید تا از عرض بظرف فضائل رود و چهار
 آنست که کسی تعلیم یا ستم مشغول باشد و بگوید جناس و سے را بگوید که
 تو ازین مند بر خیز که باب علم بر و سے تو کثاده نشده دیگر آن چون تو بسیار اند
 صحیح رو که در آنجا و عاکنی تا باب علم بر و سے تو کثاده شود یا بجز و رو که نفس
 تو در سایه مانبا ساید و در اینجا سے از تو خیرے و وجود نمی آید و بیچ ادب
 و خرد نمی آموزی اگر این هم نمیتوانی بغیرت رو تا ادب مردمان بیاموزی
 و این گفته وقتے بود که معاد علم و علم و سخن محکم و متین باشد و اگر محکم و متین نباشد
 بی اندیشه از طرف ملهم است نه از جناس سے سخن آنست که کسی وضو بجا
 آورد و باشد و خواهد که نماز را جماعت او کند ابلیس گوید که برو دست و رو
 یا تانیا پاک بشوی که رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند من بعد و
 وضوئہ جدد اللہ له المنفصرۃ منصرف و ابلیس ازین اندیشه آنست
 ترا از ثواب جماعت دور کند ششم آنست که کسی وضو بجا آورد و
 ابلیس گوید ترا خطا رفت که فلاں عضو را شستنی و ترا بوسوسا نازد
 و رو سے بوضوئے دیگری آوری که جماعت از تو فوت شود و دیگر
 آنست که چون وقت نماز آید و جماعت هم باشد ابلیس ترا گوید که

نماز اور اول وقت فاضل ترست خدایتعالیٰ نے بیدار اندک مردمان در کدام
 وقت جمع کردند و خداوند بیدار اندک امام حال سے چگونہ خواهد بود و ہا ہا
 سے پاک خواهد بود یا ناپاک کہ نماز تو بیشک ادا می شود پر و نماز خود را در اول
 وقت خالی از شک و ریب بجائے آوری مقصود سے اینست کہ تا ترا از
 ثواب جماعت محروم گرداند و اگر جاسے بپید کہ جماعت نباشد اور ایتنا خیر کند
 و گوید صبر کن تا اینکه نماز جماعت ادا کنی زیرا کہ جماعت باعث برکت است۔
 حاصل آنکہ اگر در موضع جماعت بیاسے پیشود اور ترا بتجلیل امری فرماید و
 اگر جماعت نیست ایتنا خیر امری کند مانند اینها بسیار است تو خوب ہوشدار
 تا از مکر او خلاص گردی۔ و آنکہ گاہ ملہم ہم نشیر امری کن آنجا است کہ کے گناہ
 کبیرہ را عزم می کند ملہم آن کس را الصغیرہ امری کند تا در کبیرہ نیفتد و آنچنان
 باشد کہ کے عزم قطع الطریقہ یعنی میکند کہ مردمان را بقتل آورد و اسوال نشان
 را بدو اینها سے معصیت عظیم اندہ ملہم ویرا ازینجا باز میدارد اگر ملہم را بظہان
 برد از سر سے خلاصی بیاید و اگر فرمان نہ برد اور اید بگر معصیت می اندازد
 کہ یکے باشد گوید در فلاں خانہ رو و چیز سے بگر ترا بسر راہ گرفتن چه حاجت
 یا ازین صحرا فرسے غلہ جمع کن یا ازین باغ قدرے میوہ و زوی نمای گرد
 قطع الطریقہ یعنی مگر و کہ ترا بقتل آورند مقصود ملہم آنست کہ ویرا از راہ
 نرون و مردم کشتن باز وارد نہ آنکہ سے و زوی کند و دیگر آنکہ کسی بختر
 خوردن و نہ ناگردن مشغول گردد ملہم سے را ازینجا باز وارد و اورا بخت
 اندازد کہ ازینجا کمتر باشد بسیار چیز است کہ کے را خیر نماید و دیگر سے را
 شتر و بسیار چیز است کہ ظاہر آشتری نماید و در باطن خیر است و ہم چنین
 سبکس اگر میخواہی کہ بدانی باید سبک بسیار کشی و تا از قرآن تو دلیل آوردہ

نشود این قول سمیع تو قرار میگیرد ازاں بعد بجزیکه قصه خضر و موسی علیهما السلام
 والسلام بیباید چنانکه حق تعالی فرموده فوجدنا عبدًا من عبادنا
 اتیناه رَحْمَةً من عندنا وَعَلَّمْنَاهُ من لدنا عِلْمًا نَا انجانا
 که هن افراق بینی و بینک سائذتک هر فعل که خضر علیہ السلام
 بجای می آورد با وجودی که عین صلاح بود موسی علیه السلام را فساد
 می نمود چرا که موسی علیه السلام اول کار راضی دید و از آخر او خبر نبود هر
 کار که در پیش میگردید و از آخر او نباید نگریست که آخر این کار چه نتیجه میدهد
 هر که الهام ملهم را از وسواس خناس شناسد دعوی خالقیت نکند زیرا که
 دوستان حق را باطن با پیچوں باطن نداشته باشد ظاهر را از نی و اصلی
 نیست کسی که خزانه نداشته باشد سلطان پیچوں می کند و شکر یاں را جامه
 و تنخواہ کے توان داد هر گاه که لشکر جمع کردی خزانه را هم باید آباد داشته
 باشی مرد عارف را هم باطن آبادان باید بود و باید که تمامی مساعی باطن
 باطن او بحال باشند تا اینکه هر چه لشکر را بکار باشد از خزانه بدینا لشکر یا
 او توانگر باشد و اینس را در این بیچ نتواند فریفت و از سر کار نتواند که
 دور کند یقین باش که بدوی سعی باطنی بیچ کار و از پیش تو منیر بود اگر
 از جان بجهاد پیچوں سعی باطنی نباشد زود از دست پیروں شود در بیان آورد
 و در حجاب شود و در ظاهر هر یکی مسلمانان مساوی اند که لا اله الا الله محمد
 رسول الله را همگی می گویند اما در اعمال باطن قیامت میگردند که در
 اعمال باطن بهتر از بسیاری اعمال ظاهر پیدا کند رسول الله صلی الله علیه و
 سلم فرموده اند ذرۃ من اعمال الباطن خیر من استعمال الظاهر
 کالجبال الذواتی ہر گاه که در خالص باطن باشد که فرموده الهام را از

گفتہ مختاس شناسی و غورے حقیقت کروں تو محال ست آنحضرت صلو
 اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند تفکر سا عنہ خیر من عبادۃ سبعین سد
 قیام لیا لیا و صیام نہا ہا ہا بعضی اللہ فیہا طرفتہ عین
 مرد خواہ بالا شود و خواہ فرود و از اعمال باطن شود اگر کار بظاہر بود و باطن
 کہ حمد منافقان کار شاں بالا شدے ظاہر بے باطن چون جوز بے مغز
 ست جوز خالی از مغز ہزار بارانگے نخرند با وجودے کہ ہمگی جوز گفتہ
 جوز بے مغز جز آتش چیزے دیگرے را نمیشاید و چنانکہ از جوز منقوص و
 ست از مومن ہم منقوص و اخلاص ست اخلاص آب کار و مغز عباد
 ست ہر کہ وسواس موسوس را نداند جوز بے مغز ہماند کہ آنہا را ہیچ توہ
 نیست اگر قیمت کار میخوای بر در ول پاسبانی کن و شیطان در
 و آنجا کے راہ مذہ نامغز کار تو تر جائے بماند خفتنکے در کتاب کریم
 بن گان مخلص خود را اولوالالباب خواندہ و فرمودہ اقا ئین کو اولوال
 وجائے دیگر فرمودہ و ما بین کو اولوالالباب و جائے دیگر فرمودہ
 فاعتبروا یا اولی الابصار ہر کہ شیطان بکار او شریک ست اعمال
 ہمگی بر یا مخلوط ست و از حمد اولوالالباب نیست و کار او بار اوہ شیطان
 ست اللہم اعصمنا

باب سی و نہم در بیان آنکہ نیکو گفتن چیست بد گفتن چیست

بد گفتن ہر دین شدہ را زبان و ار و یا نذر و چرا کہ می بینم اینکہ فوسے زبان
 چون کشا وہ شد ہر چه میخوایندی گویند و میگویند این افعال ہا را زبان
 و از این افعال خود و غورے رفتنہ می گفتہ ما بیاں از ان افعال خبر ندایم

در بیان کتب که بدانیم الجواب وباللہ التوفیق
 الی الصدق الامیر شیعہ الامام سلام قدس اللہ روحہ
 بنیوی علی عاقل بدگفتن بیچ حال نشاید کہ کسی بگوید باید دانست
 بدانی اینکه بدگفتن در اصل چیست بدگفتن آنست کہ نشاید گفتن
 بدگفتن آنست کہ گفتن او شاید چون این بدگفتنی ہمگی را باقی قیاس
 نیکو گفتاری از نیکو گوہری بر خیزد و بدگفتاری از بدگوہری
 بیچے بر اصل خود گواہ است مثلاً از شجر بیرون می آید چون شجر شیرین باشد
 شیرین است و اگر شجر تلخ باشد تلخ می آید بدگفتن مذمت آن
 است پس پس است کہ بر بدگوہری وجود گواہی میدهد و نیک گفتن صفت
 این پس است کہ در نیکو گوہری وجود گواہی میدهد مریاں در مثل چنین
 گویند از کوزه همان بیرون تراود کہ در اوست بامروایت چیز و بیچ
 آن قدر تاثیر نمی کند کہ زبان می کند شاعری از عرب فرموده
 مداحات السنان لها التیام ولا یلتام ما جرح اللسان
 بقاری سے آنچه زخمی زبان کند بامرو زخم شمشیر جاں نشان کند
 زشت و خوراک باشد این هر دو مرد را زبرد زبرد کند و از درجات
 نکات افکند بیچ مجاہدے از حبس زبان مفید تر نیست زبان در
 عمل دزد در خزانست چوں در بخراند را کشادی و در رادد
 اندکندی و هر چه خواستی گفتی خزان را بغارت دادی و بیگانگان نا
 را بگفته نیکو کہ آن قول لا اله الا اللہ محمد رسول اللہ است بزکشاید
 کفر و ضلالت خود را بیاوندند آستانایان نیز تا زبان را بگفتند
 بکشاید ایمان را بیاوندند اگر میخواهی کہ مرغ احسان تو دائم

در نقص باشد در بقیع در باز مکن گفته نیکو چون آفتاب است و گفته شد
 چون آتش آنچه گویا که آفتاب در مدت سالها به پرورد آتش در یک
 ساعت همگی را خاکستر گرداند اما گفته با چسبیت و گفته نیکو چسبیت این
 است که هر چه ترا بگفتن آن امر شده همگی نیکوست اگر چونک پسند نکند
 و از آنچه ترا نپسند شده و مردمان را خوش بینی آید همه گفته بدست اگر چونک
 مردمان را خوش آید و نیکو نماید هر چه با مرگولی در بالاسه لومها نیست
 لهذا هر چه ترا پیش آید لور جور با مردمنی کن تا در دو جهان کسی ترا مان
 گیر نیابد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بگفتن قول حق امر فرموده اند
 اگر چه مردمان را تلخ آید و فرموده اند قل الحق وان کان مر
 لیکن گفتار دو می باشد گفتار ظاہر و گفتار باطن باطن خود را چنان بگو
 و از که چون حقیقے در قلب تو نگر و بیج عیبی نه بیند و اگر نه چنان باشد
 ترا عتاب آید چنانکه حقیقے فرموده و تخفی فی نفسک ما اللہ
 میداند و تخشی الناس واللہ احق ان تخشیه و جائے
 دیگر فرموده واللہ علیہم بذات الصدور ازین قبیل آیات
 در کتاب عزیز بسیار ذکر شده هر چه پایا در نماز و آشکارا در کیم
 حقیقے همگی را بیداند که هیچ از وی مخفی نیست قول تعالی اللہ
 یعلم بان اللہ پوری و جائے دیگر فرموده ان اللہ سمیع بصیر
 بیج شے نیست که در باطن ما گذر کند و از وی مخفی باشد تمامی لوازم
 سخنان ناشائسته زبان را نگاه دار چاک اگر نیکوئی هم ترا عذاب نمی کنند
 مگر در وقت احتیاج که در آنوقت گفتن بیهست بر دگان فرموده
 دو چیز تیره عقل است لب فرو بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاموشی

آنچه باطنی است با حق نگاه باید داشت و آنچه ظاہریست با حق چنان نگاه
 باید داشت کہ ما را امر فرموده قوله تعالی و قولوا للناس حسنا
 حق را با مردمان بتواضع روی باید گفت تا قلب مردمان از طرف تو بچور
 گردد و حقتعالی از تو پسند کند و گفته را آن چنان گوئی کہ اگر در طیف
 گفتند و در حضور ہمگی مخلوقات در زمین نهند کسے باہنا عجیب نگیر زیرا کہ
 آنچه از مایاں در خفیہ و آشکارا در وجود می آید هیچ از حقتعالی مخفی نیست
 و ہمگی را می نویسند و بخرانہ می نهند آنچه ترا فرود از خواندن آن شرم آید
 امروز مکن و آنچه ترا فرود از خواندن آن خوش آید و شاد خواهی شد امروز
 بگوئی و فعل کن خواه در خفیہ و خواه در آشکارا خواه تنها و خواه با خلق زیرا کہ
 حقتعالی مایاں در کتاب کریم خود این چنین امر کرده و فرموده یا ایہا
 الذین امنوا اذا اتنا جیتم فلا تتناجوا بالاثم والعدوان
 گفت نیکو آنست کہ خدا بتعالی و مخلوقات او ہمگی پسند کنند و ہرچہ پسند
 نکنند نباید گفت زبان ترجمان قلب است اول قلب گوید بعد از آن
 زبان ہر کہ قلب او راست باشد زبان او نیز راست باشد گفتار دیکہ گواہ
 قلب نیکوست و کج گفتاری گواہ کج قلبی بیکہ زبان دراز می کند آنچه میخواہی
 چشم برمی کشاید ہر جا کہ میخواہی بینی و ہرچہ قلبش میل دارد و میخواہد
 و ہرچہ بوسے دہندی ستانت و ہر کہ دید با او می نشیند و ہرچہ مہربان
 می پوشد کہ از بیچ شے پرہیز ندارد و دعوی می کند کہ من از حمد و ثناء
 اللہ ام این افعال از بیہودہ گفتن ما بسی زشت ترست و با وجود سبے
 کہ زشت است تو می پیدامی شود کہ اینہارا میخزند نہ خودشان و نہ خیر
 آن بیچ کدام چشم معرفت ندارند با چنان قوسے مایاں چہ گویم نصیحت

با نناچه کار میکنند اگر عقل و معرفت داشتند خودشان میدانستند و از این اطفال
 پرہیز میکردند تا و آنے کہ از نادانی سر برآیند گر و انید ہرچ میخواہدی گوید
 باک نمی کند ہزار غزل و سرود و سماع حرام را در زمین نمی آوردند و توجید
 نام نمی نهند و فزون و پاسے در زمین کو فتن را عبادت نام نمی کنند آیا
 نمی دانند کہ اینہا در کدام جزآمدہ و در کدام آیت کلام شریف و حدیث
 نبوی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر شدہ و در کدام کتاب فقہ مذکور شدہ و سیرت
 کدام محقق بودہ اینہا ہمگی از جعلی و بے خبری است اگر از علم واقف بودند
 چنانہا نگردی و شیطان بایں گروه دست نیافتی کہ اینہا تا بلع شیطان
 شدہ اند در کتب معتبرہ آمدہ کہ خطرسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم لا صحابہ خطا و قال ہذا سبیل اللہ و خط
 خطوطا عن یمین الخط و عن یشارہ و قال ہذا سبیل و
 فی کل سبیل منہا شیطان یدعو الیہ بعد این آیه کبر
 را تلاوت نمودند و ان ہذا صراطی مستقیما فاتبعوا ولا
 تتبعوا السبل تا باخر آیه لے عزیزان این نصیحت را بگوش گیرید و ہوا
 و ہوس کار مکنید کہ ذواورمی مایند چون زہر خورہ شدہ و جان ببا و فنا
 رفت بعد فاد زہر چہ سو و میدید زینہار زہر قاتل مخورید کہ ہلاک مشیو
 در بیراہہ رفتن آخردریا بانے می افش کہ ہلاک مشیوی از قرین بدوان
 تابعان نفس و ہوا آنچه بینی آموزی بزرگان فرمودہ اند
 زینہار از قرین بد زہار و قنار بنا عذاب النار
 آخرت ہستایہ کی کردن قرین بدنا جہنم است زیرا کہ از قرین بدیہاں آموزی
 ہوا کنی کہ از وسے بینی علماء محقق رفتند چنانکہ در خبر آمدہ قال رسول

اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حذو العلم قبل ان تنفذ ک
 مرتبہ این فرمودہ را تکرار فرمودند صحابہ کرام عرض نمودند یا رسول اللہ
 چگونه علم را بین ما میرود و حال آنکہ کتاب اللہ تعالیٰ در بین ما است
 در این وقت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در غضب آمدند و فرمودند تکلمتکم
 امہاتکم الم تکتون التورایۃ و الانجیل فی بنی اسرائیل
 ثم لم یغنها شیء ان ذہاب العلم ذہاب اہلہ کہ
 مرتبہ این فرمودہ را تکرار فرمودند چون علماء حقایق رفتند دیگران گفتند ما
 خشاں را فرمان نمی برند و آنچه دیگران در بین می آورند نہ حقیقت است
 تا اینکه حالا زمانہ این چنین شدہ کہ اگر لاف زوی ہر روز بخوبی ہمگی را
 احمقان می پسندند و می گویند شیخ ما چنین فرمودند و اگر خیر صدق را ہر
 بار بگوئی و ہزار دلیل بصدق او گواہی دہد قبول نکنند و گویند شیخ ما این
 چنین فرمودہ و اگر خیر خردون و زنا و لواطہ در کسے از ہزرگان مجازی
 خود آشکارا بہ بین ہزار کس ازاں احمقان بوسے بزرگے جویند و گویند
 شیخ ما در ضمن این فعل خود مقصدے دارد وے بسیار مرد نیکی است
 و اگر کسے کہ در طریقہ شاں نباشد تسبیح و تہلیل گوید وے را سالوسن نام
 مند و اگر کسے کہ در طریقہ باشد کسے را دشنام ہاے دہد کہ بوسے حد شرع
 لازم آید اورا مخلص نام می نہند و اگر کسے سی سالہ شیخ تعلیم و تعلم کشد
 کہ در قریب یا شترے داخل شود نانش ندہند و گویند پلنگ در این قریب
 و اگر در مجلس کسے حاضر آید گویند پلنگے آمادہ از ہر نوع کہ معاملات علمی
 پیش کند و پرا خریدارے پیدا می شود و اگر کسے را سلام کن گویند این
 سے در زیر خاک می نہند و اگر اہمق و نادانے چن غزل و سرود را حفظ کند

یا خود نمائی و ریاضت کاری را بہ نحت حفظ آورد و احمقانے بوسے چند بوسے
مخلص کردند و گویند فلاں نیکو مرویست کہ از جملہ سرومان حق است باوجود
کلوازش شریعت پیچ خیزندار و خدمت اور اور بین آورد و کمر متابعت
اور البستہ نہایت و دیگران را گویند فلاں چہ مروی بگوئی پیدا شدہ آواز
دارد کہ مرغ را از ہوا شکار میکند از برابے وے خالقانہ باید ساخت
تا با نیجا مکت کند و عیال زیبائی بوسے بنکارح می باید داد و مال و جان
را بوسے فدا باید کرد کہ صحبت این مرد بیاں غنیمت است ہر چند کہ در
افعال او نظر اندازی او نماز را کامل دادا کردہ نمی تواند تا بدیگر آداب او چہ
رسد لاجرم اہل دین ذلیل و خوار شدہ اند و مدعیان دین عزیز گشتہ اند
تا عزیزان و نیکوان عزیز و محترم بوندہ کار دین تمام کامل بود امر و نہ مدعیان
عزیز گردیدہ اند و نیکوان خوار و ذلیل شدہ اند کار از قاعدہ رفتہ و خلیل
شدہ چون خالقانہ جائے مغنیان و رقاصان شد و تعلیم و تعلم بقید
وے اعتبار گردیدہ این چنین شد کہ حالامی بینی نیکوان و داکایاں و گویا
بخشعی شدہ اند و بندہ نجات بر نہ بان نہادہ اند و اخبارات صاحب
شرع را بہ نزد کس بیان نمی کنند و فرمودہ من صمت کجا را از بقا
و دلیل خود گردانیدہ اند ہر کجا لاف زنی و معنی و سطر بیست در بین آمدہ اند
و کار کار ایشانست کہ علم ہا بہ فرشتہ اند و بخت ہا را در بین آوردہ اند
باش تار و زسے کہ خدا نتوانے داد ہر کس را از دیگران بستاند و حال ہاں
و شہایاں رہیہ اصلاح آورد کہ ہر کس آنچه ذراعت نمودہ بدزد و خدا
تعالی ہا ہاں را تو بہ افصوح کرامت فرمایدہ و از بد گفتن مرومان نگہدار و
و بہ نیک گفتن توفیق دید از فضل و کرم حالیش یا اللہ این حقیر عاجز و خوار

می گوید مدت سالها می شود که این حقیر عاجز نتعلم و تعلم و جمع و تالیف
و ترجمه مشغول ام و چنان مصیبت رسیده شده ام که خدا را تعالی این
مصیبت در پالای مسلمان نرساند و کم کسی این جنین مصیبت دیده
باشد و کم این جنین واقع بطور و علائم رسیده باشد با و بود اینها که
مرا فریادرسی نمی رسد **الحمد لله رب العالمین** **اللهم صل علی محمد و آل محمد**

باب پنجم در بیان آنکه قوه شایه پانسی می کنند و هر کس

ولدے امر دے با خود نگاہ میدار و آنها چه معنی دار و الحواب و باللہ التوفیق
قال الصدوق **الاصحح** شیخ الاسلام قدس الله روحه
العزیز العزیز اول کارے که مسلمانان اراده دارند که با شروع
کنند باید بنگرند که در شریعت چه حکم وارد و بقول خدا تعالی و رسول او
صلی الله علیه و سلم جواز دارد یا نه اگر نه شریعت باشد و در حقیقت آن
راه حرص و هواست ترا می برود تا با و بیا نازد و البته کرد این راه نگروی
و هرگز باین جنین قوه صحبت نکنی که ازاں طائفه و از کار ایشان بدون
اوی ترست کارشان بقول خدا تعالی و رسول او صلی الله علیه و سلم
موافق نیست از قاضی عیال الحیار خراسانی رحمه الله علیه روایت آمده که
فرموده کنت جالساً مع ابن عمر رضی الله عنهما علی باب دار
اذ اقبل غلام صبیح الوجه فقام ابن عمر و دخل داره و
غلق باباً حتی خرج الغلام من سکتة ثم خرج ابن عمر رضی
الله عنهما فقلت یا ابا عبد الرحمن انما خرج عن سبب
بحولك و اعلاقك قال لا اقبال هذا الغلام فقلت ولم

ه صحیح است و مشایخ عظام همگی این قول را در کرده اند زیرا که در روای آن قوم بر فضیلت و کرامت این جنین و کبریت

قال لان النظر اليهم حرام والكراهه معهم حرام والجلوس معهم
 حرام قال قلت آمن سماع خليل تقول ذلك آمن نفسك قال
 لا بل سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
 احذوا من انبياء الردى ذرا فان لهم شهوة كشهوة النساء
 العذاري الا ان النظر اليهم حرام والجلوس معهم حرام
 ومن ادتلب على فخذ غلام فهو ملعون ومن اهل النار ثم
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قبل غلاما شهوة فكا ثما
 ذني مع امه سبعين مرة ومن ذني مع امه مرة فكا ثما ثم
 سبعين عن داء بغير مهر وشهود ومن ذني بامرأة
 فتحم في قبرة ثلاث مائة باب من النار ويعذب في النار الى
 يوم القيمة وتخرج البعسيات وعقارب وشهب من لئان
 الى يوم القيمة اگر کسی دلیل و باری آورد که این امر حرام و
 حرامی نگردد که ایم دلیل قوی ترست امروز اکثر یہ در بین مسلمانان چنان
 چیز نامی آوردند کہ بیچ مسلمانے در اں راہ زرفتہ و بیچ شریعتے این حکم
 را حوازی نداشتند خود را مسلمان می شمارند و آن بدعتها را در بین می آورند
 و نہ ندیقی خود را در بین محضی میکنند و عمل قوم لوط را در بین می آورند
 این حرم نہ آنکس را می باشد کہ این فعل قبیح را فعل می کند بلکه کسی
 راست کہ چوں بے باکان را با این عمل شنیع می بینند آن بے باک ظالم
 را زندہ می گذارند و با کسی می تشبند و بر می خیزند اینها علامات فتنہ
 ہستے آخر الزمان است چنانکہ از سہل ابن ابی سہل رحمۃ اللہ علیہ روایت
 آمدہ کہ او فرمود سبب کون فی آخر الزمان قوم یقیل لہم اللہ

ہم شاکتہ اصناف صنف بیظرون و صنف بصحون و
 صنف بعمون بذات یعنی در آخر الزمان گروہ پدید می آید کہ
 شمار الوطیایں میگویند آنها سہ گروہ اند گروہ بطرف امر و ان نظر میکنند
 گروہ بہمراہ شان مساس و بازی میکنند و گروہ لواطہ کارے میکنند
 ہر سہ قوم لوطی نامیدہ میشوند زیرا کہ قوم لوط علیہ السلام ہم عادت شان
 نہیں بود و چون عذاب نازل شد بیچ گروہ نجات نیافتند بحر جزو
 علیہ السلام و دختران او و گیران ہمگی بزمن فرورفتند و عیال لوط
 علیہ السلام ہم اگر چونکہ از ایشان نبود اما باین فعل شان رضا بود چون عذاب
 نازل شد او نیز نجات نیافت خدا تعالیٰ در کتاب کریم خود حال شان
 را بیان کردہ و فرمودہ **وَلَوْ ظَا اذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَتَاكُمُ الْعَذَابُ**
مَنْ سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اِحَدٍ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ اَلَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ تا آنجا کہ
 نجات بخیناہ و اہلہ الا امرائہ قد دناها من الغابریں
 کہ با چنان قوی الفت گرفت و بفعل شنیع شان رضا داد عذاب ہمگی
 کہ خواهد بود کہ در عذاب و مذلت یکے باشند و ہر کہ باین طریق باشد اگر چونکہ
 مشرق و مغرب باشند ہمگی یکے اند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 و سلم من تشبہ بقوم فهو منهم الحذر العزیزان از دوستی و
 دوستی است آن قوم مدبر سیاہ کلیم فجار تو بکنید بنیدانم کہ آنها از مسلمانان
 مدطائف اند کہ می گویند ماباں را در مقدم روی ما امر وے باید بود تا
 ما خوش باشد و حقتعالیٰ از قلب ما فراموش نشود اگر ایں عبرت
 باید چوں ریش بیاورد عبرت او زیادہ تر گردد و با وجودے کہ چوں ریش

بیرون آوردن سے تنفر می کنند چون گل پژمرده گردید کس از او سچند ان
 اعتبار سے نمی گیرند چون دندانها زرد گردیدند و چشمها از نور رفتند باید از زردی
 آمدن موت زیاد تر اعتبار گیری که در جوانی می گرفتند و قدرت حقیقتاً
 می نگرند همان قدرت واحسان که در نیکو رویان بجای آورده بازشت
 رویان نیز بجای آورده اما هو اینکوست و حاجت متابعت هو را دوست
 که لواط کاری از هو بر میخورد که قدرت ندارد که گوید لواط کاری حق
 اما چنین می گوید که من شاید بازی بگیرم تا از اینجا بگذریم تا راه بر
 اما نمیداند که بت پرستان نیز این جواب میدادند زیرا که چون انبیاء الهی
 آنها را از پرستیدن بتان مانع می شدند آنها نمی گفتند که ما بتان را نمی
 گرفته ایم بلکه می گفتند راه بر ما بطرف خداست ما هر یک صد
 از سیم وزر و سنگ چوب که قدرت داریم می سازیم و اینها را خدمت می
 تا در قیامت ما یا را شفیع گردند حقیقتاً حال بت پرستان را در
 کتاب عزیز خود چنین ذکر نموده و الذین اتخذوا من دون الله اولیاء
 ما نعبد هم ذاه بیفتر لونا الحی الله ذلی فی کسے که در صورت پرستیدن
 مشابہت پرستان باشد و از اعتقاد اهل سنت و جماعت بیرون رود
 باشد چرا که علمای بے کف قوم لوط علیہ السلام نازل شد با آنها نازل نشود
 این طائفه می گویند ما بهترین مخلوقات خدا ایم که خدا تعالی را میجویم
 بطریق طعن میگویند که خدا تعالی را نماز و روزه و شب خیزی نماند
 و نه خدا تعالی را بتقوی و زهد و توکل و بیدار نشود و نه بشکر و صبر این
 نفاق و ریا و خطر هائے شیطان است نفاق و ریا راه خداست نسیب
 راه حق آن راه است که در و ریا و نفاق نباشد کسیانیکه این فعل شیطان

اگر او بنده و ذالیم بود و او را بنده و ذالیم بود و او را بنده و ذالیم بود

دارند می گویند هر چه پیش آید بیاید خورد و هر چه بگوشش آید بیاید شنوید و هر چه
 بیان آید بیاید گفت و هر راه که پیش آید بیاید رفت تا راه بروی تو کشاده
 در راه اخلاص و صدق آنست که منع نباشد. **المنع کفر** و این امری که
 بودیده با مردم عوام است ما از خواصه گانیم در راه ما امر و نهی و جمع و منع نیست
 هر چه دل بآں نگر و در پیے آں بیاید رفت تا دل در بند چیزے نباشد که
 دل در بند شد تمام اعضا ما در بند است مقصود از بند دل است
 آید با خدا تعالی راست باشد هر گاه دل بخداستغالی راست بود
 هر چه از تو در وجود آید باکے نیست این گفته ما همه کی خلاف قول خدا
 تعالی و رسول اوست هر که در راه خداستغالی این گفته ما را بگوید
 و لواط کاری کند و زنا و زندقی را در بین آورد و بیبیات و بیبیات کار
 و تا بچه خراب است نظر آنرا خشن بطرف مردان از فعل کردن بکند
 پس ترست و الا نظر کردن هم عین لواط است **سعی بن مسیب** رضی الله عنه
عليه فرموده من دأبتموه بعد النظر الى علامه و بقره فوافتموه
رضی الله عنه و جبهه روایت آمد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند
قال من جالسته او کاد الا غلبا و للبلوک و طول النظر اليه
ان له صودة كصودة العن اذ عفتنته اشده من
ثمنه النساء و مانند این دلیل دلائل مائے دیگرے بسیار و روید یافته
در راه دین با عزم و مقصد داری باید کرد این فعل شنیع کردی که ناری
عالمے و رسول او صلی اللہ علیہ وسلم و مشایخ عظام ازین فعل نئی کرده اند
و صدق امر فرموده اند ترا لازم آنکه در راه بروی نیاید و می که از دین
تو بے هیچ نباشد بجز ضلالت و گمراهی اگر کوئی کتابین راه بروی من

ورے کشادہ می شود این محض کذب است اگر از متابعت دین بهره داری
 باید باں طائفه آشنائی کنی تا طعنہ دشمنان با تو صدق واقع نشود خدا
 تعالیٰ در کتاب عزیز خود فرموده یا ایها الذین امنوا لا تقولوا
 لاعنا و قولوا انظرنا باوجود آنکه لفظ راعنا در مکہ درست بود معنی
 آنست که گوش با ما دار اما راعنا پر بیان محمودان و شمام بود که آن را اراد
 داشتند چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم از مکہ بمبینه آمدند ہم باں لفظ
 می گفتند کہ در مکہ معظمہ می گفتند کہ راعنا حقیقتاً لاجیب خود را صلی
 اللہ علیہ وسلم فرمود کہ راعنا بگوید کہ محمودان در خطای افتند هر چند کہ لغت
 صحیح است محمودان در خطای افتند کہ چیز دیگر تو ہم می کنند آن گوید تا
 طعنہ باقی نماند زیرا کہ دین ما دین پاک و سبب عیب است اما ناجوان مردان
 دینداری نتوان کنند اگر کسی روعے در فساد می آورد و فساد
 میکند دین حق را بخود دلیل بنیاد و رو کہ بگوید ما خدا سے را ازین راه میجو
 لے جوان مردان چنین دلیل بنیاد و روید کہ فرود دین حق داد خود را از شما
 بینانہ راه مراد و راه ہوا و ہوس نہ راہ دین حق است کہ ہر چه خواہی بکنی
 و ہر چه خواہی بگویی و ہر جا خواہی نشینی و طریقہ سنت و خیریت را بگذر
 و فاستانہ عمر گذرانی و راہ حق نام نہی کہ بگویی حق ازین راه قلب مراد
 خود دشمن میگردد و انداز این راہ از نماز کثب بہست فرود از یقین شود کہ
 کردہ یکجیسے گوید سے

بار بار خوب آید و بار بار
 تصدیق تو آن عشق و خیم زلفک شکیر
 بہتر کہ نہ فرشتہ است و نہ لبترونہ بالہ

این شعر و سلوک تو و تسبیح و عمارت
 تو ہی تو نغمہ است و خط و عارضہ چمن
 این نفس تو گوئی ز نماز شب آنکس

معلوم شود روز قیامت کہ چه کرد پیداست بہ نزدیک خرمندہ ہیں
 بیہات کجالی تو د از حق چہ قدر و گو سورہ طہ و کجا سورہ یسین
 اگر کے پیرے را معتقد گشتہ کہ او چہیں افعالیے دار و این نہایت ناوالیست
 نہ از بیدینی و زندیقی۔ اگر از کسی شنیدہ باشد کہ او گفتہ باشد کہ این فعل
 حلال است آن کس یا از سر ہوا و غفلت گفتہ یا از نہایت ہوا و ہوس نہ
 بیاید گفت کہ استخلال این امر کفر است و بیگہری تو بیگہری کہ بسیار سے
 مزہم و پیراں ہاں راہ رفتہ اند پیراں اگر بسیار سے مردمان ہوا کے نفس غم
 راہ ضلالت و طرہی را بہ پیش گرفتہ اند آیا موی ہنی کہ خدا بتعالیے در کنا
 کریم جو چہ فرمودہ کہ آن قوم را شکایت کردہ و فرمودہ و اذا فعلوا
 فاحسنہ قالوا وحیدنا علیہا ابا وانا واللہ امرنا بہما قل
 ان اللہ کا یا مریا الفحشا و الفنون علی اللہ ما لا تعلمون
 خدا بتعالیے حال آن قوم را بیان فرمود کہ چون انبیاء را ایشان را از
 افعال زشت منع میکردند انہا ہی گفتہ ما بیان پیراں خود را بیان
 یافتہ و حقیقتاً ما بیان را اینچہ میں امر فرمودہ اسے جو تو در جواب
 شان ایگوئی کہ حقیقتاً لا عمل زشت کہے را امر ہی کہ چیزے نہ کیونہ
 بر خدا بتعالیے کہ علم ندارند و نیز حقیقتاً فرمود و قل امر دینی
 بالقسط و اقیمو وجہ کہ عند کل ہمیحی تا آنجا کہ و یحییون
 انہم مہتدون یعنی لے جو زشتیوں را کہ ہی کہ خدا انہا
 را ہی و سداقت امر فرمودہ نہ ہاں ہی و ہمیں نہایت را امر فرمود کہ در
 نزد ہر مسجد کے روسے نشینہ آورید و اورا بتعالیٰ ہی یاد کنید ایویراں
 این ہمہ آیات بذیلے کہ خدا بتعالیے در کتاب عزیز خویش یاد کردہ

مقصود آنست که بندگان او را بنا بنگرند و عمل کنند و قدرت ویرا
 ببینند و در قرآن کریم او امر و نواهی سہل و سہل ذکر شدہ قال اللہ تعالیٰ فالنظر
 الی آثار رحمة اللہ کیف یحیی الارض بعد موتها یعنی در
 این زمین مردہ نظر اندازید کہ چگونه او را زنده کرد و انیدم و چگونه نباتات
 رنگارنگی از دسے پیروں آوردیم بعد از ان فرمودہ ان ذلک لعلی اللہ الی
 وهو علی کل شیء قدید یعنی مردہ را زنده کند و زنده را مردہ گرداند
 ہرچہ خواہم کنیم و نیز فرمودہ قل انظروا ما فی السموت و الارض
 وما تغنی الا آیات و السنن عن قوم لا یؤمنون انرا کہ چشم
 سر بینا باشد و چشم دل کور و لائل و آیات بتینات چه سو و وار و قال اللہ
 تعالیٰ اولم یسیر و فی الارض فینظروا کیف کان عاقبت الذین
 من قبلہم کانوا اکثر منہم و اشتد قوتہ و ان ذلک لعلی الارض
 حقت علی اشی و فاید آیات رفتیہ در زمین و بطرف قوت و شوکت آنست کہ
 پیشتر از شما یاباں بودند نظر ننید احتیب کہ آنها را از شومی گناہ چگونہ ہلاک
 کرد و انبیا و پیغمبران تو آنست کہ ان عذابہا را از ایشان دفع کند ہر کہ
 آرزوئے آتما شامی کند و در آثار رحمت ما نظر انداز و تا و سے راعترہا
 حاصل آید و نیز حقت علی فرمودہ قل للمؤمنین یغضوا من البصا
 ہم و یحفظوا فروجہم ذلک انک لہم من اللہ خبیر
 بسا بصغون یعنی اے محمد سو مناں را بگوئے کہ چشمہاے خود را
 پوشند و بطرف نا تمہاں نظر نیند از ند و اندا عہاے خویش را نگاہ دارند
 کہ این افعال ایشان را پاکیزہ تر نگاہ میں آرد زیرا کہ خداے عز و جل
 آنچه از ایشان در وجود می آید دانا و بیناست و نیز جائے دیگر فرمودہ

يعلم خائنة الاعين وما تخفي الصدور والله يقصني با
 الحق يعني من خيانت چشم مارا و آنچه در سينه پنهان است همگی را بيان فرم
 و بصديق و راستي حکم می کنم همچو اسرار کسي از من پوشيده نيست و نيز رسول
 الله صلي الله عليه وسلم فرموده اند اني اخاف ما اخاف على امتي على
 قوم لوط يعني بشتر از جميع گناهاں بامرت خود از عمل قوم لوط خوف دارم بشتر از همه گناهاں
 آنکس بايد گريست که عمل قوم لوط عليه السلام را می کند و کار ماے خود را بدل گرواننده اندايمون
 است براه خدا آورده و غم روزي مخور که تا جان باشد روزي سال نيز هست قال الله تعالى و ما من
 دابة في الارض الا عند الله ذوقها و ما يفر فرسوده سخن فرسوداينهمه معبثه همد في
 الحيوۃ الدنيا گوئي که اگر در خانه روم و در ب را بر و خود بنده
 نمايم و عبادت مشغول گروم همچيان طلا و نقره به نر و من فرود نمي آيد
 اينها سوداست حضرت مولانا روم در مثنوي معنوي فرموده سه
 هر که را پاست او را روزي هر که را پاست کن و سوزي
 طنبلان و سايه چنپان را نگر روزي نشان را و بد نوعي گر
 قال الله تعالى فسيب محمد وكن من الساجدين
 و اعبدك حتى ياتيك اليقين بعضه كاهل نشان مي
 گويند خدا بتعالی را عبادت ما چه حاجت است از عبادت ما تو انگر نخواست
 شد که از ما بے نیاز است و اگر اعمال ما بهيوده را پيشه گيرد و تو دے را
 بگوے کن او گويد من چن خدا بتعالی را ادا تو انم کرد و اگر گوئي امر شدي
 را محافظت نماي که حقتعالی فرموده و الذين جاهدوا فينا
 لنهديهم سبلنا گويد از هر ما چه بجز و تا توفيق از طرف
 او رفیق نباشد و اله ما را بس چنين کرده اند و چون روے بکار دنيا

آورد و چیزے را کہ حقتعالیٰ انہی کردہ او پیشہ کند آنچه جہدے کہ دار و ہمہ
 حرف کند و ہرچہ در حدر تاکید آمدہ او در ترغیب روسے آورد و از آنچه
 نہی شدہ کہ گوید می گوید و غیرہا کہ ہمگی را بدل کردہ اند و با این ہمہ جہل
 و حماقت ہر یکے خود را پیشواے قوم گرفتہ اند و بیگونیہ قطب زمان ہم
 و از او بیدار خدایتعالیٰ مباحثہ مامیدیم کہ آن گروہ جاہل تر اند یا آن گروہ کہ مابینہما
 اقترا می کنند ضعف الطالب و الطالبون کہ ہر یکے در سختن چون
 دیگرے سی میکنند متانکہ در مثل می گویند حال البحر و السفینت
 و الملاحم و احد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کل عمل
 حد و لکل شیء بلیغہ حالاً گواہانے کہ در بین امت محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم پیدا شدہ از حد و گذشتہ اینہا گواہان ہیں آخر الزمان ست
 کہ بسی عملہا پیدا آید تا نمک موجود شود اصلاح آوردن گوشت
 آسان ست چون نمک نباشد گوشت از چہ با اصلاح آید ہر گاہ اہل اصلاح
 و پیشوایان و صوفی مسلکان این چنین شدند کہ می بینی و می شنوی و
 اہل علم چنین بے عمل گردیدند اکنون تو بحال امت گریہ می کن کہ این چہ
 قانون سکت و چہ طریقہ ست بدست گرفتہ اند اگر ہمگی مایان بحال روزگار
 خود ما گریہ کنیم می سزد زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باہن حال گریہ
 کردہ اند ما را از بس حال ما خبر دادہ اند و فرمودہ اند روزگارے در
 بالاسے امت من آید چون شب تاریک کہ مرد صبح مومن ہا شبانگاہ نزدیک
 بکفر کہ عملہاے وے از شریعت بیرون باشد کہ مرد کفایت کند و
 زن بزین دیگر سخن می کند منارہ ہاسے بندے بنا کنند و مصحف ہارا
 بزین و نقرہ گیرند و در میان مساجد ما آواز ماے خود ہارا بگفتند و دنیا بی

سلف سلف کے زینے گا کہ آیت ہے و مساجد کا ذکر ہے و ما زیند گمراہ نمکندہ ۱۲۱۳

اگر وہ اپنے حقوق خدایہ کے راضی نہ ہو اور یہی کہنے و بدعت باور میں آوے
 اور بالاسے مادر و پدر جفا یا کتلت از خویش و پیوند بہر نہاد و بایکجا
 احسان کنند زن بفرمان شوہر کار نکند و زناں کار مرداں کنند ہفتاد
 دن در یک مہی نماز گزارند کہ نماز یکے قبول نیفتد تا کوس قیامت
 نرو کوفتہ شود اسے مسلماناں کار مسلماناں را از دست نگذارید و از
 دام و لواہی دست باز مدارید اسے مومن دست از امور شریعت باز
 نہار ہر کہ خلاف قانون شریعت میکند بوسے اقتدا مکن تو میں ار کہ
 شریعت امر منوعیت بلکہ از طرف خدایے عزوجل تنہیں امر شدہ
 و کار خود را بکار خاصان حق قیاس مکن زیرا کہ بر زبان انہا سخناں
 میرود کہ معنی انہا را خودشان دانتہ مریدہ را با بیہ زبان در بند باشد
 و کار خود را بکار پیر کامل قیاس نکند اگر مرید سے از پیر کامل سوال کند کہ
 این راہ تو صیبت او در جواب بگوید تو باین راہ نتوانی رفت آیا خوانند
 کہ آن ہمہ بصارت کلیم اللہ صلوات اللہ وسلامہ علیہ و جنب افعال
 حضرت علیہ السلام تیرہ گردید کہ باو سے گفت اَنْخَرِقْ لِتَعْرِقَ اَهْلُهَا
 دھیرا شمایاں کہ راہ ندیدہ ایہ چشم شمایاں کج می نماید راہ حق آن
 بود کہ حضرت علیہ السلام میرفت اسے برادران عزیز من برسماں فرسودہ
 دیگران بچاہ عز و زوید کہ در میں کہستہ مشو و بچاہ می افتن تیرہ
 کہ قوم نشنت کہ از سفندان اند خرابتیاں گناہ خود را میدادند و
 تیرہ می کنند و آن قوم گناہ می کنند و خود را پیشواں
 مسلماناں می شمارند و این گناہ عظیم را عبادت می پندارند و با
 ہی ہر شاہ کارے خود کارا اولیاء اللہ میدادند و می گویند ما باین اہل

کرامات ایم باش تا فرود او این مہلا از پیشہ ایان احمق و غلام و سبیل
 و از سلاطین بیداد و عدل بستائند مشایخ عظام نہ شاید بازی
 میگردند قال اللہ تعالیٰ لن ننالوا البر حتی تنفقوا ما تمسک
 بختون ہرچہ کو آن را دوست تر داری آن شاید دوست دور
 در باز در حکایت آورده اند کہ سائلے بدر ب سر اسے مارون الرشید
 این آیت تلاوت نمود کہ لن ننالوا البر حتی تنفقوا ما تمسک بختون
 چون خلیفہ این آیت کریمہ را از سائل شنود جامہ داشت کہ بے اموال
 صرف کرده بود آن جامہ را بسائل بخشید و گفت من بیچ چیز را از
 جامہ دوست تر ندارم اگر حق شناسی داری ہرچہ ترا در قلب تو عزیز
 ست آن راہ براہ خدا بنجائے نفقہ کن نہ آنکہ ہرچہ بدست مردمان
 نیکوتر بنظر آید بتانی بدست خود آوری کہ این مرا باید و شب
 بہ نزد امر وے نشسته باشی کہ این شاید من ست در راہ مردان خیر
 رفتن اول قدم او قطع علائق ہائے دنیائی ست عادت اولیا بوالہ
 چنان بودہ کہ از کل پرہیز می کردند و در گل نمی آویختند کہ راہ را غلط کرد
 کہ بجلائق ہائے دنیائے آمیختہ شدہ از خواب غفلت بیدار شو و از
 مستی ہوشیار کرد کہ بے در ظلمت عظیم افتادہ تا از خسران و دجالی
 خلاص گویا کار خدائے بر قاصے و شاید بازی از پیش بیرون توانی
 حکیم فرمودہ سے

لب شاید غرض و مقصد فعلی کہ جہا
 روزگاری تو شدی شیخ سر اسر بیدار
 لے نماں کردہ نو دای و در افتادہ

ز نفس را ساختہ دین و عقل شمع دلیل
 اگر این راہ حق و سنت و تقوی بدست
 عمل اینست بمرے تو زبان کل رشید

غلامی مدبر سپاہ کلیم این راہ را از مقدم نظر خود طے کن تا ازین خسران
 بی تو خوب فکر کن کہ این فعل تو بگذر ام کہ آیہ قرآن یا بگذر ام حدیث مبارک
 بگذر ام قول مشایخ عظام موافق است ہر چند می نگرم در این راہ بجز از
 شیطان راہ بر دیگرے نمی بینم مگر نواز و سے تعلیم گرفتہ و از تابعان او
 می باشی کہ بر دیرینہ تو بودہ انوائب مناب و خلیفہ شیطان گردیدہ
 تاکہ ہر بزرگے را نائب مناب و خلیفہ ہست فاصولے در این خصوص
 مرے گفتہ بر محمد کہ رسول است در و از ملکی کہ نگہ از جہاں است و خدا
 نام بر امامان حق از حضرت حق رحمت باد بر تو لے نائب البلیس
 البلیس سلام اما ہر چند البلیس از برائے خود نائب میگیرد اما در آخر
 بنائب خود آں می کند کہ با قوم بر معطلہ کرد حقتقائے ما را از احوال
 ان قوم خبر دادہ و فرمودہ بلس معطلینہ و قصر قشیدہ نخست
 لے را کہ البلیس این امر کرد اہل بر معطلہ بودند آنچه شفقت مسلمانان
 جو اظہار کردیم اگر قبول کنی و بشنوی ترا بہتر است و لکن کلاختہون
 الناصحین این آیہ کلام ربانی است

بہیل و کلیم در بیان آنکہ نصیحت نصیحت نصیحت گشت

الجواب وباللہ التوفیق

کل الصدق الام شیعہ الام قدس اللہ و وحدہ الشریف
 اعقل ہر کہ نیک خواہ نوست آن ناصح نوست و نصیحت نیکو آن است
 کے نوابان چہر ام فرمایا کہ خدا بندگانے امر فرمودہ خدا و زرتعالی
 کتاب کریم خود خبر دادہ کہ چون ہوں علیہ السلام قوم خود را نصیحت کیا

قوم او گفتند این دیوانہ ور و غوغا کے است آنجا کہ فرمودہ قال یا قوم لیس
 بی سفاہتہ و لکنی رسول من رب العالمین ابغکم دسالات
 دلی و اذناکم فاصح امین از نوح علیہ السلام چسپیں خبر دادہ کہ چوں
 او قوم خود را نصیحت کر و قوم او گفتند این گمراہ است آنجا کہ فرمودہ
 قال یقوم لیس بی ضلالۃ و لکنی رسول من رب العالمین
 ابغکم دسالات درجی و الصبر لکم و اعلم من اللہ ما لا
 تعلمون جملہ کی انبیاء اللہ تعالیٰ است را نا صحاں بو دند صح
 سہر بان آنست کہ چوں عمل خیرے می بیند ترا بطرف آن دلالت میکند
 کہ تو از طرف آنچیز غافل نا صح کہ ترا از ہواے نفس نگہدار و آنکس
 در حقیقت نا صح دوست و دوست آخرت تو ہر چہ کہ خلاف ہوا و نفس
 باشد آن چیز بہرہ دین و دنیاے دوست ہر کہ ترا بطرف اعمال خیرے
 دلالت کر و نا صح دوست و ہر چہ غیر این است نصیحت نیست و نہ آنکس
 نا صح گفتہ می شود نا صح آنست کہ خیر خواہے و این تو باشد و بدانہ کہ
 این نصیحت چہ فائدہ می بہا اگر مقصود وے اینست کہ تو بدانی و نجات
 یابی و خود را از بظیفیل تو نجات یابد بسیار نیکوست باید نصیحت و ہر اقبل
 کنی و اگر مقصود وے آنست کہ تو فرمان خدایے تعالیٰ را بجا آوری
 این نیز بسیار نیکوست و اگر مقصود وے اینست کہ ترا شکار کند از جنت
 دنیا یا جنت حنمت خویش آن نا صح نیست نا صح دیگرے باید تا او را
 نصیحت کند و از چسپیں نصیحت کرے او را تو بہ و بد چسپیں نا صحاں در
 بہاں بسیار اند کہ چوں کسے را بیکو بیند حسد می کنند لہذا سہی میکند کہ
 آن نصیحت را از بالائے او دور گردانند و خود را از برائے تو نا صح کی

ما تر ابطرف چیزے نصیحت می کند کہ آن نعمت از بالاسے نو دور شود
 مقصود سے نصیحت نیست بلکہ زوال نعمت توست خدا تعالیٰ
 در کتاب کریم خویش فرمودہ کہ از شر خود بہین پناہ گیر بید آنجا کہ فرمودہ
 ومن شر حاسد اذا حسد اہلبین از براسے آدم علیہ السلام فرمود
 بود کہ اورا باین عزت کہ سجود ملائکہ و نعیم جنات و غیر ہما بود نمی خواست
 کہ بہ بند بچیلہ خود را در بہشت داخل کرد و سوگند یاد نمود یا آدم و حوا
 من ناصح شما یا نم اگر شما ازین درخت طوبی بخورید جاوید در بہشت اقامت
 میکنید و سوگند ہائے دروغ یاد کرد چنانکہ حقیقتاً ہائے ازین معنی خبر داد
 وقاسمہما الی اللہ من الذنا صغیرا و کبیرا انست کہ چون کسی
 بدروغ سوگند برداشت از تحت اطاعت خدا تعالیٰ بیرون می
 رود و سوگند خورد تا اینکه آدم علیہ السلام را فریب داد و از جنت بیرون
 کشید ہر کہ خواہد کہ ناصح خود را از خود خود بانداید و چیز را
 مراعات کند یکے آنست تو بگر اگر از مسلمانان ہمگی آن فعل در وجود
 می آید و عمل می کردند و نیکی می نماید چون از تو ہم در وجود آید نیکی باش
 و ہر چہ دیگران می کنند و ترا زشت می نماید چون از تو ہم در وجود آید
 و دیگران ترا زشت می نماید در بجائے آوردن آن فعل بای نصیحت کہ
 از گوش نکنی زیرا کہ این نہ امرست و نہ اجماع تا از بلاستے و این خلاصہ
 بایند و ہر کہ ناصح است باید وہ چیز را مراعات کند از براسے ناصح
 تا از ناصحے اورا سلم باشد اول باید چنان باشد کہ جملہ بیگانگان
 با اسلام تواند خواند و جملہ گی را در عہد اسلام تواند دید از جنت غوث
 بن و شرافت آنحضرت فعلی اللہ علیہ وسلم و دیگر آنکہ ہمگی مسلمانان را

باسلام استقامت خواب و بیداری حال زوال ایشان را نخواهد و دیگر اگر
 بیخ مو من را در معصیت خداوند تعالی نخواهد و چون گناہ از کسے در خواب
 آید اورا بتوبہ امر کند چہارم باید کہ نیک خوردہ جملہ مسلمانان باشند
 و ہمہ کی بطریق سنت و جماعت خواب پنجم باید کہ رطلے خداوند تعالی
 را از مراد ہواسے نفس خود مقدم بیند و خود و وسے بر ضامنہ می خفتگی
 استقامت داشته باشد ششم چنان باید کہ مراعات بجائے آوردن
 امور داریں از وسے نمایاں باشد و قلب و وسے حسد نداشته باشد
 ہفتم آنکہ باید نا صح منصوح خود را در ہر مقامے از مقامات مروان
 خدا بیند بزیاوت دلالت کند - ہشتم باید کہ در نصیحت او مراعات
 امور دین از مراعات امور دنیا زیادہ نہ باشد - نهم آنکہ نا صح باید ہر
 کسے را بیند کہ بخلق مشغول است اورا بطرف خالق نصیحت کند و از
 یاد خالق بیا و خالق جو اند و چنان باید کہ اگر ہمہ خلق جمع آیند و برشتی
 نا صح گواہی دهند و وسے ذرہ تخیر پیدا نیاید و ہم باید کہ دل
 از طمع خالق بریدہ باشد کہ خیر و شر را از طرف حقتعالی داند ہر کہ باں
 اوصاف منصف باشد ہر چہ گوید عین نصیحت است ہر کہ نقول این
 چنین نا صح عمل کرد سعید داریں گردید اول امورات نا صح زید
 است از ابو عبد اللہ احمد بن عبد اللہ از محمد بن عبد اللہ بن حارث از
 عباد بن کثیر از منصور از حسن رضی اللہ عنہ روایت آمدہ کہ جاء رجل
 الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال یا رسول اللہ
 دلف الی عملی اذا عملتہ احنی اهل السماء وکلا ارض
 فقال ما یحییک بہ اهل السماء فاذا هدی الی دنیا وامت

مَا يَجِبُكَ بِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ فَالْظُّرْمَا كَمَا كَانَ فِي بَيْتِكَ مِنْ
 فَضُولِ الدُّنْيَا فَادْمِ بِهَا إِلَيْهِمْ وَلَا تَنْزِلْ أَحَدًا مِنْهُمْ فِيهَا فَهَذَا
 النَّصِيحَةُ مِنَ النَّاصِحِينَ كَمَا وَأَنْصِبْتَ رَأْيَكَ نَتَوَانِ وَأَنْشَأْتَ
 وَأَوْجُوهُ نَاصِحٌ نَامِيْدَةٌ فِي شُودِ

باب چہل ووم در بیان آنکہ مدعی صادق کسبت مدعی

کاذب کسبت واپس ہمہ فضائل درویشیاں را کہ بیان کردی بیچ قومی
 از مسلمانان آنقدر خیر از برائے برادر مسلمان خود رواندارند کہ درویشیاں
 وارند آیا این قدر فضائل درویشیاں از کجا بدست آمده الجواب
 وباللہ التوفیق

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ
 العزیز العزیز ما سخن از مجاہدان و دوستان حقیقائے امی گویم نہ از کسان
 کہ باین قول مدعی باشند اولیاء اللہ بولایت خود مدعی نبینند بعضی
 جاهلان و احمقان پیدامی شوند کہ بلا معنی مدعی میگرددند ہر کہ دعویٰ
 ولایت و دوستی حقیقائے را کرد از دو حال خالی نیست یا بہترین اہل
 زمانہ خود می باشد یا پس ترین اہل زمانہ خود است صدیقان ہمگی در
 این دعویٰ و در این راہ اند اما دعویٰ ایشان نہ بلا فست و نہ
 بزبان دعویٰ ایشان حق است کہ معنی دارد نہ صدیقان ہمگی در این
 دعوای اند لیکن دعویٰ ایشان بلا فست و گفتار است کہ بیچ معنی ندارد
 صدیقان ہرچہ دعویٰ گفتار معنی آن ہم از ایشان دور و جود می آید لیکن
 شریبہ و آب شان این است کہ بیچ دعویٰ ندارند و ہمگی معنی اند

کہ معنی ایشان را ہمہ خلق میدانند و مجال می بندند کہ ایشان را این معنی
 دعوی دارند تفسیر آن آیه کریمہ کہ فذلک ظلالم لنفسہ ومنہم
 مقتصد ومنہم سابق بالخیرات مفسر چندی تفسیر کرده اند
 کہ ظالم آنست کہ دعوی دارد و معنی ندارد و مقتصد آنست کہ
 دعوی او و معنی او مساوی است و سابق آنست کہ معنی دارد و دعوی
 ندارد بیچ ظلم از آن عظیم تر نیست کہ کسی معنی ندارد و دعوی کند زیرا کہ
 ہم خودشان ہلاک شدند و ہم دیگران را ہلاک گردانیدند آن طائفہ
 از خلق ہم دارند و نہ از خالق حسرت الدنیا و الاخرۃ در شان
 این قوم است کہ ایشان خاسر و دجوان اند اما دوستان و عزیزان او
 نہ این چنین باشند البتہ دوستان او را باین قوم قیاس نکنی و از شمارہ
 این قوم نشماری زیرا کہ اینہا معنی دارند و دعوی ندارند ہر کہ در
 قافلہ بار او قیمتے ترست خوف وے از دیگران بیشتر است کہ آنچہ در
 بار خود دارد و ناممکن باشد بکس اظہار نمیکند و ہمیشہ با حذر است
 کہ دزد بار او را بتاراج نہ برد و ہر کہ مرتبہ اول بند تر لغز بین و عظیم تر
 و ہر کہ قرب وے لسلطان بیشتر خوف وے از دیگران زیادہ تر چنانکہ
 بزرگان فرمودہ اند سے نزدیکان را بیش بود جراتی کہ ایشان دارند
 سیاستے سلطان المخلصون علی خطو عظیمہ اما مدعیان اللہ معنی
 در راہ معنویان بلا دعوی افتادہ اند کہ بیچ از آن راہ خبر ندارند و نہ
 در ویش اند و نہ پارسا و نہ بیچ از منازل خبر دارند و نہ از طریق سلطانی
 آن طائفہ از اصحاب عبداللہ بن ابی اند ایشان را بدرویشی و دقت
 حقتعالی چکار قوم دیگر استند کہ قدرت ندارند اینکہ در میان سلطان

باشکار ابیدینی کنند طریق درویشاں را بدست می گیرند که ما درویشاںیم و
 نمیدانید که علم درویشاں بسیار بلند است دست هر کس بعلم ایشاں نمی
 رسد سلطان بهر کجا نزول کند چندان ظالماں و گوشت مردم خواراں
 و او باشاں در آنجاے جمع گردند که حصر و عدو نداشته باشد و همگی خود را
 از تابعاں و لشکریاں سلطان نام نهند و هر که از کناره در لشکر گاه نظر
 اندازد آنهارا هم از شماره لشکریاں داند با وجودیکه آن طائفه صلاحیت
 لشکریاں را ندارند بلکه باعث عیب و بدنامی لشکریاں میگردند زیرا که
 منتظر آن میباشند که از لشکر آونی حرکت نامناسبه بظهور آید تا اینکه آنها
 آن فتنه را بزرگ گردانند این راه زناں را پدر ویشاں و دوستان حقتغای
 چه مشایخت است حقتغای درویشاں را در کتاب امین خود بهر جا ذکر نموده
 بسیار ذکر نموده هم اسرار ایشاں را و هم معرفت و جسم ایشاں را آنجا که فرموده
 والتین والذقیون وطور سینین وهذا البلد الامین
 بعضی مفسران فرموده اند که مراد از والتین اسرار درویشاں است و هم
 چنانکه ظاهر و باطن آنچه بر یکیت که هیچ جائی افکنده نیست و پاک و طیب
 است ظاهر و باطن درویشاں نیز این چنین است و نور معرفت اسرار ایشاں
 چون زیت است چنانکه حقتغای فرموده یکا دزینتها یضئ و لوله
 تمسسه نورد علی نورد اگر خواستی زیت بدو آنگه آتش بوی رسید
 آن زیت خود نور وادی اما چون آتش محبت بوی رسید نور علی نور گوید
 و قلب درویش چون طور سیناست که مناجات گاه موسی علیه السلام بود
 هم طور مبارک و هم خاکش مبارک و هم زمینش مبارک و هم درختانش مبارک
 و هم سنگش مبارک دل شے چون طور و ستر و سے چون موسی و مناجات

نے چوں زیتون و معرفت او چوں آرد و ہائے موسیٰ علیہ السلام و نفس در طہر
 را چنین صفت نمود و هذا البلد الامین در ویش محقق چنین
 باشد کہ تن وے از جمیع شک با و شبہ با عالی است و ساکنان آن شہر ہمگی
 از شر و دشمنان و دزدان و ہر چہ از طرف آن خوف خزر باشند تا رخ و صفت
 اعضاے وے بدل پیوند گرفته کہ ہر چہ دل فرماید ہمگی آن کنند و دل او
 بستر پیوندگاہ ہر چہ فرماید آن کنند و سر او بمعرفت پیوند گرفته و معرفت
 بطرف معروف راہ یافتہ معرفت آن کند کہ معروف فرماید و معروف
 آن فرماید کہ عارف پسند کند و او را عذاب نظر ماید راہ در ویش محقق
 چچتلیں بودہ و ایشان آنکار کنند کہ انماں و پیار بر خیزد و لومی نگر کہ در میان
 و دریں کار در کجائی و در این بازار دو کاہنہ واری یا ناری و آن قوم
 کہ کار مے زشت میکنند فرمان دہ گنہا کیست نو حاضر باش تا از آن گنہ
 در ویشاں تو بطرف ہر کس ننگری کہ دین حق را بر باد دہی حق تعالی اور
 را بد رخت آنچہ مشابہ گردانیدہ زبیرا کہ ہر درختے اول کل آور و بعد
 بار بند و اما گل آنچہ را کس ندیدہ ہمہ کس بار اورا بیند کہ پیروں آمدہ نہ گل
 و نہ بوسے یا بیج از درخت وے کس نہ بیند و اگر کسے آنچہ را اور خامی بخورد
 بیج بعدہ وے نرسد کہ ہمہ گی در دمان و دندان ہائے وے آلودہ بماند
 و چوں پختہ گردد از درخت پر کنی و بخوری بسی دمان را لذیذ گرداند و سر حال
 آسندہ ترا اورا از درخت بر صیہی بہتر باشد حال در ویشاں نیز اینچنین
 است کہ نہ کس علم آموختن ایشان را بیند و نہ کس ادب آموختن ایشان را
 و نہ مجاہدت شاں را و نہ قرآنے شاں را و نہ صومئہ شستن شاں را
 بلکہ چنین بیند کہ در ویشے از گنجے پیروں آمد علم و ادب آموختہ و مجاہدت

کشیدہ و ریاضت یافتہ و نفس را مقنور ساختہ کہ چون خورشید تابانی
 بیرون می آید ہر کس اورانی بیند و دروے می لگد و حیران میشود و میگفت
 علم و عبادت و ریاضت و نماز و روزہ و حج ما بجائے آوردیم و صدقاً
 ما و اویم کرامت و صفا و تپرا نصیب او گردید این ایچ نسبت این
 یاسا حسرت یا کاذب یا دیوانہ شدہ حال این دیگر چیز کے نخواہد بود و
 عادت حق تعالیٰ با دوستان مخلص وے این چنین بودہ حضرت سید
 عالم صلی اللہ علیہ وسلم کہ فی الاولین الاخرین بودند حال شاں ایچ نہیں
 بود کہ مشرکان کہ معظمہ میگفتند اگر نبوت و کتاب حق بودے یا ربو جہل
 بن ہشام آمدے یا بسع و لقتنے چنانکہ حقتعالیٰ از گفتہ ماے شاں خبر داد
 وقالوا لا نزل هذا القران علی رجل من القرنینین عظیم
 بیگانگان می گفتند کہ محمد آنکہ بنی سست از ابو طالب لائق نبوت نیست
 چرا کہ وے امی و نادان و یاسا حسرت مست مسند نبوت بودے لائق نیست
 ایشان ہمہ و غلط افتادہ بودند چنانکہ از سر وہم باطل خود می گفتند
 نمیدانستند کہ مسند نبوت محتاج بعلم و مال نیست بلکہ بفضل و کمالست
 چنانکہ حقتعالیٰ فرمودہ اللہ یعلم حیث یجعل دسالاتہ و
 جواب کفار را حقتعالیٰ خود جواب داد کہ اہم یقیمون رحمۃ
 ربک نحن قسمنا بینہم معیشتہم فی الحیوة الدنیا و دفن
 بعضہم فوق بعض و مرجات خدای تعالیٰ می فرماید کہ
 گردیم و چہ ہاں کردیم کہ خواستہم نہ چنانکہ شما ہاں ہر خواہید و میگفتند
 ما بکے مشورت نمیکنیم کار ما موقوف بعزت نیست مسند نبوت کہ وہ
 اعلاست ہر گاہ موقوف بعزت و مجاہدت نہا شد محبت و خلقت و معرفت

ہم نظیر انیست از سر علت در آن بنیاید دید که بیشتر کان مکہ مشاہدہ میگردی جا
 کہ فضل و کرم او باشد عبادت و علت مایاں عیبت ہر گاہ نظر خدایت
 در بالائے درویشے افتاد و خلعت فضل و کرم خویش را بوسے پوشانید
 اسرار آن در ویش چنان شود کہ آن انجیر شد کہ ہمہ جائے او پاک و طیب
 و ما کوسنت و از ہمہ علتہا بے عیب بنور معرفت تمام اعضاء او مزیں
 و بزینت محبت آوردہ دیدہ شوق را باز کردہ و زراہ نیاز را پیش گرفتہ
 روئے کعبہ وصال آوردہ کہ ہر زمان تشنگی و سوز جگر او زیادہ تر میگردد
 گاہ در بحر یقین می افتد کہ عرق میشود نہ روئے رفتن دارد و نہ راہ باز
 نہ جائے خفتن دارد و نہ پاسے خواستن نہ روئے شدن نہ پاسے اندر
 بر جائے بماندہ ایم غیر از بخشودن موسی علیہ السلام چہں لیسہ کوئے
 وصال رسید حیرت در حیرت و کویف زود از لطابت جام شوق کہ نوش
 آنست کہ چہ گوید تا اینکہ دکت آردی گفت و جواب کن تو را بی شنید
 نبی انم کہ این در ویش دلریش از خود دور و ہنن رنجور و بیل مسرور
 و از خلق نفور چہ کند و مشکراں عذرا چہ جواب گوید اللہ نور السموات
 و الارض مثل نورہ کستکواۃ تا باخر آید صفت در ویش ان حقیقہ
 ست نیاز مندے و و بیباشہ نیاز مندی بخلق و نیاز مندی بحق
 آن در ویش کہ ہم نیاز مند خلق است کہ نان طلب میکند و ہم نیاز مند حق
 ست در ویش ہست ولیکن نہ آن در ویش است کہ صفات او را بیار
 کردیم در ویش حقیقی آنست کہ نیاز مندی او جز بحق تعالیٰ بدیگر
 نباشد اگر تمام نعاسے روئے زمین را یکے بخشی دل سے ذرہ نظر و
 آہنا میل نیاورد کہ یک لحظہ از خدا تعالیٰ غافل نباشد و از نیاز مند

یعنی تعالیٰ باز نہ دے گا اگر کسی کو برائی ہو جائے عالم نصیب سے گرو
 طرفہ العین از حق خالی نہ باشد سب سے بڑی برائی ہے کہ کسی کو
 رویش صواب جوئے درویش حقیقی نیست ہر درویشی ہے کہ گرو اور گفتار
 سے نہ برصائے خالی تعالیٰ باشد اور دعویٰ خود صاف نیست اگر درویش
 سے بطرف متاع دنیا آوری اور دعویٰ خود صداقت نہ دار و نام
 درویشی اور مسلم نیست زیرا کہ ہر چہ غیر حق است ہمگی نیست اندر دل محبت
 متعلقہ الحیات دار و محبت اشیاء مایفنی قلب مردہ است بقایا محبت
 اور این جہاں مردہ نیا نشی و نہ در آن جہاں ہر کہ در این دنیا نقش را بہ تیغ
 جاہدہ قربان نکر و بالمش محبت بریاں نمود و بنا ر خوف لسنوحت و
 نور معرفت تا باں نگر و انبید ہم اندرین جہاں وہم اندراں جہاں مردہ است
 چنانکہ حقیقتاً فرمودہ کل من علیہا فان ویبقی وجہ دہک
 ذوالجہاد و الا کوامچوں با دیگران رقم نیستی کشی می بعد از آن بر
 خود قسم مہتی کش زیرا کہ ہرگز نیست مہی کر وی ہر کہ دل در محبت محبوب
 مطلق نیست او ہمیشہ حیات دار و مصداق این حدیث است کہ ہر چہ
 داری در راہ حق تعالیٰ بہ بخشی حتی آنکہ دل و جان راتا این کہ حیات
 با ودانی یا بی قال اللہ تعالیٰ ان اللہ اشترى من المؤمنین
 انفسهم و اموالهم بآن لہم الجہادہ یقاتلون فوسیل
 اللہ فیقتلون ویقتلون خدائے تعالیٰ زن و اموال را بہر کجاست
 نگر و انبیدہ آیاتوار فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قصہ قد
 سما من جہاد اکبر الی جہاد اصغر خیر الشیاء مرد
 کہ تن و مال خود را بندہ و حیات جاودانی را بخرد و خدا تعالیٰ

ازین بیع مایاں را بشارت داوہ و فرمودہ فاستبشر و ایذیکم
 الذی با یعنتم بہ ذلک ہوا الفوز العظیم و این بشارت
 و این بیع را خدا تعالیٰ بجمہ مسلمانان بشارت داوہ آنجا کہ فرمود
 ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
 احياء عند ربهم یدرن قون تا آنجا کہ اہل خوف علیہم
 و لا ہم یجزون ہر کس کہ دل و جان را فی سبیل اللہ و باخت
 اور اچناں جیائے عطا فرماید کہ ہرگز فوت نشود و مملکت و منہ
 کہ ہرگز زوال نہ باشد و عزے و منہ کہ ہرگز دور وے ذل راہ نہاید جو
 و موت بہ نزد وے یکسان ست در اجیاء العلوم حضرت امام غزالی
 اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ کہ چون فوت سیف اللہ سیدنا خالد ابن ولید
 رضی اللہ عنہ نزدیک آمد آہنا افسوس ما میخوردند کہ واحسرتاہ
 ماے بسیارے و صعبے غوطہ زوم و شہادت مر الضعیب نشد چون
 گردیدند بحسب مبارک وے اثر ضربہ تیرما و شمشیر مارا شمارہ کرد
 ہشت صد ضربہ بود این در ویش و لریش ظاہر سوزاں جگر بسیار
 و انتظار بسیار اور وہ کے روادار دکہ بدوں حق بطرف چیزے دیگر
 اندازد و کے تواند بغیر نگر بستن کہ تمام مغز جان وے را محبت جاننا
 او بگرفتہ ہم در این جہان و ہم در آنجا ان مقصود اوست و بس آ
 ہشت امر کند اوست و اگر بد و زخ فرستد ہم اوست اگر عاشق
 و زخ بنالد در دعویٰ خود صاوق نسبت زہما کہ آتش دوزخ
 از نفسے اورا نخواہد سوخت و کے تواند سوخت اگر آتش دوزخ
 محبت کن محبت حیاں برابد و زخ گمارد تا دمار از دوش و آتش

برآرند و چنانکہ دوزخ عاصیان را می سوزد و ناله هکلی من تعزید
 می کند باز چون دوزخ بجهت محبان میرسد می گوید جند یا مومن
 فان نور معرفتک اطفاء فادی و لہبی اگر در قلب نواز محبت
 بگذرد باشد بیداری کہ من چرمی گویم و تو چرمی شنوی و اگر نباشد این سخن را
 فسانه بیداری و ترا خنده می آید اما سالکان این را ہمبیدانند و ہم بشنوند
 بخراں را چو سو و چو زیباں چوں آواز سنگ و آتش ز نہ بگوش سوخته رسد
 آتش در سوخته افتد بنا سوخته گان بیج تاثیر می بخشد اگر از ہزار آتش از آتش ز نہ
 بجہد بغير سوخته بد بگرے بیج تاثیر نمی بخشد و چوں از آتش نہ برتے بجہد
 سوخته دمان خود را باں طرف آورد و برق را بگرد چنانکہ سزنا پائے
 و آتش شود اول دو د کند بعد روشنالی بخشد کہ تمام او آتش شود
 قلب سوخته گان و نیاز منداں نیز این چنین باشد ہر کہ یکبار بوسے
 برق محبت رسیدہ و ایم حال او این چنین است و در طلب آن برق
 بیکرد و اگر نیز ارس بیک حلقہ نشسته باشد برق محبت نیز سوزد گان
 بیکرے را نگردد و اگر نیز از سخن از عشق در بین آوردی بجز سوخته گان
 بیکرے را دامن گیر نشود کہ دیگر اں ازاں غافل اند
 کس کہ نہ واقف است گفت با سست کار اں دانند کہ در خم چو گمان است
 لے ہر کہ بکار خویشتن لرزان است گو در سر کار رونہ کار آسان است
 اما این راہ چنان را سببیت کہ توشہ آں جان سست و منزل گاہ از گاہ
 جان قدم اول در این راہ ترک دو جهان است ہر کس در این راہ نتواند
 رفت کہ کار ہر نامر و سے نیست پرہ زناں کے نوانند کہ راہ بیابان
 مانند شیراں پر دل در این راہ سپر افکنند اند و جگر پارہ نوردہ اند

و آخر بجز اعتراف داده اند و بسا جاننا و اموالها که در این راه باختہ اند
 باخر حسرت و ندامت برده اند این را ہیبت پر خوف و خطر ہم ننگان
 و ڈر ماورایں راه بسیارست ہر کہ قصد این راہ کند باید کہ ہم جان را بگذرہ
 نداشته باشد اگر بگذرہ خوف جان را داشت کار او بر بادست و حملہ
 سنج وے ضایع است جعلنا لہم اعداء منذوراً ہر کہ آہنگ این دریا
 کرد و رنگ اخلاص نہ داشت و برگ تسلیم بر درخت او نرویدہ بود
 و وفا و محبت نہ داشت گو بر و کہ این راہ نہ کار اوست کہ خاسر میگردی
 این راہ را کسے تواند رفت کہ ہر قدمے دنیا و عقبے را در گذرد و ہر چہ
 طے کند بتوجیدے طے کند و بگوید در جمیع دیرتا و کلیسا تا از من تبرک نیست
 و چنین داند کہ بدترین اہل دنیا منم اگر ہفت صدمت کبری جمع کردہ
 در میان ہمگی از خود کسے را بجز نداند و باز با این ہمہ شوریدہ گی تا از
 ہمگی اورا بیشتر دوست داشته باشد و دوستی اینچ شے را در بالاسے
 دوستی او تر جمع نہ بد زیرا کہ محبان و سے ہمگی بچہت او در بالاسے دیگر
 می نازند و دایم اورا حمد و ثنای گویند چوں در خود نگر و بچشم بندگی تا کسی
 بیند و اعمال خود را بت پرستی شمار و چوں در و سے نگر و بلطنی و رحمانی
 و رحیمی نگر و باید دایم بدوستی او نیاز و و بنا کسی خود بگذار و زیرا کہ آفتاب
 و سایہ را در ہم کشیدہ اگر از سایہ بر آید طاقت آفتاب را ندارد و اگر در سایہ
 باشد از آفتاب سلب ہرہ می ماند لہذا چہ تدبیر کند بہتر آنست کہ دست
 از تدبیر باز دارد و بصحراے دنیا روستے آورد و در سایہ عقبے نشیند
 و در آفتاب تجلی نظر اندازد تا آفتاب سازندہ و حبیب نوازندہ
 و تا علم الیقین عین الیقین نگردد و عین الیقین بحق الیقین بدل نشود

وقال قيل وحلال وحرام وپنداشت وخیال از بین رفع نگر و وپا و رباط
جلال راه ندارد و شراب و پیدار و الجلال میبسر نباید تا فنا و قالی را از
دست ندی بقا و باقی بدست نمی آید و یقینی و کجہ دیک ذوالجلال
و الا کرام اللهم ادقنا خیر الدارین و اصراف عنا شرهما
یا ارحم الراحمین و یا اکریم الکریمین

باب چهل و سوم در بیان آنکه تائیان و مبتدیان را در

مکاید ابلیس فصلی بیان کنیم تا توبه استقامت کنند زیرا که در مکروس
تایان در مانده ایم در این باب باید سخنی چند بگویم تا از این سرگشتگی یابیم
قال الصادق علیه السلام شیخ الاسلام قدس الله روحه
العزیز لیس عزیز تائیان هرگز از کار و سرگشتگی تائیان تا خود را در سخت
حمایت خدای عزوجل و اعلیٰ مکنت حمایت اول آنست که هر کارے
ابتدائی کنی بنام خدا بتهنئه ایست کنی تا آن طعون از تو رسیده گردد و
چون در ابتداء هر کارے بسم الله الرحمن الرحیم گفتی در پناه نام خدای
شدی و آن بعد از تو رسیده شد چنانکه در خبر آمده قال رسول
الله صلی الله علیه و سلم لجایس یا جابری الا علی محمد و
من الشیطان و نجاة من النیران و ثقلان من المسینان
جابری یا رسول الله ما هی فقال قل بسم الله الرحمن
الرحیم ای عاقل آگاه باش که ابلیس تائیان را در دشمن بزرگ است
و خدای لایز تائیان را با و سے بدشمنی امر فرموده که دشمنی کردن با با و
فرمود است قال الله تعالی ان الشیطان لعدو

فاتخذوا وعداً او نیز مایان را دشمن مکار و خوار بیت امین بود
 از کوفی ز امیر سلامتی ست و دشمنی که تو هم دے را به بینی جنگ کردن
 با دے آسان باشد اما دشمنی که شب و روز مایان را قصر داشته باشد
 و ما اورا نہ بینم و او شب و روز بعد اوت ماکر بستہ باشد و احوال ان خجاش
 را بطرف ما گمارد و ما از کوفی غافل و کم اطاعت اورا بستہ و اورا صلح
 و رضائے اورا برضائے حقتعالی اختیار کرده این نہ
 علامت سعادت است و نہ طریق مسلمانان است اگر کسی خواهد کہ از کوفی
 دے برید باید چهار چیز را در بالائے چهار چیز اختیار کند اول شدت
 را در بالائے راحت دوم ذل را بر عزت سوم موت را بر حیات
 چهارم دار بقا را ابدار فنا چون این چهار را بجاسے آوروی از سر یک
 سہ دیگر خیزد اول چون شدت را بر راحت اختیار کردی از کبر و عجب
 خلاص شدی دوم از نخل و جمع و منع باز رستی بسم از طلب رضا
 خلق و رضائے نفس با کبر رستی و چون دست از کبر و عجب باز داشتی
 تو ا صبح و خلق ترا پیش آید و چون دست از نخل و جمع و منع باز داشتی
 سخاوت و قناعت و اینها پیش آید که رضائے حقتعالی را در می
 یابی و چون ذل را بر عزت اختیار نمودی از سہ چیز رستی و سہ چیز را در یافتی
 اول از دربار سلاطین روزگار خلاصی یافتی و دربار مالک الملوک
 را در یافتی دیگر از تمام طلب مالے فانی رستی و بطلبہائے باقی مشغول
 گردیدی و عزت و آسزت را در یافتی و از سہ خلق بے نیاز گردیدی و
 بحق نیاز مند شدی و بہر کہ موت را بجات اختیار کردی از سہ چیز
 خلاص شد و سہ چیز دیگر در یافت اول از طلب فضول بر سید و طلب

حق مشغول شد دو پیر یادت بیازاید شد و در آن جہاں رغبت آورد۔ ہم
 کتب سفری سازد و روزگار صالح نیکن۔ چہارم ہر کہ از دار فناء و مگر و انید
 از سہ چیز خلاص شد و ابہ چیز مشغول گردید اول از عمارت دنیا خلاص شد
 و بہار مت آخرت مشغول گردید۔ دوم از مجلس شیطان خلاصی یافت
 و مجلس ذکر مشغول گردید۔ سوم از موافقت خلق بر میدہ بموانست حق
 مشغول شد ہر کہ این اعمال را پیشہ گیر و راہ شیطان را برے خود بستہ
 میکند و ہر کہ باینہ مشغول گردد از مکا بہ شیطان مبرہ۔ اگر کسی توت
 این اعمال بر انداشتہ باش۔ و نتواند بجائے آورد البیس بر وے مسلط با
 و اورا از طرف اعمال خیر وے گردان می کند و راہ توبہ را بر وے وے
 بستہ میکند و نمیکند از وے توبہ کند۔ و اگر توبہ کردہ باشد گوید چرا توبہ کردی
 تو ہنوز کو و کی و بجائے توبہ نگاہ نتوانی داشت و اگر توبہ کنی و بعد بشکنی
 از ہمہ بہتر باشد زیرا کہ عند حقتعالی را شکستن از ہمہ چیز بدتر است۔
 چہل آن ملعون ابد این راہ را در پیش تو نہ مقصد وے اینست کہ ترا
 از راہ توبہ بگرداند و این مکر باے آن لعین بچیزے ماند اما ہر چیزے
 نیست و پیش ازین نیست کہ آن شخص در نیت خود دست می نشود
 مقصود البیس حاصل میگردد اما کسی کہ توبہ کردہ است آن لعین وے
 را گوید برو توبہ نگاہ نتوانی داشت اگر یک چند مدت در توبہ بمانی
 و توبہ بشکنی از ہمہ بہتر باشد امروز بشکنی بہتر است از آنکہ مردمان از توبہ
 خیر یا بندہ و بعد بشکنی کہ مردمان با توبہ خندہ کنند امروز بشکنی کہ اگر فردا بشکنی
 مردمان بہ توشمانت میکنند بگرتا آن کار آشکارا نکنی کہ در آسایش
 را بر وے خویشتن می بنوی ہنوز وقت توبہ توبہ زیادہ بگذر فلاں فلاں

پرفر سووہ شدہ اند و منوز براحت و طرب مشغول اند و اسباب جہاں را
 خوش دارند در آخر حال توبہ میکنند کہ با حق میرسد این بہترست تو ہم
 این چنین کن در جوانی خویشتن را بغم و اندوہ میفلکن و از رحمت خدا
 تعالیٰ توبہ مباش خداے تعالیٰ را بتوبہ توجہ حاجت و از عصیان
 توجہ زبان زیرا کہ دے از ہمہ طاعات عابدان بے نیازست چنداں
 ملائکہ اور اطاعت بجائے می آورند کہ عبادت تو در بین ذرہ
 بنظر نمی آید اگر گناہ کنی و بدانی کہ گناہ کردم بہ از اں است کہ نظر توبہ خود
 عبادت خود داشتہ باشی این ہمہ خیالات را ابلیس تقلب توحی را بد
 چنانکہ حقتعالیٰ ازین خیالات ابلیس خبر دادہ و من بین لام الشیطان
 اعمالہم تا باخر آید و آن فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 را کہ عجلوا بالصلوۃ قبل الفوت و عجلوا بالتوبۃ قبل الموت
 از یاد توحی برد اسے عزیزان من زینہار بفرمان آن ملعون کارکنند
 کہ او شمایاں را براہ خطامی برد تا از لشکریاں وے باشد و بے توبہ فوت
 گردید کہ وایم در مکر و غرور او باشد بر شمایاں باد کہ این پند ما را گوش
 گیرید تا از مکر و غرور او برسیدہ آید و کتاب کریم نخواندہ آید کہ خدا تعالیٰ
 اصحاب کہف را این چنین صفت کردہ و فرمودہ انہم قتیۃ امنوا
 بوہم و ذنابہم ہدحی یعنی آنہا جوانانے بودند کہ در جوانی
 بہ پروردگار خود ایمان آوردہ بودند و ما ہم بدایت شان را زیادہ
 گردانیدیم اگر ابلیس این خطرات را قلب شما آورد شما در جواب وے
 بگوید کہ آیا توبیدانی ازہ عمر ما چند باقی ماندہ و تا بکے بدینہا حیات داریم
 برود و روغ گوی کہ اصل نہ بدست نوست و این آید کہ یہ را بودی چنانکہ

وامتدادی نفس با پی ادینی تموت چون حقیقتاً لے خبر داوہ کہ
 کس از فوت خود خبر ندارد و نو لے لعین چه خبر داری ما بسیاریم کہ تو مکاری
 و دوع میگوئی بفرمان تو هیچ کار نکنیم اگر از عمر ما بسیار ہم باقی مانده باش
 آن در عبادت خدا لے نعلے بگذر و بہتر است از آنکہ در فنا و بگذر
 و باز اگر توبہ کردی و توبہ استقامت نمودی باز اطمینان ترا بر اہ دیگرے
 میسر و کہ از بر لے تو میگوید توبہ بخود مستقیم باش اما ترا بکار ارفع اوقیان
 و دیگران چکارہ ہر چه خواہی بکن توبہ عنہا رکنے مباش خواه نیک می
 کند خواه بد ہر گو سفا سے را پاسے خود او بد ار می آویزند و آن کہ
 کہ میرا کہ یا ہما الذین امنوا و اتقوا نفسکم و اہلبیکم فاذا
 را از یاد تو می نبرد از بر لے تو میگوید توبہ در میان اقوام خود و مردمان
 باش با ایشان رفیق و مدارا کن ہر س میباید و کار او نمی بینی کہ فلاں بکار کسے عنہا در میشود تا جہان
 بود چہ نہیں بودہ کہ ہیں خواہ بود تبار نیست مقصود آن لعین است کہ توبہ ترا نیا کند از دین
 هیچ چیز سے تر نیست نہ از ہر اہل دین بد نشینی کہ ہر کہ با توین بدست توبہ و توبہ است زیرا کہ دین
 بد شوق شیطان است چنانکہ حقیقتاً لے از پس حال خبر داوہ و قمر سووہ
 یا لیکن لہم اتخذن ذرہ ما خلیلاً اشدی اضلنی من الذن کر
 بعد از جہاد و کان الشیطان بلا انسان حد و لا وجہ
 از پس و سو اس ہم نامید کردید باز و سوہ دیگرے پیش می آور و کہ میگردد
 این قدر رنج عبادت را بخورد راہ مدہ و ہر کہ را بتورساند و ز قلب
 اندازد کہ آنکس از بر لے تو بگوید بہ قدر ضعیف شدہ و رنگ نوزد و شدہ
 این قدر رنج را بخورد راہ مدہ کہ عمر خود را این پیشیں بسر تہانی برد و دواز
 کاری مالی کہ زن دوزنہ تو از تو سر میگرداند و ہمکن ترا ممت و سر زش

کنند تو نیز بچوں مرغان و بگیاں کن کہ و بگیاں میکنند این قدر گفت
 نداری فردا از نهایت ضعف بیچ کار نتوانی کرد هر کار سے حاجت
 تو از حد بگذرند دست از این قدر مجاہدہ و قزلے بردار مقصود و آنست
 کہ ترا از مجاہدہ و عبادت باز دارد و در کار دنیائی انگند ز بہارت و سوسہ
 اور قبول کنی و گوی کہ عبادت خدا نتوانے در بالائے من فریضہ است
 قال اللہ تعالیٰ والذین جاہدوا فینا لنمہدینہم سبلنا
 واز بر لے آن لعین گوی کہ اگر تو فرمودہ حقتعالیٰ را بجاے می آوردی
 بلعننت و سہ گرفتار نمی آمدے بر و کہ من جہاد و سوسہ ترا نمی خرم باز
 چوں ازین نوع نا امید گرد و از نوع دیگری بظرف تو آید و گوید تو بوی
 کردی و در شمار و روزہ و دعا تن در وادی بنکو فعلی بجاے می آوردی
 اما و شپار از دست ندی کہ فردا در میمانی و کس ترا فریادرسی میکنند
 می بینی کہ روزگار چون است و مروغان بچہ نوع گذران داری میکنند کیست
 تہ نان بکسی نمیدہند فردا کہ نان نباشد و زہریم ہم نباشند تو چہ می کنی چہ
 کہ ترا بایست است بایست آید لگاہ دار آسان از دست ندی کہ نان
 طلباں بیایند و از نزد تو بخورند فردا تو در میمانی بجز گدائے علاج
 و بگریے نداری یا باید بخوش چیدن روی بدر بروماں رفتن کار
 و شواری است از تو بہ دست بردار و دے بکار خویش آور ہر گاہ
 از اول عمر خود تا حال رحمت ندیدہ من بعد ہم طاقت رحمت نداری
 در دنیا موت و غم و شاد بایست کہ کس را از اینہا علاج نیست چوں در
 بالائے تو پیش آمد چه میکنی ای عزیزاں ز شمار و سوسہ آن لعین را بگوش نگری
 کہ او بایں و سوسہ ہاشمایاں را بچہار گناہ عظیم داخل می کند اول سخاوت

بطرف نخل می برو که بیچ خصلتی وز مومن از نخل بیچ نیست قال رسول
 الله صلی الله علیه وسلم ان الله یبغض الخبیل ولو
 کان مؤمناً ویم نزالا ز و عده مستغول لایطرت و عده مؤمنی آورد
 قال الله تعالی الشیطان بعدکم التقر ویا مسرکم یفحشاً
 والله بعدکم مغفرة منه وفضلاً سویم از کار خفتن لایطرت
 کار و پیامی خواند قال الله تعالی اعلموا انما الحیوة الدنیا
 لعب و لهما و ذینة و تفاخر بینکم و لکان ثونی الاموال
 و الا اولاد چهارم بطرف طول امل میخواند قال الله تعالی و تکلون
 کالذین اولوا کتاب من قبل فطال علیهم ساء الامم فحنت
 قلوبهم و کثیر منهم فاسقون هر گاه هر کسی که بر سر این چهار مصیبت
 باشد تا شب باشد که ابلیس توبه دهنده را از کسی بستاند اگر این توبه
 هم نشد بطرف نواز نوحه بگریاید و نزل او سوره اشاد از دو گوی توبه یک
 کردی از تمامی تا شبان توبه توبه است بیچ کس را خفتن لایطرت
 توبه کرامت نفرموده که نزالا فرموده آیه ای بدنی که فداش بیچ می
 کنند و با وجودی که ناسب اند اگر توبه نام تاسی برادر با ناسی توبه نمی
 نهادی بهتر بود حالاکه توبه کردی چنان کن که در دوران نزالا از دیگران خفتن
 کنند و بدانند که توبه کرده در هر کاری که با تو پروانه بکشند
 در میان مردمان نیکو نامی حاصل آید و اعدا توبه نزالا با او در
 حال پرو و در کنار قبرستان همیشه بنا کن دوست از زمین و فرزند در
 خواه پدید و مادر نزالا اجازت دهد و خواه ندانند توبه در همه باش
 و هر کس آید در شب صومرا بر روی او باز کن و هر کس آید در شب

راہ مدہ و باہر کس سخن گوئی و چنان کن کہ ہر کہ بزود تو آید ترا بد کہ سخن ہند
 و ایچ نماز و روزہ و نوافل مشغول باش تا خلق ترا قبول کنند و علماء و بزرگان
 بد رب صومعہ تو آئند و مال تو ہنس کے جویند و آں کنند کہ تو فرمائی چوں تائب
 مسکین را بایں راہ آور کہ بگفتہ وے کار کرد و سزا جان خود را بہر ما
 گمار و کہ مردمان را دوسوہ کند و از برائے شاں بگوید کہ در این شہر شما
 کنار فلان گورستان را ہوسے پیدا آمدہ و شما از حال وے غافل
 آید خبر نازید کہ چو نہ مرد و نیکوئی ست و چکو نہ ریاضات مردان می کشد
 شما لطف اور دید و چیزے بوسے تحفہ برید تا شما بایں را قبول کنند
 کہ دیگران لطف اور فرستند تو پیشستی کن کہ قبول او گروی باز نہویک
 آں تائب رود و گوید تو در میان صومعہ خود باش و بیرون نروی و
 پاکسے چنداں آمیزش نکنی کہ بسیار آوازہ تو در این شہر افتادہ باید
 چنان کنی کہ ہر کہ لطف تو آید ترا بعباوسے مشغول ہند کہ دیگران
 عبادت عاجز آید کہ آں بیچارہ در میان این عجب وریا کاری غرق
 شود و اورا چنان مغرور گرداند کہ دیگرے کے این چنین کار نامی لواند
 ہر کہ لطف تو آید و ہاتھ گفتگو سے کند تو با ستغفار و ذکر مشغول
 باش کہ باید و ایچ لہہ مائے تو بجنبہ تائہنگی بداند کہ تو و ایچ ذکر میگویی
 و مردمان را بآں آور کہ یک دستش را بوسد و دیگرے پالش را و دیگرے
 گوید چہ شود اگر از من چیزے قبول کند خوشا این مرد و روزگار وے
 کہ و ایچ بذر مشغول ست و دیگرے گوید کہ الحمد للہ آنکہ ما را چشم برے
 افتاد و خوشا حال آں مردمانے کہ چنین مردے در میان شاں باشد
 ہر کے این چنین گفتہ ما بگوید و ہمگی را بسمع آں بیچارہ رساند و آں بچارہ

چنان مغرور و پیران شو کہ راه خداستعالے را کم کند و از بیچ عالمے سوال ہم نکند و شیطان اور بگوید
 کہ تو راه خدا را از کسی سوال نکن کہ ہمہ عالم در آرزوے تو اند اگر تو از کسی سوال کنی ترا تنگ
 و عار باشد و بگویند کہ این راه حق را بیچ انبیدانند با علماء بیچ نگوئی کہ آنها منکر تو اند بعد
 از گوید کہ در سند پیری نشین و درمان را تلقین وہ بعد بیچکلاں از ہر طرف لطف وے آید و او زندیقی
 بدعتہا و اباحت را باہنا تعلیم دہد و در آخر چہاں شو کہ اگر تمام علماء و انبیاء اللہ حاضر آیند و حق
 بہ نزد وے اظہار نمایند او گفتہ یکے را قبول نکند بہتر آنست کہ در اول
 این راہ آل لعین را جواب گوئی و بگوئی اینہا تکبر و محب و جہل است کہ مرا
 امر میکنی از علم خبر نداری ہیچکس از جہل و عجب و خود بینی رفعت پیدا
 بلبیس باں ہمہ رفعت خود بیک تکبر و عجب و خود بینی ملعون دو جہاں
 گردید و تمام عبادات وے برباد شد و انستم کہ تو بدخواہ من می باشی
 از من دور شو اگر اینہا را بدالستی ابلبیس از طرف تو سست میشود۔
 بعد از ان تو دامن فضل خداستعالے را دامن گیر شو۔ والحمد للہ علیہم
 جیلہ ما عاجز گردید بنو عبدکیرے لطف تو می آید و از برائے تو می گوید یاز
 ہر جلے طعام مخور مردمان ہمسگی لطف تو می نگرند تا تو چہ میگویی و جہی
 کنی تو گوش وارتا ہر طعامے را نخوری سکا سبات مژمان را نمی بینی کہ ہمسگی
 حرام است اگر از طعام ہاے نشان بخوری ترا حرام خوار نام می نهند و نام
 تو بجرام خوری مشہور نمی شود و مردمان در بالائے تو زبان دراز میکنند اگر
 بخوابی نام تو مانند کرد و از طعام ہاے مردمان مخور و در مجلس کفر
 می نشیند و سنجشیں اگر میخوری یا لطف مباحی رو۔ یعنی آوری در خفیہ
 روے آور تمام ہاں بدانند کہ تو از کار ہاے شان پرہیز داری و طعام
 را چہاں بجا آور کہ مردمان بہینید تا ترا در میان شان خزے پیدا آید

ای عزیزاں من زنا رکفته ہاے آن لعین را نشنوید کہ ہمگی روسے و ریاست
 مقصد آن لعین اینست کہ عقیدہ ترا در حق مسلمانان بد گرداند کہ تمامی
 مسلمانان را حرام خوار نام نہی و بگوئی کہ مردمان حرام بخورند و دروغ بگویند
 تا اینکه رئیس مفسدان عالم گروی تو جواب آن لعین را چنین گوئی کہ من بہ
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اقتدا میکنم و آنها فرمودہ اند لود عیبت
 الی کو اعم الغنم لا یحدث و اما ماں و خبتہ بین و اہل سلف رحمہم اللہ
 نعلے لایمراہ مردمان و ہمسایہ گال مخلوط ابوہ اند نہاے امر شریعت بر قلب
 است یعنی ہرچہ کہ تصرف مسلمانان میباشد حلال است ہر گاہ یقیناً دانستہ
 شد کہ این حرام است بعد ازاں از حقے دست بر میداریم حلال و حرام بقول خدا
 نعلے است یا بقول تو لعین برو کہ مگر زانی خرم چون ازینا ہمگی ناامید
 شد نو عیبگر سے باز بطرف تو آید اگر آنکس نہ عالم باشد گوید چرا سخن منگی
 بگوئی تا مردمان نکویند این ہیچ نمیداند سخن گوی و مردانہ گوی و ہرچہ خواہی گوئی
 این سخنہاے کہ تو میدانی دیگرے نمیداند اگر کسی بالتو گوید کہ این سخن ہاے
 توچہ معنی دارد تو بگوئی کہ سخنہاے مرا ہر کس نمیداند ہر کہ سخندان باشند
 داند کہ من چہ گویم ہر کہ نداند سی سال ز رحمت کشد تا بعد ازاں باین مرتبہ
 رسد کہ سخنہاے مرا بداند چنانکہ من سالہا از سخنہاے کشیدہ ام تا باین مرتبہ
 رسیدہ ام مقصود آن لعین از اینہا آنست کہ سخنہاے زندیق و بدعتی
 ترا در میان مردم پراگندہ گرداند ہر کہ چیزے را بسیار شنود و آخردروے
 تاثیر می بخشد کہ آخر بعضی را تصدیق میدہد کہ اینہا راست میباشد چرا
 من باین سخنہا کار نکنم کہ مردمان اورا در عبادت و مجاہدہ ہی بندارند
 و اہلبیس نقیب مردمان می اندازند کہ سخنہاے فلاں صدق است علماء

دیگرے راز و بطور بہترینی خواہند شاکر این مرد و گفته ہائے اور ابدانید کہ
 گفته ہائے وے گفته ہائے محققان ست۔ بعد ان او ہرچہ بگوید جاہلان
 احسنیت می گویند تا ہمگی را ابلیس تا لعل خود گرداند و چنان می شوند
 کہ در آخر ہر یکے ہزار ابلیس را استناد می شود و ہر یکے خلقے را تباہ می کنند
 اگر چنانچہ فضل حق رفیق نباشد خلقے آہنا را متابعت می نمایند۔ لے
 عزیزان من زہار دست از احکام شریعت بردارید و علماء و حقانی را متابعت
 کنید و الا زود بدام ابلیس گرفتار می شوید۔ علماء و حقانی را متابعت کنید
 تا از آفات دارین نجات یابید۔ علم چنان شہدے ست کہ زہر قاتل
 را خالی از ضرر می گرداند اگر صانع شدن دین خود را نمی خواہی از ہر چیز
 حذر کن اول از قرین بد۔ دوم از علماء بد۔ سوم از دوستی دنیا۔ چہارم
 از اطاعت شیطان ہر کہ ازین چہار چیز حذر نمود از مکر شیطان خلاص شد
 و ہر کہ خواہد از آفات دارین نجات یابد چہار چیز بصد این چہار چیز
 نگاہ باید داشت اول باہمنشین نیکو نشستن۔ دوم نشستن
 با علماء و حقانی و صحبت داشتن۔ سوم دور بودن از طمع و ارباب مردمان
 چہارم فرمان خداے تعالی و رسول اورا بجلے آوردن تا از آفات
 دارین و کید ابلیس خلاص شوی و از آفات دارین بہی ہر کہ این چہار
 چیز را نتواند نگاہ داشت یقین باشد کہ ابلیس بوسے دست یافتہ و
 مسخرہ شیطان گردیدہ ہر کہ در شریعت مستقیم نباشد اگر چونکہ اورا از
 در ہوا ببران می کند یا بروسے آب میرود یا در آتش تھو می شود یا بوشیم
 مشرق و مغرب ناطے می کند بیچ از وسے قبواں ناطے چہرا کہ این افعال
 از شیطان ہم برمی آید و شیطان در کار خود و مار و جلد خود دستار نامی

در شبے بچاہ بابل میر و دوسری می آید یا در شبے بکعبہ میر و دوسری میر
 ویامی گوید من حضرت علیہ السلام را می بینم کسے را کہ بجادہ شریعت مستقیم
 بیچ چیز از دوسے قبول نکنی زیرا کہ آن دیوسے است کہ ام الصیباں نام
 وارد کسے کہ باں چناں مقاسے رسد ام الصیباں بوسے مسلط گرد و
 باوسے آن گوید کہ من بدل خضرام کہ در پیش عابدان و تائبان می روم
 و آنرا را بر رگی بجاسے می آورم و از بر اسے شاں بگوید کہ شایاں را
 در یک شب بکعبہ می روم و پس می آورم و چون این گفته خود را بوی بجاسے
 آورد بعد آنکس اظهار کند کہ من در فلان شب قرین خضر بودم بکعبہ
 رفتم و پس آدم و از دوسے علم با آموختم چنانکہ بسیار علماء و درگفتند
 فرود آمدند تو بنگر تا از پنداشت خود در این خصوص سخن نگوی و بگوی
 کہ این مرد بالجو لیا شدہ این بالجو لیا نیست بلکہ از واقع خبر میدہد
 و اینست کہ در عہد این فقیر مردے را این واقعہ افتادہ بود کہ من قصد
 کردم شبے آن شخص در صومعہ خود بود ناگاہ حلقہ در ب صومعہ
 بیفتاد بعد مردے از در آمدہ و گفت برخیز تا آنچه مقصد داری
 حاصل کن من گفتم تو کیستی گفت خضرام مدنے است کہ مرا از دوسے
 حج بسر افتادہ برخیز کہ با ہم برویم گفتم مقصود من این بود برخاستم از
 مرا برد تا بجاسے رسانید بعد گفت این کعبہ بست طواف کن من طواف
 بجاسے آوردم تا وقت سحر و در آرزوسے آن بودم کہ کے پس آید و
 مرا بخانقاہ من پس رساند و را این اندیشہ بودم کہ پس آمد و گفت برخیز تا
 نماز بخانقاہ پس رسانم من برخاستم و بخانقاہ خود پس آدم و نماز صبح را
 بایاران خود و اکروم ہمین بر شرب بیامدے و مرا با آنجا سے برو باز

صبح پس آوردی من بیچ بشک نمی افتادم می گفتم این کعبه است درخت
 میدیدم از دوسه سوال می نمودم که اینها چیست می گفت ترا با اینها چکار
 اینها باغستان مائے خرمائے مردم عرب است مدتی باین حال بودم
 تا اینکه روزی نظر محقق بر من افتاد گفت در حال تو چرا تغییر راه یافته
 بلکه راه را گم کرده من در جواب او گفتم چگونه راه را گم کرده ام که سر شب
 کعبه میروم و تا صبح در طواف ام باز هیچ درخانی شاه خود پس می آیم آن
 محقق با من گفت ترا که بجائے کعبه می بروی گفتم خضر علیہ السلام محقق گفت
 چون امشب کعبه رسیدی این مگرد و از برائے قرین خود بگوئی که فرود آ
 در اینجا می گفتم شامی گذرانم فردا شب همراه تو پس میروم چون فردا شب آمد
 در اینجا و کعبه بر دوشب در آنجا سے بودم چون وقت سحر پیدا که بیایم
 گردیم من گفتم که فردا در اینجا شامی کم چون شب بیدار فرود آیم یا
 تو پس میگردم گفت این نشاید برخیز که پس گردیم گفتم نمیروم باز گفت
 برخیز که این نه جائے تست برو ز سر کسے ترا بید و ستر تو فاش می شود
 من گفتم لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و امشب
 هر چند بگوئی پس نمیگردم بعد او با من گفت از این کس بدتر و دشمنتر
 که او با تو این فعل را آموخته این بگفت و از نظر من ناپدید شد من
 آنجا بودم تا صبح شد بعد چون نظر کردم آنچه او با من می نمود که اینها
 باغستان مائے خرمائے مردم بودم عرب است درختان شوره کز بود
 میگفت این کعبه است رباط ویران بود که اورا کلمات کوفه می گفتیم و
 همین مردمی که بگفته و سے زینت شده بود و کلمات کوز را کعبی پیدا
 دے را احمد شیرین نام بود پسر اسناد ابو القاسم قدس اللہ سرہا

و اس محقق کہ وے را پند آموخت کہ فر وادرا آنجاے استقامت کرن پھر
 نکر و۔ شیخ ابو حفص قیس اللہ سرہ بود و احمد شیریں چہاں ہر وے بود
 کہ چوں گاہ وقت او خوش شد وے جامہ ہائے وے بتن وے گویا
 خون می کشت از بسکہ از جہد او سرخی جدامی شد و دوسر و در گاہ بول
 او خون می آمد و عبادات بسیار ی بجائے می آورد چہرا کہ اناہل صلح
 و صلح زادہ بود اگر من این قصہ را بگوش خود از وے شنیدہ باشم ہر دو
 گوشم را خدا تعالیٰ از کمر واند۔ اعجز بزان مقصود من آن نیست کہ
 باشما حکایتے قصہ کنم کہ از سر آن در گذرید مقصود آنست کہ تشایاں
 بدانید کہ در این راہ چہ قدر راہ زناں اند کہ راہ میزنند و در ہر مقامی
 کہ برسی در آنجاے از نو دشمنی پیدا می شود و راہ زن جدید پیدا
 می آید ہر کہ دوست دزد کہ او را کرامات پیدا شود کرامات راہ زن او
 کرد و نہ پیرا کہ چوں عزم آن کنند کہ مرغی را بدام آورند ہر واثر را کہ آن
 مرغ دوست تر داشتہ باشد در بالاسے دام او پاشند و ہر مسکن را
 کہ او دوست تر داشتہ باشد دام او را در آن مسکن پیاسے کنند ہر مرغی
 را کہ صیاد داند او را و مسکن و آشپناہ او را بدانت گویا او بدام صیاد
 گرفتارست و ہر چہ مایاں را غیر از خدائے تعالیٰ است و غیر رضائے
 دوست ہمگی در راہ مایاں دامست ہر کہ مقصود وے حق و رضائے
 حق باشد اگر در جہاں پیاسے نداشتہ باشد و بہم عالم بویے دشمن
 باشند او را ہیچ با کے نیست و اگر تو طالب حق و رضائے حق باشی
 ابلیس ہم چوں تو رسد ترا غلامی کند تو مرد باش و ہر جامی خواہی باش تو
 در کار او باش تا ہمگی ترا مطیع گردند چوں تو او را باشی او ترا باشتد

داؤد صلوات اللہ وسلامہ علیہ مناجات نمود کہ اکی یا سلیمان من چنان
 باش کہ با من بودی ندا آمد کہ یا داؤد سلیمان خود را ہم بگوئی کہ با من چنان
 باشد کہ تو با من بودی من با وے چنان می شوم کہ با تو بودم ہر چہ از پیش
 می آید از عزم نیت ما پیش می آید یا فرمودہ من کان لله کان اللہ
 لہ را تشبیہ چون ما در اعمال خود غیر او را شریک گردانیدیم او نیز غیر ما
 را در نصیب ما شریک میگرداند اگر ما غیر او را در اعمال خود شریک
 نکر دیم او نیز غیر ما را بہا دست نمیدہد کما قال اللہ تعالیٰ ان عبدا
 لبس لك عليهم سلطان وانكسائے کہ غیر او را در اعمال خود ما
 شریک میگرداند بنگر کہ خدا تعالیٰ در کتاب کریم خود آنها را چه صفت
 کردہ آنجا کہ فرمودہ واستفزمن استطعت منهم بصوت
 واجلب عليهم جنيتك رجلك وشادكهم في الاموال
 والاولاد وعداهم وواعدهم الشيطان الا غرودا
 ہر چہ از شوق نگرستی در محبت او باقی ماندی بطرف غیر او باقی ننکرتا
 باقی منانی با دیگران میا و نیز تا دیگران ہم با تو نبیا و نیز ند ہر چہ کنی تو گفتند
 و ہر چہ خوانی ترا خوانند کما تدين نذ ان بکتا و بگرتک باش تا از
 مگر ہنگی سلامت مانی این نصائح را ہزل بیندار کہ از قول صاحبان
 معاملہ ست نہ از قیاس یا از صاحب غرضے اما این نصائح ہر کس را
 نباشد و ہر کس نداند کملے را باشد کہ مجاہدہ و ریاضت بسیار کند
 زیرا کہ ابلیس را باں طائف کار نیست کہ آنها ابلیس را مسخر خود گردانیدند
 و ابلیس از مقاومت شان عاجز گردیدہ امدا انرا بطرف کرامات
 میکشد تا در انجلیے راہ زنی اندامہ مقام کرامات راہ ہر صاحب

کراستے راز وہ نمی تواند اگر میخواهی که در همه مقامات از مکر ابلیس خلاص باشی
 هر چه غیر حق است از خود خالی کن و هر چه غیر شریعت است سبده راه حقیقت
 دان از کرامات دوست داشتن و دو کار بر میخیزد یکی بدو دیگرے نیک
 آنچه نیک است آنست که از راحت و متابعت نفس و هوای و گمراهی
 شوی و روست در مجاهده آوری و آنچه بد است آنست که راه ترا از
 حق بطرف خلق میکشید مرد محقق باید کرامات را این چنین شمارد که در
 بیابان ریگستان که راه گم می شود سبیلهاے دور دور بیامی کنند تا اگر
 کسی از نیک سبیل بگذرد و راه را گم کند سبیل دیگر را بنظر داشته باشد که
 راه گم نشود هر چه از این زیاد است بند راه حق است ابلیس از سبب کرامات
 و راه او را می زند در طریق اولیاء اللہ هر مقصد که غیر حق است همگی
 راه زن اند و عیار رنگ محبت است در معدن نیک باید بجز نیک
 دیگر چیزی موجود نشود بجز از دوستی و دوستی هر چه بقلب تو راه یافت
 در دوستی و نقصان آمد و ازین است که شریعت را حکم ظاهر است
 که از ظاهر گذرنیست محقق از شریعت نمیگذرد مگر آنکه محبت محبوب
 باوے غلبه کند در آلودت او نمی داند که چه می کند و چینی گوید اما اگر
 محقق تا بحال خود باشد و ترک شریعت از وے ظاهر شود او تابع
 شیطان است که شیطان بوسے دست یافته ترک شریعت نه راه حقیقت
 است و نه راه ایمان قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 من ترک الصلوة متعمدا فقد کفر و هر چه راه ابلیس آن
 قدر جدا میکند که در راه تا ایمان میکند زیرا که توبه گوهر قیمتی است
 و زو که شمش و ارد که مال قیمتی را ببرد و هر گاه زود واقف شود

کہ صاحب مال غافل بہت یا سلاح و اسباب ندارد و یا دیوانہ وضع ستاؤ و لہر
 نگر دور مثل ابلیس با تائبان چون مثل مرغے ست کہ توبہ پڑیدین می آید۔
 اگر چہ بال و پروار و اما آداب پڑیدین را خوب نمیداند حتی آنکہ اگر اکہ و کلایغ اورا
 بہ بین قصد اوسیکت ابلیس و تابعان مے بامر و لو توبہ این چنین اند۔ اگر می
 غولای کہ از مکر او و تابعان او بہی از مراد خود در گذر و روی در حصول مراد
 او آورد قطع امید کن و صبر پیش کار و خود را در مقدم روی خود و ایم داشتہ باش
 و در بار او را بخود لازم گیر یک نفس در خوف باش و دیگرے در رجائنا از
 مکر شیطان و نفس خلاص باشی و رضائے حق لایموت را در یابی۔ سر تمام
 پند ہا چہار چیز است اول حق را بہ بیچونی شناختن۔ دوم او را متکفل متوق
 خود دانستن۔ سوم موت را بنظر داشتن۔ چہارم اسباب موت را ہمیا کردن
 ہر گاہ این چہار چیز کار نشد شیطان را بانو غرضے بیست اول و دوم شیطان
 این بہت کہ امید ترا در از می گردان۔ اگر فردا را امید کردی از و ام شیطان خلاصی
 یعنی و اگر فردا از خود قطع کردی از و ام شیطان خلاصی یافتی سر رشته کنی
 اینست کہ بانو گفتم زیرا کہ چون فردا را امید کردی بقلب خود خواب گفتی کہ فردا
 مرانان بکار است او زن و فرزند و دوست و دشمن دارم و مرا باغ و بستان
 و زراعات و گاؤ و گوسفند و فرش و ظرف می باید اینہا از کجا بدست آید۔
 باید سعی کنی کہ اینہا بدست باشد در اینوقت از قافد خود غافل میگردد
 کہ دوست و ہا پیدا می کن۔ اگر امید را کوتا کردی و یک نفس را سر باہر گردانی
 ہر نفسی را کہ بر آوردی غنیمت مے شماری و بذا کہ خدا کے می پڑدانی اگر دران
 نفس فوت نشدی سبب وارین گردید کی تا در آخر حیات باید این چنین
 باشی کہ از یک نفس اضافہ ترا امید حیات نداشتہ باشی کہ و ایم در خوف و رجائنا

غرق باشی در منقولات آمدہ کہ حضرت شبلی قدس اللہ سرہ العزیزہ وایم ذکر و سہ لایات
 بود وقت بریدان عرض نمودند کہ یا شیخا چرا لا الہ الا انت میگویند و نمودند خوف و لرز
 کہ مبادا در بین بہ الا اللہ نرم و فوت گردد مثل خوف و رجاء در این راہ چون
 دو قدم است چون در راہ بیروی اگر یک قدم نہادی و قدم دیگر را برداشتی یا قدم
 دیگر را در بالاسے او نہادی ہرگز راہ پایاں برودہ نمیشود و اگر یک قدم
 را در زمین نہادی و قدم دیگر را برداشتی و در پیش نہادی راہ رو قطع شود
 مرد در این راہ باید بچپنیں رود۔ چون قدم خوف و رجاء گرفت
 قدم رجاء بیشتر نہادہ شود و بچپنیں بروی تا راہ را بمنزل رسانان ہر گاہ بلبر
 ترا در خوف آورد و نا امید گرداند باید تو قدم رجاء را در پیش نہی چرا کہ
 تو مید بودن از رحمت خدا استغاثے اکثر است قال اللہ تعالیٰ لا
 تياسون روح اللہ انہ لا یبأس من روح اللہ الا القوم الکافرون
 و در امید ہم نباید خوف کہ از خداستے تعالیٰ الہین میگرددی ہم بودن از خدا استغاثے
 ہم زبان کاری است قال اللہ تعالیٰ افا منوا مکر اللہ فلا یمن
 مکر اللہ الا القوم الخاسرون و در ہر دو قدم متوسط باید بود تا بلبر
 ساہرہ نباشد و نصیب خود را از تو حاصل نکند زیرا کہ ابلیس ہم در حالت
 خوف و ہم رجاء غلبہ می آورد۔ در حالت خوف ہر چند غلبہ کند در حالت رجاء تا کہ
 بشود و بچپنیں بعکس در ہر دو فعل بنی آدم نیست کہ ابلیس را و در آن
 و خلد نباشد مگر آن شخص از خاصان حق باشد چنانکہ حقیقتاے الخیر وادہ از
 قول ابلیس ذبعتک لا عنونہما جمعین الا لعباد اعینہم
 المخلصین الہین بودن از ابلیس و مکر وے طریقہ خرد و عاقلان نیست
 اگر با مکر شرع و فرمودہ حقیقتاے کارکنی ابلیس یا تو کار است کہ شریک تو

میگردد خواه در خوردن خواه در خفتن خواه در نماز خواه در روزه خواه در حج خواه در زکوٰۃ خواه در حلال خواه در حرام خواه در فرض خواه در سنت و در بیچ فعل خود باید از وسع ایمن نباشیم که در افعال ما خود را شریک میگرداند اما عقل نورانی است که وزیر معرفت است و جبل کفر و ظلمت است و هوا و زریاوست اهر که بقول وزیر معرفت کار کرد و سعید داین گردید و هر که بقول وزیر جبل کار کرد و خاسر و جهان شد اما هر که را خدا تعالی پدید نمود راه یافته شد و هر که را هدایت نمود و ضال و گمراه گردید و هیچ کس نتواند که او را هدایت کند قال الله تعالی یضل من یشاء و یرشد من یشاء اما هر که راه راه نمود حکمت راه نمود و هر که را گمراه کرد حکمت و قدرت کرد حکمت و پیرا چون و چرا کی نیست اللهم لها ما و عافنا من افاتنا ان

بجهرت سید الثقلین صلی الله علیه و سلم

باب چهل و چهارم در بیان قول محققان آنکه قول محققان را با هر کس توان گفت بانه

قال الصدوق امام شیخ الاسلام قدس الله روحه العزیز العزیز ان ابن اقولی که در این نسخه مذکور شده همینان نیست انهم من متنبیان و کار نادیده گان در آید گفته ما که محققان با یکدیگر در زمین می آید هر کس نباید شنید در حالت مناجات محققان اقولی میگویند که هر کس نفهم او نمی آید در روایت آمده که حضرت سلطان بن بابویه بایزید بطحی قدس الله سره العزیز شیه مناجات میگرداند در غلبات و چه فرمودند سبحانی سبحانی ما اعظم شأنی و قنوکے در حضور

شان قرآن میخواند چون این آیه را تلاوت نمود که ان بطش ربك لشديد
 حضرت سلطان العارفين قدس الله سره فرمودند بطشی اشدي من
 بطشك معنی اینست که خداوند اگر تو بگیری چون من بندۀ ضعیفی
 نحیفی را بگیرد و اگر من بگیرم دامن چوں تو کبر یابی عظیمی را بگیرم
 در ولش دیگری در مناجات گفت الهی هر چند من نکریم عظیم و اعظم
 تویی و دیگر مخلوقات همگی در جنب عظمت تو ناچیز اند بزرگو ارجمند
 حمد و ثنا ترا می سنود که تویی اهل حمد و ثنا چوں زمانے بگذشت ویش
 بر اندیشید که الهی این چیست که تو در قلب این در ولش انداخته که
 بخیر از تو خط نیز اور جمله عالم کشیده ام و در جمال عظمت تو آویخته ام
 باز قلب وے آمد که این لب همت است این را نیاز گویند در ولش
 نعره زد و بهوش شد چوں بهوش آمد یکے از سریداں باوے همراه بود
 پرسید یا شیخا این چه حالت بود که شمارا رخ نمود در ولش فرمود که تا
 حالامی پیدا شتم که من طالب اویم چوں خوب نگرستم و التتم که او طالب
 من است و دیگری پیدا شتم که من برائے او کار می کنم چوں نظر انداختم
 و فکر نمودم دیدم او برائے من کار میکند زیرا که او همه صنعت های
 زیبارا از برائے ما کرد و ما از برائے او هیچ نکریم مایاں در ولش انیم و
 او اغنی الاغنیاء که ما از غنای او می توانیم گرفت و او از در ولشی ما چه
 بگیرد و او در کمال لے نیازی و مایاں در کمال نیازی که او هرگز نیازمند
 نگرود و ما هرگز لے نیاز نکریم تا ابدالآباد این چنین خواهد بود و او شتم
 که سلطان همگی سلطان ما و پادشاه پادشاهان منم چرا که آنچه من در خزانہ
 دارم هیچ پادشاه ندارد و هر چند که از خزانہ او من ارسد نیاز من بیشتر گردد

وانشاء شد کہ ملک ملک من است و خزانہ خزانہ من و او با این ہمہ بے نیازی و کرمی
 و ہم مراد ہم دیگران را میخواهد و بطرف خود میخواند و من با این ہمہ نیازی خود بخود
 و از جمله مخلوقات بیزار گشتم و خط برابر دو عالم کشیدم کہ جز جمال او و وصال
 و آرزوی دیگرے ندارم آن مرید عرض نمود کہ یا شیخا عظیم نکته بیان
 فرمودی در ویش فرمود کہ خاموش باش کہ این گفتن اضافہ ترطیقت زرداری
 ترطیقت میداشتی این اضافہ ترمی گفتیم اولیا و خاصاں را در وقت وصال
 این گفته باز یاد ترور بین می آید کہ باختقالی صحیح است و بنظر خلق
 کفر می نماید فرموده واجب ان و خاصان یک روشا بہت کفر دارد و
 دیگرے با ایمان چنانکہ خلیص از خاصان حق فرموده سه
 تا و اوسر زلف تو از کفر نشان رو تو نشان ہی وید از ایمان
 من مانده بیان کفر و ایمان حیران کہ گویم ازین و گاہ گویم از آن
 یک روے گفته ہاے شاں رقم ہایت ست و بیک روے دیگر رقم
 عدالت کن الای یصل اللہ من یشاء و یشاء و
 ہاے دیگر فرموده و من لم یجعل اللہ لہ نوراً فما لہ من نور
 اگر از تفسیر قرآن شریف حجت ہاے پیاری بیرون آوری جواز دارد
 بعضے شعر از زلف را بتاریکے شب مشابہ گردانیدہ اند و رخسارہ را بروی
 بیخ سخنے نیست کہ اورا تا و پلالت بسیارے نباشد بیخ کلمہ کہ بر زبان
 پیرو د از کلمہ لا الہ الا اللہ عزیز تر نیست و آن نیز دوروے دارد
 بے کفر و بے ایمان و بے باحق و دیگر باخلق ہر کہ از بند خلق بیرون آید
 بے باحق بیند و ہر کہ روے باخلق باشد ہر چہ نشود خلق را بندارد
 بیند بولن باخلق شرک ست زیرا کہ خستقالے از اعمال ما اخلاص میخواہد

چنانکہ در کتاب کریم خود فرمودہ نمون کان یوحوا القاء ربہ فلیجعل
صالحاً ولا یشرک بعبادۃ ربہ احداً و بجائے دیگر فرمودہ کالتشوا
باللہ ان الشریک لظلم عظیم و ازین دانستہ شد کہ در دلائل بنکو فکر
باید کرد و در تاویلات نائل باید کرد تا در غلط بینی زیرا کہ اگر دلیل با سبک
معنی معنی دانی اگرچہ بنکو بینی بنکو نباشد و قوی آید کہ تاویل دیگر اورا نیز
کہ بدانی در غلط افتادہ بودم لهذا بہتر آنست کہ دلیل را در اول تہنہ و بلا
او فکری و ہمہ را نگاہداری ہرچہ از شریعت است امر صاحب شرع
بجائے آوری و ہرچہ از محبت است در محبت محبوب صرف کنی و ہرچہ در بلا
نہ فرمان صاحب شرع است بدعت است و ہرچہ نہ محبت محبوب است
شک است محبت شریکت را قبول نہی کند زیرا کہ شریکت ہوا و ہوس است
کجا کہ محبت جائے گیر دم و گستاخ گردد و در کار با عینت آری باشد و سخن
عالی و شیریں گوید و حقتعالی دوست دارد کہ دوستان او با او چیز
باشند و از بیخاست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند ان اللہ
یحب معالی الامور و یبغض سفاسفہا یعنی حقتعالی دوست
دارد امورات عالی را و دشمنی شمارد کار ہائے حقیرانہ انبیاء اللہ
اللہ و سلامہ علیہ و علیہم برتر از ان ہوں نہ کہ سخنان گستاخانہ گویند علیہ السلام
کار ہائے گستاخانہ را بجائے می آورد چوں اجبار موتی و ابروی اللہ و لا
چنانکہ حقتعالی از حال دے خبر دادہ و فرمودہ اذ تخلق من الطیر
کھیدۃ الطیر باذنی فتتقم فیہا فتکون طیراً یا ذنی ہر چند کہ
علیہ السلام بفرمان حقتعالی عمل میکرد و خلق مطلع نمودند کہ علیہ السلام
اس کار از کجائی کند آیا نمی بینی کہ چون حسین بن منصور از گستاخی آنچنان

کی خطا کفر پرے کشیدند و اور ابدارا دیکھتے اور اڑیں امر روئے نگر و انبیاء
 جن خاصان این چنین ست کہ آنچہ روئے او بطرف خلق ست صدق می نماید
 و بجز روئے او بطرف خلق ست کفر می نماید کہ جان شان باو فنا می دهد
 چنانکہ کئی و ذکر یا موسی و جبرئیل علیہم السلام ازین گفته با چیزے درین
 روزند قوم آنها را بر سالت قبول نمی کردند و میگفتند اینها مگر شیطان
 است کہ با شما بیان می نماید و چون موسی علیہ السلام این گفته را با قوم خود بیان
 تعلی بیان کرد و قوم قبول نکرد ہم جان شان رفت و ہم ایمان نشاء
 ناکه حقیقاً او کتاب کریم خود از حال شان خبر داده و فرموده و اذ قلتم
 موسی لن نؤمن لك حتى نرى الله جهره اگر کسی ازین سخنها در
 بین آورد و بسر وقت باشد رنگ وقت بگیرد و چنانکہ میر و دیابلیس و
 می افروز و لبهاں موسی علیہ السلام کہ چون آن گفته را اور بین آورد
 کہ قوم خود را ہلاک گردانید و چون بسر وقت نبود در آن زمین کہ با نظر
 علیہ السلام صحبت داشت ہر چه از خضر علیہ السلام سر میزد موسی علیہ السلام
 مبینی افتاد تا خضر علیہ السلام اورا فرمود کہ ہذا اخلاق بسینی
 بینك سانشیك بنا و بیل ما کہ تستقطع علیہ صبرا باز
 ال موسی علیہ السلام بسر وقت خود آمد ہنگی را قبول نمود و با وجود
 دل از صحبت خضر علیہ السلام محروم گردید و ازین ال شد کہ ہر سخن
 کہ در بین آید باید زمان و مکان و احوان را ملاحظہ کنی و باہر کے سخن
 بدازہ حال وے گوئی چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند
 سرفنا ان نکلم الناس علی قدر عقولہم سخن محققان را
 محققان باید گفت و وقتے گوئی کہ آن شنوندہ بسر وقت باشد

والاجان خویش و ایمان آن بیچاره را بپا دوہی کہ در بالائے تو غم است
 باشد در خبر آمدہ کہ روزے امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ بخیریت حضور آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم آمد کہ آنها بہرہ صدیق اکبر و ابوذر غفاری رضی اللہ عنہما
 نشسته بودند و گفتند در بین داشتند عمر رضی اللہ عنہ فرمودہ کہ من از آن
 فرمودہ تا بحر حروف دیگر هیچ ندانستم و گاہ سخنا و ر قلب آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم در آمدے کہ هیچ کس در بین نمی آوردند مگر بہرہ علی رضی
 اللہ وجہہ وقتے می آمد کہ سخناے و قلب مبارک غلبہ میکرد و چنانکہ در قلب
 مبارک شاں نمی کنجید لهذا از مکہ معظمہ بیرون آمدند و روسے لطف بزم آوردند
 و می فرمودند انی کالجدا نفس الرحمن من قبل الیمن کہ مراد شاں
 ازین فرمودہ اولیں قرنی رضی اللہ عنہ بود و تا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 این فرمودہ را بیان نفرمودند کس واقف نشد و اما نام ناوالی هیچ حال
 با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نباید کشید و سوارہ چون احادیث نقلت مبارک
 بچیدی خیرے ازین احوالات با ایشان ظاہر گشتی در خبر آمدہ کہ روزے
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند یا معاذ تعال حتی نومین سابعہ
 محققان این سخن را صدق می شمارند و منافقان و مشرکان حمل مسخرہ می
 کردند چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را بعراب بردند کہ ہم در ما قبل نبی
 بودند و ہم رسول و ہم صاحب شرع چون چشمے بر کنوز فضل الہی افتاد
 اختیار کرد آیت آمد کہ امن الرسول بما انزل الیہ من ربہ
 سخن این قوم بعضے بظاہر است و بعضے بیاطن سخن را بظاہر باید الفاظ
 آن را آراستہ کنی تا خلق را قبول افتد و معنی آنرا بگوش گیرد و ہر چه معنی
 سخن را بنگاہ داری لذت سخن بجای می ماند خواص را و اما عوام بآن سخن

بیکنند و ہر چند فکر میکنم صحیح آنست کہ باید در کلام خود حکم شریعت را بجای آوردی
 و فرمودہ کلمہ سؤالات علی قد وعقوبہ را اگر فرمائی تا از گفت و شنید
 خلق خلاص باشی مردم عوام باید بقدر عقول شان سخن گوئی با محققان سخن
 محققان گوئی و گرنہ ہر ساعتی با نورقم زندیقی کشند و گفتگو ہائے بسیار سے
 بر خیزد و حکایت آوردہ اند کہ مروے از خالقاہ عبدالمان زاید رحمۃ اللہ علیہ بیرون
 آمد مردمان از وی پرسیدند کہ نماز و روزہ فرض است او فرمودہ فرض نیست
 مفروض است مردمان وی را بخواری ہاروسے آمدند بعد از آن گوشہا
 اورا قطع کردند چون این خبر بمسجد عبد بیدان زاید رسید کہ فلاں مرد از قول شما
 بمردمان این چنین گفت مردمان گوشہاے اورا قطع کردند و اورا بخواری
 ہاروسیدند عبد بیدان رحمۃ اللہ علیہ فرمودند ^{بگوشہاے} نیکو شکلی کردند این سبب سے
 آنکس است کہ سخن خواص را بعوام گوید ہر کہ قول خواص را بہ نزد عوام
 سزائے وی اینست سخن محقق را با محقق دیگرے با بدگفت و مثل گوئی
 گویند کہ جسم ستم را رختش رستم می کشد مثل مرد محقق و قول محقق چوں
 دستے نیست بسیار قوی درخت کہ قوی بود برگ و شاخ و تنہ و ریشہ
 وے ہنگی با ہم موافق اند اگر خار ہا و دربالاے آن درخت بار کنی طاقت
 دارد و اگر بعضے دربالاے درخت صغیر جنبہ اناری از می از بیخ می شکند
 مرد محقق نیز بچنان است ہر چند کہ درخت قوی را حرکت دیوانہ
 نچند درخت صغیر را اندک بادے می جنباند و بدانکہ بار سے
 می شکند مردم عوام را با خواص نباید است سبب سبب کہ عوام خواص را
 می بیند و ایشان نیز عوام را مستعد میدانند و سبب سبب کہ عوام را
 خند و دیوانہ ہم بخود می خندد و ہم محبت شوریدگی و دیوانہ است

یکے از شیطان پیشتر و دیگرے از حق شوریدگی کہ از شیطان برخیزد و او
 و یوانگی خوانند قلم تکلیف از بلاے اور فح می شود و شوریدگی از طرف حق
 باشد او سوخته جام محبت است کہ محبت حق در مغز جان او جا گرفته آب
 آتش و گرسنگی بنزد او وے یکسان است او نمیداند کہ چه می کند و چه میکند
 اگر از وے کارے یا قیلے سرزند کہ عقل ما قبول نکند باید ما اورا ملا
 نکنم آن نمیه کہ بطرف اوست صحیح است اگر چونکہ نمیه طرف ما کج نظر می
 نوازیم قیاس در گذر کہ کار تو با نجار سببه و پیروں از انست کہ فم
 در می آید و در ویشی یکبار با خدا تعلقه الامناجات کرد و گفت الهی ما
 کہ ضعیف بیچاره ایم دست از رحمت تو بر نمیداریم تو خود فرمود
 کہ ساکلاں را نومید مگردانید اگر چونکہ خویشاوندان شما نباشند و اگر
 اسپ سواره بسوال آمدند تو مایاں را دوست خویش می خوانی و گفتم
 کہ مرا بخوانند کہ اجابت کنم هر چه میخواهم اجابت نمیکنی این نہ صفت کریهت
 باشد چوں بسر وقت خود آما گفت کہ آه این چه بود کہ من گفتم روزگار
 نگذشت کہ آن در ویش شبے بجواب دید کہ اورا گفتند لے دوست
 و عزیز ما آنچه گفتمی صدق بود باک مدار در هر چیزے از افعال ما حکمت
 حکمت آنکہ دعائے ترا اجابت نکردیم آنست کہ تو سخنهاے گستاخ
 یا ما بسیار در بین آوری زیرا کہ گفته ماے گستاخانہ عزیزان خود
 دوست و اربابیم چنانکہ عاشق و معشوق یا یکدیگر را از گویند و ناز و
 کنند دیگرے را نشاید کہ بر اسرارشان مطلع شود عارف با معروف ہذا
 بار گستاخ ترست غیرت حق بر دل عارف ہزار بار بیشتر از انست
 کہ رشک عاشق بر معشوق حال عارف بہ نزد معروف نہ چنانکند

کہ تو می بنداری یا اورا بچیز و گیرے قیاس کنی ہر اس وقتے کہ عارف را
 ورنہ نیاز و رسیدہ در پی گل شوق او بشکند و قلب وے خرم گرد و آں راز
 و نیاز حجاب غفلت را بسوزد و آں نار محبت سستی اورا نسبت گرداند۔
 چون عارف دیدہ باز کند مشاہدہ او غیب را عیان بید سماح لطیف
 بشنود و بزبان صدق ندا کند کہ ای زبان گنگ باش و آویدہ تابینا
 و ای گوش گرشو و ای دست و پائے مشلول و لنگ باش و آجہد جوان
 از خواص خود ما پیروں آئی کہ دوست را با دوست را ایست و غیب
 را با غیب کارے ای نفس خالی و آ عمر فانی نیست و ستارہ ای گردید کہ
 مارا با آن حیات روحانی ستر سبت کہ شمارا در اں میان راہ نیست لے
 کامر طیبہ و لے حیات طیبہ شائقہ وقت خویش نگاہ دارید تا ما و مجلس انس
 خلوت کنیم و ریاحین موالتت بویم و شراب وصل نوش کنیم و عورتان
 با تش شوق انگیم و سراپردہ رضا را برویم و بطنا ب مہر استقامت کنیم
 کہ از دست فضل جام رحمت می ستانیم وے محبت می آستاییم و ہمیشہ
 کرامت بوجہ رضامی نکریم کہ مجنور مہر او و مسکت الغام او و پروردگار لطیف او می
 باشیم آنچه خاک ست خاک گشته و آنچه فانی ست فانی شدہ و آنچه پاک
 ست پاک شدہ حیات روحانی راحت یافتہ و حق حقیقت گردیدہ و علم
 یقین بعین یقین مبدل گشتہ و عین یقین حق یقین شدہ با چند قوی
 و با چندین ماہ ہر کسے نتواند ہمراہی کند و ہر دل طاقت نیاورد آں نوم کہ
 صفات ایشان ہم چندین شب قلوب شان دار الملک حق ست چنانکہ
 حدیث قدسی آمدہ قلوب اجتہاد دار ملکی چون قلب
 دوستان او دار الملک او باشد ہیچ ملکہ خالی از ملکہ نباشد زیرا کہ ہیچ آفتا

بے فلک و بیسج ستارہ بے بُرج نیست ہر چیزے را نشانہ بہت بُرج
 آفتاب و حقیقت قلب حقیقان اوست و چنانکہ آفتاب در ہر وزیر
 بدوں کسب کا سب از بُرج خویش برمی آید و در فلک حقیقت می خرد
 یکے راجی سوزاند و دیگرے راجی فروزاند و یکے راجی شگوفاند و دیگرے
 رامپرزاند یکے رامپرو باند و دیگرے را خشک می گرداند دست کسب
 جملہ مخلوقات از وے و درست آن آفتاب چنان آفتابے است
 کہ برارندہ اوست و بُرج خود را برنگ خود وار و ہر گاہ قلوب دوستان
 او دار الملک او باشد مالک در ملک خود آنچه لطف کند دیگرے راجون
 و چرا نرسد در ملک ہرچہ جاری شود بفرمان سلطان باشد اگر حکم سلطان
 در ملک رواج نداشتہ او سلطان گفتہ نمی شود و آنچه اجرا میشود فہم ما از
 قاصرست سلطان آن کند کہ خواہند آنکہ ما میخواستیم و ہرچہ کند صلاح
 مملکت خود را در آن می بیند و نہ چنانکہ ما می خواہیم اے لبا کسلے
 را کہ در حضور سلطان برند کہ اوست موجب قتل و عقوبت باشد تا گاہ
 سلطان بنظر عنایت لطف وے نظر اندازد بر وے مرحمت کند و اورا
 بہ بخشد و خصمان و پیرانہ از طرف او رضا گرواند و وے را خلعت و ہدایہ
 کہ ہمہ خلق و تہجیب فرمائند و بچسبند و اند کہ سلطان را نمی کند کہ این چرا
 کردی و چگونہ بود و کسالتے بہتت کہ آنہارا در حرم ہرے سلطان
 راہ می ریش چنانکہ خلفان او را سزاوار خلعت میدانند بیک بجز مہتی کہ از
 وے در وجود آید سلطان او را سیاست فرماید و کس نداند کہ آن نوازند
 از چہ سبب بود و این سیاست را چہ سبب است در سلطنت کار را میرود
 کہ کس ستر آن را نداند ستر ملوک را ملوک لشکریان دانند لشکریان با آن

کارے نیست ہر کسے از لشکریاں و غلاماں و خادمان صاحب سترے
 ملک را شاید صاحب سترے کسے را شاید کہ اگر مملکت زیر و زبر
 شود و در قلب او نگذرد کہ این چرا این چنین شد بسیار او قلے می
 آید کہ ما کسے را بہ نزد ملک لائق خلوت مبدانیم و ملک اورا سیاست
 می فرماید و همچنین بعکس مہند سلطان چنان کسے را می سزد کہ رضائے
 سلطان را بدان و بر رضائے سلطان کار کند نہ آنکہ سلطان بر رضائے
 او کار کند و از عملہائے سلطان فتنہ پیدا آورد زیرا کہ فتنہ از ہولے
 نفس میخیزد کار سلطان بکار رعایا قیاس نمی شود و اگر فعل سلطان
 و فعل رعیت مشابہ باشند در مین بیچ فرقی نیست محققان ^{سلطان}
 اند و دیگر مردمان چون رعیت را در بالاسے سلطان حکمرانی
 نرسد خروج رعیت ہم در بالاسے سلطان بسیار شومست کہ رعیت
 ہلاکت دین و دنیا کے شان باشد اطاعت سلطان بسیار مبارک و
 مہیونست آیا بچشم خود ندیدہی کہ یا عیان ہمگی بروے خود در مین
 افتادہ گردیدند و نمی بینی کہ سلطان از برے عاجزان و ضعیفان چہ
 قدر رحیمست و ستم نمی کند و در رعیت بچشم شفقت می نگردد و در مملکت
 خود و او منطلومان را از ظالمان میگرد و این ہمگی را ازاں جہت می کند کہ
 مملکت او با صلح باشد ہر گاہ رعیت در بالاسے سلطان بر وی
 شدند سلطان بچشم می آید و لشکر ہائے خود را در بالاسے شان
 میکند و در بخرانہ خود را بر شے شان می بندد و تا ہمگی رعایا
 مغلس و ناوار گردند و اگر در مقام اطاعت باشند و شفقت خود
 از طرف شان باز نمی داند و تا ہمگی غلبی و بیزختار ج گردند آیات می بینی

کہ نوز سیارات از لڑ شمس محو و ناپدید می گردند که در ضمن او ناپدید می شوند
 همچنین قلوب عاشقان در تحت رضائے حقیقائے از خود قیاس و
 رضائے ندادند که در تحت رضائے او محو و ناپدید می گردند و چنانکه اطباء
 او و یہ ہا را بیکدیگر مخلوط می کنند و بخورد و مرخصیاں میبندند تا از تمامہ اشفا
 یابند محققان نیز از او و یہ ہا کی بیامی سازند و بخورد و خواہم میبندند تا مس نشان
 زر گردد و کار دین شان با صلاح آید اما این قدر فرق است کہ طبیبان
 میگویند ما این چنین کردیم محققان خود را از میان رفیع میکنند و میگویند
 حق این چنین کرد تا خلق آنها را نبینند و حق را ببینند هر چه کنند یا این شرح
 کنند تا خلق را از طرف خود نفور دهند کہ چشم خلق بجالق باشد نہ برایشان
 قوسے کہ حوسے شان این چنان باشد بر کنند برضا او کنند کہ از نہ ہر حال
 باشد کہ از حال شان واقف باشند و سخن ایشان را گوید ہر سخنے کہ از طاعت
 گویند بر رضائے او گویند نہ ہوا و ہوس ہر کہ عیب محققان را در بین
 آورد و بخورد تم کفر و زندقہ کشیدہ بیچ بہ ازاں نسبت کہ سخنا سے
 ایشان را پیشتر بیکس بیان نکنی والا دین و جان خویش را ببا و وسی بہتر
 است کہ کسائے کہ قول شان را باور ندارند با ہمنشینان خود نشینند
 و سخن در وقت و زمان و احوال خود گویند تا کار مائے شان درست
 آید لو ہم باید در این راہ از جوائے کمتر نباشی آیامنی یعنی کہ اگر چونکہ
 حیوانات ہمگی یک جنس اند اما ہر نوعی بہرہ نوع خود جراحی کند اکثر با
 اشتر و گوسفند با گوسفند و مرغ با مرغ و وحشی با وحشی و اہلی با اہلی
 بعضی از حیوانات بڑی اند و بعضی بھری اگر بڑی را در بھری افگنی زود
 ہلاک میگرد و همچنین بعضی بھریاں باید کہ در بھری داخل نشوند بھریاں در بھری

آنگاه هم برمی آید و هم بحری اگر عالمی را پے کنی سیکے نزا بدست می آید
 قال الله تعالى سنبههم اياتنا في الافاق وفي انفسهم
 حتى يتبين لهم آياته للحق حقتنا في ابيهم آيات لا در
 کتاب کریم خود ذکر نمود تا کار بندگان او تمام باشند نه آنکه گفتگوی
 بر خیزد هر چه در بالاسکے مانا دل می شود از پست تدبیرے میشود که در آيات
 حق فکر و تامل نمیکندم خصوصیت در بین عالم اولی که در بد که عمر ما در
 خصوصیت صرف شد فردا که دیوان اعمال ما را بخوانند جز جنگ و خصوصیت
 و نافرمانی دیگر چیزی بر نمی آید با وجود آنکه حقتنا لے مارا اصلاح امر کرده
 و فرموده الصلح خیر و جائے دیگر فرموده انما المؤمنون
 امنوا فاصبحوا کباب بن اخویکم العیزیزان اگر خصوصیت میکنند
 با طیبین و نفس کلید و اگر صلح میکنند با مومنان کفر سید اگر با طیبین
 و نفس صلح باشی و با مومنان در خصوصیت کار تو بخلافنا سر خار لے
 نعالے است در بین مسلمانان آشوب میفکن تا آشوب در بالا
 تو بیاید و فتنه مجوی تا فتنه نه بینی زیرا که از خصوصیت بوی قطع می
 آید و از صلح بوی وصال قال الله تعالی و لا یجین للمکسر
 النسی ان ابا اهلله حکیم فرموده

از جنگ فراق آید و از صلح وصال چون است که از صلح میگردد هم سال
 یا جنگ مکن یا تو منال از فرقت که اسباب فراق نیست جز جنگ
 اگر میخواهی که از جنگ خلاص باشی با هم زبانان خود نشین که جنگ کمتر می
 با عالم و صوتی با صوفی و علوی با علوی و توبانگر سالو از کرد و در و نشین با در و نشین
 لشکری با لشکری محقق با محقق تا یکدل و یک رنگ باشی و گفته است

یکدیگر را بدانید و نیک خواه یکدیگر با شنید نامحرم در میان هیچ قوم نباید
 بود تا اینکه راز هر قومی به نزدشان باقی ماند و کینه در بین راه نیاید
 اللهم اهدنا و یا ادرنا فی الایات و الذکر الحکیم و یا ادرنا
 الواحشین و یا اکرنا الکریمین

باب چهل و نهم در بیان آنکه ادب نگاه داشتن با خلق چیست و باخت

قال الصدوق الامام شیخ الاسلام قدس الله روحه العزیز
 ای عاقل ادب نگاه داشتن با خلق خدا آنست که چون خلق هر وقت بطرف تو
 نظر اندازند در همه اعضاے تو عیب نه بیند بیان این گفتار آید انشاء الله
 تعالی و ادب نگاه داشتن با حق آنست که اگر جمله ملائکه بنظاره تو آیند
 بگروار و گفتار تو هیچ عیب نه بیند و حق تعالی باطن ترا این چنین بیند
 عقلاء و خردمندان باید آنچه را با شنید که هیچ عاقل دیگر نداند در روی
 از عیب اثری نه بیند ادب نگاه داشتن با حق سیرت انبیاء الله و صدیقان
 و ابدالانست زیرا که با آن طوائف واجب بود که از سر تا قدم با ادب
 غرق باشند هر که در باطن و بی حرمت نباشد در ظاهر و بی حرمت نیست
 از بر لای مومن و غیر مومن واجب است که ادب را بهیچ حال ترک نکنند
 و مهفت اعضاے خویش را غرق ادب گردانند کافرا از برکت ادب مومن
 گردد اگر مومن باشد از برکت ادب مطیع گردد و مطیع ابرار گردد و ابرار
 مستقیم گردد و مستقیم صدیق گردد هر که ادب نگاه نداشته اگر صدیق
 باشد صدیق نگردد چون بحقیقت بنگری اصل بندگی نگاه داشتن ادب
 است در پانزده چیز باید ادب مراعات شود اول نکر بستن دویم در شنیدن

سوم در گفتن چهارم در خوردن پنجم در آشامیدن - ششم در نشستن ہفتم در خواندن
 ہشتم در خفتن نهم در دادن دہم در شنیدن یازدہم در بوییدن دوازدہم در
 نندیدن سیزدہم در صحبت چہار دہم در رفتن پانزدہم در نگاہ داشتن دہدہم در
 ہر یکے آنچه نصیب خلق است گفتہ آید انشاء اللہ تعالیٰ آگاہ باش کہ مثل جسم
 آدمی چون شہر است و دل چون امیر شہر و ہفت اعضائے آدمی چون خواص
 امیر و آن سہ صد و شصت رگ کہ در جسم آدمی است چون تابعان امیر اند
 ہر گاہ کہ امیر شہر با ادب و با حرمت باشد خاصہ گان امیر ہمگی با حرمت و با ادب اند
 و کار شہر بنظام است و ہر کہ در شہر در رعیت و لشکریان ادب و ہمگی را با ادب و
 بقانون می بیند و میداند کہ امیر شہر عادل و نیکو سیرت و نیکو معاملہ است و نشا
 عدل امیر است کہ ہر یکے از اہل مملکت او از رعیت و لشکریان و خواص علم
 بقانون خود آرام کہ بیچ یکے را با دیگر عرض نیست و امیر از برائے ہمگی چنان نام
 و انصاف میدہد کہ ہمگی خبردارند اینکہ امیر این شہر عادل است و آن اعضائے
 ہفت گانہ و آن سہ صد و شصت رگ ہمگی کہ اطاعت امیر را در میان بستہ اند و
 خط بندگی دادہ اند و ہمہ گوش دادہ اند کہ امیر را چہ خاطر میگذرد کہ چون چاکر اں
 بجا آورند تا حق امیری و سے را بجاسے آورہ شود و اگر ازیں اعضائے ہفت گانہ
 یکے اطاعت امیر را بدست نگر فتہ باشد فساد او بد بگرا غنائے امیر نیز سیرت میکند
 و بدنامی اں تمام اعضا را میگیرد و همچنانکہ چون از قریب یا شہرے از یک کس کار
 رشتی در ظہور می آید مردمان اطرانے ہمگی خط با کشتی مردمان اں ذریہ و اں
 شہر میکنند چہنیں است اعضائے آدمی کہ از سبب یک عضو ہمگی اعضا بدنام میگردد
 با وجودے کہ بدی از یک ظہور کردہ جملگی مردمان بدنام می گردند اگر کسے میخواست
 را بد نگاہ رب العزت آبرو باشد و جاہ و جمال یا بد یا بد اظاہر حرمت نگاہ دارد و در
 باطن ادب را ادب را گہا با اعضا میرسد و انا اعضا بدل جملگی رگہا از قلب ب میخوردند
 چون قلب حرمت رب العزت را نگاہ دارد و جملہ اعضا و رگہا نگاہ میدارند و

وہمگی با ادب میگردند اگر میخواهی که بدان ای کلبوب هر عضو چیست گوشه
 تابشندی اول آداب چشم را بیان کنیم که ششم چیز است اول آنجا نگری که
 می باید نگریست قال الله قل النظر واما ذاتی السموت و الارض
 و ویم چشم را از آنجا که می باید نگاه داری قال الله تعالی قل للمؤمنین
 یغضوا من البصا دهم سوم آنکه در عجائب با و غرائب ماے او نگری قال
 الله تعالی قل سیروانی الارض فانظر و اچهارم آنکه در صنعت
 او نگری و صانع را بینی و چون در خلق نگری خالق را بینی قال الله تعالی فانظر
 الی اقدار رحمة الله کيف یحیی الارض بعد موتها پنجم آنکه چشم
 شهوت و هوا نگری - ششم آنکه بعبرت و معنی نگری قال الله تعالی
 فاعتبروا یا اولی الابصار این جمله مذکور است در بالاے عاقلان فرض
 است آگاه باش که در نزد خاصان این طریقت ادب و فرض یک معنی دارد
 و هم چنانکه فرض را بجز و لازم می شمارند ادب را هم باید لازم شمارند بزرگ
 از بزرگان اهل طریقت فرموده

انی اظن ان جمیع الکرامات التي
 الکوینی دینی یقیا حی علی کلامی
 ننگان می هم تمامی کرامات که پروردگار من
 بن عطار فرموده از جهت قیام من است با ادب ما

هر که بازماند بهر جا ماند بارماند هر که لبته شد چه بنخیر و چه بتار موی شمش ادب
 چشم همگی اصل دارند اگر بشر را بگردانیم از مقصد می مانیم هر چه ترا بخاطر آید و
 ضمن آن شمش اصل موجود است اصل آنست که هر چه نظر اندازی بدلیل نظر اندازی
 و اگر نیندازی بدلیل نیندازی که چون از تو سوال کنند چرا چنین کردی و یا چرا
 چنین نکردی دلیل داشته باشی و در قیامت هم حجت آوری - و ویم ادب
 گوش و ادب گوش آنست که هر چه شنیدی است بشنوی و هر چه نیست نشنوی
 اصل این شمش چیز است سه در شایسته و سه در ناشایسته آن سه شایسته اول
 آنست که قرآن و ذکر را شنوی قال الله تعالی و اذا قروا القرآن فاستمعوا

لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ وَيَوْمَ وَعِظَ وَحَكْمَتِ وَسَخْنِ نَبِيكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى
 وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يُعِظُهُ وَبِغَيْرِ نَصِيحَةٍ وَالَّذِينَ وَسَخْنِ نَبِيكَ وَكَلِمَةٍ
 مَشْفِقَانِ يَا قَالِ اللَّهُ تَعَالَى وَقَضَى رَبُّكَ أَلا تَعْبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ
 إِحْسَانًا وَأَمَا أَن سَأَلْتُمُونِي أَلَّا تُعْبُدُونَنِي بَلْ عِبَادِيَ الْمُشْرِكُونَ
 أَنَّهُ شَخْصِي رَاغِبِيَتِ مِي كَلِمَةٍ وَقَوْلِ أَنَا لِي رَاكُ إِزْرَاهُ عَقِي رُوِي كُرُوَالِ شَدَهَ إِذْ قَالَ
 اللَّهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرَانِ أَتَى
 كَمَا سَمِعْتُمْ لِقَوْمِي الْخَرِيفِينَ وَيَوْمَ أَنَّهُ سَخْنِ بَايْخَوَاهُ وَيَدِ كَيْسِ رَا كُرُوِي كَلِمَةٍ
 بَدِي تَامَا بَايْ كُوشِ نَبِي كُوشِ زَبْرَا كُوشِ كُوشِ لِقَابِ الْبِشَانِ پَا كُوشِ نَبِيَتِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى
 أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْتَدُوا فَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسٍ أَتَى مَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
 أَكَالُونَ لِلنَّحْتِ وَأَسْ وَيَكْرِي كَمَا نَبَايْ شَتُوِي اَوَلِ سَخْنِ لَعْنُوِي سَبُوِي سَتِ وَأَخِي
 بَايْ سَامَانْدِ قَالِ اللَّهُ تَعَالَى وَإِذْ أَسْمَوُا لَلْغَوَا عَرَضُوا عَنْهُ هَرَا كَاهُ اِيْنِ شَمَشِ رَا
 لِكَا هُ دَا شَتِي مَهْ كِي رَا نِ كَا هُ دَا شَتِي چَا كِي سَمَاعِ كُوشِ اَصْلِ مَهْمُ چِي زَا سَتِ مَرَا دَا سَمَاعِ
 سَبَايْ دَا سَمَاعِ فَرْوَشِي نَبِي دَا اَصْلِ سَعَادَتِ اَوَشَقَا وَتِ بَا مَهْ كِي اَزْ سَمَاعِ
 كُوشِ بَر خِي رُوِي قَالِ اللَّهُ تَعَالَى اِن شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمَّةُ اَلْبَكْمُ
 الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَآسْمَعْتَهُمْ وَلَا سَوَّعْتُمْ
 لَهُمْ لَقَوْلُوا وَهَمَّ مَعْرُضُونَ مَثَلِ كُوشِ چُونِ سَوْرَا خِ زَبْنِ سَتِ
 وَمَثَلِ سَمَاعِ اَوَا زِ چُونِ اَبِ هَرَا كَاهُ سَوْرَا خِ زَبْنِ سَتِ بَا شَتِ اَكْرُ بَر چِنْدِ اَبِ بَرُوِي
 زَبْنِ بَرُوِي زَبْنِ رَا چُو فَا نْدَه مِي وَيَدِ وَا كُرُوِي زَبْنِ فَرْوَرْتِ بَايْ كُوشِ نَبِي كُوشِ
 تَا زَرَا عَاتِ نِي زِ پَا كُوشِ رُوِي دِ چُونِ نَحْمِ پَا كُوشِ نَبَا شَتِ زَرَا عَاتِ مَهْمَا پَا كُوشِ مَبْرُوِي
 چِي سِ هَرَا اَوَا زِ كِي كُوشِ رِي بِي دَا بَايْ زَبْنِ دَلِ رَا پَا كُوشِ دَا شَتِ بَا شَتِي كُوشِ
 اَكْرَا سِ سَهْ وَشَصْتِ رِ كُوشِ رَا تَبْصُرُفِ اَوْرُوِهَ بَا شَتِي كُوشِ نَبِي كُوشِ نَبِي كُوشِ
 وَهَمُوسِ رَا دَرِ سَبْدِ دَا شَتِ بَا شَتِ وَنَحْمُ بَا اَوْبِدَعَاتِ وَفَسَادِ وَحَسَدِ وَنَحْمُ وَكَيْبِنِهَ رَا
 بَدَلِ رَا دَهْ نِي اَدَهَ بَا شَتِ زَرَا عَاتِ نَبِي كُوشِ سَبْرِ مَبْرُوِي دَنْدِ وَا كُرُوِي اَوَا زِ شَتِ مَهْمَا شَتِ چُونِ

پاک باشند اور اسبزمی گردانند بساں کسے کہ زمین خود را از گیاه آبیخاند پاک گردانند
بعد آب هرگونه آب که باشد خواه آب رود خواه آب کاریز هر یک که موجود شود در زمین
زمین را در هد زراعت پاک میروید که آنچه در زمین تخم کرده باشد میروید بسلام و مستمع زمین
این چنین باشد که آواز هر چه باشد چون زمین پاک و اصلی باشد زمین را زبان نمیروند
از زمزم یا کوثر و بالاسے زمین آب لغوی بجز آن تخم که در زمین پاشیده باشی دیگر تخم
نمیروید یا ندستماع سمع را از روزانل و میثاق آورده اند هر که در ازل ندانند که زمین
نشیند و جواب لبیک ندا ولایت آن ندا در میان جان و نیست و زمین قلب و خیر و گویا
ست تخم اصلی ندارد و هر آب که در روی بجز خار و خاشاک دیگر چیزی نمی آید
هر که در ازل ندانند که بگوشش او رفت ولایت آن ندا در قلب او باقی است هر آواز
که در گوشش او رود بجز حق و دیگر نشنود چرا که تخم اصلی وارد اگر آب هم تیر باشد او را
زبان ندارد آب هرگونه که باشد تخم اصلی بجز آید بکسی حال تخم بی آب نمیروید بهر حال
یا باران یا آب یا شبنم تخم را علاج نیست تا که بروید قلب اصحاب آنحضرت صلی اللہ علیہ
و سلم ازین حدیث موج میزد و تخم در سینه مانده شام می پیچد و لکن صورت محمدی صلی
اللہ علیہ و سلم و کلام رب العزت شرط بود تا آن تخم در سینه مانده شام بنشیند و قال
اللہ تعالیٰ اذ اسمعوا ما انزل الی الرسول تری اعینهم تفیض
من الدمع متاعا فوا من الحق سوم ادب بینی آگاه باش که ادب بینی
نه آنست که چون چیزی را بوی چوں به نام بینی خود را در هوا بالا کنی و چه حال
آوردی که دیگران را هم ناخوش گردانی بلکه طریقه ادب اینست که چون بوی خوشی
بدر ماغ تو رسد بوی آن بسیار تند شود سر بینی خود را بند کنی که بسیار بد ماغ تو نرسد
و الا تن و جان و فم و مغز سر سبکی را آفت میرسد و چنان باید که چون چیزی بخوری
اول بوی کنی و بعد بخوری و بعد که رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم از خوردن کسے نا از بوی
نبی کرده اند چارم باید که چیزی مانده خوش بوی را بوی کنی که در ماغ را منقعت رسانند
زیرا که عقل کوی از ماغ پیدا می شود چو در ماغ را غلغل رسد عقل را نیز غلغل میرسد

ایامی بینی کہ در حالت غضب عقل میرود زیرا کہ دماغ را آفتی پیدا میشود و پنجم
 کہ در وقت بہار نسیم بہارا از توفوت نشود کہ بویکین نسیم بہار سر اسر وجود را نفع و
 در روح و عقل را می افزاید ہر چند توانی از نسیم بہار نوشہ جمع کن کہ ہمگی منفعت است
 و ہر چند از خوشبوئی ما احترازی کنی آن نیز نفع است ششم نزد مردمان دست بر بینی
 داخل کردن و سخن گفتن از قاف و رات طریق آداب نیست کہ بجز روح و نقصان او
 از چیز مے گندہ باشد و راحت روح و زیادتی او از چیز مے طیب و خوشگوار
 از ناگفتنی ہرچہ نشاید بگوئی و ہرچہ نشاید بگوئی اما ہر گفتن جلے و مکالمے دارد
 سخن را در موطنے بگوئی کہ آن موطنے لایق ہمیں سخن باشد لغو و لغو و فحش نہ بیوہ
 نگوی و در حضور مردم آواز خود را بلند نکشی و راست گوئی دروغ نگوی کہ دروغ
 خار و بے اعتبار است اگر چونکہ بعضے اوقات دروغ گوئی صدق را بگوید
 مردمان خوب باور ندارند و مہنی کنند و سخن را برفق و ما را گوئی و ہر سخنے کہی
 دانی گفتن آن بر تو ملاستے می آرد و نگوی و چیزے کہ از گفتن او نرا شرم می آید۔
 املا کنی ہر سخن کہ در قیامت حجت شود باشد بہتر آنست کہ او را نگوی۔ با
 ہنرمندان و عاقلان کہ سخن میگوئی با الفاظ نیگوئی بگوئی تا خاطر ایشان بشنود زیرا کہ
 خاطر ایشان از خاطر دیگران نازک تر است چون الفاظ صیح نباشد لاج شام
 خوب قبول نمی کند گویندہ باید کلام خود را بلفظ نیگوید او اکن تا بسبح شنوندہ
 نیگویند کہ بیفانکہ نرود و بیفانکہ ارثماند و سخن را باید چنان گوئی کہ ہم ہر
 نجات تو و ہم شنوندہ تو باشد نہ آنکہ سخن باعث ہلاکت گویندہ و یا شنوندہ
 کرد و از چنین سخن بنا گفتن از گفتن بہتر است بہترین سخن گفتن آنست کہ اقباحت
 گوئی اگر محتاج بنودی خاموشی از گفتن بہتر است و گفته من صمدت ہست
 دایم بیا داشته باشی بہ تخم آداب و دان آداب دمان یکے آیدست کہ دایم دمان
 با پاک داشته باشی و بیچ مرمان را غیبت کنی کہ بیچ چیز دمان را از غیبت بد
 نیست و این پنجرہ رسیدہ کہ ہر کہ غیبت بسیار کند از دمان او بے کسندہ

بیرون می آید و آن بوسے گنہ را اکثر مستقیماً وصلحاً و مبدیاً کند که در میان شمال از
 شیبت پاک ست بسبان کسے کہ چون سیر و پیاز خورد و باشد اگر دیگرے ہم
 خورد و باشد بوسے اور انہیں راند بوسے سیر و پیاز را کسے مہداند کہ خود او خورد و
 کسے کہ در میان مرواں میر و بہتر آنتست کہ سیر و پیاز خورد و تا مرواں را سنج خورد
 نرساند و دیگر باید کہ مسواک کند زیرا کہ مسواک کردن سنت است رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند المسواک مطہرۃ للفقہ و مریضات اللہ
 چہارم باید در میان نماز خمیازہ نکشد کہ این فعل شیطان است مارا ازین نہی کردہ
 پنجم باید اگر در حضور مرواں اور اعطسہ آمد دست خود را اور بالائے بینی خود گیرد
 یا روے خود را از طرف مجلس بگرداند تا آب بینی او در بالائے جامہ کسے یا بروے
 کسے نرسد ششم آنکہ بعد از خوردن خلال دندان ماکنی و در وقت طعام خوردن
 لُح وین نکنی و دست را بطرف دہان کم بری مگر آنکہ عذر داشتہ باشی ہفتم آداب
 دست از جملہ آداب دست یکے آنتست کہ ہرچہ بدست کسے وہی یا بستانی
 بدست راست بدہی و بستانی و ہر موضع از بدن تو کہ گراہت دار و دست راست
 را باں موضع نرسانی و از ہر موضع کہ ترا تنفر می آید دست راست خود را کار
 نفرمانی مگر بطریق عذر کہ دست چپ علت داشتہ باشد یکے را از بزرگان طاعت
 علتے رسید کہ از کار باز ماند نضرع میگرد کہ خداوند انہیں نام چو گناہ کروم کہ ہم
 عادت گرفتار شدیم مگفتے آواز داد کہ با فلاں ترا یادست کہ فلاں روز بدست
 راست خود بینی اختراوی این مکافات اس فعل توست کہ از تو بانیافت می
 کنیم بزرگے را واقفہ پیش آمد کہ از مرتبہ خویش بیفتا و با وجودے کہ بسیار
 مجاہدہ و عبادت کردہ بود وقتے نضرع نمود کہ خداوند اچ کروم و چو خطا ازین
 در وقوع آمد کہ این حسین شدیم شبے و خواب دید کہ با فلاں یاد داری کہ
 فلاں روز بدست راست استنجا کردی این عمل تو از ان فعل توست مفر بان
 را بہ ترک ادب از ان محکم تر میگرد کہ دیگران را بہ ترک فرض زیرا کہ ترک ادب

کار بیخبر است اہل طریقت باید از ہر او ہانی باخبر باشند یکے را از اہل طریقت آویخت
 عورت شد نہ آمد کہ این شخص از ادب بیست چہا ہزار پیغمبر خیر ندارد و سیرت
 بزرگ اہل طریقت ادب نگاہ داشتند است ایسے کہ لجام نہ داشت نہ براہ راست
 می تواند رفت و نہ اینارہ می شود و نہ بطرف منزل میرود و سنگری کہ با او با
 قویں مگر وی کہ آہنارہ راہ زناں راہ دین باند اگر کہے ادب را قصد آنزک نمود
 از پورگان این طریق اورا چندان نہ جگر کنند کہ ہزار بار بگوید گاش کہ از ما دور
 تولی نمی شدم بہتر است کہ ادب را بہر حال بخورد لازم گیری نازیباں کار و وجہاں
 مگر وی حضرت مولانا رحمۃ اللہ علیہ در مثنوی معنوی فرمودہ سے

انصاف خواہم بسم توفیق ادب	بے ادب محروم ماند از فضل رب
بے ادب تنہا نہ خورد اورا داشت بد	بلکہ آتش در مہمہ آفاق زد
ماندہ از آسماں در میرسد	بے شری و بیج و بے گفت و شنید
در میان قوم موسیٰ چہند کس	بے ادب گفتند گو سیر و عسک
ماندہ از آسماں شد منقطع	دیگر اں ہم نہ نگشت نہ منقطع

نقل مست روزے حضرت قدوۃ العارفین ابراہیم بن ادہم قدس اللہ
 سرہ العزیز در بصرہ از دو کاسے خرما خرید خرمائے را در زمین افتادہ دیدند است
 کہ ایں خرمائے خرمائے اوست کہ بر زمین افتادہ برداشت و بدمان خود داشت
 ہر مقام کہ داشت از دست او بر رفت بجا چراں فرماند سر و پای بر منہ نضرع
 کناں بہر طرف میرفت و در جہاں میگردید تا ایلکہ در بیت المقدس رسید
 در مسجد داخل شد چون شب آمد خادم مردمان را از مسجد بیرون میگرد ابراہیم
 قدس اللہ سرہ در میان بوی یا محضی شد کہ خادم اولاً ندید چون بعثت از شب
 بگذشت قوسے از دوستان حقیقائے در مسجد آمدند کہ چہل تن بودند جہاں
 از میان آن چہل تن روسے بطرف دیگر اں آورد و گفت امشب از مسجد بوی
 عامی می آید بزرگ تر شاں فرود ایں بوسے سپرد اہم عامی ست چہل شبانہ روز

بیشتر که طاعات او بطرف آسمان راه ندارد و گفتند از چه سبب او فرمود و فرمود
 از بازار خرمای خریداری بود و در مسکن از مال مردمان در زمین افتاده و پیدا و این خرمای
 مال خود پنداشت بر داشت و بدین خود انداخت چون ابراهیم قدس السلام
 این گفته را بشنید آه کرد و برخواست و روی بطرف بصره آورد و ازال کرد
 بازاری بجای طلب نمود مدت هشتاد روز حیران و سر اسب به طرف میگردد
 تا عفو شد و بحال اول خود پس آمد مانند این قصه از بزرگان طریقت بسیار
 منقول آمده اے در ویش حالاً هم راه حق بدل نشده و نه روندگان بمنزل
 میرسد اگر روندگان در جهان بسیار نیستند آری زمانه هم از ایشان خالی
 نیست در ایام پیشین روندگان بسیار بودند و مدعیان اندک آداب
 آشامیدن که اول باید حلال آشنای و از حرام پرهنز کنی و چو چیزی
 می آشنای نظر اندازی که خار و خاشاک و تنفرت طبیعت در بالاسے او نباشد
 مطایع را قبول افتد و آب را یسے نفس آشنای خورده از قدح و خواه از کوزه
 زیرا که رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خبر این چنین در و یافته آشامیدن
 باید مقبول طبع باشند تا نافع افتد و هر چه غیر این باشد ازال برهنز کنی
 که زیان دارد هشتم خنده کردن آگاه باش که خنده کردن بهر حال
 مباح نیست هر چند ترا تشدید آید بجز تبسم که لبها سفید نمایان گردد و
 هر چه از تبسم زیاد شد که لضحک و قهقهه رسید کرمیت دارد که در معصیت
 می افتی قال اللہ تعالیٰ فلیضحکوا قلیلاً و لیسکوا کثیراً قلیل
 آنست که تبسم نهائی چنانکه مذکور شد آن سیرت نبی ماست صلی اللہ علیہ وسلم
 و قهقهه را اگر چونکه یکبار کنی قلیل نیست زیرا که قهقهه معصیت است و از
 دشنام بدتر می باشد دلیل این سخن آنست که اگر کسی در میان نماز خود
 کسی را دشنام دهد نماز او فاسد می شود و ضوئے وے بحال خود باقی
 است خنده قهقهه نماز و وضو هر دو را فاسد می کند و خبر آمده که اعرابی

در زمان ماباه روزنگال اندک اند و مدعیان مجازی بسیار اصح اللہ هو الهمس
 بقوم آداب آشامیدن

در میان نماز خود خند و قہقہہ کرد اصحاب کرام فرمودند کہ نماز تو فاسد
 شد چون اعرابی برخواست کہ نماز خود را اعادہ کند آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمودند تو ضاعت صل و ازین دلیل دانستہ میشود
 کہ خند و قہقہہ از دست نام و اول بدتر است کہ نماز و وضو بہر دو فاسد
 میکند۔ گر یہ بیوقت و کاری بیوقت و سخن بیوقت اینہا ہمگی از خندہ
 بیوقت بہتر اند زیرا کہ خندہ بسیار قلب را بیاض میکند و حرمت
 و حمت و ہیبت را می برد و مذلت و خواری باری آورد از خندہ ہرچ
 سوئے نیست بجز خسران و اربین۔ ہم آداب رفتن آداب رفتن
 است کہ بہر کجا نباید روی آنجا بروی کہ ترا کسی ندانستہ باشد جائیکہ
 حجت نداری نزدی و بہر طرف کہ بجا رفت روی پائے راست را مقدم کنی
 و در پیروں آمدن پائے چپ را مقدم کنی و ہر جا کہ بنشینی و در بالائے
 پائے چپ نشینی مگر آنکہ محذور باشی و در رفتن نہ نرم روی و نہ بسید
 تعجیل کنی کہ نرم رفتن علامہ کہ برست و از تعجیل رفتن بوسے محبت می آید
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند العجلۃ من الشیطان
 و التاتی من الرحمن و در موضع نقض وضو باید بہوش باشی کہ
 پائے را در محل آلودہ نشی و در مقدم زوسے علماء و صلحا بگاری کہ پائے
 خود را با تہ گذاری و حرمت بزرگان راہ دین را نگاہ داری و ہر جا کہ برے
 سلام را باید ترک کنی اگرچہ آن قوم با تو جفا نکرده باشند قال اللہ
 تعالی و عباد الرحمن الذین ہمیشون علی الارض ہسوا
 و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاماً ہم در صحبت باید
 ادب را نگاہ داری کہ چون کسی با تو صحبت کند تو بسیار آراستہ باشی کہ برہفت
 اعضائے تو ترک ادب نباشی تا صحبت فائدہ دہد و فضیحت نگردی مراد
 نامرد و صحبت فرقی میشود صحبت را کہ نہ سخن آن بجائے آوری از آن فلانہ

نہ بینی و ناکسی خود را بظہور آوردی صحبت بپوشید و سر و دست از دست و سیم تا در پود
 انداختہ نشود بد و نیک آن شناختہ نشود و همچنین مردان در پودتہ صحبت
 نشود نیک و بد آن شناختہ نشود مرد را تا با ما صحبت و رفاقت کنی
 و وے را مرد خدائی این نہ از راه خرد باشہ چرا کہ مرد بصحبت و رفاقت
 آرزو بایش پیشود مرد کہ از صحبت و رفاقت آرزوودہ شد و نیک برآمد ہر گاہ
 کہ رود نیک است صحبت آنست کہ با یکدیگر فی الجملہ پیوندی پیدا کنند
 و تا با یکدیگر فی الجملہ پیوندی پیدا کنند صحبت نامیدہ نمیشود چنانکہ از درخت
 دیگرے بایں درخت شاخ و برگے پیوند کنند اگر ازیں درخت
 ہزار شاخ و برگ برود پیوند نامیدہ نمیشود و اگر یک شاخ و یک برگ
 از درخت دیگرے بایں درخت جانے وہی این درخت پیوندی گفتہ میشود
 تا از صحبت دیگرے با خود راہ نہی آنرا صحبت گویند تا از خدے دیگرے
 نجوی خود راہ نہی آن صحبت نہ باشد چون دو صحبت یکے شوند بعد
 صحبت نامیدہ می شود و ازین است کہ چون عجمالی چند گاہ بہراہ مردے
 میباشد بعد مرد او را طلاق میدہد و در بین شان منازعہ واقع میشود
 چون در حضور قاضی میرسد قاضی اول از ایشان سوال میکند کہ در میان
 شما صحبت افتادہ یا نہ اگر دیدن صحبت می بود باستی کلامی نکردی چنانکہ
 لا محالہ اورا پس ہدت یکدیگر را دیدہ اند صحبت را ادب ہفت اعضا شرط
 است کہ باید سہ صد و شصت رگ بہراہ رفیق ہر یکے با ادب حرکت کند کہ آنچه
 در وسع ہر یکے باشد بجا آورد کہ آنچه بالیست ظاہر کردانی و آنچه بنالیست کنی
 زیرا کہ صحبت نتیجہ ادب است و ادب نتیجہ حرمت و حرمت نتیجہ صفات و صفات
 نتیجہ قلب و قلب خزانہ عقل و عقل خزانہ سر و سر خزانہ معرفت معرفت سر
 حق است ہر کہ میخواہد کہ سر حق اورا عیان شود از معرفت باذنمان کہ معرفت
 از نظر او در حجاب نباشد ہر کہ اینہا را ارادہ دارد بر وسعے با ادب الگاہ

ادب بہرہ مخلوقات اپنا بود کہ مذکور شد کہ باید بہرہ خلق اللہ بخلق خویش
 زندگانی بسربری یا زوہم ادب قلب است ادب باحق آنست کہ ہرچہ در
 ظاہر بہرہ خلق ادب نگاہ بیاری در باطن بہرہ خالق نگاہ داری ہرچہ
 در ظاہر ماست در باطن مانیتر ہست چون در ظاہر ادب نگاہ داری و در
 باطن ترک بنائی ازین بوسے نفاق می آید و اگر باطن را نگاہ داری و ظاہر
 را ترک کنی ازین بوسے اباحت می آید بہتر آنست کہ در باطن ادب را باحق
 نگاہ داری و ظاہر را بشریعت آراستہ داشتہ باشی تا از اباحت دور باشی۔
 باطن را نیز بجزمت و اخلاص معہور داشتہ باشی تا از نفاق دور باشی و ہمچنانکہ
 در میان خلق با خلق ادب نگاہ بیاری و زتنہائی باحق نگہدار ترک ادب
 چہ زتنہائی و چہ در میان خلق ہر دو زنیان وارد زبیرا کہ در ہر کجا باشی گروہ
 از مخلوقات خداستغالی بر تو مطلع اند اگر چونکہ آدمی بناستند بہتر آنست
 کہ لادبی باید ادب را بہر جا نگہداری تا خلق خدا بر تو عیب نگیرند باطن
 نظارہ گاہ حقیقتاے است شرط است کہ آنچه منظرے دایم با حرمت و
 بالادب باشد ظاہر احکم ولایت بجائے آوردن امور ات شرع و خیریت
 است و نظارہ گاہ مخلوقات و باطن معرفت اخلاص است و نظارہ گاہ حق
 ادب نگہداشتن در خلق بظاہر است و باحق در باطن این سخن حقیقت ندارد
 کہ کسی میگویی من قلب خویش را چنان بدست آورده ام کہ در وی آنچه
 اندیشیدہ اند رہی گفت این غلط است زیرا کہ قلب با اختیار بندہ نیست و شرط
 و اندیشیدہ با اختیار بندہ است چرا کہ بناظر نگہبندان یا نیست گوش و ذکاوت
 داشتن قلب را بدانی اول نگہداشتن این ادب ماست کہ مذکور شد و
 چون حرم سرانے سلطان شناس و عقل را چون در بان سرای پاسبانان اطراف
 سرانے و ہوادہوس را چون در ہمنان سلطان پینانکہ در بان و پاسبانان
 سلطان ہرگز از پاسبانی ناقل نمی شوند باید تو ہم ہر بد با قلب ہمچنان باشی تا در

در سرے داخل نشود و خرابی در سلطان روے نیاورد و باید یک نفس غافل
 نشینی کہ اگر کسی از لشکریاں و مخالفان بیاید بدوں اذن تو در سر داخل
 نشوند و باید چنان باشی کہ ہر کہ بطرف حرم سرے سلطان آید تو روے را بگویی
 کہ باش از سلطان اذن طلب کن کہ ترا بد داخل اذن میدهد پارومی کندہ گذاری
 کہ بسر خود داخل نشود و ہر کہ از سرے بیرون می آید کہ تو او را معرفت نداری بگویی
 کہ بدوں اذن سلطان بیرون نشود کہ آخر ترا زیان می رساند باید کہ داخل و
 خارج باذن تو و سلطان باشد اگر اینہارا بجایے آوردی از ادب نفع یافتہ
 و اگر بجایے نیاوردی از ادب هیچ بہرہ نیافتہ و آنچه جان مست کہ پادشا خزانہ
 جمع کردہ و آن را بدوں پاسبان گذارشتہ وقتے کہ از خزانہ خود اطلاع میگیرد
 می بیند کہ وزواں او را بتاراج بردہ اند ہر کہ دل را پاسبانی میکند باید کہ عقل
 را بدرب او پاسبان گرداند کہ یک طرفہ العین عقل از قلب غافل نباشد پاسبا
 قلب ہم کہ از پاسبانی خانہ زنبور نیست کہ از برے زنبور غسل خانہ از گیہا می
 یافتہ تا و بگریے را در خانہ آہنارہ نباشد قال اللہ تعالی و اوحی ربک
 الی النمل ان اتخذن من الجبال بیوتاً فجاءنک لایۃ لفسوم
 یتفکرون لہذا ہر و عاقل واجب است تا در اندیشد کہ چومی گوید و چومی
 گیہا کہ باغس غسل صحبت یافتہ شفاے جملہ بیماران است چنانکہ حق تعالی
 فرمودہ فیہ شفا علیلت اسیں اسیں ترا شرط نیست کہ فکر کنی اینکہ آن زنبور
 از گیہا آندہ و چو خوردہ یادربالاسے پلیدی نشستہ و یا باکہ قرین بودہ الایستہ
 وارد یاندرد زیر کہ یکے از اسں گساں در بالاسے پلیدی نشیند و بگراورد ایجانا
 خود را نمی بیند یا او را میکشد مرد عاقل ہم باید کہ دل را اسں چیں نگہبانی
 کند تا پس افکندہ او شفاے جملہ بیماران شود و مرد عاقل ہم باید کہ چون
 خاطر خیر و شر قلب وے در آید کہ لشکر ہوا و ہوس و شیطان باشد پاسبان
 عقل از ایشان سوال کند کہ شما کیستند و چہ مقصد دارید سر انجام کار را معلوم کند

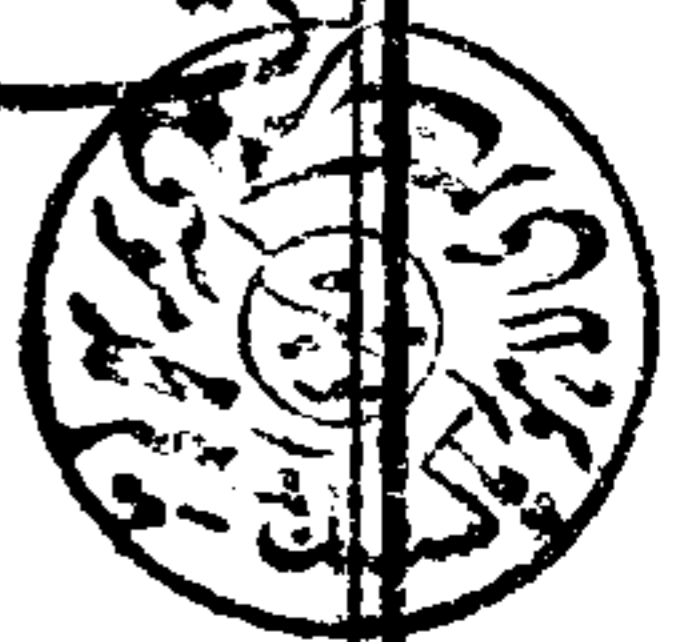
اگر خطرہ باطلی باث۔ اور انقلاب راہ نہ بد تا خدا از قلب سلامت بجاسے
 ماند و ہر خاطرے کہ در قلب و آید بگر و کہ از کجا آمد و تربیت از کہ یافتاگر
 چیرست اور انقلاب راہ وہ۔ و اگر شریست سر اور ابہ تیج مجاہدہ قطع نماید
 و بالمش خوف داغ کند و بند لغویں در پاسے او بند و دہر نادان تسلیم فرستد
 نگاہ و افشمن قلب این چنین ہست و ہمچنانکہ غسل شفاے مرصیان ہست
 و راحت قلب مومنان سخن این چنین کس ہم شفاے قلب مردمان می گرد
 و ہر سخن کہ نہ این چنین باشد شہدے ہست کہ بزیر آہ بیختہ شدہ ایسج بہتر از راحت ہست
 کہ اگر آنچنان نباشی نہ بگویی و نہ کیے و نہ کئی کہ آن صفت بیگانگان منافقان
 ہست قال اللہ تعالیٰ و الذین کفروا اعدوا لہم کسراب بقیعۃ
 تا آنجا کہ لم تجدہ شیبہا ہر کہ ول را محافظت و پاسبانی نکند آنچہ و زخرا از قلب
 اوست ہمگی راوز و شیطان کہ ہوا و ہوس ہست بتاراج می برد کہ آنچہ او می برد
 پناشت است پناشت مثل کسراب بقیعۃ بیباشد العزیزان
 من بگرید کہ در زمینان پناشت و خیال بچاہ فرودن رویہ کہ از مسلمان
 دور می مانید فرود جاہ ما و پیہ ندیم حسرت و ندامت خواہد شدید و سوزندار
 چنانکہ می بایہ گفت یا حسرتنا علی ما فرطت فی جنب اللہ وان
 کنت لمن الخاسرین و جابے دیگر می فرمایہ یا حسرتنا علی ما
 فرطنا فیہا و ہم یجملون او ذارہم علی ظہورہم الاساء
 ما یزوں لے عزیزاں از پاسبانی قلب غافل نشویہ مثل آنکے کہ ہست
 حق را می کند و دل را پاسبانی نمی کنی چون مثل کسے ہست کہ باغبانی می کند
 و تخم گلہاسے رنگارنگ می کار و و آب سبیدہ اما خلد و خاشاک را از میان
 گلہا نمی چیند چون روزے آگاہ می شود می بیند کہ گیاہ ہاسے غیر متفرقہ
 گلہاسے اورا ناپدید گردانیدہ در الوقت حسرت چہ سوزیدہ و اما باغبان
 کمل کاری کند و آب دید و ہر روز گیاہ ہاسے متفرقہ را از میان گلہا دور گرداند

پروانه بیفت صد وانه شود ولبا باشد که بیفت هزار هم برسد چنانکه حقیقتا
 فرموده مثل الذین یبفقون اموالهم فی سبیل اللہ کمثل
 حبة انبتت سبع سنابل فی کل سنبله مائة حبه واللہ
 یضاعف لمن یشاء واللہ واسع علیکم اگر گیاه های غیر از دنیا
 گلیا دور نه گردانی نخبها همگی ناپدید گردند آنکه حسرت و ندامت چه سود
 نخبه گیاه چون خاطر شترست و نخبه گلیا و وانه با چون خاطر خیر و عاقل چون غبان
 چون خاطر شتر قلب بنده در آید و عاقل او را چون باغبان که گیاه های
 غیر از این رخ بر میزند بر کن که پروانه بیفت صدی شود بکار گلیا را ناپدید میگردد
 که محضی شوند و اگر خاطر خیر و شتر هر دو در قلب در آید و باغبان از هر دو عاقل
 باش همچنان باشد که آن باغبان نخبه بکوز راحت کرده باشد و گیاه هم در میان
 او روییده باشد اما نخبه به نداشت که گیاه را از میان گلیا دور گرداند چون واقف
 شود گیاه های نخبه گلیا را از راه نیده و ضعیف گردانیده در آنوقت هر چند
 بسد کند سودی ندارد زیرا که در آخر حال کفار هم از حال واقف می شوند
 چنانکه حقیقتا لافرموده فلم یریک ینفثهم ایما نهم لهما ساء
 بالسناء و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده انہ الناس بینام فاذا
 ماتوا ابتهم و ایام هر گاه گیاهیں چنین است که این همه آیات و دلائل را می
 بینیم و قول علماء و صلوات بر ائمه شیخیم چنانچه عاقل می باشد این نه علامت است
 ماست ای عزیز بدان من زنده را از پاسبانی کردن دل غافل نباشید که حساب
 آداب و مشاغل و مسکن و فرار الض و در ماتحت محافظت قلب است انکی
 عمل و محافظت کردن بهتر است از بسیاری و ضایع گذاشتن کسی که
 نیز از من را به هزار جلد بدست آورد و در خانه قید کند و روز نهایی خانه
 بسته نکند هر چه بده دارد پروانه می گوید و میرود و هر چه پندارد و در خانه باقی
 می ماند گریه و دمی آید و آنرا می خورد و اثر برش صیاد و خیر نسج خیر باقی می ماند

اگر کے ادب را نگاہ نزاره و بنی ادبی در کلا و خلل نامی آور و تا بجائے رسد
 که شوئے ترک ادب اور اسنجره مخلوقات می گرداند و معرفت اللہ تعالیٰ را
 از شے می برد و نعوذ باللہ منها آہی مارا و جمیع امت حبیب خود را اصلی اللہ
 علیہ وسلم ادب و حرمت کرامت فرمائی و از شوئے سب ادبی و بجز مٹی از نگاه دار
 بحرمت محمد اصلی اللہ علیہ وسلم و آلہ و اعیان بہ اہم حسین یا از کلمہ انرا صحران یا تجمیر
 می گوید این عاجز ضعیف نجیب عبد اللہ بن محمد بن ابراہیم سلم سسرانی
 ہرستانی کہ چون کتاب انیس الثانیین منقول از نقولات زبیدۃ العارضین
 و عمدة السالکین مرشد کامل محقق و اصل مشار الیہ ابن صومعہ نقلہ اسے
 بہ اہل مدرسہ ہادی سالکان طریقت مالک نام شہر بیت غزنی بجز حرمت
 غواص و ریاض حقیقت رسول و ان آیات قرآنی شمسک انتشارات فرغانی
 مقتدرے امت حضرت خیر الانام شیخ الاسلام زبیدہ فیل احمد جام کر و سے را
 شمع طریقت خوانی زبیدہ مناسب و اگر مجتہد شریعت گوئی بیت موافق کتاب
 بود کہ مہند شمش بنہا بیت کمال و بکین کاتب و مولفین ہر شاہ بیت اجمال
 چنانکہ گویا کاتبش سالک کمال از اہل طریقت بودہ اما در کتابش الفاظ و
 از فہم و تکررات بیفائدہ و تکمیل حاصل و کلمات شاذہ و زبیدہ بعبید القہس
 بسیار داشت کہ گویا کاتب جامعش از مردمان کوہستان یا سے بپیدہ بودہ
 لہذا یکے از نتایج حضرت فیل سبحانی قدس اللہ سرہ النامی عمادہ التجریدی ہر
 حال ابن حقیقہ عاجز را اشارہ نمود کہ اگر تو ابن انجند کہ در اصفہان از اہل
 و تکررات و تکمیل مجددات بلا فائدہ را حرف نہائی و در مواضع
 آیات و دلائل داخل کنی بعدین این نسخہ را بقتضی طبعی بہر حال
 شود و این کتاب ہم چنان کہ تالیف است کہ در کمال طریقت مامور بہ سزا
 و مرطبی را در ذمی سازد و دوران با او در دست کورہ و در دوران
 آئندہ شان زلاہا کہ از خیار و کردی تا بہر بازار اصل از خیار بہر

حضرت فیصل سبحانی شیخ الاسلام زندہ فیل احمد جامی قدس اللہ سرہ التالیفی
 باشد بزرگان فرمودہ اند ما قال اعتبارہ معتبرا با اعتبارہ
 قال امیر از فضل کبیر و کرم کریم او آنست کہ این عمل را خالصاً لوجه الکریم
 گرداند و دست ساجیان این نسخہ را از دامن شفاعت حبیب خود صلی
 اللہ علیہ وسلم و از آمد او در و ارج پر افتتارح عارفان طریقت است آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم کم و کوتاہ نگرداند این یارب العالمین و اللہ اعلم بالصواب
 شاہب تمام یافت از تحریر این نسخہ پیدہ صحیح و عبد اللہ مروستانی ہراتی
 فی یوم الخمیس اول وقت الحصر الثامن عشر من شهر صفر الحیر من شهر سنہ احدی
 و اربعین و ثلاثہ مائہ بعد الالف در قریب ہر و ستان در پاسے آستانہ مزار
 خالص الاوار میر شیخ شمس الدین محمد بخاری طاب اللہ شراہ و جبل الحجۃ شواہ
 ان اللہ علی کل شیء قسید یوفیا ارحم الراحمین
 صحیح کتاب ہذا ابو البشیر مولیٰ محمد صالح نقشبندی بن مولیٰ مست علی سجادہ بین صاحبنا کثیرہ

اعلان

واضح ہو کہ ہمارا اسلامی کتب خانہ عرصہ پچاس سال سے جاری
 ہے۔ اور اس میں ہر ایک قسم کی کتابیں عربی فارسی اردو
 پنجابی مطبوعہ مقرر۔ اشتمبول۔ بمبئی۔ دہلی۔ کانپور۔ لکھنؤ وغیرہ کی
 موجود رہتی ہیں۔ اور فران تجید و حمال شریف مترجم و معراہر وقت میں
 ہدیہ ہوتے رہتے ہیں۔ آپ آرڈر ویکر سبیل وی پی طلب فرمائیں

المشیر شیخ الہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

کتبہ حکیم عبدالرشید وزیر آبادی

فہرست مضامین کتاب انیس الہامین فارسی

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون	باب
۱۲۹	قناعت چیت و ذائقہ کیت و غیرہ	۲	دید با چہ	
۱۳۵	تقوت چیت و تقوی چیت	۱۰	عقل کیت و عاقل کیت	باب
۱۳۸	توکل چیت و متوکل کیت	۱۲	معرفت چیت و غارف کیت	باب
۱۳۳	تفویض چیت و مفوض کیت	۱۸	توحید چیت و موحد کیت	باب
۱۳۹	شکر چیت و شاکر کیت	۱۹	سنی کیت و جمعی کیت	باب
۱۵۶	صبر چیت و صابر کیت	۲۵	بیدار کیت و بیداری کیت	باب
۱۶۲	نقیر کیت و فقیر چیت	۳۱	توبہ چیت و تائب کیت	باب
۱۶۲	مخوفہ چیت و دیدہ کیت	۳۹	اخلاص کیت و مخلص کیت	باب
۱۶۹	وقت چیت و خداوند وقت کیت	۴۲	ہوا چیت و ہوادار کیت	باب
۱۸۳	وجد چیت و ووجد کیت	۵۰	علم چیت و عالم کیت	باب
۱۸۶	مشق کیت و ماشق چیت	۵۹	پیر کامل کیت کہ اقتدایوں شائد	باب
	سمع چیت شائد یا نہ شائد	۶۲	مرید کیت و امانت چیت	باب
۲۱۶	اولیاء بدلا و مقامات شان چیت	۶۵	طلب چیت و طالب کیت	باب
۲۲۶	در راہ اولیاء صرف شائد یا نہ شائد	۷۰	شریت چیت و حقیقت چیت	باب
۲۳۰	مومن کیت و مسلمان کیت	۷۲	ماہ کدام است و مرکب ماہ چیت	باب
۲۳۰	خاطر خیر چیت و خواطر شر چیت	۷۸	یار کیت و یاری چیت	باب
	نیک گفتن چیت و بد گفتن چیت	۸۱	توفیق چیت و موفق کیت	باب
	شاہد بازی شائد یا نہ شائد	۸۷	معرفی کیت و درویش کیت	باب
۲۴۷	نصیحت چیت و نصیحت کیت	۹۱	بتدی کیت و منتهی کیت	باب
۲۵۱	درعی صادق کیت و کاذب کیت	۹۶	فرق در میان مجزہ و کرامت کیت	باب
۲۵۱	آنکہ در کید ہا کما بلدیہ شارت منجندہ	۱۱۲	دنیا خاص کیت و دنیا عام چیت	باب
۲۵۹	آنکہ ہاتف قول متفقان الہامیہ	۱۱۷	فرق در میان درص و تمہت چیت	باب
۲۶۲	ادب با حق چیت و با حق چیت	۱۲۱	زہد چیت و زاہد کیت	باب

تاریخ دیوبند

طوطی نامہ

یہ کتاب محمد خداداد صاحب دہلی سے یہ کتاب سب سے مغرب یعنی
 اسی زمانہ میں دہلی سے ہزارہ میمون و خستہ خاتون کی حکایت اور خیر
 ہزارہ کا طوطی کو اور شاہ رک کو اور ملک کے حوالہ کر کے خود جانا
 سفر میں اور کیفیت فریفتہ ہوئے خستہ ہالوں کا ایک جہان پر اور شہر
 بیانی طوطی کی سبب حکمت خستہ ہالوں کے اور افشاے رادخانہ
 پر زبانی طوطی کے۔ ہر طے الف کہے انداز سے یہ کتاب لکھی گئی ہے
 اور نہایت عمدہ داستان پڑھنے کے قابل ہے۔ یا مذاق اصحاب
 اس کے نتیجہ خیر قصہ پر سوچان سے شہر بان ہیں۔ یہ کتاب
 پانچوں ہاتھ چھپ کر فرخت ہو رہی ہے۔ لکھائی چھاپائی اور
 کاغذ نہایت عمدہ اور اعلیٰ ہے۔ خریدنے کے یہ کتاب دیکھنے
 کے قابل ہے۔ باوجود ان تمام خوبیوں کے قیمت صرف
 چار آنہ ہے۔

شیخ الہی بخش محمد جلال الدین تاجران
 بازار شہری لاہور

یہ کتاب دہلی سے ہزارہ میمون و خستہ خاتون کی حکایت اور خیر ہزارہ کا طوطی کو اور شاہ رک کو اور ملک کے حوالہ کر کے خود جانا سفر میں اور کیفیت فریفتہ ہوئے خستہ ہالوں کا ایک جہان پر اور شہر بیانی طوطی کی سبب حکمت خستہ ہالوں کے اور افشاے رادخانہ پر زبانی طوطی کے۔ ہر طے الف کہے انداز سے یہ کتاب لکھی گئی ہے اور نہایت عمدہ داستان پڑھنے کے قابل ہے۔ یا مذاق اصحاب اس کے نتیجہ خیر قصہ پر سوچان سے شہر بان ہیں۔ یہ کتاب پانچوں ہاتھ چھپ کر فرخت ہو رہی ہے۔ لکھائی چھاپائی اور کاغذ نہایت عمدہ اور اعلیٰ ہے۔ خریدنے کے یہ کتاب دیکھنے کے قابل ہے۔ باوجود ان تمام خوبیوں کے قیمت صرف چار آنہ ہے۔

یہ کتاب دہلی سے ہزارہ میمون و خستہ خاتون کی حکایت اور خیر ہزارہ کا طوطی کو اور شاہ رک کو اور ملک کے حوالہ کر کے خود جانا سفر میں اور کیفیت فریفتہ ہوئے خستہ ہالوں کا ایک جہان پر اور شہر بیانی طوطی کی سبب حکمت خستہ ہالوں کے اور افشاے رادخانہ پر زبانی طوطی کے۔ ہر طے الف کہے انداز سے یہ کتاب لکھی گئی ہے اور نہایت عمدہ داستان پڑھنے کے قابل ہے۔ یا مذاق اصحاب اس کے نتیجہ خیر قصہ پر سوچان سے شہر بان ہیں۔ یہ کتاب پانچوں ہاتھ چھپ کر فرخت ہو رہی ہے۔ لکھائی چھاپائی اور کاغذ نہایت عمدہ اور اعلیٰ ہے۔ خریدنے کے یہ کتاب دیکھنے کے قابل ہے۔ باوجود ان تمام خوبیوں کے قیمت صرف چار آنہ ہے۔

جلد دیگر خواستیں جلال الدین تاجران بازار شہری لاہور